

Juho Saksholm

KULTTUURIRADIKALISMI JA SUKUPOLVIARGUMENTAATIO
YLIOPPILASLEHDISTÖSSÄ 1960-1966

Pro gradu -tutkielma
Suomen historia
Historian ja etnologian laitos
Jyväskylän yliopisto
Tammikuu 2015

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Juho Saksholm	
Työn nimi – Title Kulttuuriradikalismi ja sukupolviargumentaatio ylioppilaslehdissä 1960-1966.	
Oppiaine – Subject Suomen historia	Työn laji – Level Pro gradu
Aika – Month and year Tammikuu 2015	Sivumäärä – Number of pages 197
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>1960-luvun opiskelijaliikkehdintä on herättänyt voimakkaita tunteita puolesta ja vastaan. Erikoislaatuisuuttaan korostanutta liikettä on tutkittu pääasiassa murroksena, vaikka tapahtumat olivat myös osa opiskelijoiden parissa jo pidemmän aikaa vaikuttanutta radikalismien jatkumoa. Tässä tutkielmassa tarkastellaankin juuri tätä radikalismien alkuvaihetta, niinsanottua kulttuuriradikalismia ja sen ilmenemismuotoja.</p> <p>Sekä tutkimuksissa että aikalaisten muistelmissa 60-luvun ilmiöiden keskeiseksi selittäjäksi on nostettu sukupolvien välinen ero. Sukupolvea on käytetty selittäjänä yleistason lisäksi myös hienoviritteisempien sukupolvi-teorioiden avulla. Muistelmien ja näiden teoreettisten analyysien varjoon on kuitenkin jäänyt se seikka, että jo aikalaiset perustelivat oman ryhmänsä radikaaliutta nimenomaan sukupolvien välisellä erolla. Tässä tutkielmassa tarkastellaan tämän sukupolviargumentaation tyyppisiä ja keskeisimpiä aihealueita. Näkökulma sukupolveen on ennen kaikkea retorinen: sukupolvi oli identiteetti, johon samaistuttiin ja jolla erimielisyyttä selitettiin. Näin vältetään sukupolvi-teorioiden yleinen ongelma pienen, mutta julkisesti näkyvän eliitin asenteiden ja ajatusten samaistamisesta koko opiskelevaa ikäluokkaa koskevaksi.</p> <p>Tutkimuksen lähdemateriaalina käytetään ylioppilaskuntien julkaisemia ylioppilaslehtiä. Lehtien sisältö oli harvoin erityisen toimitustyön tulosta ja lehdet korostivatkin omaa rooliaan nimenomaan vapaan keskustelun ja väittelyn areenoina. Lähestyn lehdissä käytyä keskustelua radikalismien ja sen sukupolviselityksen kielellisen rakentamisen näkökulmasta. Selvitän, miten radikalismi määritteli toisaalta oman radikaaliutensa, toisaalta tähän radikalismiin kiinteästi kuuluneen käsityksen sukupolvista ja niiden erilaisten arvomaailmojen syistä.</p> <p>Kulttuuriradikalismi määritteli kulttuurin laajasti ja siksi pyrki ottamaan aktiivisesti kantaa yhteiskunnallisiin asioihin. Tärkein sitoutumiskohde oli kuitenkin löyhä liberalismi, puolueisiin kulttuuriradikaalit eivät vielä suuremmin suuntautuneet. Sukupolvien välistä eroa radikaalit taas selittivät ennen kaikkea historialla. Vanhan polven arvomaailmaa selitti sen kokema kansallismielinen 30-luku ja siihen kiinteästi liittynyt toinen maailmansota. Omaan, nuoren sukupolven arvomaailmaansa radikaalit liittivät rationaalisen, yhteiskuntatieteellistä tietoa hyväksi käyttäneen liberaalin edistyksen.</p>	
Asiasanat – Keywords 1960-luku, opiskelijaliikkeet, radikalismi, sukupolvet.	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopiston kirjasto, JYX-julkaisuarkisto.	
Muita tietoja – Additional information	

1 JOHDANTO	1
1.1 Sukupolvi 1960-luvun selittäjänä	3
1.2 Tutkimuskysymykset ja rajaus	15
1.3 Lähteet	20
1.4 Tutkimusmenetelmät	23
2 KULTTUURIRADIKAAALIT YLIOPPILASLEHDET	29
2.1 Kulttuuripoliittinen ylioppilaslehdistö	29
2.2 Sananvapaus	35
2.3 Kulttuuriradikaalit ylioppilaiden eliittinä	41
2.4 ”Tunkkainen” valtamedia	46
2.5 Urbaani modernismi	48
2.6 Maakuntien ”kalevalainen” kulttuuri	55
2.7 Sensuuri	61
2.8 Salama, kirkko ja seksi	66
3 SUKUPOLVISELITYS	73
3.1 Sukupolvet arvoriitidin selittäjinä	73
3.2 Nuori polvi	78
3.3 Vanha polvi	85
3.4 Historiakäsitykset ja sukupolviteoria	94
3.4.1 Akateeminen Karjala-Seura ja vanha polvi	96
3.4.2 Sotasukupolvi	101
3.4.3 Sota kulttuurissa	106
3.5 Radikalismien kritiikki	112
4 PASIFISMI JA UUSI ISÄNMAALLISUUS	122
4.1 Uudet rauhanjärjestöt	122
4.2 Arvot	124
4.2.1 Arvoriitidin psykologisointi	132
4.2.2 Isänmaan ja isänmaallisuuden uusi määritelmä	134
4.2.3 Yhteiskunnallisten erojen kaventaminen	140
4.2.4 Uuden isänmaallisuuden sulautuminen traditioon	141
4.3 Uusi ulkopolitiikka ja henkinen maanpuolustus	144

4.3.1 Kekkonen uusi ulkopolitiikka	144
4.3.2 Rationaalinen rauhantutkimus	150
4.3.3 Henkinen maanpuolustus ja pluralismi	155
4.3.4 Yksipuoleinen aseistariisunta	162
4.4 Reservin upseerit ja radikalismi	164
4.5 Pasifismin kritiikki	172
5 KULTTUURIRADIKALISMI JA SUKUPOLVIARGUMENTAATIO	179
LÄHTEET	184

1 JOHDANTO

Tutkielmani käsittelee 1960-luvun alun suomalaista kulttuuriradikalismia ja sen lietsomaa arvokeskustelua. Tarkastelen erityisesti arvokeskusteluun liittynyttä sukupolvien välistä eroa korostanutta julkista retoriikkaa ja niitä teemoja, joiden avulla kulttuuriradikaalit pyrkivät sukupolvien välistä eroa tuomaan esiin.

Yksi 1960-luvun tutkituimpia aiheita ovat vuosikymmenelle sijoittuneet, ympäri maailmaa esiintyneet opiskelijaprotestit. Ilmiö ei ollut Suomessakaan tuntematon. Suuri osa suomalaista 1960-luvun radikalismia käsittelevää kirjallisuutta keskittyy vuosikymmenen loppupuolelle ajoittuvaan aktiivisen poliittisen toiminnan kauteen. Näissä tutkimuksissa ja aikalaisten muistelmateoksissa on tarkasteltu ennen kaikkea sitä, miten yleispasifismista ja yhden asian liikkeistä alkunsa saanut individualistinen kulttuuriradikalismi siirtyi hämmästyttävän nopeasti avoimeen leniniläiseen sosialismiin.¹ Myös 1970-luvulla opiskelijaliikettä ja -politiikkaa hallinnutta taistolaisuutta on tutkittu ja muisteltu laajasti.² Yksi tärkeimmistä 60-luvun tarkastelukulmista onkin ollut sen analysoiminen tienä taistolaisuuteen.³ Tästä syystä erityisesti ylioppilaskuntien ja niissä vaikuttaneiden poliittisten ryhmien toimintaan ja voimasuhteisiin on kiinnitetty paljon huomiota.⁴

Taistolaisuuden varjo on toisaalta tarkoittanut sitä, että puhe 60-luvusta tarkoittaa usein nimenomaan sen puoluepoliittista osallistumista korostaneita viimeisiä vuosia, erityisesti vuoden 1968 ulkoparlamentaaristen tapahtumien kaltaisia merkityksellistettyjä hetkiä.⁵ Vanhan ylioppilastalon valtaus esiintyy Suomessa usein koko aikakauden symbolina. Esimerkiksi Laura Kolbe on tutkimuksessaan esittänyt, että Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan piirissä ei edes tapahtunut mitään

¹ Kts. Esim. Parjanen 1983; Tuominen 1991, 28; Tarvainen 1993.

² Kts. Esim. Bonsdorff 1986; Hyvärinen 1994; Relander 1999; Mäki-Kulmala 2004.

³ Kekki 2011, 9.

⁴ Kts. Esim. Hyvärinen 1994; Kolbe 1996a; Ketonen 2002; Viikuna 2013.

⁵ Tyypillisimmillään tämä puhetapa yleistää puoluepoliittisuuden koko vuosikymmenelle tyypilliseksi, kts. Esim. Heinonen 2005. Vuoden 1968 merkitystä on lisännyt enisestään se, että opiskelijaradikalismi aktivoitui konkreettiseksi toiminnaksi ympäri maailmaa, kts. Esim. Anderson 1995, preface; Josefsson 1996; Gilcher-Holtey et al 1998; Førland & Korsvik 2006; Kurlansky 2008.

merkittävää ”uutta” ennen vuotta 1966.⁶ Vaikka 1960-luvun alkupuolen niin sanottu kulttuuriradikalismi tunnistettaisiinkin omaksi, taistolaisuudesta erilliseksi ilmiökseen, on sen yhteiskunnallisuutta kuitenkin tulkittu suoraviivaisesti puoluepoliittisena sosialismina.⁷

Muistelmien suuri rooli on yksi radikalismia käsittelevää kirjallisuutta keskeisesti määrittävä tekijä: jopa tieteellisiä tutkimuksia ovat usein olleet kirjoittamassa tapahtumiin itse aktiivisesti osallistuneet henkilöt, ja toisaalta muistelmia on pyritty pukemaan tieteelliseen argumentaatioon. Varsinkin muistelmissa painottuu henkilökohtaisen kokemuksen tärkeys 60-luvun merkityksestä esitettyjen tulkintojen oikeudellisuuden takaajana.⁸ Vesa Vares on jopa esittänyt, että 60-70-lukujen sukupolvesta on tullut uusi sankarillista nuoruuttaan muisteleva ”veteraanipolvi”, joka selittelee menneitä virheitään ja samalla muistelee nuoruuden onnistumisiaan.⁹ Toinen muistelmien aiheuttama ongelma on niiden toisintaminen ilman riittävää kritiikkiä.¹⁰ Esimerkiksi Kristiina Hallmanin kirjoittama Sadankomitean historiikki on kyllä kattava, mutta sisältää lähinnä kritiikitöntä muisteluiden toisintamista.¹¹ Sadankomitean kaltaisten järjestöjen roolin korostaminen on 60-luvun historiakuvalle muutenkin tyypillistä. Radikalismien historiaa on tällaisten ilmiöiden kautta pyritty hahmottamaan dynaamisena kehityskertomuksena.¹²

1960-lukua käsitellyt tutkimus on tarkastellut erityisesti poliittista historiaa ja sosiaalisia liikkeitä, kulttuuriseen ulottuvuuteen on kiinnitetty vähemmän huomiota.¹³ Radikaalien liikkeiden yhteiskunnallisuutta painottavan 1960-luvun tulkinnan rinnalla on kuitenkin myös kulutuksen, median muutoksen, television, markkinoinnin ja

⁶ Kolbe 1996a, 12.

⁷ Vihavainen 1991, 96-99.

⁸ Miettunen 2009, 12, 24, 33-35, 44.

⁹ Vares 2001.

¹⁰ Hentilä 1991. Esimerkiksi Ilkka Arminen on kutsunut Johan von Bonsdorffin 60-lukumuistelmia ”dokumentaarisen tarkaksi muistelmateokseksi.” Kts. Arminen 1989, 87.

¹¹ Hallman 1986.

¹² Miettunen 2009, 57-58.

¹³ Førlund 2008, 321.

populaarikulttuurin merkitystä korostavaa tutkimusta.¹⁴ Kulutuksen lisääntymisen rinnalla myös muuttoliikkeitä, vapaa-ajan sekä asumisen muutoksia on pidetty tärkeinä 1960-luvun murrosten selittäjinä.¹⁵ Toisaalta kulutustuotteet ja niiden markkinointi yhdistyivät mielikuvissa radikaalienkin omaksumaan edistyksen ajatukseen. Näiden kahden näkökulman kärkäs vastakkainasettelu ei siis välttämättä ole aiheellinen.¹⁶

1.1 Sukupolvi 1960-luvun selittäjänä

1960-luvusta on kirjoitettu valtavasti. Esimerkiksi Tapani Suominen esitti jo vuonna 1997, että pelkästään 60-luvulle sijoittuvan tutkimuksen kontekstin selvittäminen veisi tutkijan eliniän. 60-luvun ilmiöiden moninaisuus ja niiden vaikea hahmotettavuus sekä murrosluontoisuus ovat toisaalta tehneet valmiista, suurista teorioista käyttökelpoisia vuosikymmenen muutosten selittäjinä. Lähes kaikille teorioille on ollut mahdollista löytä tukea aineistoista. Yksi tavallisimmista tällaisista teorioista on muutoksen ja konfliktin selittäminen sukupolvien välisellä erolla.¹⁷

Sukupolvi on käsitteenä mielenkiintoinen, koska se on yhtä aikaa sekä viattoman itsestäänselvä että tavattoman sekava. Historiallisesti sen yhteiskunnallinen käyttö on silti varsin tuore ilmiö. Sukupolvien merkityksellisyys kietoutuu ajatukseen jokaiselle aikakaudelle ominaisesta ”ajan hengestä” sekä nuorisosta yhteiskunnan tulevaisuutta edustavana ryhmänä. Yhteiskunnallisen sukupolven teoria syntyi ensimmäisen maailmansodan jälkeen niinsanotun 1914-sukupolven toimesta. Käytännössä teoriaa olivat määrittelemässä massaliikkeitä ja luokka-ajattelua vastustaneet intellektuellit.¹⁸

Tarkemmin määrittelemätön sukupolvipuhe, jota Semi Purhonen nimittää populaariksi generationalismiksi, esiintyy usein esimerkiksi sukupolviromaaneissa tai

¹⁴ Peltonen et al. 2003, 9-10; Kortti 2003, 53, 74-94. Kortin mukaan varsinkin aikaistulkinnat tapaavat väheksyä kulutuksen merkitystä osana 60-luvun muuutosta.

¹⁵ Kts. esimerkiksi Heinonen 2005.

¹⁶ Pantzar 2000, 126; Marwick 2006, 46.

¹⁷ Suominen 1997, 19-21; Kuusi 2003a, 281; Siegfried 2006, 59.

¹⁸ Roseman 1995, 21-22; Purhonen 2007, 10, 15, 23-24, 40-46.

taipumuksessa nimetä uusi sukupolvi aina jonkin yhden siihen liittyvän ominaisuuden mukaan. Purhonen pitää populaaria sukupolvipuhetta yksinkertaistavana ja liioittelevana. Hänen mielestään se tekee sukupolven käsitteestä ongelmattoman ja valmiiksi olemassa olevan kaiken selittäjän, joka sukupolvien ominaispiirteitä korostaessaan samalla luo karikatyyrejä. Purhosen mukaan myös moderni tieteellinen sukupolvijattelu perustuu pitkälti tällaiseen generationalismiin. Yleinen sukupolvilla selittäminen on hänen mukaansa pohjimmiltaan historismia, koska se korostaa kollektiivista menneisyyttä riippumatta yksilöstä itsestään. Ajan henkeä korostavissa tulkinnoissa on Purhosen mukaan jopa ”kvasiuskonnollisia” sävyjä. Erityisen tyypillistä yleinen sukupolvipuhe on Purhosen mukaan 60-lukua koskevalle keskustelulle.¹⁹

Määrittelemätön sukupolvipuhe on 60-lukua käsittelevissä tutkimuksissa varsin tavallista.²⁰ Tällaisessa argumentaatiossa sukupolven käsitettä ei ole yleensä vaivauduttu määrittelemään lainkaan, tai sitten sukupolvien välisen eron syyksi on nostettu yleinen sodan aiheuttama ero polvien kokemusmaailmassa.²¹ Sukupolviselitysten yleisyyttä nimenomaan opiskelijaradikalismien kohdalla selittää varmasti osaltaan se, että korkeakoulujen opiskelijamäärät kasvoivat huimasti.²² Tämä kehitys madalsi Laura Kolben mukaan korkeakoulutukseen perinteisesti yhdistettyä luokka-asetelmaa. Kolbe perusteleekin sukupolvitietoisuuden syntyä juuri demografisen todellisuuden synnyttämällä uudella kollektiivisuudella, joka korvasi aikaisemman luokkatietoisuuden. Sukupolvien välistä eroa on korostanut entisestään se seikka, että myös oikeistopuolueiden sisällä nuoriso erottui tietoisesti emopuolueen linjasta.²³ Silti sukupolvipuhe on usein latistunut käsitykseksi jonkinlaisesta 60-luvun ”ajan hengestä”, johon sen ihmeemmin perustelematta kuului perinteisten arvojen pilkkaaminen.²⁴ Samaa juurta ovat myös analyysit, jotka yleistävät perheen sisäisten sukupolvierojen aikaansaaman ”isäkapinan” koko

¹⁹ Purhonen 2006, 206-210.

²⁰ Miettunen 2009, 265.

²¹ Kts. Esimerkiksi Klinge & Harmo 1983; Hallman 1986, 29; Mäki-Kulmala 1988; Remes 1993, 8.

²² Nevala 1999, 95. Tarkastelujaksolla 1960-1966 yliopisto-opiskelijoiden määrä kaksinkertaistui ja vuosikasvu oli suurimmillaan 16%.

²³ Kolbe 1996a, 92, 164; Kolbe 1996b, 127.

²⁴ Esimerkiksi Sohlstén-Nederström 2011, 116.

yhteiskuntaa koskevaksi.²⁵ Tapani Suominen onkin kutsunut opiskelijaradikalismien sukupolviselitystä yksinkertaistetuksi ”patenttiratkaisuksi”. Erityisen hankala sukupolviselitys on Suominen mukaan siksi, että kiinnittäessään huomionsa ikäluokkiin se samalla sivuttaa liikkeissä usein mukana olevat iältään vanhemmat toimijat, kuten 60-luvun kulttuuriradikaalia piiriä lähellä olleet taiteilijat.²⁶

Katja-Mari Miettunen on puolestaan kiinnittänyt huomiota siihen, että 60-lukua muistelevien tulkinnoissa sukupolvi tarkoittaa ennen kaikkea samalla tavalla ajattelevien ryhmää, eikä se siksi vastaa varsinaista sukupolviteoriaa hyödyntävien tutkimusten käsitystä sukupolven todellisesta luonteesta.²⁷ Subjektiivisimmillaan sukupolviselitystä on perusteltu omalla kokemuksella. Esimerkiksi Johan von Bonsdorffin muistelmateos *Kun vanha vallattiin* on vaikuttanut suuresti 60-luvun historiakuvaan. Bonsdorffin muistelmat sisältävät varsin pitkälle jäsennetyn sukupolvieroon perustuvan vastakkainasettelun vanhan ja nuoren sukupolven välillä.²⁸ 60-lukua käsittelevät muistelmateokset ovatkin pönkittäneet sukupolviselitystä korostamalla erityislaatuisen nuorison esiintyneen nimenomaan 60-luvulla ensimmäistä kertaa omana ryhmänään. Koko 60-luvun sukupolven esittäminen radikaalina on muistelmassa usein toistettu näkemys. Nuorisokulttuurin eriytymistä korostava sukupolviselitys on 60-luvun muistelua tutkineen Miettusen mukaan käytännöllinen juuri siitä syystä, että se yhdistää radikalismia ja kulutustapojen muutosta korostavan tulkinnan 60-luvusta.²⁹ Sukupolvien ilmeisen selitysvoiman lisäksi vaikutuksensa on ollut silläkin, että Mannheimin sukupolvia käsittelevä teoreettinen malli koko renessanssin juuri 60-luvulla. Tätä kautta sukupolvi käsitteenä murtautui osaksi yleistä kielenkäyttöä ja siten myös aikaa koskevaa historiakuvaa.³⁰ Sukupolvi onkin 60-luvun moninaisten muutosten

²⁵ Siltala 1992; Kolbe 1996b, 128. Tämä isäkapina on ymmärretty joko konkreettisesti tai abstraktiona.

²⁶ Suominen 1997, 18, 43; Siegfried 2006, 68.

²⁷ Miettunen 2009, 45-48.

²⁸ Peltonen 1993; Miettunen 2009, 14, 24, 31.

²⁹ Miettunen 2009, 42-44, 56-57, 124-125. Nuorison eriytyminen omaksi ryhmäkseen on 60-luvun muistelijoiden historiakuvalle oleellinen seikka vaikka tutkimuksen mukaan tämä käsitys ei pidäkkään paikaansa. Aivan kaikki muistelijat eivät myöskään jaa käsitystä koko 60-luvun sukupolvesta radikaalina.

³⁰ Miettunen 2011, 341-342.

selittäjänä houkutteleva: se näyttäytyy luonnollisena kollektiivisen identiteetin muotona, joka on yksilön valinnaisuuden ulkopuolella.³¹

Populaarin sukupolviselittämisen lisäksi myös tarkemmin määritelty yhteiskunnallisen sukupolven käsite on ollut käytössä sekä tutkimuksissa että muistelmateoksissa.³² Ylivoimaisesti vaikutusvaltais ja käytetyin järjestelmällinen sukupolviteoria on saksalaisen Karl Mannheimin vuonna 1928 muotoilema sukupolvien käsittelyn malli. Mannheimin teoria perustuu sukupolven muotoutumisen mahdollistavan sukupolviasetelman ja itse aktualisoituneen, itsestään tietoisin sukupolven erottelulle. Tämä erottelu johti Mannheimin siihen tärkeään johtopäätökseen, ettei yhteiskunnallisia sukupolvia synny säännöllisesti, vaan yhteinen kokemus yhdistää vain tiettyjä ikäryhmiä historiassa.³³

Mannheimin teoriaa on toisinaan sovellettu koko itsenäisen Suomen historiaan. Esimerkiksi Timo Soikkanen ja Vesa Vares ovat tyypitelleet sukupolven yleistä selitysvoimaa Suomen poliittisen historian kannalta. Heidän mukaansa tärkein Mannheimin teorian soveltamisen ehto on, että tutkimuskohde itse tunnistaa ja artikuloi sukupolvikehitystä joko suoraan tai osana vastakkainasettelua. Soikkasen ja Varesen artikkeli ei kuitenkaan pyri osoittamaan sukupolvien tosiasiallista olemassaoloa vaan ennen kaikkea esittelemään muissa tutkimuksissa löytyneitä polvia.³⁴ Vesa Vares on soveltanut sukupolviteoriaa myös kokoomuksen nuorten liiton historiassaan. Siinä Vares selittää puolueen sisäisiä linjaeroja nimenomaan sukupolvien erilaisilla avainkokemuksilla. Tätä sukupolviselitystä Vares perustelee sillä, että vanhojen ja nuorien kokoomuslaisten välinen ero ei 60-luvulla ollut pelkästään politiikan tekemisen sävyissä tai tyylissä vaan perusarvoissa. Lisäksi jo aikalaiset artikuloivat tätä sukupolvien välistä eroa.³⁵ Toisaalta Mannheimin teorialla on koko yhteiskuntaa koskevien sukupolvien lisäksi pyritty valaisemaan myös

³¹ Purhonen 2005, 222.

³² Miettunen 2011, 338.

³³ Purhonen 2007, 47-50.

³⁴ Soikkanen & Vares 1998.

³⁵ Vares 1999, 57-58, 62-64.

pienryhmän sisäistä dynamiikkaa, esimerkiksi Suomen kommunistisen puolueen toiminnassa vaikuttaneita ikäpolvia.³⁶

Ensimmäisiä suomalaisia Mannheimin sukupolviteoriaa systemaattisesti hyödyntäneitä 1960-lukua käsitelleitä tutkimuksia on Marja Tuomisen sukupolvihegemonian kriisiä käsittelevä väitöskirja.³⁷ Tuomiselle 60-luvun sukupolvikonflikti on yhtä aikaa sekä historian tuote että historiallisen muutoksen tuottaja. Hän tunnistaa myös Mannheimin läheisyyden psykohistorian kanssa: sukupolven aktualisoiva avainkokemus on lähellä lapsuuden tiedostamattomia kokemuksia.³⁸

Tuominen lähestyy 60-luvun sukupolvikonfliktia vastakulttuurin aiheuttamana kulttuurisen hegemonian kriisinä, jonka aiheutti historiallisen tietoisuuden delegoinnin epäonnistuminen sukupolvien välillä. Tuominen tunnistaa kielen merkityksen toisaalta maailmankatsomuksen välittäjänä, toisaalta hegemonian kannalta keskeisen julkisuuden hallinnan kautta. Hänen mukaansa erityisesti ideologisesti latautuneet symbolit välittävät hegemonialle keskeisiä prosesseja: tällainen rooli oli esimerkiksi isänmaan käsitteellä. Kielellisen symbolisuuden hahmottamisen takia onkin yllättävää, että Tuominen ottaa koko analyysinsä kannalta keskeisen sukupolven käsitteen annettuna, eikä analysoi esimerkiksi siihen sisältyvää vallankäyttöä lainkaan. Toisaalta hän tunnistaa itsekin sukupolvikonfliktin nimenomaan julkisuudessa artikuloituneena konfliktina, jossa sukupolviin paitsi samaistuttiin myös samaistettiin. Hän myös korostaa *Ylioppilaslehden* ja Sadankomitean merkitystä sukupolven määrittelijänä, mutta ei kuitenkaan problematisoi tämän määrittelyvallan merkitystä itse mannheimilaisen sukupolviteorian kannalta.³⁹ Varsin ristiriitaisesti Tuominen siis esittää sukupolven yhtä aikaa sekä aktiivisesti rakennettuna kielellisenä rakenteena että muuttumattomana historian selittäjänä. Tuomista onkin kritisoitu sukupolven

³⁶ Rentola 1992. Myös evankelisluterilaisen kirkon sisäistä keskustelua rauhanaatteesta on tulkittu Mannheimin teorian avulla, kts. Havunen 2010. Mannheimiin nojaa myös aseistakieltäytyjiä tutkinut Olli Seuri, kts. Seuri 2008. Seuri tosin yleistää aseistakieltäytyjien pienryhmän koko sukupolven kannalta merkitykselliseksi.

³⁷ Tuominen 1991; Virtanen 2001, 16.

³⁸ Tuominen 1991, 47-51, 57.

³⁹ Tuominen 1991, 13-38; 388-390.

käsittelymisenestä itsestään selvänä ja kriittittömänä ennako-oletuksena, joka ei huomioi muita kuin ikään perustuvia eroja. Kriitikoiden mielestä Tuominen muodostaa koko 60-luvun sukupolvesta yhtenäisen monoliitin.⁴⁰ Tuomisen käyttämä hegemonian käsite on osa tätä yksinkertaistusta: se suoraviivaistaa radikalismiin kohdistunutta kritiikkiä, jota todellisuudessa esitettiin sekä poliittisesta oikeistosta että vasemmistosta.⁴¹

Tuomisen väitöskirjan jälkeen erityisesti sosiologi Matti Virtanen on ollut suomalaisessa sukupolvikeskustelussa Mannheimin teorian vahva puolestapuhuja ja systematisoija. Virtanen pitää Mannheimin teorian määrittelemää sukupolvea käsitteenä painoarvoltaan luokkaan tai sukupuoleen verrattavana. Virtanen myös korostaa polvien sisäisiä jakoja, ne ovat hänen mukaansa vähintään yhtä tärkeitä kuin polvien väliset jaot. Mannheimin määritelmässä Virtanen on korostanut sukupolven mobilisoitumisen harvinaisuutta ja sitä, että kokemusmaailmaan vaikuttava historiallinen tapahtuma on eri asia kuin itse mobilisaatioprosessi.⁴² Virtanen on lisäksi edelleen tarkentanut (tai omien sanojensa mukaan ”ylittänyt”) Mannheimin teoriaa korostamalla jo alkuperäiseen teoriaan sisältyneiden sukupolven sisäisten fraktioiden roolia ja erityisesti niiden merkitystä poliittisten traditioiden dynamiikalle. Virtanen mukaan fraktio kiinnittyy aina johonkin poliittiseen traditioon ja zeitgeist, ”ajan henki”, syntyy vasta kun muut ryhmät joutuvat määrittelemään itsensä johtavan fraktion kautta. Tämän muutoksen kautta Virtanen pitää oman teoreettisen aparaattinsa tärkeimpänä käsitteenä eri-ikäisten polvien välisiin suhteisiin vaikuttavaa avaintapahtumaa.⁴³ Juuri fraktioiden merkityksen huomioimatta jättäminen on Virtanen mukaan usean sukupolvitutkimuksen ongelma, muun muassa Tuomisen tutkimus jää tästä syystä hänen mukaansa teoreettisesti sumeaksi ja samalla muodostaa sukupolvesta liian yhtenäisen kuvan.⁴⁴

⁴⁰ Hentilä 1991; Hurri 1993, 133; Soikkanen & Vares 1998, 50; Purhonen 2005, 262.

⁴¹ Hentilä 1991; Hurri 1993, 134.

⁴² Virtanen 1999, 81-84.

⁴³ Virtanen 1999, 84-86; Virtanen 2001, 33-35, 352.

⁴⁴ Virtanen 1999, 88-89; Virtanen 2001, 16.

Virtasen väitöskirjassa⁴⁵ Mannheimin teorian laajennusta käytetään Suomen poliittisen historian traditioiden ja sukupolvien erittelemiseen erityisesti suhteessa Virtasen mielestä kaikista vaikutusvaltaisimpaan traditioon eli fennomaniaan. Virtanen olettaa väitöskirjassaan poliittisten liikkeiden johdon olevan myös jäsenistöään edustava ”kiteytymä”, johtajat ovat siis liike pienoiskoossa. Tähän ”valinnaisen edustavuuden” periaatteeseen ei Virtasen mukaan sisälly edustavuuden ongelmaa, se kuuluu olennaisesti mobilisoituneen sukupolvifraktion toimintalogiikkaan.⁴⁶ Saman sukupolvifraktioiden logiikan mukaan myös muistelmien subjektiivisuus lähteenä on Virtasen mielestä vain etu. Varsin kuvaavasti Virtanen myös pitää poliittisten traditioiden sisäisten ristiriitojen suurimpana synnyttäjänä tradition sisältämiä eri-ikäisiä fraktioita. Virtasen mukaan nuorempi ryhmä kykenee näkemään ”ajan hengen” selvemmin. Tämä zeitgeist selittää Virtasen mukaan myös sen, että toisinaan iän mukaan jakautuneita fraktioita ei ole helppo havaita: ajan hengen hyödyntäminen saa fraktion tulkinnan *näyttämään* kaikkien hyväksymältä.⁴⁷ Tämä tulkinta antaa Virtaselle mahdollisuuden soveltaa sukupolviteoriaa sellaisiinkin historiallisiin tapahtumiin, joissa aikalaiset eivät itse artikuloineet sukupolvieroja.

1960-luvun kulttuuriradikalismiin Virtanen soveltaa sukupolviteoriaansa korostamalla talvi- ja jatkosodan erilaista avainkokemusta. Talvisodan lapsille sotakokemus edusti ennen kaikkea sodassa kuolemista, suurille ikäluokille taas sodan jälkeisiä hyvinvointiprojekteja. Tämä ero jää Virtasen mukaan esimerkiksi Tuomiselta huomaamatta. 60-luvun arvokiistassa ei Virtasen mukaan ollut kyse Tuomisen esittämästä eri-ikäisten sukupolvien kamppailusta vaan nimenomaan kahden tradition välisestä kiistasta. Hämmäntävästi Virtanen tosin myöntää että nämä fraktiot olivat myös eri ikäisiä, vaikka hänen teoriansa mukaansa fraktioiden avainkokemuksen pitäisi olla sama ja siten niiden pitäisi edustaa myös samaa ikäluokkaa.⁴⁸ Laura Kolben tulkintaa kulttuuriradikalismista Virtanen puolestaan kritisoi vuoden 1968 merkityksen korostamisesta. Vaikka Kolbe kääntää näkökulman radikaalin alkamisesta tradition kuolemaan, toisintaa hän Virtasen mielestä silti

⁴⁵ Matti Virtanen, Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka. 2001.

⁴⁶ Virtanen 2001, 37, 49-51.

⁴⁷ Virtanen 2001, 57, 374-378.

⁴⁸ Virtanen 2001, 270-271, 383-384.

samaa myyttiä, jota pyrki uudella näkökulmalla alun perin kumoamaan.⁴⁹ Virtasen lisäksi myös J.P. Roos on pyrkinyt tulkitsemaan 60-lukua sukupolvien kautta. Hänen sukupolviteoriansa eroaa Virtasesta lähinnä siinä, että Roos ei näe fraktioita saman sukupolven osina. Lisäksi hän hylkää ajatuksen iästä yhteiskunnalliseen sukupolveen kuulumisen ehtona.⁵⁰

Virtasen väitöskirjaa on kritisoitu sen lähdemethodin ja -aineiston takia: eri tutkijoiden vaihteleviin kysymyksiin vastanneiden päätelmien käyttäminen sellaisenaan uuden tutkimuksen lähdeaineistona aiheuttaa lähdekriittisiä ongelmia. Lisäksi Virtanen ei kyseenalaista muistamisen funktionaalisuutta. Virtasta on myös arvosteltu epätarkasta reflektiivisestä otteesta ja spekulatiivisesta synteisistä.⁵¹ Matti Hyvärisen mukaan Virtanen puristaa erityisesti 1960–70-lukujen monien päällekkäisten toimijoiden Suomesta selkeän ja suoraviivaisen kuvan. Varsinkin tiettyjen yksilöiden roolin korostaminen valinnaisen edustavuuden kautta on Hyvärisen mielestä kyseenalaista.⁵² Risto Alapuro taas on kritisoinut sitä, että Virtanen ei tiedosta työssään itse osallistuvansa sukupolvien jäljittämisen lisäksi myös niiden sisällöstä käytyyn määrittelykamppailuun. Virtanen ei Alapuron mukaan osoita sukupolven syntymisen prosessia, ainoastaan lopputuloksen. Tällainen tarkastelutapa ei huomioi riittävästi historiallista kontekstia. Virtanen siis ikään kuin ottaa sukupolven annettuna ja samalla unohtaa sen diskursiivisen ulottuvuuden.⁵³

Semi Purhosen mukaan koko Mannheimin teorian paradoksi on, että sukupolviyksiköt tai -liikkeet ovat ainoita, joihin päästään käsiksi, taustalla vaikuttava polvi on vain oletus. Suurin kritiikin aihe Virtasen sukupolviteoriassa on Purhosen mukaan juuri ajatus fraktioista, joilla Virtanen itse katsoo ylittävänsä Mannheimin alkuperäisen teorian. Sisäisen hajaannuksen tunnustaminen kuitenkin vie Purhosen mukaan pohjan koko yhtenäisen sukupolvivaikutuksen ajatukselta. Koko käsite muuttuu turhaksi, kun se on alusta asti levällään eri fraktioissa. Jo Mannheim

⁴⁹ Virtanen 2001, 380-381.

⁵⁰ Roos 2005, 208-214.

⁵¹ Alapuro 2001; Vares 2001.

⁵² Hyvärinen 2002.

⁵³ Alapuro 2001; Hyvärinen 2002; Toivonen 2003, 112.

tunnusti, että pelkkä biologinen ikä ei riitä sukupolven yhdistäväksi tekijäksi. Mikä siis lopulta erottaa mobilisoituneen sukupolven fraktion tavanomaisesta poliittisesta liikkeestä?⁵⁴

Kritiikkiä on kohdistettu myös Mannheimin teorian muihin osiin. Esimerkiksi J.P. Roos on arvostellut Mannheim-tutkijoita vanhentuneesta kehityspsykologiasta, jonka mukaan esimerkiksi sotakokemus on perustavasti erilainen sen mukaan missä iässä se koetaan.⁵⁵ Semi Purhonenkin on kiinnittänyt huomiota tähän Mannheimin herkkä ikä -käsitykseen korostamalla, että kyseessä on sosiaalipsykologisen totuuden sijaan ennen kaikkea yhteiskunnallinen konventio, Mannheimin ja hänen aikalaistensa ajatteluun vaikuttanut vallinnut ajattelutapa.⁵⁶

Toinen yleinen Mannheim-kritiikki kohdistuu sukupolven syntymisen mekanismiin. Monet sukupolvitutkijat samaistavat eliitin käsitykset yleisiksi, koko sukupolvea koskeviksi ominaisuuksiksi.⁵⁷ Tämä kohortti- ja sukupolvianalyysien yhdistyminen johtaa rajuihin yleistyksiin, koska se tarkoittaa yhteiskunnallisen sukupolven ja sukupolven arkiymmärryksen välisen eron hämärtymistä. Näin pienen eliitin ominaisuudet sekoittuvat koko ikäluokkaa koskeviksi. Purhosen mukaan sukupolvi onkin lähtökohtaisesti totalisoiva ja jakoja hävittävä käsite. Varsinkin luopuminen sidosteisuudesta ikään vie käsitteen käytöltä perusteet kokonaan.⁵⁸ Myös Tapani Suomisen mukaan Mannheimin sukupolviteorian ongelma on juuri aktualisoituneen sukupolven käsite. Kun aktualisoituneeksi polveksi kelpaa ikäluokan vähemmistö, saa tutkija samalla vallan määritellä teoriaansa tukevan sukupolvitietoisuuden.⁵⁹

Purhosen mukaan avainkokemuksen ensisijaisuuden korostaminen Mannheimilaisissa tutkimuksissa johtuu lähinnä siitä, että hitaammat muutokset summentavat sukupolvien välisiä eroja ja siten toimivat itse teoriaa vastaan. Purhosen oman aineiston perusteella varsinaisen avainkokemuksen ja politisoitumisen

⁵⁴ Purhonen 2002a, 7-9.

⁵⁵ Roos 2005, 218-219.

⁵⁶ Purhonen 2005, 231.

⁵⁷ Purhonen 2005, 249; Purhonen 2006, 212-215.

⁵⁸ Purhonen 2005, 188-190; Purhonen 2006, 220-222.

⁵⁹ Suominen 1997, 45.

kaltaisen seurauksen raja on kuitenkin vähintään hämärä.⁶⁰ Pahimmillaan avainkokemuksen korostaminen johtaa Purhosen mukaan liioittelevaan ja yksinkertaistavaan generationalismiin, joka korostaa 1900-luvun alun intellektuellin innostuksen vanavedessä sukupolven synnyttämän trauman merkitystä.⁶¹ Mannheimin teorian sovelluksia onkin kritisoitu teorian oman historiallisen kontekstin unohtamisesta. Esimerkiksi juuri Semi Purhonen on tulkinnut teorian taustaksi ensimmäisen maailmansodan jälkeisen eliitin utopian, joka tavoitteli kaikkien muiden paitsi ikään perustuvien erojen kadottamista. Sukupolviteorioiden soveltajat ovat hänen mukaansa jättäneet huomioimatta teorioiden taustan osana Euroopan suurkaupunkien miesintellektuellien liioittelevaa ja yksinkertaistavaa utopiaa.⁶²

Mannheimin teoria ei kuitenkaan ole ainoa teoreettinen lähtökohta, jonka avulla 1960-luvun sukupolvikäsityksiä on tarkasteltu. Kielellinen, sukupolven diskursiiviseen ulottuvuuteen huomiota kiinnittävä tutkimus on itse asiassa ollut yksi keskeisiä Mannheim-kritiikin esittäjiä. Esimerkiksi Katja-Maria Miettunen on kiinnittänyt huomiota sukupolven käsitteeseen osana 60-luvun muistelua. Hänen mukaansa 60-lukua koskeva sukupolvipuhe on yksi meisyyden muistelun keino, jolla yhdistetään oma muistelu koskemaan kaikkia aikana eläneitä. Tässä argumentaatiossa me ja muut jaotellaan iän perusteella, vaikka kaikki nuoret eivät olleet radikaaleja eivätkä kaikki radikaalit nuoria. Radikaalien omassa historiassa samanlainen ajattelu hyväksytään iän korvikkeeksi, hyvänä esimerkkinä radikaalien johtohahmoihin kuulunut ja muita radikaaleja vanhempi *Ylioppilaslehden* päätoimittaja Arvo Salo. Miettusen mukaan historiakuvan me on muisteluissa luotu joukko eikä todellinen ryhmä. Sukupolvi on siis Miettusen mukaan ennen kaikkea samaistumisen kohde, koska käsitteen käyttö on niin vapaata: toisaalta sen avulla yritetään yhdistää koko ikäryhmä yhdeksi ja toisaalta se samalla kuitenkin sisältää myös käsityksen radikaalin ryhmän pienuudesta ja erikoislaatuisuudesta. Sukupolven käsitteen laajuus ja määrittelemättömyys onkin Miettusen mielestä sopiva radikaalien merkityksen korostamiselle: sukupolvi on toisaalta muisteluiden merkitystä korostava

⁶⁰ Purhonen 2005, 230, 241-242.

⁶¹ Purhonen 2006, 182.

⁶² Purhonen 2005, 262; Purhonen 2006, 220.

meisyyden vahvistamisen väline, toisaalta keino yleistää oman ryhmän kokemukset koskemaan koko ajanjaksoa.⁶³

Myös Tapani Suominen on kiinnittänyt huomiota siihen, miten radikaali vähemmistö puhui koko sukupolven nimissä. Näin sukupolven käsitteen käyttö ei hänen mukaansa enää vastannut todellisuutta vaan siitä tuli ennen kaikkea mielipide-eron, ei enää iällisen eroavaisuuden korostamisen väline. Toisaalta tällainen retorinen käyttö oli yleistä myös radikaalien vastustajien toimesta, hekin samaistivat usein koko nuorison radikaaleihin.⁶⁴ Myös Laura Kolbe on korostanut median roolia sukupolvitietoisuuden ja tämän sukupolven kollektiivisen ideologian synnyttäjänä nimenomaan jo 60-luvun aikalaisten toimesta.⁶⁵

Jo Mannheimin teoria sisälsi ajatuksen erityisestä sukupolvitietoisuudesta, neuvoja tämän ulottuvuuden käytännön tutkimukseen hän ei tosin juuri tarjonnut. Semi Purhosen mukaan tämä sukupolvitietoisuus sijaitsee empiirisesti tarkasteltuna kielenkäytössä eli sukupolvea koskevissa diskursseissa. Mannheimilaisista tulkinnoista puuttuu Purhosen mukaan tämä sukupolven diskurssiivinen ulottuvuus. Tästä seuraa analyttinen ongelma, sillä käsitteen määrittelyvaltaa ei huomioida lainkaan.⁶⁶ Purhosen esittämä sukupolven diskurssiivinen ulottuvuus korostaakin sitä, että sukupolven näkyvin osa on aina puhe sukupolvesta itsestään. Tällainen diskurssi vaatii Purhosen mukaan aina myös sukupolvitietoisuuden, jotta sukupolvesta voi tulla ymmärretty identiteetin muoto. Sukupolvitietoisuuden edellytys on, että joku artikuloi sen olemassaolon ja merkityksen. Artikulaatio ei toki tarkoita sukupolven tosiasiallista syntymistä, mutta tietoisuuden sukupolvesta se kyllä synnyttää. Sukupolviteorioihin kuuluvat objektiiviselta näyttävät tekijät, kuten avainkokemus vaativat nekin subjektiivisesti määriteltyä merkityksiä ja tietoista konstruointia. Purhosen mukaan esimerkiksi Tuomisen väitöskirja itse asiassa kuvaa juuri näistä artikulaatioista käytyä kiistaa, vaikka Tuominen ei itse kiinnitä riittävää huomiota siihen, miten nämä diskurssit muovaavat sukupolvitietoisuutta.

⁶³ Miettunen 2009, 252-268.

⁶⁴ Suominen 1997, 45-46.

⁶⁵ Kolbe 1996b, 128.

⁶⁶ Purhonen 2002a, 4-5; Purhonen 2005, 223-225.

Sukupolvitietoisuuden rakentumisen kannalta ei ole hirvittävästi merkitystä edes sillä, kuka sukupolvea koskevia artikulaatioita ja tulkintoja esittää. Ajatuksen julkisuus on pääasia.⁶⁷

Sukupolven diskurssin sisältö tihentyy Purhosen mukaan yleensä muutamaaan kulttuuriseen ikoniin, joiden toistaminen edesauttaa niiden omaksumista sukupolvea alunperin määritellyttä eliittiä laajemmalti. Nämä ikonit ovat siten sukupolvea määrittelevän eliitin ja massasukupolven välistä kommunikaatiota ja eliitin hyväksymän sukupolvikäsitteksen levittämistä. Tällaisissa merkityksissä kieltäytyminen ja etäisyyden hakeminen ovat identiteetin kannalta yhtä merkityksellisiä kuin samaistuminenkin. Juuri tästä syystä Purhonen esittää, että yleisin tapa luoda sukupolvi on hyökätä voimakkaasti edeltävää polvea vastaan.⁶⁸

Mannheimin sukupolviteoriaa on yritetty täydentää myös Pierre Bourdieun sukupolviteorialla. Esimerkiksi Merja Hurrin väitöskirja 1960-luvun sanomalehtien kulttuuritoimituksista nojaa Bourdieun ajatukseen ”taiteellisesta sukupolvesta.” Hurri tiedostaa itsekin, että sukupolvien välistä eroa manifestoi nimenomaan eliitti eikä käsitys ollut kaikkien jakama. Kyse ei myöskään ollut biologisesta vaan ennen kaikkea esteettisestä jaosta.⁶⁹ Hurrin sukupolven määritelmä herättääkin kysymyksen, onko koko käsitteelle enää mitään pohjaa, jos se koskee vain pientä eliittiä eikä sitä rajaa edes ikä.

Myös Semi Purhonen on pyrkinyt lähestymään Mannheimin kritiikkiä juuri Bourdieun luokittelukamppailun ajatuksen avulla. Purhosen Bourdieu-tulkinnassa keskeinen kysymys on, kuinka joku väittää edustavansa ryhmää. Ryhmä on Purhosen mukaan aina aktiivisen tuottamisen tulos ja jatkuvan kamppailun kohde. Bourdieun teorioita hyödyntämällä Purhonen tavoittelee irtiotta sukupolviteorioiden perinteisestä käsityksestä, jonka mukaan sukupolvet ovat luonnollisia objekteja. Sen sijaan hän pyrkii kiinnittämään huomiota sukupolvien diskursiiviseen rakentuneisuuteen ja määrittelykamppailuun. Purhonen tulkitsee Bourdieun hajanaista

⁶⁷ Purhonen 2002a, 10-14; Purhonen 2002b.

⁶⁸ Purhonen 2005, 260-261.

⁶⁹ Hurri 1993, 41, 126-128.

sukupolviteoretisointia niin, että sukupolvi on lopulta pelkkä sana, annettu nimi ja siten osa yhteiskunnallista luokitteluprosessia. Tämä luokittelu on keskeistä, koska nimeäminen herättää aina kysymyksen siitä, kuka ryhmää edustaa. Sukupolven diskursiivisuutta alleviivaa jo se, että sukupolven omaksumalla nimellä on tärkeä merkitys sukupolven samaistumiselle. Samalla nimi on poliittinen valinta, joka on kaukana arvovapaasta, se kategorisoi ja yksinkertaistaa. Diskursiivisuus säilyttää Purhosen mukaan esimerkiksi Mannheimille ongelmallisen eliitin ja massan välisen eron ja auttaa samalla ymmärtämään kollektiivisen identiteetin rakentumisprosessia. Eliitti ulottaa sukupolven kaikkia koskevaksi nimenomaan julkisilla diskursseilla.⁷⁰

Tässä tutkielmassa käytän hyväkseni nimenomaan Purhosen määritelmän mukaista diskursiivista sukupolvikäsitystä. Erityisesti elitistisen kulttuuriradikalismien tarkastelussa on tärkeä huomata, kuka sukupolven nimissä oikein puhuu ja mitä vaikuttamistavoitteita tähän puheeseen liittyy. Näin vältetään myös pienen ylioppilaiden piirissä vaikuttaneen ryhmittymän mielipiteiden samaistaminen koko opiskelijajoukkoon laajemmasta ikäluokasta puhumattakaan.

1.2 Tutkimuskysymykset ja rajaus

Lähestyn tässä tutkielmassa 60-luvun suomalaista kulttuuriradikalismia sen sukupolviretoriikan näkökulmasta. Sukupolven käsitettä lähestyn ennen kaikkea diskursiivisena rakenteena ja kielellä synnytyttynä kollektiivisena identiteettinä, jonka määrittelystä käytiin jatkuvaa kielellistä kamppailua ja joka jäi tyhjentyvästi määrittelemättä. Sukupolven käsitteelle annettujen varsinaisten merkitysten lisäksi vähintään yhtä mielenkiintoista on tarkastella niiden perusteluja. Koska lähestyn tässä sukupolvea diskursiivisesti rakennettuna identiteetin osana, en ole juurikaan kiinnostunut radikalismiin osallistuneiden jaottelusta erilaisiin sukupolven demografisesti kuuluviin tai sen ulkopuolisiin ikäryhmiin.⁷¹ Erityisesti kulttuuriradikalismien kohdalla tällainen jaottelu olisi muutenkin liki mahdotonta, sillä radikaalit eivät järjestäytyneet virallisesti. Ryhmään kuulumisen olikin ennen kaikkea

⁷⁰ Purhonen 2005, 242-243, 247, 255-256, 259; Purhonen 2006, 178-181, 199, 204.

⁷¹ Miettunen 2011, 349.

retorinen valinta, jonka jäljittäminen henkilöön usein nimimerkillä kirjoitettujen hajanaisten yleisönosastokirjoitusten avulla on vaikeaa, usein mahdotonta.

Koska itse kulttuuriradikalismien käsite on edeltävissä tutkimuksissa määritelty epäselvästi ja osittain ristiriitaisesti, on ensimmäinen tutkimuskysymykseni se, miten kulttuuriradikaalit määrittelivät itsensä ja radikaaliutensa. Kun kulttuuriradikalismien itsemäärittely on selvillä, on mahdollista tarkastella myös sen keskeisimpiä sukupolviargumentaation tyyppisiä. Miten kulttuuriradikalismien esiin nostamaa arvostiriitaa selitettiin sukupolvilla? Mitkä olivat keskeisimmät teemat ja toisaalta retoriset tehokeinot, joilla sukupolvien välistä eroa alleviivattiin? Mitkä tekijät selittivät radikaalien mielestä parhaiten sukupolvien välisen eron olemassaoloa? Entä miten radikaalia argumentaatiota vastustettiin? Näiden kysymysten avulla pääsen käsiksi paitsi sukupolvikäsitteiden määritelmiin myös niiden perusteluihin ja keskeisiin sukupolvidiskurssin avulla käsiteltyihin teemoihin, siis sukupolvea muodostaneen ryhmän kulttuurisiin ikoneihin. Vastustuksen esiin tuominen taas auttaa ymmärtämään niitä radikalismien puolia, jotka herättivät kiivainta vastustusta ja olivat siten merkittäviä radikalismien ja valtavirran väliselle suhteelle.

Yksi kuusikymmentäluvun käsittelyn erityispiirteistä on ajanjakson ajallinen joustavuus. Vuosikymmenestä onkin muodostunut jonkinlainen ”mielenmaisema” tai käsite itsessään ennemmin kuin tarkasti rajattu ajallinen jakso.⁷² Radikaalien omasta näkökulmasta heidän kuusikymmentälukunsa alkaa viimeistään pasifistisen Sadankomitean perustamisesta 1963, joidenkin kohdalla jo noottikriisistä 1961.⁷³ Olen päättänyt rajaamaan tutkimukseni alkamaan vuodesta 1960, joka Laura Kolben mukaan oli kulttuuriliberaalien keskustelunaiheiden esiinmarssin vuosi. Käännekohtana on monesti pidetty radikalismien ja pasifismin suhteeseen voimakkaasti vaikuttanut Pentti Linkolan pamfletti *Isänmaan ja ihmisen puolesta*. Linkolan lisäksi myös muut, toki pienet ylioppilasaktiivien ryhmät alkoivat lähestyä liberaalia ja radikaalia argumentaatiota juuri 60-luvun alussa.⁷⁴ Vuotta 1960 on myös

⁷² Miettunen 2009, 13-14.

⁷³ Miettunen 2009, 41.

⁷⁴ Tuominen 1991, 96; Kolbe 1996a, 27. Joiltain osin käytettävissä oleva lähdemateriaali rajoittaa tätä tavoitetta, esim. Oulun Ylioppilaslehti ilmestyi ensimmäisen kerran vasta vuonna 1961.

pidetty suomalaisen uusvasemmiston syntyvuotena.⁷⁵ Uusvasemmiston ja kulttuuriradikalismien suhde oli varsinkin argumentaation tasolla varsin läheinen vaikkei aivan ongelmaton.

Kulttuuriradikalismien kauden päättymisen olen ajoittanut varsinaisen poliittisen osallistumisen alkuun. Juuri tätä murrosvaihetta on tutkimuksissa käsitelty laajasti. Esimerkiksi ylioppilaskuntien toiminnan puoluepolitisoitumista voi pitää yhtenä puolueisiin sitoutumattoman kulttuuriradikalismien hiipumisen merkinä. HYY:n piirissä tämä kehitys alkoi toden teolla vuoden 1965 edustajistovaaleista, jolloin kansanrintamapuolueet muodostivat yhteisen vaaliliiton.⁷⁶ Viimeistään 1967 ylioppilaspiireissä tapahtui selvä liikahtus kohti avointa vasemmistolaisuutta, ensiksi nimenomaan kulttuuritoimijoiden puolelta.⁷⁷

Vuoden 1966 eduskuntavaaleja on myös pidetty radikalismien käännekohtana. Vasemmiston laajan vaalivoiton lisäksi SKDL kelpasi taas hallitukseen ja SDP:n poliittinen suunnanmuutos tarkoitti aseveliakselin lopullista murtumista. Uusi kansanrintamahallitus lupasi tuntuvia yhteiskunnallisia uudistuksia. Lehdistön entistä tiukempaa sitoutumista taustapuolueensa linjaan voi pitää merkinä koko yhteiskunnan puoluepolitisoitumisesta.⁷⁸ Taistolaisuuden syntyä selvittäneissä tutkimuksissa avaintekijänä on pidetty nimenomaan vasemmiston vaalivoittoon ja hallitusvastuuseen kohdistuneiden valtaviin odotusten aiheuttamaa pettymystä.⁷⁹ Toisaalta myös avoin tuki aseellisille sissiliikkeille merkitsi selvää irtiottoa kulttuuriradikaalista pasifismista.⁸⁰ Osa radikaalista retoriikasta myös valtavirtaistui vuoden 1966 paikkeilla: esimerkiksi kokoomusopiskelijoiden Tuhatkunta vaati puoluettaan luopumaan vanhanaikaisina pitämistään kodin, uskonnon ja isänmaan arvoista. Samaan aikaan yhteiskunnalliset teemat nousivat esiin esimerkiksi

⁷⁵ Kekki 2011, 17.

⁷⁶ Kolbe 1996a, 114-116. Ero ei vielä tuolloin konkretisoitunut niinkään sisältöihin vaan ennen kaikkea linjaukseen poliittisuuden tarpeellisuudesta ylioppilaskunnan toiminnassa yleensä.

⁷⁷ Kolbe 1996a, 242-245.

⁷⁸ Hurri 1993, 153; Klinge & Harmo 1983, 293; Vihavainen 1993, 225; Kolbe 1996b, 366-367.

⁷⁹ Rentola 1990, 255; Hyvärinen 1994, 93.

⁸⁰ Rentola 1990, 243, 254.

kristillisessä ylioppilasliikkeessä ja kokoomus omaksui kansallisen konsensuksen sosiaalipolitiikasta ja hyvinvointivaltiosta.⁸¹

Näiden konkreettisten tapahtumien lisäksi radikalismien rakenteessakin tapahtui huomattavia muutoksia. Kustaa H.J. Vilkun mukaan Jyväskylän ylioppilasforumin 1966 jälkeen kulttuuriradikalismi tyhjensi itsensä kulttuurista. Siirtyminen yhteiskunnalliseen näkyi ensin kulttuurin sisällöissä, aiheet yhteiskunnallistuivat ja keskustelusta siirryttiin suoraan toimintaan. Myös opintodemokratiakeskustelun alkaminen oli selvä merkki uuden poliittisemmän vaiheen alkamisesta.⁸² Kollektiivinen toiminta ja järjestöllinen aktiivisuus korostivat käytännön toiminnan tarpeellisuutta. Käytännössä yksin radikalismia järjestökentällä edustanut Sadankomitea sai juuri vuoden 1966 paikkeilla runsaasti seuraajia, jotka olivat usein yhteen hyvin konkreettiseen asiaan vaikuttamaan pyrkineitä yhteenliittymiä.⁸³ Muutosta korostaa sekin, että samaan aikaan Sadankomiteakin jakaantui käytännön toimintaa painottaneiden ”marssijoiden” ja järjestön perinteistä tiedonvälityslinjaa korostaneiden välisen kiistan jälkeen.⁸⁴ Samalla aikaisemmin poliittisessa paitsiossa olleesta kommunistien Rauhanpuolustajat-järjestöstä tuli hovikelpoinen, keskusta liittyi sen jäseneksi ja valtio myönsi järjestölle rahoitusta.⁸⁵ Kokonaisuutena vuosien 1965-1966 vaihde oli samanlainen radikalismien taitekohta myös muissa pohjoismaissa.⁸⁶

Kulttuuriradikalismien piiriin kuuluneiden ilmiöiden rajaaminen on sekin aiheuttanut erimielisyyttä aihetta tutkineissa. Monissa tutkimuksissa kansainvälisyyden korostamista on pidetty yhtenä radikalismien piirteenä. Esimerkiksi Marja Tuominen on tulkinnut kansainvälisyyden keskeiseksi osaksi radikalismien aiheuttamaa

⁸¹ Smolander 2000, 196; Virtanen 2001, 320-321; Lindqvist 2003, 121.

⁸² Vilkuna & Havila 2003, 121; Vilkuna 2013, 59, 67, 75, 82.

⁸³ Hallman 1986, 49; Siisiäinen 1990, 119. esimerkkinä voisi mainita vaikkapa Vietnam-vastustusta koordinoineen Tricontin tai vähäosaisten elinolosuhteita parantamaan pyrkineen Marraskuun liikkeen.

⁸⁴ Hallman 1986, 55-60; Alapuro 1997, 134-135. Jaon taustalla oli kiista suhteesta kommunistien Rauhanpuolustajat-järjestöön ja toisaalta eriävä käsitys Yhdysvaltojen osallisuudesta Vietnamin sodan eskaloitumisessa.

⁸⁵ Metsämäki 2013, 39.

⁸⁶ Östberg 2008, 339-340.

kansallisen ajattelun identiteettikriisiä.⁸⁷ Itse asiassa ylioppilaiden kansainvälisyystoiminta sinänsä ei ollut millään muotoa radikaalia, se lähinnä jatkoi jo perinteeksi muodostunutta jälleenrakennusteemaa vain aiempaa laajemmassa mittakaavassa.⁸⁸ Molempien suurvaltablokkien edut pyrittiin huomioimaan ja toiminnassa korostettiin perinteistä student-as-such -ajattelua, joka karsasti laajempaa poliittista osallistumista. Erityisesti pakolaisapuprojektit olivat jälleenrakennusteeman jatkumoa eivätkä ne jakaneet ylioppilaiden rivejä.⁸⁹ Toiminta kolmannen maailman hyväksi tapahtui vielä 1960-luvun alkupuolen vallalla olleen kulttuurin ehdoilla ja sen arvomaailmaa toisintaen. Kuvaavana esimerkkinä porvarilliseen perinteeseen nojanneet Vapauden Akateeminen Liitto ja kauppakorkeakoulun ylioppilaskunta korostivat jo 60-luvun alkupuolella toimintansa kansainvälisyyttä. Myös apartheidin vastustuksessa olivat mukana kaikki poliittiset ryhmät kokoomuksen opiskelijajärjestöä ja kristittyjen ylioppilaiden edustajia myöten. Vasta Vietnamin sodan aktiivinen vastustaminen 1966 alkaen teki kansainvälisyyskeskustelusta radikaalia.⁹⁰ Nimenomaan Vietnam-kritiikki oli Laura Kolben mukaan samalla väylä koko porvarillisen yhteiskunnan kritisointiin kaikkialla pohjoismaissa. Porvarillisuuden kritiikki oli kyllä tyypillistä jo kulttuuriradikalismille, uutta oli sen suoraviivainen toteuttaminen käytännössä.⁹¹ Tämä ulottuvuus oli toisaalta suorassa yhteydessä puoluepolitisoitumisen kanssa.

Kansainvälisyyden ohella myös korkeakoulupolitiikasta vallitsi varsin selvä yksimielisyys, rivit jakautuivat ennen kaikkea suhteessa kansalliseen yhtenäiskulttuuriin ja toisaalta yhteiskunnallisen moniarvoisuuden, pluralismin, toteuttamiseen.⁹² Niinpä tässä tutkielmassa keskityn nimenomaan näihin teemoihin. Radikaali diskurssi oli rajanvetoa ja sen itseymmärrykseen kuului kiinteästi elitistinen

⁸⁷ Tuominen 1991, 76, 387-388. Kansainvälisyys on Tuomiselle Mannheimilaisen sukupolven keskeinen aktualisoija.

⁸⁸ Vilkuna 2013, 63.

⁸⁹ Kolbe 1996a, 63; Lamberg 2004, 251.

⁹⁰ Tuominen 1991, 219, 259; Kolbe 1996a, 27, 44, 75, 246; Pietikäinen 1997, 75-76; Kastari 2001, 90; Lindqvist 2003, 121; Havunen 2010, 60; Sohlistén-Nederström 2011, 123, 144, 148. Apartheidin vastustaminen oli vielä kolmanteen maailmaan suuntauneista ylioppilasprojekteista kiistatta poliittisin, se kun kohdistui suoraan suvereenin valtion harjoittamaa politiikkaa vastaan.

⁹¹ Hurri 1993, 142; Kolbe 1996a, 255-258, 263.

⁹² Kolbe 1996a, 160.

eturyhmäajattelu. Radikalismi ei voinut lähtökohtaisestikaan olla kaikkien hyväksymää.

1.3 Lähteet

Vaikka sukupolven diskursiivisuutta on korostettu useissakin tutkimuksessa, ei sukupolvikäsitteiden syntymistä ja artikulaatiota ole tarkasteltu juuri lainkaan aikalaisaineistolla. Esimerkiksi Semi Purhosen tutkimusten haastatteluaineistot ovat tarkastelleet 1960-luvun ilmiöitä nykyisyydestä taaksepäin ja sitä kautta pyrkineet testaamaan elitistisiä sukupolviteorioita eliittiin kuulumattomien haastatteluilla. Purhonen itsekin tunnistaa tällaisten jälkikäteen hankittujen aineistojen sukupolvikokemusten kerrostuneisuuden.⁹³ Hieman ongelmallista onkin, että näitä jälkikäteisistä muistelmista nostettuja sukupolven fraktiota on käytetty apuna myös alkuperäisaineiston tulkinnassa.⁹⁴ Myös Katja-Maria Miettusen diskursiivisen sukupolven tarkastelussa ongelmana on juuri muisteluun perustuva aineisto. Muisteluiden roolia alleviivatakseen Miettunen siteeraa ranskalaistutkija Pierre Noraa, jonka mukaan Ranskassa koko vuoden 1968 sukupolvi on jälkikäteen muistelemalla synnitetty.⁹⁵ Vaikka Miettusen analyysi sukupolven diskursiivisuudesta on tärkeä, hänen muistelmiin perustuva aineistonsa painottaa liiaksi sukupolvipuheen luonnetta jälkikäteen synnitettyinä diskurssina. Kuten tässä tutkimuksessa osoitan, jo aikalaiset käyttivät sukupolven käsitettä laajasti ja vetosivat siihen perustavana arvoristiriitoja selittävänä tekijänä. Miettunen itsekin on tunnistanut ristiriidan sukupolviselityksen ilmestymisen ajankohdasta, aihe vaatisi hänenkin mukaansa lisää tutkimusta. Samalla Miettunen on kuitenkin valmis edelleen linjaamaan, että 60-lukua koskeva sukupolvipuhe on *todennäköisesti* syntynyt suurelta osin vasta jälkikäteen muisteluissa.⁹⁶ Aikalaisaineiston käyttäminen mahdollistaa sen, että diskursiivista sukupolvea ei tarvitse pelkistää pelkästään osaksi 60-lukua koskevaa historiatietoisuutta tai kollektiivista muistia.⁹⁷ Tämä on

⁹³ Purhonen 2005, 228-229, 253.

⁹⁴ Kts. Esim. Seuri 2008, 83-84.

⁹⁵ Miettunen 2009, 252-268.

⁹⁶ Miettunen 2011, 342, 348-349; Miettunen 2012.

⁹⁷ vrt. Miettunen 2012, Purhonen 2005, 258.

mahdollista siksi, että aineistossani 60-luvun ilmiöitä selittävät sukupolvilla juuri aikalaiset, eivät aktiivisesti historiakuvaa luovat muistelijat.

Tutkimukseni varsinaisena lähdeaineistona käytän Helsingin, Jyväskylän⁹⁸, Turun, ja Oulun ylioppilaslehtiä sekä Tampereella ilmestynyttä *Yykoo: kulttuuripoliittinen julkaisu* -nimistä opiskelijalehteä. Tampereen yliopiston perustamisen jälkeen 1966 lehti muutti nimensä *Aviisiksi*.⁹⁹ Varsinkin Helsingin ulkopuoliset ylioppilaslehdet tuovat uutta lähdepohjaa kulttuuriradikalismiin käsittelyyn, sillä niitä koskenut tutkimus on tähän saakka keskittynyt joko ylioppilaskunnan näkökulmaan tai journalistisiin tekijöihin.¹⁰⁰ Ylioppilaskuntien historioissa lehtiä on lähinnä esitelty lyhyesti ja osin jopa puutteellisesti. Esimerkiksi Vesa Vartiainen toteaa, jonka mukaan Tampereen *YyKoo* oli 60-luvun alkupuolen lähinnä tiedotuslehti, on vähintäänkin yksipuolinen.¹⁰¹ Poikkeuksena Marko Lambergin kirjoittamassa Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunnan historiassa perehdytään jonkin verran myös *Jyväskylän ylioppilaslehden* sisältöihin ja linjamuutoksiin sekä lehden roolista käytyyn keskusteluun.¹⁰²

Maakunnallisten korkeakoulujen omaleimaisuutta korostaa sekin, että niiden myötä korkeakoulutukseen syntyivät selkeät rekrytointialueet, joista opiskelijat yliopistoon saapuivat. Tämä alueellisuus korosti myös korkeakoulujen opiskelijoiden erilaisia sosioekonomisia taustoja.¹⁰³ Tämä moninaisuus on syytä huomioida osana kulttuuriradikalismiin tarkastelemista erityisesti siksi, että ilmiötä on tähän saakka pidetty korostuneen helsinkiläisenä. Osittain tämä johtuu aihetta käsittelevien muistelmien Helsinki-keskeisyydestä, mutta myös esimerkiksi HYY:n historian

⁹⁸ Jyväskylän Kasvatustieteelliseen Korkeakouluun oli perustettu filosofinen tiedekunta jo 1958 joten käytännössä sen opettavat aineet vastasivat varsinaisia yliopistoja. Nimi vaihtui yliopistoksi tosin vasta 1966. Lehdenkin nimi vakiintui muutaman kokeilun jälkeen alusta asti nimenomaan *Jyväskylän ylioppilaslehdiksi*. Lamberg 2004, 160, 237.

⁹⁹ Mäki-Kulmala 1988, 5; Vartiainen 2013, 89. Alkuun YyKoota julkaisi yhteiskunnallisen korkeakoulun sanomalehtiopinto-osasto, vuodesta 1962 alkaen julkaisutoimintaan osallistuivat myös oppilaskunta ja ylioppilaskunta.

¹⁰⁰ Esimerkiksi Mika Remes tarkastelee pro gradu -tutkielmassaan *Jyväskylän ylioppilaslehteä* toisaalta lehden toimituksen näkökulmasta, toisaalta suhteessa ylioppilaskuntaan. Kts. Remes 1993.

¹⁰¹ Ketonen 2002; Nieminen 2010; Vartiainen 2013, 89.

¹⁰² Lamberg 2004.

¹⁰³ Nevala 1999, 212, 259.

kirjoittanut Laura Kolbe on pitänyt Helsingin ylioppilaskuntaa koko suomalaisen yhteiskunnan pienoiversiona.¹⁰⁴ Helsingin yliopiston rooli korkeakoulutuksen keskuksena onkin juuri 60-luvulla hyvin kahtiajakautunut: toisaalta vuosikymmenen alussa Helsingin korkeakouluissa opiskeli ylivoimainen enemmistö ylioppilaista, toisaalta samaan aikaan sijoittuu myös maakunnallisten korkeakoulujen voimakkain opiskelijamäärän kasvu.¹⁰⁵ HYY:n julkaisema *Ylioppilaslehti* on siitakin poikkeuksellinen aineisto työni kannalta, että sitä käsitteleviä historiateoksia on olemassa useampikin. Erityisesti tuore Jukka Kortin *Ylioppilaslehden vuosisata*¹⁰⁶ on tästä syystä keskeinen. Kortin havainto, jonka mukaan *Ylioppilaslehti* on ollut mukana luomassa sukupolviilikeitä on erityisen mielenkiintoinen.¹⁰⁷ Toteamusta pidemmälle Kortti ei tässä sukupolvi-analyysissään tosin mene.

Ylioppilaslehdet tarjoavat oivan näkökulman kulttuuriradikalismiin. Ensinnäkin lehdet itse julistautuivat radikaalille tärkeän sananvapauden lipunkantajiksi. Esimerkiksi Turussa Ylioppilaslehti määritteli itsensä ”kirjoittajakuntansa vapaaksi foorumiksi”. Päätoimittajalla oli periaatteessa valta määrätä lehden linja, mutta sekaan mahtui silti monenlaisia kirjoituksia ja kirjoittajia.¹⁰⁸ Ylioppilaslehdet edustivat jäsenistöänsä, mutta samaan aikaan niiden toimituksilla oli melko vapaat kädet ohjailla lehtien sisältöä. Toisaalta niukat resurssit tarkoittivat usein sitä, että päätoimittaja oli lehden ainoa vakinainen työntekijä ja käytännössä kaikki lehtiin lähetetyt jutut julkaistiin. Välillä lehdet muistuttivat toimitetun sisällön vähäisyyden takia suuria yleisönosastoja.¹⁰⁹ Osittain tästäkin syystä lehdet eivät olleet missään määrin yksiäänisiä ja niiden kirjoittajakuntaan kuului myös paljon yliopiston ulkopuolisia tahoja. Näin ollen niissä julkaistiin paljon myös radikaalien ilmiöiden kritiikkiä. Esimerkiksi Tapani Suominen on korostanut juuri näiden vastareaktioiden merkitystä radikalismien tutkimukselle.¹¹⁰ Kritiikki korostaa samalla sukupolvi-ikäisyyden luonnetta jatkuvasti määrittelykamppailun kohteena olevana selityksenä.

¹⁰⁴ Kolbe 1996a, 12-13, 25; Miettunen 2009, 136.

¹⁰⁵ Nevala 1999, 115-116.

¹⁰⁶ Kortti 2013. Ylioppilaslehdestä on lisäksi vanhempi historia, kts. Klinge & Harmo 1983.

¹⁰⁷ Kortti 2013, 19.

¹⁰⁸ Ketonen 2002, 233.

¹⁰⁹ Kortti 2013, 265.

¹¹⁰ Suominen 1997, 28-29.

Kulttuuriradikalismien kannalta ylioppilaslehdet ovat toisaalta keskeistä aineistoa josta senkin takia, että suuri osa aktiivisista radikaaleista toimi lehtien toimituksissa.¹¹¹ Toimittajakunnan radikaalius suhteessa ylioppilaskunnan keskivertojäseniin oli yleinen puheenaihe useilla paikkakunnilla.¹¹² Lisäksi Yleisradion ja sanomalehtien niukan kulttuuripoliittisen panostuksen takia ylioppilaslehdillä oli myös ylioppilaskunnan ulkopuolista merkitystä.¹¹³ Radikaalit käyttivät nimenomaan lehdistöä välineenä arvostiridin osoittamisessa, koska lehdistöllä oli jo pidempään ollut vahva asema suomalaisessa julkisessa keskustelussa. Ylioppilaslehtien tehtävä oli aktivoida ja valistaa, ei ainoastaan tiedottaa ylioppilaskunnan asioista.¹¹⁴ Marja Tuominen on tulkinnut nimenomaan julkisen keskustelun uudet kysymyksenasettelut merkiksi radikaalien liikkeiden ja valtakulttuurin välisestä jännityksestä.¹¹⁵

Ylioppilaslehdissä näkyvää radikalismia ei silti pidä yleistää koko suomalaisen yhteiskunnan muutoksen kuvastajaksi, vaikka useissa tutkimuksissa näin onkin tehty. Radikalismien korostaminen väistämättä sivuttaa muita, urbaanin yliopistoympäristön ulkopuolisia muutoksia. Kuvaavasti yksi suomalaisen järjestökentän suurimpia mullistuksia kautta aikain oli SMP:n järjestäytyminen juuri 1960-luvun alkupuolella: silti sitä ei käsitellä lainkaan radikalismia painottavissa tutkimuksissa.¹¹⁶ Vastaavasti radikalismien lipunkantajajärjestö Sadankomitea oli jäsenmäärältään huomattavan pieni. 60-lukua käsittelevä tutkimus on muutenkin tavannut ylikorostaa akateemisen eliitin merkitystä.¹¹⁷

1.4 Tutkimusmenetelmät

Diskursiivisen sukupolven jäljittämisen hyödynnän menetelmänä opiskelijaradikalismien tutkimuksessa toisinaan käytettyä kerronnallisuuden

¹¹¹ Salminen 2004, 61.

¹¹² Esimerkiksi Enbuske 2010, 56.

¹¹³ Tuominen 1991, 116.

¹¹⁴ Peltonen et al. 2003, 15; Enbuske 2010, 52-56.

¹¹⁵ Tuominen 1991, 236.

¹¹⁶ Siisiäinen 1990, 62.

¹¹⁷ Hallman 1986, 35; Anderson 1995, 38.

näkökulmaa. Tämän tutkimussuunnan taustalla on vaikuttanut erityisesti Chaïm Perelmanin vaikutusvaltainen käsitys niin sanotusta ”uudesta” retoriikasta. Perelmanin mukaan retoriikassa on aina kyse vastaanottajan vakuuttamisesta.¹¹⁸ Tästä näkökulmasta väitöskirjansa kirjoittanut Matti Hyvärinen on määritellyt opiskelijan itsenäiseksi toimijaksi ja diskurssin kontekstiksi, prosessiksi, joka tekee yksittäisistä toimijoista diskurssin subjekteja. Vaikka Hyvärinen tarkastelee taistolaisen opiskelijaliikkeen poliittista diskurssia, on sama lähestymistapa sovellettavissa myös kulttuuriradikalismien sukupolviuutukseen: myös siinä muuten yksilöllisyyttänsä korostanut ryhmä muutti puhetapansa kollektiiviseksi.¹¹⁹ Hyvärinen on väitöskirjansa jälkeen jatkanut kerronnallisuuden tutkimuksen tarkastelua ja myös kritisoinut siihen liittynyttä liiallista innostusta.¹²⁰

Opiskelijaradikalismien narratiivisuuden eli kerronnallisuuden Hyvärinen yhdistää vahvasti liikkeiden tutkimuksen teoreettisiin malleihin. Yhteiskunnallisen liikkeen Hyvärinen on tätä kautta määritellyt retoriseksi figuuriksi, se kun on aina pohjimmiltaan puheen tuottamaa todellisuutta. Liike itsessään ei toimi vaan aina joku toimii sen nimissä. Liikkeen yhteisöllisyys on Hyvärisen mukaan julkisuudessa synnytettyä ja siksi vahvasti symbolista. Puheen tuotos ei ole koskaan valmis, joten se ei voi myöskään olla täysin kiistaton. Hyvärisen mukaan yhteiskunnallinen liike pyrkii esiintymään kertomuksena, yhtenä henkilönä joka noudattaa yhtenäistä draaman kaarta. Liike on Hyvärisen mukaan olemassa, jos siihen vetoaminen on toistuvaa. Olennaista on käsitteen käyttö tutkittavien toimijoiden parissa.¹²¹ Liike on osallistujiensa itseymmärrys, liike näkee itsensä liikkeenä.¹²² Tässä mielessä liikkeen käsite on kulttuuriradikalismien kohdalla ongelmallinen, radikalismi kun ei koskaan julistautunut eksplisiittiseksi liikkeeksi. Radikaalissa argumentaatioissa liikkeen käsitteen korvasi puhe radikalismista sukupolvikysymyksenä, niinpä en tutkimuksessani käytä radikalismista liikkeen käsitettä. Monet Hyvärisen liikkeeseen yhdistämät tekijät sopivat kuitenkin myös kulttuuriradikalismien

¹¹⁸ Perelman 1982, 9-11.

¹¹⁹ Hyvärinen 1994, 22, 25.

¹²⁰ Kts. Esim. Hyvärinen 2004, 297; Hyvärinen 2007.

¹²¹ Hyvärinen 1994, 32-37; Ilmonen 1998, 31.

¹²² Suominen 1997, 47.

sukupolviargumentaation tulkitsemiseen. Liikkeestä puhumisen välttämiseen voi itse asiassa katsoa vaikuttaneen vahvasti nimenomaan kulttuuriradikalismien omaksuma sukupolviteoria: sukupolvipuhe häivytti liikkeeseen liittyvän avoimen poliittisuuden, se nojasi ennen kaikkea biologiseen ja siten luontojaan epäpoliittiseen jakoon. Miettusen tavoin käytän kulttuuriradikalismista tekstissä käsitettä radikaali. Se on aikalaiskäsite, joka ei perustu sukupolven tai suurten ikäluokkien tavoin koko ikäryhmän henkisen yhteenkuuluvuuden korostamiseen.¹²³

Myös Kustaa H.J. Vilkuna on korostanut opiskelijaradikalismien narratiivista luonnetta. Vilkunan mukaan julkisuuden merkitys radikalismille oli niin suuri, että se vaikutti jopa ryhmän tosiasialliseen rakenteeseen ja olemukseen. Vilkuna on painottanut, että juuri julkinen aineisto on tuotettu julistamaan ryhmän olemassaoloa. Julkisuuden kautta ryhmä rakentaa todellisuussuhdettaan aina pohjimmiltaan narratiivisesti. Vilkunan tutkimalla opiskelijaliikkeellä oli sekä kielellinen että toiminnallinen rakenteensa. Kerronnallisen prosessin yksinkertaistavien ja tiivistävien narratiivien kautta käsiteltiin vastustajat, maailma yleensä, menneisyys ja tulevaisuus. Tämä narratiivisuus heijaistui nimenomaan ryhmän tuottamaan viralliseen kertomukseen, eli sen julkisiin kannanottoihin. Narratiivi oli kollektiivinen ja sillä oli selvät rajat.¹²⁴ Kulttuuriradikalismissa kerronnallinen ulottuvuus itse asiassa korostuu äärimmilleen, kulttuuriradikalismi kun ei ollut järjestäytynyt konventionaalisen liikkeen muotoon lainkaan. Se oli ennen kaikkea diskurssi, tapa puhua ja argumentoida. Julkisuus olikin kulttuuriradikalismien tärkein työkalu.¹²⁵ Samalla sen kertomus ei ollut yhtä yhtenäinen kuin ortodoksiastaan tarkalla taistolaisella opiskelijaliikkeellä, vaan siitä esitettiin useampia versioita ja painotuksia.

Narratiivi on siis keino hallita menneisyyttä ja toisaalta rakentaa ryhmän identiteettiä. Hyvärisen mukaan tällaisten kertomusten tutkimuksessa metodina on yleensä luokittelu esimerkiksi kertomusten lajityypin mukaan. Hyvärisen mielestä tämä metodi on parhaimmillaan silloin, kun jaottelu perustuu aineistoon eikä valmiiseen

¹²³ Miettunen 2009, 21.

¹²⁴ Vilkuna 2013, 13-16.

¹²⁵ Vilkuna 2013, 54

malliin.¹²⁶ Olenkin tässä työssä lajitellut radikaalin sukupolviargumentaation sen sisältämien pääasiallisten teemojen pohjalta. Ei ole liottelua sanoa, että näin esitykseni rakenne jo itsessään edustaa näkemystäni radikaalista argumentaatiosta.¹²⁷ Kulttuuriradikalismien ja erityisesti sen sukupolviselityksen tosiasiallisen olemisen sijaan olen kiinnostuneempi siitä, missä määrin ja kenelle se esitettiin tai kerrottiin totena. Tämä näkökulma korostaa kertomuksellisuuden symbolisuutta: kertomus yhtä aikaa rakentaa omaa yhteisöänsä ja toisaalta vakuuttaa yleisöänsä. Kertomuksen rakentaminen on siis toimintaa itsessään eikä vain sen kuvaamista. Hyvärinen mukaan kaikki kollektiiviset projektit käyttävät me-retoriikkaa muodossa tai toisessa. Samalla tämä retoriikka on kuitenkin poliittista vallankäyttöä: se paitsi konstruoi liittolaisuuksia ja vihollisuuksia, myös luo ryhmän sisäistä hierarkiaa.¹²⁸ Näin kertomuksellinen näkökulma osaltaan korostaa sukupolvien diskursiivisen käsittelytavan Mannheimin teoriaa soveltaneita tutkimuksia kohtaan osoittamaa elitismien kritiikkiä. Argumentaation analyysi paljastaa, kuka lopulta määritteli kulttuuriradikalismien ja kuinka näitä käsityksiä haastettiin ja pyrittiin muokkaamaan.

Kulttuuriradikalismien kielellisen korostuneisuuden takia tarkastelen itse sukupolvikertomuksen lisäksi myös siihen kiinteästi liittyneitä käsitteitä. Tässä tarkastelussa käytän hyväksi Quentin Skinnerin muotoilemaa käsitehistoriallista metodia. Skinnerin käsiteanalyysin kannalta käsitteen merkitys sinällään ei ole keskeisin asia, tärkeintä on se mitä käsitteitä käyttämällä pyrittiin tekemään ja toisaalta missä suhteessa käsitteet olivat toisiinsa.¹²⁹ Yksittäiset käsitteet liittyvät siis kiinteästi kulttuuriradikalismien suureen kertomukseen sukupolvien välisestä konfliktista.

Tekstin tarkastelu nimenomaan tekona on Skinnerin mukaan tulkinnan kannalta tärkeää siksi, että jokainen kirjoittaja osallistuu tarkoituksellisesti kommunikaatioon. Kommunikaatiossa kirjoittajan intentiot pitää muotoilla riittävän selkeästi, jotta ne

¹²⁶ Hyvärinen 2006, 1, 7-8, 18

¹²⁷ Kalela 2002, 162-163

¹²⁸ Hyvärinen 1994, 39, 71, 74.

¹²⁹ Skinner 2002, 4.

tunnistetaan argumentoinniksi jonkin asian puolesta. Teksti on Skinnerin mukaan aina osanotto diskurssiin, sillä seurataan tai haastetaan keskustelun yleistä käsitteistöä ja samalla se sisältää aina myös argumentaatiota joko asian puolesta tai sitä vastaan. Kaikki kommunikaatioteot ottavat Skinnerin mukaan osaa johonkin jo olemassa olevaan keskusteluun tai argumenttiin jonkin ennalta määrätyn position kautta. Tekstin ymmärtäminen edellyttää tämän position hahmottamista. Vasta tämän tarkan kontekstin hahmottamisen kautta voidaan tavoittaa kirjoituksen alkuperäinen tarkoitus tekona. Kirjoittajan argumentoinnin tunnistamiseksi pitää tästä syystä tunnistaa myös se kielellinen repertuaari, jolla kyseistä aihealuetta on kyseisenä aikana ylipäänsä voinut käsitellä. Tärkeintä ei siis ole tekstin merkitys sinänsä vaan sen saamat merkitykset laajemmassa kielenkäytön kontekstissa. Käsitteet ovatkin Skinnerin mukaan usein niiden eksaktia merkitystä laajempia, eräänlaisia retorisia voimakeinoja. Kontekstin selvittämiseen ylioppilaslehdet ovat oivallinen lähdeaineisto niiden moniäänisyyden takia. Niiden avulla päästään suhteellisen hyvin käsiksi tulkinnan kannalta oleelliseen tekstin sosiaaliseen kontekstiin.¹³⁰

Ironian kaltaiset piilotetut retoriset keinot saattavat muodostaa tekstin tulkinnalle ongelman. Tämä ulottuvuus korostuu kulttuuriradikalismissa, sillä kirjallisuuden modernismista vaikutteita saanut ja akateemisessa viitekehyksessä toiminut elitistiryhmä ei kaihtanut kielellistä kikkailua. Skinnerin mukaan kielellinen monimutkaisuus kuitenkin helposti kumooa kaikkeen kielenkäyttöön sisältyvän kommunikatiivisen funktion: erityisesti julkisesti esitetyn kommunikaation pitää olla riittävän selkeää lukijan kannalta. Myös Matti Hyvärinen on korostanut tätä tietyn selkeyden välttämättömyyttä: perusteeton kielinormista poikkeaminen ”nauretaan ulos” ja siten tekee kommunikaation mahdottomaksi. Vaikka kommunikaation määritelmäksi oletettaisiin tällainen tietty kielellinen selkeys, varmimmatkin päätelmät kommunikaation takana vaikuttavista intentiosta ovat lopultakin vain päätelmiä.¹³¹

Arvomaailmalle käsitteellistä hyväksyntää hakevaa yksilöä kuvaamaan Skinner käyttää innovatiivisen ideologin käsitettä. Hyödynnän tätä käsitettä analyysissäni osoittamaan niitä kulttuuriradikalismin määrittelyn kannalta keskeisessä asemassa

¹³⁰ Skinner 2002, 87, 98-102, 109-111, 115-116, 125; Tuikka 2007, 12.

¹³¹ Hyvärinen 1994, 38; Skinner 2002, 111-113, 120-121.

olleita toimijoita, joihin myös muut radikaalin määrittelyyn osallistuneet viittasivat joko hyväksyen tai haastaen.¹³² Nimeen viittaamista voi pitää osoituksena näiden radikalismien johtohahmojen painoarvosta, varsinkin kun mitään virallista organisaatiota saati johtajuuksia kulttuuriradikalismi ei missään vaiheessa pystyttänyt. Lähimmäksi tällaista virallista johtajuutta pääsi ehkä *Ylioppilaslehden* päätoimittaja.

Arvomaailman muuttamisen yritysten osoittamiseen Skinnerin metodi on erittäin käyttökelpoinen. Ajattelutavan yleinen hyväksyntä on Skinnerin mukaan rakenteeltaan pohjimmiltaan kielellistä, joten arvottavilla ja kuvailevilla käsitteillä on täten huomattava ideologinen merkitys: kielellä arvottamalla osoitetaan kannatettua tai hyljeksittyä käyttäymistä. Innovatiivisille ideologeille kyseenalaisen käyttäytymisen legitimointi on ennen kaikkea retorinen haaste. Kritiikki voidaan sivuttaa tai hylätä esimerkiksi kiinnittämällä kyseenalaisena pidettyyn toimintaan puoltavia käsitteitä. Riippumatta ideologin radikaaliudesta hyväksynnän saavuttaminen vaatii Skinnerin mukaan jo olemassa olevien myönteisten käsitteiden soveltamista. Käytännössä ideologisten vastustajien käyttämiä, argumentaation kannalta tehokkaiksi havaittuja käsitteitä voidaan siis käyttää myös kyseenalaisena pidetyn käyttymisen puolustamiseen.¹³³ Retoriikan avulla avataan uusi näkökulma ja käsitteenmuutokseen kuuluvilla retorisilla siirroilla pyritään legitimoimaan muuten kyseenalaiseksi katsottua toimintaa. Kielen muokkaaminen on osa sen hallintaan pyrkivää poliittista projektia, kielipelin avulla uusinnetaan ja muokataan käsitteitä julkisesti.¹³⁴ Juuri tällainen kielen ja käsitteiden käytön uudistaminen oli kulttuuriradikalismien arvokritiikin keskiössä ja näiden tasojen analysoiminen kertoo kuvaavasti myös radikalismien omista arvostuksista.

¹³² Skinner 2002, 148-150. Käsittelyluvuissa nämä ”innovatiiviset ideologit” erottuvat yksinkertaisesti omalla nimellään.

¹³³ Skinner 2002, 148-150.

¹³⁴ Tuikka 2007, 17-18.

2 KULTTUURIRADIKAAALIT YLIOPPILASLEHDET

2.1 Kulttuuripoliittinen ylioppilaslehdistö

Ylioppilaslehti määritteli itsensä alkuvuodesta 1960 ”kulttuuripoliittiseksi” niin, että politiikka ei tarkoittanut ahdasta puoluepolitiikkaa.¹³⁵ Koko ylioppilaslehdistön kulttuuripoliittisen linjan taustalla vaikutti halu painottaa entistä korkeakulttuurilinjaa laajempaa käsitystä siitä, mitä kulttuuri sisälsi.¹³⁶ Kulttuurin piiriin laskettiin uuden määritelmän myötä lähes mitä vaan: se käsitti kaiken ihmistä ympäröivän, kaikenlaisen ”tarpeidentyydytyksen” ja ”kaikki asiat taivaan ja maan väliltä.”¹³⁷ Ylioppilaslehtien radikaalit halusivat korostaa, että ”harha”, jonka mukaan taide oli yhtä kuin kulttuuri, oli väistymässä. *Ylioppilaslehden* päätoimittajan Arvo Salon määritelmän mukaan kulttuuri oli kaikkea, mikä muutti luontoa.¹³⁸ Tämän uuden laajan kulttuurikäsitteen sisään mahtui kaikkea, niin Länsi-Saksan antisemitistiset mielenilmaukset kuin Marimekko pukeutumisen kulttuurinakin.¹³⁹ Yksi keskeisistä projekteista olikin populaarikulttuurin arvostuksen nostaminen perinteisen ”korkean” kulttuurin tasolle. Samalla logiikalla myös kulttuuripoliittikkaan voitiin laskea kuuluvaksi lähes kaikki mahdollinen.¹⁴⁰

Uuteen kulttuurimääritelmään samaistuminen riitti tekemään ihmisestä radikaalin.¹⁴¹ Sen edistämiseen tähdännyt kulttuuripoliittikka nähtiin kokonaisuutena, joka muodosti ”maailmankatsomuksen.”¹⁴² Radikaalin ja kulttuuripoliittisen käsitteet olivat siis jo

¹³⁵ *Ylioppilaslehti* 2/60, pääkirjoitus ”Kulttuuripoliittinen viikkolehti”. Lehteä valvovan yleisvaliokunnan vaatimuksesta kulttuuripoliittiseen lisättiin pian määreeksi ”akateeminen.” Kortti 2013, 265.

¹³⁶ Turun ylioppilaslehti 27/65, ”Kulttuuriosastot”. esimerkiksi Merja Hurri on eritellyt kolme suuntaa joihin kulttuurin käsitteen käyttöä laajennettiin: poptaide, populaarikulttuuri ja poliittisesti osallistuva taide rinnastuivat käytännössä toisiinsa. Hurri 1993, 166.

¹³⁷ Jyväskylän ylioppilaslehti 31/62, ”Suunta jäi löytymättä, vanhoja märehdittiin”; Turun ylioppilaslehti 27/65, Kulttuuriosastot”; Turun ylioppilaslehti 30/65, Arvo Salo ”K-lehdet”.

¹³⁸ *Ylioppilaslehti* 34/61, ”Kulttuurikakusta keskusteltiin”.

¹³⁹ ”Juutalaiskysymys jos mikä on kulttuurikysymys”. Reenpää piti Länsi-Saksassa puhjenneita antisemitistisiä mielenilmauksia nimenomaan kulttuurisena kysymyksenä. *Ylioppilaslehti* 9/60, Erkki Reenpää, ”Eurooppalaisuuden ydinkysymys”; *Ylioppilaslehti* 28/62, Leena Niskala, ”Lumikirppu ja pukinparta”.

¹⁴⁰ *Ylioppilaslehti* 1/60, pääkirjoitus ”Herääminen kulttuuripoliittikkaan”; Miettunen 2009, 101; Kortti 2013, 265.

¹⁴¹ Turun ylioppilaslehti 10/66, Risto Hannula, ”Kulttuuri lehdissä”; Hurri 1993, 150.

¹⁴² *YyKoo* 3/62, Eero Silvasti ”Reunamerkitöjä”.

määritelmällisesti niin lähellä toisiaan, että niiden erottelu ei ollut järkevää.¹⁴³ Näin ollen kulttuuripoliittiset ylioppilaslehdetkin ymmärrettiin määritelmällisesti radikaaleiksi. Kulttuurilehti oli radikaalien mukaan hyvä silloin, kun se pyrki muuttamaan ympäristöä, vaati sitä, mitä ei koskaan aiemmin ollut vaadittu, esitti uusia näkökulmia ja haastoi.¹⁴⁴ Kulttuuripoliittinen *Ylioppilaslehti* nähtiin oman lukijakuntansa piirissä jopa maan tärkeimpänä ”kulttuuridebatien” käynnistäjänä. Tähän liittyi kiinteästi lehteen yhdistetty poleemisen terävä tyyli.¹⁴⁵ Samalla kulttuuripoliittisella linjalla määritteli itsensä myös JKKY:n lehti: ”*Jyväskylän ylioppilaslehti* on vapaan keskustelun linjalla toimiva yhteiskunnallis-sosiaali-kulttuuripoliittinen (sic) viikkolehti.”¹⁴⁶ Lehdellä piti olla ”oma itsenäinen ja luova kulttuuripoliittinen linja”, ylioppilaslehdistön kehittäminen oli suora osoitus lisääntyneestä kulttuuritahdosta.¹⁴⁷ Myös muut ylioppilaslehdet seurasivat linjansa määrittelyssä helsinkiläistä esikuvaansa: esimerkiksi Turussa ylioppilaslehdessä tehtiin määrätietoisesti koko kaupungin kattavaa kulttuurilehteä. Aikaisempaa laajempi kulttuurimääritelmä hyväksyttiin paikoin toimituksien ulkopuolellakin. Esimerkiksi Turussa lehden toimitusneuvosto katsoi, että politiikka oli osa lehden tehtäväksi määriteltyä kulttuurilinjaa.¹⁴⁸

Laajasti määritelty kulttuuripoliittisten ylioppilaslehtien kulttuuri ei juuri tehnyt eroa varsinaiseen yhteiskunnalliseen toimintaan: ”Kulttuuriosastoihin kuuluvat kaikki asiat maan ja taivaan väliltä, taivaasta ja maasta puhumatta.” Kaikesta oli löydettävissä kulttuuripoliittinen aspekti.¹⁴⁹ Tästä syystä kulttuurilehdistön käsite nähtiin jopa ”hätäaputerminä”: koska kulttuuri kattoi kaiken, kaikki lehdet olivat myös kulttuurilehtiä. Jo pelkkä kulttuurilehden käsitteen olemassaolo kertoi osalle radikaaleista yhteiskunnan olevan kriisitilassa. Kulttuurilehtien tehtävä oli toimia

¹⁴³ Turun ylioppilaslehti 30/65, Arvo Salo, ”K-lehdet”; Jallinoja 1983, 134.

¹⁴⁴ Oulun ylioppilaslehti 22/65, Pentti Kiiskinen, ”Kulttuurivihje: Miksi kulttuurilehti”; Ylioppilaslehti 21/64, Matti Kapanen, ”Kasvaako kulttuuri kuuliaisuudesta?”.

¹⁴⁵ Ylioppilaslehti 15-16/62, nimim. Pladdraren, ”Alligaattori”.

¹⁴⁶ Jyväskylän ylioppilaslehti 21/63, pääkirjoitus ”426 uutta”.

¹⁴⁷ Jyväskylän ylioppilaslehti 11/62, Hannu Taanila, ”Lehden asema laajan alueen ainoana korkeakoululehtenä ja henkisen keskustelun areenana”; Jyväskylän ylioppilaslehti 3/64, Pauli Lampinen, ”ylioppilaan muuttuvasta maailmasta”.

¹⁴⁸ Ketonen 2002, 165, 177.

¹⁴⁹ Turun ylioppilaslehti 27/65, Arvo Salo, ”Kulttuuriosastot”.

”vastamyökkynä kulttuurineitsyyteen.”¹⁵⁰ Yksi hyvin kuvaava esimerkki entistä löyhemmästä kulttuuri-käsitteen määritelmästä ja sen suhteesta kulttuuripoliittiseen ylioppilaslehdistöön oli Jörn Donnerin säännöllinen kolumni *Ylioppilaslehdessä*. Kirjoittajansa mukaan kyseessä oli yhdessä päätoimittaja Arvo Salon kanssa ideoitu ”kulttuurikriittinen sarja”¹⁵¹. Käytännössä Donner kirjoitti kaikesta mahdollisesta: aiheet vaihtelivat luterilaisesta pidättyväsyydestä tupakkalakkoon, Berliinin kriisiin ja suomenruotsalaiseen pääomaan.¹⁵²

Ero ylioppilaslehtien perinteiseen, lähinnä arvosteluihin perustuneeseen kulttuurilinjaan sekä kansallisen kulttuurin ylläpitämiseen oli selvä. Ero näkyi myös käytännössä, esimerkiksi SYL:n kulttuurikilpailut lakkautettiin laajan kritiikin seurauksena 1965. Tilalle tuli uusi ”suunnitelmallinen kulttuuripolitiikka.” Kulttuurikäsitteen laajentumista on pidetty yhtenä ylioppilaiden yhteiskunnallistumisen päätekijöistä, uusi kulttuuripolitiikka piti edellytyksenään yhteiskunnan kasvavaa aineellista hyvinvointia. Kulttuuripolitiikka oli myös ensimmäinen politiikan alue, johon avoimesti puoluepoliittiset ylioppilasyhdistykset tarttuivat. Poliitiikan ja kulttuurin raja ei ollut enää yhtä selvä kuin aikaisemmin.¹⁵³ Näin tarkasteltuna tulkinnat, jotka erottavat kulttuuripoliittisen toiminnan varsinaisesta yhteiskunnallista aktiivisuudesta eivät ota lainkaan huomioon kulttuuriradikalismien omaa laajaa kulttuurin määrittelyä.¹⁵⁴ Entistä laajempi kulttuurikäsitte ei kuitenkaan asettanut kyseenalaiseksi vallinnutta tapaa, jonka mukaan kulttuurieliitillä oli monopoli kulttuurikäsitteen sisällön määrittelemiseen.¹⁵⁵ Ylioppilaslehtien kulttuuripoliittinen linja pikemminkin vahvisti tätä vallinnutta käsitteenmäärittelyllistä valtaa.

¹⁵⁰ Jyväskylän ylioppilaslehti 24/64, ”Kulttuurilehdet ja yhteiskunta”; Oulun ylioppilaslehti 32/65, Raimo K. Partanen, ”Kuvitelma ylioppilaslehdestä”.

¹⁵¹ Ylioppilaslehti 35/63, Jörn Donner, ”Jörn Donnerin viimeinen tilikirja”.

¹⁵² Ylioppilaslehti 36-37/61, Jörn Donner, ”Viina”; Ylioppilaslehti 40-41/61, Jörn Donner, ”Berliinissä”; 12; Ylioppilaslehti 8/62, Jörn Donner, ”Jörn Donnerin tilikirjasta 1”; Ylioppilaslehti 12/62, Jörn Donner, ”Jörn Donnerin tilikirjasta 4”.

¹⁵³ Kolbe 1996a, 143, 171-174; Kortti 2013, 265.

¹⁵⁴ Näissä tulkinnoissa kulttuuriradikalismi yhdistetään usein 50-luvulla vaikuttaneeseen taiteen moderneja tyylipiirteitä korostaneeseen kulttuurikritiikkiin ja toisaalta populaarikulttuurin merkityksen korostamiseen. Näihin tulkintoihin kuuluu yleensä radikalismien kulttuuri- ja yhteiskuntaolollisuuden erottelu. esimerkiksi Tuominen 1991, 236; 1983, 316; Miettunen 2009, 81; Havunen 2010, 13; Kekki 2011, 32.

¹⁵⁵ Hurri 1993, 168.

Kulttuuripoliittisuus ja siihen kuulunut laajempi kulttuurin määritelmä olivat siis osa ylioppilaslehdistön itseymmärrystä ja samalla ne määrittivät lehdet radikaaleiksi suhteessa vallitsevaan julkisuuteen. Tämän uuden kulttuurisen radikalismien ytimessä oli porvarillisen korkeakulttuuritradition kritiikin lisäksi yhteiskunnallisen harrastuksen lisääntyminen. Esimerkiksi Pentti Saarikosken mukaan kulttuuria ei saanut enää erottaa muusta yhteiskuntaelämästä.¹⁵⁶ Kulttuuriradikaalit näkivät maailman kokonaisuutena, jossa kaikki vaikutti kaikkeen.¹⁵⁷

Aikaisemmissa tutkimuksissa kulttuuriradikalismia on määritelty myös sen räävittömyyden, akateemisten traditioiden ravistelun ja arvokritiikin kautta. Uusiin aiheisiin kohdistunut arvostelu, modernismi ja aktiivinen asenteiden muokkaaminen kuuluvat nekin kiinteästi kulttuuriradikalismien määritelmiin.¹⁵⁸ Kulttuuriradikalismia on pidetty myös kansainvälisistä esikuvista mallia hakeneena boheemiutena, joka kritisoi massaviihdettä ja korosti sivistystä.¹⁵⁹ Radikalismi on tulkittu myös sisältökysymykseksi, siihen kuuluivat muun muassa viileän älyllinen taide, uuden aallon elokuva ja moderni jazz siinä missä empiirinen sosiologiakin.¹⁶⁰

Modernin kulttuurikäsitteiden ja poliittisesti sitoutuneemman kulttuurivasemmistolaisuuden vaikutteet siirtyivät ylioppilasaktiivien piiriin pitkälti kulttuuriyhdistys Kiilan ja Eino Leino -seuran välittämänä. *Ylioppilaslehden* ja *Ylioppilasteatterin* tiivis yhteistyö oli osaltaan vaikuttamassa tähän ajatustenvaihtoon.¹⁶¹ Myös 1962 kommunistiksi julistautunut kirjailija Pentti Saarikoski oli tärkeä tekijä kulttuuripiirien ja radikaaliylioppilaiden välillä.¹⁶² Uusi laeva kulttuurin määritelmä ja kritiikki omaksuttiin myös muun muassa

¹⁵⁶ Kolbe 1996a, 149.

¹⁵⁷ Kastari 2001, 99-100.

¹⁵⁸ Klinge & Harmo 1983, 289 ja 331; Suominen 1997, 42.

¹⁵⁹ Viikuna & Havila 2003, 121-122; Lamberg 2004, 240.

¹⁶⁰ Mäki-Kulmala 1988, 53.

¹⁶¹ Kolbe 1996a, 154-156; Rinne 1999, 73; Virtanen 1999, 278. esimerkiksi Arvo Salo oli sekä Kiilan että Leino-seuran jäsen.

¹⁶² Tuominen 1991, 95; Kolbe 1996a, 252-253; Rinne 1999, 73; Miettunen 2003, 110-111 Saarikosken hahmo oli kuvaavasti yhdistelmä klassikoita kääntänyttä akateemista elitistiä ja kansanomaista taiteilijajuoppoa, julkista yhteiskunnallista osallistumista ja yksilöllisyyttä korostanutta boheemiutta.

uusvasemmistolaisissa *Tilanne-* ja *Aikalainen* -lehdissä.¹⁶³ Näistä vasemmistovaikutteista huolimatta kulttuuriradikalismien perustavimmaksi piirteeksi muodostui ennen kaikkea liberalismien ja konservatiivisuuden välinen jako, joka ylitti perinteiset vasemmiston ja oikeiston puoluepoliittiset rajat. Moni radikaali oli taustaltaan porvarillinen ja perinteinen vasemmisto suhtautui heihin epäillen. Edistys oli puoluepolitiikkaa tärkeämpi määre ja sen sisällä oli tilaa myös samat arvot jakaville porvareille. Yhteiskunnallisiin aiheisiin tultiin ikään kuin kulttuurin kautta, ei suoraan puolueista. Yhteiskunnallista kulttuuriradikalismissa oli ennen kaikkea symbolinen arvomaailmojen kamppailu sekä kulttuurin ymmärtäminen ideologisena. Käytännössä sen vallinnutta kulttuuria kohtaan suuntaama arvostelu kohdistui ennen kaikkea perinteisiin normeihin.¹⁶⁴

Kulttuuriradikaali ylioppilaslehdistö itse ei nähnyt uutta linjaansa radikaalina niin, että se olisi tarkoittanut äärimmäistä asennoitumista sinänsä. Siihen sisältyi heidän mielestään ennen kaikkea uusi syvyysaspekti. Kulttuuriradikalismi oli ytimeen menemistä eikä yltiöpäistä rienaamista: ”Opiskelijamentaliteettiin kuuluu radikaalisuus. Se on jopa hyve.” Minkä tahansa ongelman ratkaisemiseen piti pyrkiä radikaaleilla keinoilla, koska se tarkoitti ensin asiaan syventymistä ja vasta sitten uudistusvaatimuksia. Jo keskustelun herättäminen nähtiin asioiden ratkaisemisenä eikä jyrkkyys saanut korostua perinpohjaisuuden kustannuksella.¹⁶⁵ Tämän määritelmän mukaan oikea radikalismi oli siis perehtymisen työjärjestys, tapa lähestyä ongelmaa ja esittää kysymyksiä, ei niinkään valmis ehdotus ongelmien ratkaisemiseksi.

Kulttuuriradikalismi määriteltiin syvän perehtymisen lisäksi myös tyyliksi, tavaksi toteuttaa tavoitteita. Esimerkiksi Hannu Taanila esitti kulttuuriradikalismien systemaattisena liikkeenä, joka oli tehnyt Suomesta ”hauskan ja mukavan”, positiivisen ja luovan. Tällaista oli Taanilan mielestä koettu ennen vain 1880-luvun

¹⁶³ Kastari 2001, 99-100; Tuusvuori 2007, 451-452; Kekki 2011, esim. 46. Pentti Saarikoski oli *Aikalaisen* päätoimittaja. Aikalaisen kanssa tehtiin myös konkreettista yhteistyötä, Ylioppilaslehti oli lehden harvoja ilmoittajia. Tuusvuori 2007, 453.

¹⁶⁴ Vihavainen 1991, 93; Hurri 1993, 116, 133; Suominen 1997, 161; Kekki 2011, 48.

¹⁶⁵ Jyväskylän ylioppilaslehti 31/65, nimim. OKA, ”Radikaalisuudesta”; Jyväskylän ylioppilaslehti 19/63, pääkirjoitus ”kulttuuriradikalismi”.

Suomessa.¹⁶⁶ Kulttuurilehtien keinoiksi käsitettiin esimerkiksi repivyyden, edistyksellisyys ja modernius. Niiden tavoite oli jo pelkällä olemassaolollaan synnyttää ”kulttuuritahtoa”.¹⁶⁷ Yhtä lailla kulttuurin käsitettä käytettiin arvottamaan hyvänä pidettyjä asioita, kulttuuri oli ”hyvä maku itse.”¹⁶⁸

Ylioppilaslehden päätoimittajan Arvo Salon mukaan kulttuuripolitiikan tavoite oli nuorison villitseminen. Konservatiivisista säilyttäjästä ei ollut hänen mukaansa koskaan pulaa, joten heitä ei tarvinnut erikseen ”yllyttää” esiin. Radikaalien tavoite oli Salon mukaan vallinneen maailmankuvan murskaaminen ja siten tilan tekeminen uudelle, ”oikeammalle ja todemmalle” maailmankuvalle. Nuoriksi vihaisiksi nimiteltyjen kulttuuriradikaalien viha oli Salon mukaan älyllistä heräämistä maailman valheellisuuteen. Kulttuuripolitiikan tavoite oli siten herättää kaikki ne, joilla oli mahdollisuus tulla ”älyllisiksi.” Turvallisuuden korostaminen teki radikaalien mielestä yhteiskunnasta liian konservatiivisen.¹⁶⁹ Vallitsevasta konservatiivisuudesta luopumista vaativissa näkemyksissä tulee hyvin esiin kulttuuriradikalismiin yhdistetty arvokritiikki ja maailmankuvien välisen eron korostaminen. HYY:n puheenjohtaja Antero Jyränki määritteli *Ylioppilaslehden* edustamiksi arvoiksi kriittisyyden, suvaitsevaisuuden ja arvojen suhteellisuuden.¹⁷⁰ Jouko Tyyrin mukaan *Ylioppilaslehti* oli ”nuorten lehti, kriittinen (sic) lehti.”¹⁷¹ Nämä arvot allekirjoitettiin muissakin ylioppilaslehdissä: ”toimitus toivoo, että se pyrkiessään aikaansaamaan liberaalisen ja ennakkoluulottoman lehden onnistuisi ja saisi useita ystäviä, avustajia ja neuvoja.”¹⁷² Pirteys, vaihtelu, kokeilevuus, ärsyttävyyden ja nuoruus olivat radikaalin ylioppilaslehdistön kulttuuripoliittiseen tehtäväänsä liittämiä positiivisia arvostuksia. Radikaali suhtautuminen oli yksinkertaisesti hyvä asia, esimerkiksi *Jyväskylän*

¹⁶⁶ Turun ylioppilaslehti 20/66, Hannu Taanila, ”Nevanlinna ja märkähatut”.

¹⁶⁷ Jyväskylän ylioppilaslehti 24/64, ”Kulttuurilehdet ja yhteiskunta”; Turun ylioppilaslehti 23/66, Riitta Lepoluoto, ”Tuomittu taide”.

¹⁶⁸ Turun ylioppilaslehti 21/61, ”... Sanoi Arvo Salo”.

¹⁶⁹ Turun ylioppilaslehti 28/62, Arvo Salo, ”Nuorison villittämisen tarpeellisuudesta”; Turun ylioppilaslehti 22/63, Pekka Ahlroth, ”Hyödyttömän elämän ongelma”.

¹⁷⁰ Ylioppilaslehti 17/65, pääkirjoitus Antero Jyränki, ”Tästä lehdestä”.

¹⁷¹ Ylioppilaslehti 6/62, Jouko Tyyri, ”Uusi 30-luku?”.

¹⁷² Oulun ylioppilaslehti 10/61, ”Viikottainen ylioppilaslehti”.

Ylioppilaslehti nähtiin radikaalin ja kriittisen linjan takia erotetun päätoimittaja Suurosen jälkeen kovin säyseänä.¹⁷³

Kulttuuriradikaaleja pidettiin usein julkisuudessa painostusryhmänä, mutta sellaiseksi he eivät suostuneet julistautumaan. Kulttuuriradikaalit eivät mielestään ”tukkineet kenenkään suuta” eivätkä pakottaneet ketään noudattamaan omia ”ikuisia” arvojaan. Tästä syystä he esittivät olevansa muita rehellisempiä. Kulttuuriradikalismi ei oman määritelmänsä mukaan ratkaissut kenenkään etua tämän puolesta, kaikilla oli oikeus olla eri mieltä. Utopistisimmillaan kulttuuriradikaalit katsoivat pystyvänsä käymään kulttuurikeskustelua täysin ilman tapojen ja perinteiden painolastia.¹⁷⁴

Ylevimmillään kulttuuripolitiikan tehtäväksi määriteltiin ”edistyksen esiinmarssi”.¹⁷⁵ Tätä edistystä haettiin erityisesti keskustelusta, tutkiminen ja puhuminen olivat ylioppilaslehdistön kannattamia metodeja.¹⁷⁶ Edistys oli luonnollista ja sen tielle asettuneet konservatiivit uudistusmielistä yhteiskuntaa vastustavia ”parasiitteja”.¹⁷⁷ 60-luku näyttäytyi radikaalien opiskelijoiden silmissä uusrenessanssina, jota määrittivät individualismi, tieteiden kehitys ja auktoriteettien kyseenalaistaminen. ”Kultainen nuoriso” tuli kumoamaan entiset ajatukset ja löytämään tilalle parempia. Nuorison aatteellisuuden muuttuminen todisti kiistattomasti kehitysoptimismien puolesta. Radikaali kulttuuriboheemius takasi edistyksen, johon ”vanha hyminä” ei kyennyt.¹⁷⁸

2.2 Sananvapaus

Kulttuurin yhteiskunnallisuutta painottaneen määritelmän kanssa yhtä tärkeä ylioppilaslehdistön itsemäärittelyn keino oli vapaan keskustelun vaaliminen. Vapaa

¹⁷³ Jyväskylän ylioppilaslehti 8/63, pääkirjoitus ”Kolmas mies”; Jyväskylän ylioppilaslehti 25/62, nimim. Kiinnostunut, ”Kaavoihin kangistunut?”.

¹⁷⁴ Ylioppilaslehti 34/65, pääkirjoitus ”Painostusryhmät”; Jyväskylän ylioppilaslehti 4/63, Ilkka-Pekka Innanen I, ”65-vuotisjuhla”.

¹⁷⁵ Ylioppilaslehti 31/64, Jorma Cantell, ”Vastaukset”.

¹⁷⁶ Ylioppilaslehti 33/63, pääkirjoitus ”Rakentava ehdotus”.

¹⁷⁷ Oulun ylioppilaslehti 6/65, pääkirjoitus ”Konservatiivit kontra liberaalit”.

¹⁷⁸ YyKoo 8/62, Liisa Tanela, ”History repeats itself”; YyKoo, kesänumero 1966, Risto Hannula, ”Selviöstä”; Jyväskylän ylioppilaslehti 24/64, Piikikäs, ”Passiivisuus ja osakuntalaitos”.

keskustelu ja yhteiskunnalliset aiheet olivat kulttuuripoliittisuuden tärkeimpiä sisältöjä.¹⁷⁹ Käytännössä sananvapaus määriteltiin korostamalla kirjoittajan omaa vastuuta: ”Lehdessä olevien mielipiteiden ei välttämättä tarvitse olla sen enempää toimituksen kuin julkaisijankaan mielipiteitä. Jokainen kirjoittaja vastaa itse kirjoituksistaan.”¹⁸⁰ Lehden linjan muodostivat lukijat spontaanisti. Esimerkiksi Turussa ylioppilaslehden toimitus ilmoitti, ettei se karsi julkaistavia juttuja.¹⁸¹ Lehti ei ollut ylioppilaskunnan äänenkannattaja vaan kaikille vapaa foorumi,¹⁸² jota rajoitti vain painovapauslaki.¹⁸³ Juttujen diskriminointi olisi TYY:n puheenjohtajan mukaan ollut mahdotonta jo senkin takia, että niitä lähetettiin julkaistavaksi vain vähän.¹⁸⁴ Ylioppilaskunnan virallisen linjan muodostaminen olisi radikaalien mielestä ollut paitsi käytännössä hankalaa myös periaattessa mahdotonta. Ylioppilaskunta ei voinut olla yksilön ajatuksenvapautta rajoittava massa.¹⁸⁵ Ylioppilaslehtien kulttuuripoliittinen linja merkitsi vapaan huomioitsijan asemaa, ”etsivää ohjelmattomuutta”, ja sananvapauden korostaminen oli niille tärkeä osa kulttuuriradikalismiin kiinteästi kuulunutta arvokamppailua. Vapaus tarkoitti myös vapautta puoluepoliittisista sitoumuksista.¹⁸⁶

Vapaa keskustelu tarkoitti sananvapauden vaalimista ja sen merkityksen korostamista kaikissa tilanteissa.¹⁸⁷ Esimerkiksi *Ylioppilaslehden* päätoimittaja Arvo Salo määritteli lehden tehtävän näin: ”sananvapauden takaavat valtio ja

¹⁷⁹ Hurri 1993, 128, 132.

¹⁸⁰ Jyväskylän ylioppilaslehti 21/63, pääkirjoitus ”426 uutta”. Kursivointi alkuperäinen.

¹⁸¹ Turun ylioppilaslehti 8/65, pääkirjoitus ”Suuri enemmistö”.

¹⁸² käsitys ylioppilaslehdistä vapaana keskustelufoorumina oli laajalti jaettu ja käsitteenä hyvin käytetty. Kts. esimerkiksi Jyväskylän ylioppilaslehti 10/65, Kyösti Jaakonsaari, ””Oikeat” ylioppilaiden ajatusten tulkitsijat?”; Oulun ylioppilaslehti 4/66, Reino Mähönen, ”Korpifilosofin ajatuksia ylioppilaselämästä”; Oulun ylioppilaslehti 25/62, pääkirjoitus ”Ylioppilasjulkaisuja”; Oulun ylioppilaslehti 1/61, pääkirjoitus ”Oulun ylioppilaslehti”.

¹⁸³ Painovapauslaki sisälsi pykälän, jonka mukaan myös lehden painaja oli vastuussa lehden sisällöstä. Esimerkiksi *Ylioppilaslehden* sisältöön tämä toisinaan vaikutti. Kts. lisää Kortti 2013, 288-290.

¹⁸⁴ Turun ylioppilaslehti 8/65, TYYn hallituksen puheenjohtaja Eino Heikkinen, ”TYY ja lehti”.

¹⁸⁵ Turun ylioppilaslehti 17/65, pääkirjoitus ”Hengestä ja muusta”; Jyväskylän ylioppilaslehti 10/65, Kyösti Jaakonsaari, ””Oikeat” ylioppilaiden ajatusten tulkitsijat?”.

¹⁸⁶ Jyväskylän ylioppilaslehti 31/62, ”Suunta jäi löytymättä, vanhoja märehdittiin”; Oulun ylioppilaslehti 23/62, pääkirjoitus ”Lehtiä, alas, ylös”; Turun ylioppilaslehti 12/64, pääkirjoitus ”Vasen ja oikea”; Remes 1993, 8.

¹⁸⁷ Esimerkiksi YyKoo 9/64, pääkirjoitus ”Tämä on”.

Ylioppilaslehti".¹⁸⁸ *Ylioppilaslehti* oli radikaalien mielestä "osoittautunut vapaan keskustelun suosijaksi" ja "sananvapauden todelliseksi toteuttajaksi."¹⁸⁹ Se nähtiin lisäksi ainoana suomalaisena lehtenä, jossa sallittiin vapaa keskustelu. Erilaisten mielipiteiden esittelyllä korostettiin olevan tärkeä sosiaalinen funktio, vaikka se lukijoita saattoi hämmentääkin.¹⁹⁰ Keskustelu oli koko kulttuuriradikalismille tärkeää ja tätä ihannetta sovellettiin aivan kaikkeen. Osittain kysymys oli vanhan kulttuuri-asiatuntijan luennointiperinteen hylkäämisestä, monologi haluttiin korvata kriittisellä ja yleisöä osallistavalla, kärkevällä vuoropuhelulla. Keskustelun korostamiseen sisältyi ajatus, että vastapuoli oli vakuutettavissa järkipuheella.¹⁹¹ Keskustelun vapaus totetutti yleistä edistystä käytännössä. Sananvapauden puolustajan rooli oli myös reitti aikaisempaa yhteiskuntakriittisempään otteeseen.¹⁹² Kansainvälisyyttään korostaneelle radikalismille oli varmasti eduksi myös se, että opiskelijoiden kulttuurilehtien sananvapauskamppailulle oli olemassa kansainvälisiä esimerkkejä.¹⁹³

Ylioppilaslehdet korostivat mielellään omaa merkitystään, määritelmissä juuri ylioppilaslehdistö takasi vapaan julkisen keskustelun. Ylioppilaslehdet olivat

"vapaamielisen, ennakkoluulottoman keskustelun henkireikiä ja maailmantilanteen puolueettomien tarkastelijoiden turvapaikkoja. Etenkin --- Helsingin *Ylioppilaslehti*."¹⁹⁴

Sananvapaus tarkoitti radikaaleille muutakin kuin oikeutta olla samaa mieltä. Kaikkea piti olla lupa arvostella.¹⁹⁵ Ylioppilaslehdille sallittiin vapauden nimissä jopa jonkin verran edesvastuuttomuutta, ne saivat olla "auktoriteetteja hylkiviä" ja rohkean ennakkoluulottomia. Raikkaus ja railakkuus kuuluivat tyyliin, kompromissi tarkoitti keskustelun vesittämistä. Poliitikastakin oli mahdollista keskustella, mikäli lehti oli

¹⁸⁸ *Ylioppilaslehti* 3/62, "Kuka pettää isänmaata?"

¹⁸⁹ *Ylioppilaslehti* 4/61, E. Mäki, "Käsitteet selviksi II MRAlle".

¹⁹⁰ *Ylioppilaslehti* 29-30/63, Kai Laitinen, "Sanat salasta julki. Sodanjälkeinen *Ylioppilaslehti* kulttuuripoliittisena tekijänä."; *YyKoo* 6/65, pääkirjoitus "Matkaseuralle".

¹⁹¹ Suominen 1997, 161; Lamberg 2004, 237; Vilkuna 2005, 194; Vilkuna 2013, 59.

¹⁹² *YyKoo* 1/64, pääkirjoitus "Ohjelma"; Kolbe 1996a, 145.

¹⁹³ Anderson 1995, 110-111; O'Donnell 2010, 94.

¹⁹⁴ *Ylioppilaslehti* 9/62, Pekka Lounela, "Hyvää huomenta!"

¹⁹⁵ Jyväskylän ylioppilaslehti 9/61, pääkirjoitus "Hys! Tantit!"; *YyKoo* 6/65 pääkirjoitus "Matkaseuralle".

aidosti vapaan keskustelun linjalla.¹⁹⁶ Tämä oli ristiriidassa ylioppilaiden epäpoliittisen perinteen kanssa, johon oli kuulunut vahva student-as-such-ajattelu.¹⁹⁷

Vapaata keskustelua korostanut linja koki tosin useampia vastoinkäymisiä. Esimerkiksi Jyväskylässä ylioppilaskunnan edustajiston enemmistö päätyi erottamaan liian vapaamieliseksi ja poliittiseksi mielletyn *Jyväskylän ylioppilaslehden* ensimmäisen päätoimittajan Mauno Suurosen.¹⁹⁸ Myös lehden neljäs päätoimittaja Mikko Kankainen erosi kesken kauden 1966.¹⁹⁹ Turussa ylioppilaslehden päätoimittaja Pekka Kapari erotettiin poliittisiksi katsotuista sisällöistä syntyneiden erimielisyyksien takia.²⁰⁰

Radikaalit pitivät Ylioppilasjärjestöjen virkamiehiä erottamiskohujen takia sananvapauden vastustajina. Omasta mielestään ylioppilaskuntien aktiivit vain puolustivat ”tervettä enemmistöä” ”partaisten radikaalien perverssejä ajatuksia vastaan”.²⁰¹ Toisinaan radikaalien ja ylioppilaskunnan eliitin eturistiriita tulkittiin ylioppilasjohtajien taholta niin, että sananvapaudesta tuli joustaa yhteisen edun nimissä.²⁰² Radikaaleille päätoimittajien potkut taas osoittivat, että kritiikki ei ollut sallittua. Erokohut myös vaikuttivat ylioppilaslehtien toimitukselliseen linjaan, esimerkiksi Jyväskylän lehdestä tuli Suurosen eron jälkeen huomattavasti

¹⁹⁶ YyKoo 6/61, Karl Johan Lång, ”Vapaus vai veljeys? Ylioppilaslehdet valinkauhassa”; Turun ylioppilaslehti 9/64, Antero Okkonen, ”Julkaisu nimeltä ylioppilaslehti”; Turun ylioppilaslehti 15/63, Olavi Auranen, ”Patsaat petiitissä”; Jyväskylän ylioppilaslehti 19/64, pääkirjoitus ”Uudistuksia”.

¹⁹⁷ Kolbe 1996a, 126. Student - as - such -ajattelulla tarkoitettiin ylioppilaiden yhteiskunnallisen vaikuttamisen rajaamista vain suoraa opiskelijoita koskeviin kysymyksiin.

¹⁹⁸ Lamberg 2004, 241-243. Suurosen äsytämäänsä pyrkineen linjan lisäksi erottamiseen liittyi taloudellisia erimielisyyksiä. Ilmoitusmyynti oli vaikeutunut ja Suurosen kriittisen suhtautumisen kaupungin kulttuuritahoihin katsottiin vaarantavan ylioppilastalohankkeen rahoituksen. Erottaminen sai valtakunnallista huomiota. Kts. myös Remes 1993, 20-21.

¹⁹⁹ Remes 1993, 31. Kankaisen eron taustalla vaikutti yleisempi kiista ylioppilaskunnan kanssa lehden asemasta ja sen resursseista.

²⁰⁰ Remes 1993, 22; Kapari 2002, 179. Kaparin eron taustalla vaikutti ylioppilaskunnan rakennushankkeiden vaikeuttamiseksi tulkitun poliittisen kirjoittelun, erityisesti Honka-liittoon kohdistuneen kritiikin lisäksi myös kommunistien ja kokoomuksen paikallispoliittiset kiistat. Turun kunnallispolitiikka oli Honka-liiton hallussa.

²⁰¹ Jyväskylän ylioppilaslehti 17/66, Jorma Cantell, ”Sensuuri ylioppilaslehdissä”; YyKoo 13/65, pääkirjoitus ”Pelin säännöt”.

²⁰² Esimerkiksi Ketonen 2002, 177. Useimmiten kysymys oli ylioppilaskunnan tiukasta taloudellisesta tilanteesta.

varovaisempi.²⁰³ Yleisesti ylioppilaslehtien päätoimittajat pitivät silti kiinni sananvapauden periaatteesta ja jopa kokeilivat rohkeasti sen rajoja. Laaja julkinen keskustelu vaikutti jopa niin, että eroamaan pakotetusta Pekka Kaparista muodostui kuva puhtoisena sananvapauden puolustajana.²⁰⁴

Ylioppilaslehtien sananvapauden rajoittajina ja siten lehtien suorina vihollisina radikaalit pitivät toisaalta niitä julkaisevien ylioppilaskuntien taloutta ja toisaalta yleisempiä yhteiskunnallisia tekijöitä, kuten kirkkoa ja armeijaa. Radikalismien ulkopuolisten tahojen katsottiin aiheuttavan itesesensuuria. Maakunnissa yleinen suhtautuminen koettiin lisäksi paljon pääkaupunkia tiukemmaksi.²⁰⁵ Kirkon, armeijan ja presidentin arvostelun paheellisuus oli osa kansallista tajuntaa, eikä näitä tahoja kritisoitu kuin ylioppilaslehdissä:

”Asiallinen, kaikkeen kohdistuva arvostelu ja kaikki käsityskannat huomioonottava keskustelu on ajan mittaan edullisinta myös edellä mainituille nykyään tabuina pidetyille laitoksille ja henkilöille.”²⁰⁶

Ylioppilaslehdistön kritiikki ei siis ollut itseisarvo vaan se mahdollisti kehityksen ja edistyksen. Vapaan keskustelun vastustajat olivat kulttuuriradikaalien mielestä yksinkertaisesti väärässä linnoittautuessaan staattisten asenteidensa suojaan.²⁰⁷

Varsinaisen sananvapauden lisäksi ylioppilaslehdistö velvoitti itsensä kasvattamaan opiskelijoita yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Valistaminen kuului kulttuuriradikalismiin sekä ihanteena että käytäntönä: valistusajattelusta omaksuttiin kaikki modernin keskeiset sisällöt. Käytännössä valistuksen tarpeellisuutta perusteltiin sillä, että yhteiskunnallinen opetus ei kuulunut koulujen eikä yliopistojen kaikkiin tutkintoihin.²⁰⁸

²⁰³ Jyväskylän ylioppilaslehti 14:/63, Arvo Ahlroos, ”Saako Jyväskylässä arvostella”; Lamberg 2004, 243. Esimerkiksi sukupuolisiveyttä koskenutta kirjasensuurikeskustelua ei *Jyväskylän ylioppilaslehden* sivuilla käyty. Kts. myös Remes 1993, 22.

²⁰⁴ Remes 1993, 95; Ketonen 2002, 179.

²⁰⁵ YyKoo 6/65, pääkirjoitus ”Matkaseuralle”; Oulun ylioppilaslehti 10/64, ”Sana on rajoitettu”; Remes 1993, 21.

²⁰⁶ Oulun ylioppilaslehti 10/64, H.H. ”Julkisen sanan tabut”.

²⁰⁷ Oulun ylioppilaslehti 10/64, H.H. ”Julkisen sanan tabut”.

²⁰⁸ Ylioppilaslehti 12/62, Jaakko Numminen, ”Ylioppilaslehdistö ja yhteiskunta”; Kortti 2003, 44; Viikuna 2013, 58.

Valistustehtävää määriteltäessä yhteiskunnallisuus ja kulttuuri samaistettiin vahvasti toisiinsa, vaikka myös perinteiselle taidepainotteisemmalle valistukselle oli edelleen tilaa. Kansanvalistuksellinen lähestymistapa itse asiassa yhdisti sekä konservatiivista että radikaalia eliittiä.²⁰⁹ Radikaali demokraattista ja suunnitelmallista hyvinvointiyhteiskuntaa korostanut linja oli tavallaan pitkän kansansivistyksellisen linjan laajennos, se huomioi myös esimerkiksi taiteen yhteiskuntapoliittisen roolin.²¹⁰

Ylevimmillään kasvatustehtävä muotoiltiin nuoren älymystön opaskirjana toimimiseksi. Keinona tässä lukijoiden aktivoimisessa pidettiin ensisijaisesti monipuolista sisältöä. Ylioppilaslehden tehtävä ei ollut enää tarjota pelkkiä uutisia vaan ennen kaikkea kommentoida niitä.²¹¹ Erityisesti oli puututtava suuriin kansallisiin kysymyksiin: ”Huutava ääni kansakunnan korvissa, sellainen on ylioppilaslehti silloin kun se parhain on.”²¹² Radikaalien mielestä kaikki ylioppilaat tuli ”käännyttää” omaksumaan uusi laaja yhteiskunnallisen kulttuurin määritelmä.²¹³

Radikaalien ajatuksena oli, että jos ylioppilaat haluttiin nähdä ”kansan omatuntona”, oli näiden suhtauduttava kriittisesti kaikkeen kommunismista uskontoon ja isänmaallisuuteen. Kriittikkiinkin piti osata suhtautua kriittisesti, se osoitti tervettä suhtautumista ”kulttuurimätään.”²¹⁴ Kärkevä arvostelu oli keino aikaansaada mielenkiintoa yleisesti tärkeäksi pidettyjä asioita kohtaan. Keskustelusta muodostui itseisarvo, ainakin jos vaihtoehtona oli yksimielinen julkisuus: ”parempi paljo puhekin kuin äänetön välinpitämättömyys.”²¹⁵ Vapaus ilman eriäviä mielipiteitä katsottiin

²⁰⁹ Turun ylioppilaslehti 2/61, Arvo Salo, ”Sanen ylioppilaslehtien tekemisestä”; Jyväskylän ylioppilaslehti 7/63, Urho Mäntynen, ”Hyvää ja huonoa helsinkiläisestä mallikulttuurista ja vähän jyväskyläläisestääkin”; Klinge & Harmo 1983, 315; Remes 1993, 17; Rautiainen 2003, 312.

²¹⁰ Alasuutari 1996, 221; Niemi 1999, 174.

²¹¹ Ylioppilaslehti 13/62, Lehteilijä, ”Oppaita nousevalle älymystölle”; Ylioppilaslehti 17/65, pääkirjoitus Antero Jyränki, ”Tästä lehdestä”; Turun ylioppilaslehti 4/65, Heikki Palmu, ”Lehdetkö kuolevat? - kuolkoot”.

²¹² Turun ylioppilaslehti 9/64, Antero Okkonen, ”Julkaisu nimeltä ylioppilaslehti”.

²¹³ Jyväskylän ylioppilaslehti 7/63, Urho Mäntynen, ”Hyvää ja huonoa helsinkiläisestä mallikulttuurista ja vähän jyväskyläläisestääkin”.

²¹⁴ Niitelmä 3/60, Pentti Niemelä, ”Aivopesusta ja ajatuksen todellisesta vapaudesta”; Jyväskylän ylioppilaslehti 7/62, Putki, ”Suomikulttuuri”.

²¹⁵ Turun ylioppilaslehti 2/61, Arvo Salo, ”Sananen ylioppilaslehtien tekemisestä”; YyKoo 15-16/63, Eero Silvasti, ”Tampere”

arvottomaksi: julkinen ”purnaus” oli suotavaa ja eriävät mielipiteet kiinnostavia.²¹⁶ Kulttuurikeskusteluun kuului kiistely eikä tavoitteena edes ollut yksimielisyys: ”on hyvä että ollaan eri mieltä. Erimielisyys on kulttuurin paras keino edistyä ja tehdä työtä.”²¹⁷ Tässä lehdillä oli tärkeä tehtävä: ”Silloin kun löydetään ylioppilaslehdille kaikkien kanssa hyvissä väleissä olevia toimittajia, on ylioppilaslehdistön historia kirjoitettu loppuun tässä maassa.”²¹⁸ Lehtiin kohdistunut arvostelukin oli paikallaan. Jos suhde lukijoiden ja lehden välillä oli todella niin intohimoinen kuin se lehden palstojen perusteella näytti olevan, oli lehti hyvä ja onnistunut.²¹⁹ Ajan muodin mukaan yhteiskuntatieteiden avulla haettiin perustelua tälle lehtien omaksumalle moniarvoiselle linjalle. Yksimielinen julkisuus ja demokratia oli niiden piirissä todettu ristiriitaisiksi.²²⁰ Yksimielisyyden väistyminen tarkoitti myös taiteen absoluuttisten arvohierarkioiden kyseenalaistamista.²²¹

2.3 Kulttuuriradikaalit ylioppilaiden eliittinä

Kulttuuriradikaali ylioppilaslehdistö ei edes esittänyt edustavansa opiskelijoiden enemmistöä.²²² Lehtien toimitukset houkuttelivat opiskelijoiden radikaalia ainesta, joka jakoi modernin kulttuuri- ja estetiikanäkemyksen. Toimituksen merkitys perustui sen aktiivisuuteen ja äänekkyyteen.²²³ Radikaalien linjausten mukaan ylioppilaslehti ei edes voinut edustaa keskiarvomieliä, koska silloin siitä olisi tullut vain kiistakysymysten gallup-tutkija. Lehteä, joka seurasi aikaansa ei radikaalien mielestä

²¹⁶ Turun ylioppilaslehti 13/61, Kivikirves, ”Historian kirjoitus ja ajan henki”; Oulun ylioppilaslehti 1/64, pääkirjoitus ”Tuoko mitä?”.

²¹⁷ Turun ylioppilaslehti 20/66, Hannu Taanila, ”Nevanlinna ja märkähatut”.

²¹⁸ Oulun ylioppilaslehti 5/62, Olli Lehtiniemi, ”Turun ylioppilaslehti riitelyn kohteena”.

²¹⁹ Turun ylioppilaslehti 3/63, Arvo Salo, ”Oi Turku, ei tule sinua surku”.

²²⁰ Ylioppilaslehti 36-37/62, Pertti Hémanus, ”Ymmärtääkseni 30-lukua”.

²²¹ Hurri 1993, 131-132. Tämän kehityksen symbolina pääkaupunkiseudun kulttuurilehdet luopuivat vähitellen arvostelijan tittelistä. Tilalle tuli toimittajan mielipiteen absoluuttista totuusarvoa vähemmän korostava kulttuuritoimittajan titteli.

²²² Esimerkiksi Ylioppilaslehti 34/65, pääkirjoitus ”Painostusryhmät”; Ylioppilaslehti 35/63, Jörn Donner, ”Jörn Donnerin viimeinen tilikirja”; Turun ylioppilaslehti 8/65, pääkirjoitus ”Suuri enemmistö”.

²²³ Klinge & Harmo 1983, 290; Tuominen 1991, 115; Kolbe 1996a, 93. Oma merkityksensä oli myös sillä, että myös ylioppilaslehdistön ulkopuoliset toimittajat samaistuivat radikaaliin argumentaatioon. Kts. Kolbe 1996a, 282. Huomioitava on myös että tämä pieni aktiivisten joukko oli varsin miehinen. Lamberg, 2004, 237.

seurannut kukaan.²²⁴ Kriitikki oli keino vakiinnuttaa lehden yhteiskunnallinen asema ja merkitys. Opiskelijoiden kriittistä ja ongelmia tiedostavaa ydinjoukkoa, älymystöä, pidettiin ylioppilaslehtien tärkeimpänä kohdeyleisönä. Muut ryhmät kyllä seuraisivat perästä²²⁵: ”ylioppilaslehdissä keskustelevat aktiivisimmat: ne joille kaikki ei ole itsestään selvää ja jotka haluavat selvittää asiat itselleen.”²²⁶ Radikaalit omaksuivat uuden, keskusteleva opettajan roolin. Ongelma oli, että radikaalit keskustelivat vain keskenään.²²⁷

Ajatuksen vapautta ja kehitystä suosivien ylioppilaiden vähyys oli toisaalta yksi radikaalien huolenaiheista.²²⁸ Kulttuuriradikaalin vähemmistön silmissä suomalainen opiskeleva nuori oli vielä niin ”primitiivinen”, että hänen vapaa-ajanharrastuksensa olivat kulttuurin sijaan ”metsästys, kalastus ja urheilu”.²²⁹ Ylioppilaiden enemmistö nähtiin konservatiivisena ja heidät oli siksi ”ravisteltava eroon” perinteisestä ajattelusta: ”Tällaista mentaliteettia tapaa vielä ylioppilasnuorisonkin piiristä yllättävän paljon. Pilkkajia tarvitaan näköjään vielä paljon, ennen kuin ilma puhdistuu.”²³⁰ Radikaalien näkökulmasta opiskelijoiden enemmistö oli edelleen ”taantumuksellisen oikeistolaista”, saksalaistaustainen sivistysperinne ja ylioppilaiden kansallisen tehtävän ajatus olivat yhä voimissaan. Suomesta puuttui liberaali perinne, sivistyneistön saksalainen koulutus näkyi radikaalien mielestä akateemisen valtavirran omaksumassa konservatiivisessa ja kansallismielisessä kulttuurissa.²³¹ Akateemisuus toimi radikaalissa retoriikassa sekä taantumuksen että edistyksen attribuuttina asiayhteyttä ja akateemisuuden etuliitettä vaihtamalla.²³²

²²⁴ YyKoo 6/61, Karl Johan Lång, ”Vapaus vai veljeys? Ylioppilaslehdet valinkauhassa”; Ylioppilaslehti 31/64, R. K. Lavikkala, ”Ylioppilaslehden etsikkoaikaa”.

²²⁵ Jyväskylän ylioppilaslehti 31/62, ”Suunta jäi löytymättä, vanhoja märehdittiin”; Tuominen 1991, 121; Kortti 2013, 269.

²²⁶ Turun ylioppilaslehti 8/65, pääkirjoitus ”Suuri enemmistö”.

²²⁷ Turun ylioppilaslehti 28/66, Pentti Väänänen, ”Aneminen (sic) radikalismi”.

²²⁸ Jyväskylän ylioppilaslehti 31/62, ”Suunta jäi löytymättä, vanhoja märehdittiin”; Oulun ylioppilaslehti 4/66, Reino Mähönen, ”Korpifilosofin ajatuksia ylioppilaselämästä”.

²²⁹ Jyväskylän ylioppilaslehti 1/64, pääkirjoitus ”Jyväskylän ylioppilaslehti ja eräpolitiikko (sic)”.

²³⁰ Turun ylioppilaslehti 6/65, pääkirjoitus ”Kantelijat”.

²³¹ Turun ylioppilaslehti 4/64, Hannu Taanila, ”Aatteesta toiseen”; Turun ylioppilaslehti 20/64, Hannu Taanila, ”Sanan vapaudesta I”; Turun ylioppilaslehti 20/65, Arvo Salo, ”Suosi työtä”.

²³² Vilkuna 2013, 52.

Radikaalit pitivät opiskelijoiden enemmistön maailmankuvaa valmiina, joten tätä maailmankuvaa kyseenalaistavaa keskustelua ei luonnollisesti nähty tarpeellisena. Toisaalta ”hedelmätön elämä ja toiminta” tekivät enemmistöstä lehtien aktiivien silmissä vain teoreettisen enemmistön. Toimituksesta käsin katsottuna koko enemmistöä ei edes ollut olemassa, koska se ei osallistunut lehden tekemiseen lainkaan ja ei siten myöskään näkynyt opiskelijoiden yhteisessä julkisuudessa.²³³ Kulttuurilinjan epäsuosion ei aina nähty johtuvan ainoastaan opiskelijoiden enemmistön konservatiivisista asenteista. Taitoa ja tahtoa kulttuurin edistämiseen kyllä löytyi, mutta rankimman kritiikin mukaan älyä puuttui. Opiskelijoiden enemmistön radikaalit esittivät tyhminä fakki-idiootteina, erityisesti tämä koski naispuolisia opiskelijoita: ”eikä nainen - varsinkaan opiskeleva nainen - saa kananaivostaan puserrettua yhtään mitään lehtikirjoituksesta puhumattakaan.”²³⁴ Radikaalien mielestä naiset eivät osallistuneet ylioppilaslehtien palstoilla käytyihin keskusteluihin. Erityisesti heidän ”yhteiskuntatietoutensa” oli puutteellista, korkeakoulutetut naiset olivat poliittisesti epäaktiivisia.²³⁵

”Epäloogisuus on iät kaiket ollut naisekkuuden tuntomerkki ja parhain valtti. - - - ei ole haluakaan päästä eroon tuosta asteesta, jonka oikea nimi usein on sula tyhmyys.”²³⁶

Erityisesti Jyväskylässä korkeakoulun naisvaltaisuus johtui radikaalien mielestä lähinnä siitä, että ”laatu on jouduttu korvaamaan määrällä.” Radikaalissa argumentaatiossa naiset olivat konservatiivisia ja turvallisuushakuisia. Tätä selitettiin erityisellä ”henkisellä rakenne-erolla”.²³⁷

²³³ Turun ylioppilaslehti 8/65, pääkirjoitus ”Suuri enemmistö”; Turun ylioppilaslehti 30/65, pääkirjoitus ”Sanan mahti”.

²³⁴ Oulun ylioppilaslehti 33-34/65, L. Osc. O. Jones, ”Kuvitelma ylioppilaasta”.

²³⁵ Jyväskylän ylioppilaslehti 8/63, Osmo Rinta-Tassi, ”Vesterisen viiva, tri Erkki Lehtisen, Dos Matti Sainion artikkelien johdosta”; Jyväskylän ylioppilaslehti 22/62; Jyväskylän ylioppilaslehti 20/64, nimim. Marginaali-ihminen, ”Marginaalista”; ”ylioppilaat ja politiikka”.

²³⁶ Jyväskylän ylioppilaslehti 3/63, nimim. Yx Ex, ”Miten passiivisia me olemmekaan!”.

²³⁷ Jyväskylän ylioppilaslehti 6/63, ”Ilkka-Pekka Innanen III Ikinaisellisuus”; Jyväskylän ylioppilaslehti 3/63, nimim. Yx Ex, ”Miten passiivisia me olemmekaan!”; Jyväskylän ylioppilaslehti 10/61, pääkirjoitus ”Laudatur-muisti”. Erityisesti JKKY:n tiedekunnan puolella naisilla oli huomattava enemmistö: tiedekunnan opiskelijoista 60-luvun alussa vain 5% oli miehiä. Lamberg 2004, 256.

Toimituksien muuta ylioppilasjoukkoa radikaalimpaa kulttuurilinjaa selitti heidän itsensä mukaan muun muassa se, että toimittajiksi valittujen harrastukset poikkesivat ylioppilaiden valtavirran taipumuksista. Arvo Salon mukaan kulttuuritoimintaan tarvittiin ”intelligentija-ryhmä”, jolta kuitenkin puuttuisivat rasitteeksi katsotut perinteet. Salon mielestä ”nuorisosta villiintyy vain pieni osa, parhaimmisto.”²³⁸ Nuoren sivistyneistön rooli uuden maailmankuvan luojana oli radikaalin argumentaation mukaan ymmärrettävä, koska ajan ongelmat koskettivat kipeimmin juuri heitä.²³⁹

Ylioppilaslehti oli kulttuuriradikaalin elitismien työssija ja sen rooliksi ymmärrettiin esimerkkinä toimiminen muille ylioppilaslehdille. Helsingissä kulttuurikriittisyydellä oli pitkät perinteet ja lehti oli keskustelevala.²⁴⁰ *Ylioppilaslehden* riippumattomuus julkaisijastaan sekä suhteessa runsaat taloudelliset resurssit edistivät huomattavasti tätä näkemystä. Myös suhteellisen laaja avustajakunta oli osaltaan vaikuttamassa siihen, että *Ylioppilaslehteä* pidettiin montaa muuta kulttuurijulkaisua notkeampana.²⁴¹ Kulttuurikäsityksen linjanmuutos oli merkittävä siksin, että HYY:n kulttuuripoliittinen rooli oli muotoutunut ajan saatossa merkittäväksi ja *Ylioppilaslehteä* luettiin laajalti. Esimerkiksi *Ylioppilaslehden* päätoimittajan valintaa 1963 on pidetty merkityksellisenä paitsi HYY:lle myös koko suomalaiselle kulttuurille.²⁴² Uusista korkeakouluista huolimatta Helsingin yliopistolla oli edelleen monopoli opetus- ja tutkimushenkilökunnan kouluttamisessa, joten sen vaikutus ulottui suoraan myös uusiin korkeakouluihin.²⁴³

²³⁸ Turun ylioppilaslehti 2/61, Arvo Salo, ”Sanen ylioppilaslehtien tekemisestä”; Turun ylioppilaslehti 21/61, ”... Sanoi Arvo Salo”; Jyväskylän ylioppilaslehti 4/63, ”Arvo Ahlroos, ”merkintöjä 4 Arvo Salo Willitsijä hän on”. Intelligentijalla Salo viittasi mitä ilmeisemmin vallankumouksellista älymystöä tarkoittaneeseen, alunperin venäläiseen käsitteeseen. Kts. Vihavainen 2005.

²³⁹ Jyväskylän ylioppilaslehti 17/63, Arvo Ahlroos, ”Ihmisyttä yhteiskuntaan!”.

²⁴⁰ Klinge & Harmo 1983, 292; Remes 1993, 95; Lamberg 2004, 239-240.

²⁴¹ Klinge & Harmo 1983, 292; Kolbe 1996a, 150; Kortti 2013, 11. HYY:n ja *Ylioppilaslehden* asemasta kertoo myös suunnitelma valtakunnallisesta ylioppilaslehdessä joka olisi toteutettu nimenomaan Helsinki edellä. suunnitelma kuitenkin kaatui maakunnallisten ylioppilaskuntien vastustukseen, kts. Kolbe 1996a, 189.

²⁴² Kolbe 1996a, 143, 165; Kortti 2013, 297.

²⁴³ Kivinen et al. 1993, 31; Kolbe 1996a, 279.

Ylioppilaslehden päätoimittaja Arvo Salo oli maakuntien ylioppilaslehdille paikoin jopa Snellmaniin verrattava ”sivistyksellinen herättäjä”, joka antoi kulttuuri-sanalle sisältöä ja laajuutta.²⁴⁴ *Ylioppilaslehti* oli kulttuuripoliittisuudessaan ja radikaaliudessaan esimerkki, jota muun muassa Turussa ja Jyväskylässä seurattiin, se oli kulttuurisen edistyksen tyysija, jossa oli vapauduttu muualla vielä vallitsevasta ”kansallisestetiikasta.” Helsinki oli tässä tarkastelussa koko maan henkireikä sekä edistyksen veturi ja aidosti kulttuuripoliittinen *Ylioppilaslehti* selvin merkki tästä edistyksestä.²⁴⁵

Kaikki ylioppilaslehdet halusivat olla kulttuuripoliittisia, mutta Helsingin näkökulmasta niiden väliset erot olivat suuria. *Ylioppilaslehti* painotti päätoimittajasta riippuen joko ärsyttävää kritiikkiä tai kansainvälisyyttä, Turun ja Jyväskylän lehdet taas olivat pääkaupungin radikaalien mielestä kyllä kiinnostavia mutta taloudellisen tilanteensa takia ”laihanlaisia.” *Oulun ylioppilaslehdellä* taas ei katsottu olevan juuri lainkaan kulttuuripoliittista merkitystä, se oli lähinnä järjestötoimija ja siten ylioppilaslehtien ”heikoin rengas”.²⁴⁶ *Turun ylioppilaslehteä* pidettiin Helsingissä osakuntahenkisenä, *Jyväskylän ylioppilaslehti* sai kiitosta ”henkisestä sissisodastaan” paikkakunnan kulttuurista umpiota vastaan ja Tampereen *YyKoo* puolestaan nähtiin tietoisena kulttuurilehtenä, joka ei edes pyrkinyt miellyttämään tamperelaisten enemmistöä.²⁴⁷ Toisaalta jotkut katsoivat, että *Ylioppilaslehti* oli itse asettanut itsensä esikuvaksi, ”tavoittamattoman jumalan asemaan.”²⁴⁸ *Ylioppilaslehti* käsitteli nasevan kulttuurisisältönsä lisäksi sellaisiakin asioita, jotka esimerkiksi Jyväskylässä oli puitu jo aikaisemmin.²⁴⁹

²⁴⁴ Jyväskylän ylioppilaslehti 33/62, ”Arvo Ahlroos, ”merkintöjä 3 Klopa on lehti”. Salo oli esikuva myös myöhemmille Ylioppilaslehden aktiiveille, esimerkiksi Paavo Lipposelle. Kortti 2013, 264.

²⁴⁵ Jyväskylän ylioppilaslehti 10/62, Putki, ”Helsinki (että Suomi)”; Jyväskylän ylioppilaslehti 11/62, Hannu Taanila, ”Lehden asema laajan alueen ainoana korkeakoululehtenä ja henkisen keskustelun areenana”; Turun ylioppilaslehti 5/65, ”Arvo Salo”.

²⁴⁶ Oulun ylioppilaslehti 6/64, Matti Selin, ”Ylioppilaslehdet ja niiden tehtävä”; Ylioppilaslehti 13/62, Lehteilijä, ”Oppaita nousevalle älymystölle”; Ylioppilaslehti 18/64, Peter von Bagh, ”Maaseudun Kulttuurikaupunkeja 5 Oulu - käsipohjaa tervassa”.

²⁴⁷ Ylioppilaslehti 13/62, Lehteilijä, ”Oppaita nousevalle älymystölle”.

²⁴⁸ Oulun ylioppilaslehti 19/64, nimim. Entinen tervasoutaja, ”Peter von Bagh tervassa”.

²⁴⁹ Jyväskylän ylioppilaslehti 7/63, Urho Mäntynen, ”Hyvää ja huonoa helsinkiläisestä mallikulttuurista ja vähän jyväskyläläisestäkin”.

2.4 ”Tunkkainen” valtamedia

Kulttuuriradikaalin ylioppilaslehdistön käsitys itsestään kulttuuripoliittisena voimatekijänä ei perustunut pelkkään lehtien olemassaoloon. Koko Suomen muu lehdistö esitettiin samalla alennustilassa olevaksi. Radikaalien määritelmän mukaan se edusti jopa jonkinlaista ”pimeyttä”.²⁵⁰ Kulttuurisisältöjä ei lehdistössä käsitelty riittävästi ja epäkohtien paljastaminen jäi siksi ylioppilaslehtien harteille. Päivälehdistössä vallitsi ”sensuurimentaliteetti ja depatinpelko (sic)”, Arvo Salon sanoin tilanne oli ”paraguailainen²⁵¹ (sic).”²⁵² Erityisesti pääkaupungin ulkopuolella vapaan keskustelun periaate omaksuttiin ylioppilaslehdissä,²⁵³ sillä maakuntien lehdissä julkista ja vapaata keskustelua pidettiin vielä valtakunnan julkisuuttakin harvinaisempaan. Suomalaiseen kulttuuriin kuului radikaalien mielestä suhtautuminen painettuun sanaan ”jumalan viljana”: lehdet olivat paitsi vakavia myös aina oikeassa.²⁵⁴ ”Asiantuntijat” määrittivät, millaiset menettelytavat olivat lehdille sallittuja. Keskustelu oli niin vanhoillista ja kaavoihin kangistunutta, että jokainen järkevä, asiallinen ja ajanmukainen kirjoitus aiheutti kohun.²⁵⁵

Erityisesti asiantuntijavalta ja lehdistön takapajuisuus yhdistettiin korkeakulttuuriin keskittyneisiin, vanhanaikaisina pidettyihin kulttuurilehtiin. Ylioppilaslehdistön tehtäväksi kulttuuripoliittisuuden katsottiin sopivan, koska jo olemassa olevat kulttuurilehdet olivat vapaita vain nimellisesti: yhteiskunnan taantumuksellisten arvot rajoittivat niiden toimintaa.²⁵⁶ Esimerkiksi taidelehti *Arinaa* kritisoitiin akateemisuudesta ja tosikkoudesta. Erityisen tuomittavina radikaalit pitivät lehden ”selkeästi havaittavaa kasvatustendenssiä.”²⁵⁷ Sama kritiikki kohdistui myös

²⁵⁰ Ylioppilaslehti 9/62, Pekka Lounela, ”Hyvää huomenta!”.

²⁵¹ Paraguay oli Alfredo Stroessnerin sotilasdiktatuurin vallassa 1954-1989.

²⁵² Turun ylioppilaslehti 13/66, Veli Sandell, ”Vielä ylioppilaslehdistä”; Turun ylioppilaslehti 2/65, ”Turku ja kulttuurilehti”; Turun ylioppilaslehti 4/63, pääkirjoitus ”Lääkkeitä”.

²⁵³ Jyväskylän ylioppilaslehti 11/62, Hannu Taanila, ”Lehden asema laajan alueen ainoana korkeakoululehtenä ja henkisen keskustelun areenana”.

²⁵⁴ Turun ylioppilaslehti 30/65, pääkirjoitus ”Sanan mahti”.

²⁵⁵ Turun ylioppilaslehti 13/66, Veli Sandell, ”Vielä ylioppilaslehdistä”; Ylioppilaslehti 40-41/61, Hilikka Pietilä, ”Edellä - tasalla - jäljessä”.

²⁵⁶ Jyväskylän ylioppilaslehti 24/64, ”Kulttuurilehdet ja yhteiskunta”.

²⁵⁷ Ylioppilaslehti 4/60, Risto Jarva, ”Arina, melkein ainoa taidelehti”.

”vanhaan ja kunnianarvoisaan” kulttuurilehti *Valvojaan*. Lehden konservatiivisuuden tunnusmerkkeinä pidettiin ”asiantuntemusta, arvovaltaa ja ammattipätevyyttä.”²⁵⁸ Vakiintuneisiin taidelehtiin yhdistettiin nurkkapatrioottinen vanhoillisuus ja alemmuudentuntoisuus vallitsevaa kulttuuria kohtaan. Yhteiskunnallisuus erotti hyvän ja huonon taidekirjoittelun: huono oli vain ”fakkiestetismiä”, mutta hyvä pyrki ärsyttämään.²⁵⁹

Yhteiskunnallisuus ohjasi myös päivälehtiin suunnattua kritiikkiä. Kun ylioppilaslehtien poliittinen puolueettomuus haluttiin esittää positiivisena ja aktiivisena (mikä käytännössä tarkoitti kaiken kritiikin esittämisen vapautta), valta- ja maakuntalehtiä puolestaan syytettiin yhteiskunnallisuuden hyljeksimisestä: hoitaessaan poliittisen puolueettomuutensa hylkäämällä politiikan kokonaan ne radikaalien mielestä edistivät demokratian pahinta sairautta, poliittista velttoutta. Esimerkkinä tällaisesta kaikenlaisen politiikan hylkäämisestä pidettiin puolueettomina esiintyneiden ihanteiden, erityisesti urheilun vahvaa roolia suurten lehtien sisällöissä. Tällaista näennäistä puolueettomuutta korostaneet lehdet pyrkivät radikaalien mukaan esiintymään ”pyhimyksinä” ja vaikuttamaan sitä kautta myös varsinaisen politiikan alueella.²⁶⁰

Maakunnallisten valtalehtien arvostelu oli erityisen kärkeästä. Esimerkiksi *Keskisuomalainen* leimattiin *Jyväskylän ylioppilaslehdessä* ”totiseksi tuohitorven soittelijaksi”, jota kiinnosti kulttuuriasioiden sijaan ”Maalaisliitto, poliisi ja kaupungin päätöksenteko.”²⁶¹ Paikalliset lehdet nähtiin paitsi värittöminä myös kulttuurin suhteen penseinä, niistä puuttui ”yhteiskuntakriittistä” sisältöä.²⁶² Tampereen *Aamulehti* haukuttiin kaupungin kulttuurielämän johdattelijaksi, joka oli kuitenkin hengeltään ”täysin musta”, menettelytavoiltaan ”oikeistotalitaristinen” eikä sallinut vapaata keskustelua.²⁶³ Oulussa paikallinen valtalehti *Kaleva* taas esitettiin ironisesti

²⁵⁸ Ylioppilaslehti 5/60, Kari Rydman, ”Valvoja, vaka vanha”.

²⁵⁹ Ylioppilaslehti 2/62, nimim. J-i L-o, ”Teekkari”; Ylioppilaslehti 5/61, Eero Tuomikoski, ”Hautapuhe projektiolelle”; Ylioppilaslehti 18/62, Jaakko Tervasmäki, ”Projektio tuli”.

²⁶⁰ Turun ylioppilaslehti 23/64, Ilkka N. Nurmi, ”Puolueettomuutta”.

²⁶¹ Jyväskylän ylioppilaslehti 20/62, Tapani Pursiainen, ”Uutisleipää I”; Remes 1993, 19.

²⁶² Jyväskylän ylioppilaslehti 8/62, Putki, ”Jyväskylä”.

²⁶³ Jyväskylän ylioppilaslehti 9/62, Putki, ”Tampere”; YyKoo 12/64, Arvo Ahlroos, ”Haihattelija Antti Eskola”; YyKoo 8/64, Matti Luoma, ”Halotaan sitten hivuksia”.

pakosti monipuolisena, olihan se kokoomuksen virallinen puoluelehti, jossa nuoriso ei saanut sanoa mitään. *Kalevaan* kohdistui kritiikkiä paljolti myös siksi, että lehdessä ei käytännössä ollut lainkaan radikaaleille tärkeää erillistä kulttuuriosastoa.²⁶⁴ Kansallisessa lehtikentässä nähtiin myös variaatioita, erityisesti ruotsinkielisen lehdistön ”kehittyneemmästä” ja ”parempitasoisesta” keskustelusta radikaalit jaksoivat muistuttaa.²⁶⁵ Ylioppilaslehtien edustama vapaa keskustelu oli radikaalien mielestä ratkaisu myös kritisoitujen päivälehtien tilaan, se haluttiin esittää koko suomalaisen lehdistön tulevaisuutena. Esimerkkinä pidettiin Ruotsia, jossa suurista päivälehdistä erityisesti *Dagens Nyheter* oli nimenomaan keskustelevalta ja siksi radikaali.²⁶⁶ Suomalainen vaatimus ”keskivertomielipiteestä” lehdistön linjan määrääjänä tulisi katoamaan ajan kanssa.²⁶⁷

2.5 Urbaani modernismi

HY:n *Ylioppilaslehdien* johtavaa asemaa selitti lehden pitkien perinteiden, turvaton taloudellinen asema ja Arvo Salon kaltaisten kulttuuriradikaalien ikonien lisäksi se yksinkertainen mutta merkittävä seikka, että se ilmestyi nimenomaan Helsingissä. Uutta kulttuurimääritelmää ja -politiikkaa kannattanut opiskelijajoukko samaistui voimakkaasti pääkaupunkiseudun Suomen mittakaavassa korostuneen kaupunkilaiseen kulttuuriin ja samalla irtisanoutui vanhanaikaiseksi käsitetyistä suomalaisesta maaseudusta. Urbaani, spontaani ja liikkuva olivat iskusanoja kun moderni kulttuuri haki irtiotta perinteisestä maakunnallisesta ideologiasta. Urbaani sivistyneistö oli kohderyhmä, jolle kulttuurilehtien uutta tyyliä tietoisesti suunnattiin.²⁶⁸

Laajimmillaan kaikki moderni samaistui Helsinkiin: ”Muualla maassa eletään kulttuuripimennossa ja luovat lahjakkuudet joko sortuvat kynäilijöiksi tai muuttavat Helsinkiin.” Rajuimmillaan alueellinen ero ymmärrettiin niin, että moderni ja vanhan

²⁶⁴ Oulun ylioppilaslehti 10/65, ”Tilatkaa Kalevala”; Oulun ylioppilaslehti 17/65, pääkirjoitus ”Kuka mistäkin”; Lähteenkorva 2000, 36-37.

²⁶⁵ Ylioppilaslehti 39/61, nimim. Sama, ”JKna”.

²⁶⁶ Tuusvuori 2007, 468. Ruotsissa liberaali arvokritiikki ilmeni juuri päivälehdissä ja erityisesti *Dagens Nyheterissä*. Östberg 2008, 340-341.

²⁶⁷ Turun ylioppilaslehti 13/66, Veli Sandell, ”Vielä ylioppilaslehdistä”.

²⁶⁸ Hurri 1993, 146; Kolbe 1996a, 150.

kanssa kiistelevä sukupolvikin oli vain helsinkiläinen ilmiö.²⁶⁹ Helsingin kulttuurinen johtoasema näkyi muuallakin. Oulussa radikaalit ajattelivat, että sillä aikaa kun oman kaupungin nuoret marssivat lähinnä vanhoille haudoille, Helsingissä marssien yhteydessä myös vaadittiin muutoksia.²⁷⁰ 1800-luku eli kaupungissa vielä 1900-luvullakin: ”Oulussa ei voi kävellä avojaloin, ei avopäin eikä avomielin. Oulussa saa istua vain kopissaan ja vaieta”, ”Terva on täällä aivoissa.”²⁷¹ Tämä argumentaatio käytti kritiikissään hyväkseen vertaamista taantumuksellisena pidettyyn historiaan. Oululaisten radikaalien kokemusta taantumuksellisesta kulttuurielämästä korosti entisestään oman ylioppilaslehden ”merkityksettömyys”. Lehti koettiin näkymättömäksi ja mitäänsanomattomaksi, vaikka tavoitteena oli tehdä lehdestä helsinkiläisen esikuvansa kaltainen henkisen desentralisaation edistäjä:²⁷² ”Ylioppilaslehden täytyy olla kuin hammaslääkärin: etukäteen pelottaa ja milloin operoidaan, tekee kipeää!”²⁷³ Oman ylioppilaslehden alennustilan korjaamiseksi olisi urbaania edistystä symboloinut *Ylioppilaslehti* pitänyt tilata saman tien kaikille oululaisille opiskelijoille.²⁷⁴

Esimerkiksi maaseudun merkitystä korostaneen radikalismien toisinajattelija Pentti Linkolan *Ylioppilaslehdessä* esittämät edistysuskoa kritisoineet ajatukset ”runo-Suomen” ihanteesta ja teollistumisen aiheuttamasta massapsykoosista sekä ”moderniin hoputtavista valtiotieteen tohtoreista”²⁷⁵ toivat hyvin esiin kulttuuriradikalismien urbaanin luonteen. *Ylioppilaslehden* päätoimittaja Arvo Salo vastasi Linkolalle puolustamalla voimakkaasti teollista hyvinvointiyhteiskuntaa, joka

²⁶⁹ YyKoo 4/61, Heikki Parkkonen, ”Moderni suunsoitto ja argumentit”.

²⁷⁰ Oulun ylioppilaslehti 33-34/64, nimim. Tullista tullut ja sinne menevä, ”Oululaisen ylioppilaan passiivisuudesta”.

²⁷¹ Oulun ylioppilaslehti 6/64, Pentti Tuovinen, ”Tervetuloa Ouluun!”. Tervakaupunki-teema oli Ouluun kohdistuneessa kritiikissä varsin vallitseva. esimerkiksi Oulun ylioppilaslehti 22/63, ”Tahmeaa”. Kts. lisäksi Roininen 2004, 81.

²⁷² Oulun ylioppilaslehti 4/66, Reino Mähönen, ”Korpifilosofin ajatuksia ylioppilaselämästä”; Oulun ylioppilaslehti 22/65, Pentti Kiiskinen, ”Kulttuurivihje: Miksi kulttuurilehti”.

²⁷³ Oulun ylioppilaslehti 32/65, Raimo K. Partanen, ”Kuvitelma ylioppilaslehdessä”.

²⁷⁴ Oulun ylioppilaslehti 33-34/64, nimim. Tullista tullut ja sinne menevä, ”Oululaisen ylioppilaan passiivisuudesta”.

²⁷⁵ Ylioppilaslehti 10/60, Pentti Linkola, ”Sosiaalipoliittisia ajatuksia II. Sosiaalipoliittinen Runo-Suomi.”; Ylioppilaslehti 6/63, ”Kannanottoja V Maaltamuutto ja maallepako”. Linkola kritisoi taloudellista ekspansiota erityisesti sen haitallisten sosiaalipsykologisten vaikutusten takia. Kolbe 1996a, 19.

mahdollisesti hänen mukaansa modernin sosiaalipolitiikan ja sitä kautta monipuolisemman kulttuuriympäristön.²⁷⁶ Valtion tehtävä oli huolehtia koko kulttuuripolitiikasta, modernit suurkaupungit edistivät Salon mukaan kulttuurin lisäksi myös muun muassa työttömyysturvaa. Näin urbaani ja teollinen hyvinvointiyhteiskunta tulivat yhdistetyksi kulttuuriradikalismien uuteen laajaan kulttuurikäsitteeseen. Laajasti ymmärretty kulttuuripolitiikka haluttiin nähdä modernisaatiokehityksen keskeiseksi toteuttajaksi.²⁷⁷

Varkaudessa vuonna 1963 järjestetyt kulttuuripäivät olivat myös hyvä esimerkki edistyksellisen kulttuurin ja urbaanin modernisaation samaistamisesta toisiinsa. Edistyksellinen kulttuuritapahtuma oli radikaalien mielestä ylipäänsä mahdollinen, koska Varkauden teollistumisaste oli korkea. Tapahtuma osoitti radikaaleille konkreettisesti miten hyvinvointivaltio eteni, uusi kulttuuri tulisi korvaamaan vanhan ja tilaisuudessa ilmeisen päihtyneenä esiintynyt Pentti Saarikoski astuisi V.A. Koskenniemen kaltaisten perinteisten kulttuurin suurhenkilöiden tilalle.²⁷⁸ Arvioissa tapahtuma oli niin edistyksellinen kuin mahdollista ”kaukana Helsingistä ja lähellä Kuopiota.”²⁷⁹ Kulttuuripäivien tarkoitus oli keskustelu modernin kulttuurin ja maakuntakaupungin yhteensovittamisesta. Modernin tapahtumasta tekivät innokkuus, jolla kulttuuria käsiteltiin ja paikalle saapuneet helsinkiläiset kulttuurivaikuttajat.²⁸⁰

Myös Jörn Donner korosti Suomen perifeeristä ja agraarista luonnetta kulttuurisesti pysähtyneenä alueena jonne kulttuurin saavutukset ulottuivat vasta muun maailman jälkeen.²⁸¹ Poispääsyn tästä kulttuurisesta umpikujasta tarjosi juuri taloudellinen edistys:

²⁷⁶ Ylioppilaslehti 14-15/60, Arvo Salo, ”Hyvinvointi, Suomi ja Runot”. Myös Laura Kolbe on pitänyt juuri Salon ja Linkolan vastakkainasettelua oireellisenä koko rationaalisen suunnitelmallisuuden ja ”runo-Suomen” vastakkainasettelulle. Kolbe 1996b, 131.

²⁷⁷ Ylioppilaslehti 5/64, -PL ”Kulttuurin rintamat”; Turun ylioppilaslehti 9/65, Arvo Salo, ”Maan maakunnat”; Kolbe 2004, 197.

²⁷⁸ Ylioppilaslehti 25/63, Jörn Donner, ”Jörn Donnerin uusi tilikirja 3”.

²⁷⁹ Jyväskylän ylioppilaslehti 19/63, Marjatta Laihiala, ”Merta edempänä kalassa”.

²⁸⁰ Ylioppilaslehti 25/63, Ilpo Saunio, ”Kulttuuripäivät Varkaudessa A. D. 1963”; YyKoo 11/63, Liisa Tanela, ”Innokas yritys”.

²⁸¹ Ylioppilaslehti 18/61, Jörn Donner, ”Elän Suomen tasavallassa (alunperin esitelmä Lundin yliopiston opiskelijoille)”.

”Veisin mielelläni Saarijärven Paavot ja muut köyhyytemme vertauskuvat maisemaan, missä voimajohdot leikkaavat metsiä ja suot on kuivattu, kertoakseni, että tämä tapahtuu täälläkin, ei muualla.”²⁸²

Donner esitti myös, että vanhasta pienviljelijän ihanteesta oli luovuttava, sillä perinteinen ideaali ei enää ollut järkevä. Donnerin vanhanaikaisena pitämä maanviljelyyn perustunut elämänmuoto tuli hänen mukaansa häviämään, ”jokainen maatilansa hylkäävä on tulevaisuudelle voitto.”²⁸³ Donner piti muutenkin esillä modernin ja agraarin arvomaailmojen eroa: esimerkkejä hän haki välillä varsin vähäpätöisiltäkin näyttäneistä kysymyksistä. Muun muassa Suomi-Intia -seuran käsittelemiä aiheita Donner piti epämääräisenä mystiikkana ja filosofiana. Seuran olisi hänen mukaansa pitänyt enemmän käsitellä köyhyyden, maatalouden tai teollistumisen kaltaisia todellisia yhteiskunnallisia ongelmia.²⁸⁴

Hyvinvointiyhteiskunnan ideologia oli keskeinen osa radikalismien maailmankuvaa. Se sopi myös hyvin yhteen radikaalin valistusperinteen kanssa²⁸⁵ samalla toisintaen 60-luvulla yleisesti vallinnutta järjestelmällisen taloudenpidon ihannetta. Koko modernisaatioprojektiin kuului keskeisesti tekniikan ja tieteen avulla toteutettu suunnitelmallisuus, jota koulutus voimakkaasti tuki. Tieteenkin tärkein tavoite oli taloudellisen kasvun edistäminen.²⁸⁶ Kirjallisuuden modernismiin kuuluneeseen kielen täsmällisyyden ajatukseen lisättiin näin yhteiskunnallista modernismia kannattaneiden yhteiskuntatieteiden sisältöjä. Arvo Salon kausi *Ylioppilaslehdessä* oli merkityksellinen osittain juuri siksi, että hän toi lehteen aikaisempaa enemmän talousaiheita.²⁸⁷

Erityinen rooli tässä taloudellisen edistyksen suunnittelussa lankesi luonnollisesti yhteiskuntatieteille. Modernia byrokraattisesti kontrolloitua kulutusyhteiskuntaa

²⁸² Ylioppilaslehti 22/61, Jörn Donner, ”Kesällä”.

²⁸³ Ylioppilaslehti 29/62, Jörn Donner, ”Jörn Donnerin tilikirjasta 12”.

²⁸⁴ Ylioppilaslehti 26/63, Jörn Donner, ”Jörn Donnerin uusi tilikirja 4”.

²⁸⁵ Viikuna & Havila 2003, 122; Viikuna 2013, 75.

²⁸⁶ Kivinen et al. 1993, 46; Kolbe 1996a, 17-18, 23.

²⁸⁷ Relander 2002, 159; Kortti 2013, 266-267. Yksi osoitus tästä oli Ylioppilaslehden laaja osallistuminen Ylioppilaiden Taloudelliseen Valistuskampanjaan.

pyrittiin ohjailemaan amerikkalaisella modernisaatiososiologialla. Valtiojohtoisen suunnitelmallisuuden hyve yhdisti itse asiassa sekä oikeistoa että vasemmistolaiseksi miellettyä radikalismia.²⁸⁸ Suunnitelmallisuuden ihannetta olivat vaalineet jo AKS ja fennomaanit, 60-luvulla siitä tuli osa vasemmistoon yhdistettyä suunnitteluideologiaa. Urbanin ihannointikin oli kytköksissä suunnitelmallisuuteen. Laura Kolben mukaan radikalismi sympatisoi vasemmistoa osittain siitäkin syystä, että ohut kaupunkitraditio ohjasi maaseudun antiteesiä etsivät radikaalit kohti sosialidemokratiaa.²⁸⁹ Käytännössä yhteiskuntatieteellinen murros näkyi uusien maakunnallisten korkeakoulujen varsin yhteiskuntatieteellisesti painottuneessa oppiainetarjonnassa.²⁹⁰

Linkolan edustama talouskasvun kyseenalaistaminen jäi marginaaliin, koska aineellisen hyvinvoinnin selvä lisääntyminen jätti kovin vähän tilaa kritiikille. Modernisaatioon kiinteästi kuulunut edistyspuhe levisi nopeasti kaikkiin poliittisiin ryhmiin, esimerkiksi kokoomuksen puheenjohtaja Jussi Saukkonen korosti puolueensa edustavan juuri edistystä ja SKP:n muutoin dogmaattinen järjestösektorikin omaksui modernisaatioretoriikan.²⁹¹ Hyvinvointivaltiosta kehittyi 60-luvun mittaan uusi konsensus, jonka edistysuskoa kulutusyhteiskunnan poikkeuksellisen nopea kehitys ruokki voimakkaasti.²⁹² Tällaisen voimakkaan teknologisen ja yhteiskunnallisen muutoksen aikaan sopi siis varsin hyvin myös ajatus siitä, että ihmisen käytös muuttuisi ympäristön mukana. Tämä periaate oli keskeinen kun kulttuuriradikalismien arvokritiikki sidottiin vahvan hyvinvointivaltion periaatteeseen. Individualismia korostanut radikalismi kiersi kollektiivisen suunnitelmallisuuden ongelman korostamalla yksilön aktivointia.²⁹³

²⁸⁸ Vihavainen 1993, 228; Kolbe 1996a, 171; Kortti 2003, 41-42, 49.

²⁸⁹ Kolbe 1996b, 131-132.

²⁹⁰ Relander 2002, 142.

²⁹¹ Viitanen 1994, 418; Smolander 2000, 184; Kekki 2011, 52.

²⁹² Kortti 2003, 59; Uljas 2012, 251, Kortti pitää yhtenä koko 60-luvun suurimmista sosiaalisista muutoksista kulutuskulttuurin symbolia, erityisesti televisiota. kts. Kortti 2003, 70-74. Kodinkoneet olivat yleisemminkin käytännönläheinen osoitus elintason noususta ja todiste edistyksestä. Niitä markkinoitiin myös osana talouden rationalisoimista. kts. Pantzar 2000, 59-63

²⁹³ Vihavainen 1993, 227; Kolbe 2004, 197.

1960-luvun rationaalinen ja suunnitelmallinen kulttuuripolitiikka edellytti siis tieteellistä tietoa. Samalla se oli leimallisesti yhteiskunnallista, sillä kulttuuripolitiikan edellytyksenä pidettiin koko yhteiskunnan aineellista hyvinvointia. Kulttuuriradikalismien rationaalisuutta ja henkilökohtaisia vapauksia korostanut perinne tuki voimallisesti hyvinvointivaltioprojektia sulautuen samalla yleiseen käsitykseen 60-luvusta modernisaation aikana. Tieteellisestä tiedosta muodostui ehdoton totuus, johon päätöksenteossa vedottiin.²⁹⁴ Ei siis ihme, että tämänkaltainen ajattelu kiinnosti ylioppilaspiirejä. Koulutuksen sitominen kansantalouteen sai myös ylioppilasaktiivit kiinnostumaan korkeakoulu- ja kulttuuripolitiikasta. Kulttuuripolitiikasta muodostui moderniuttaan korostaneen älymystön keskustelunaihe ja sosiologit nousivat myös kulttuurikeskustelun asiantuntijoiksi.²⁹⁵ Hyvinvointivaltiota puolustanut yhteiskunnallinen argumentaatio osoittaa myös osaltaan sen, että kulttuuriradikaalissa modernismissa ei ollut kysymys pelkän modernin taiteen puolustamisesta.

Hyvinvointivaltio ei kuitenkaan ollut ainoa yhteiskunnallisen tarkastelun kohde. Vanhan kulttuurimääritelmän sisällä terävimmän kulttuuriradikaalin kritiikin kohde heti 1960-luvun alussa olivat kulttuurin ja politiikan suurhenkilöiden patsashankkeet. Nämä osoittivat radikaaleille sen, miten vanhoillista valtakulttuuri edelleen oli. Esimerkiksi Wäinö Aaltosen klassisen realistiset veistokset kertoivat aukottomasti siitä ”rappioutilasta”, jossa koko vanha yhteiskunta eli. Näin modernista veistostaiteesta käyty kiistely oli väistämättä paitsi esteettistä myös yhteiskunnallista. Suurmiesten näköispatsaat olivat osoitus siitä, että ”tyhmyys on - - - ominaisuus, jota yhteiskuntakehitys ei ole pystynyt kitkemään maaperästämme.”²⁹⁶

Tällaisen kriitin tärkein sisältö oli yleensä se, että suurmiesten henkiset saavutukset olivat patsaista tärkeimpiä. Tästä huolimatta pronssiin valettiin vain heidän ruumiillinen olomuotonsa. Radikaalit katsoivat, että perinteistä kiinni pitävät piirit luulivat Suomen nousevan kulttuurimaaksi pelkkien patsaiden avulla. Patsashankkeiden demokraattisuudessakin oli sanomista, patsastoimikunnissa istui

²⁹⁴ Palonen 1994; Kolbe 1996a, 173-174; Lamberg 2004, 254-255; Jørgensen 2008, 332-333.

²⁹⁵ Lassila 1990, 251; Kolbe 1996a, 123-128.

²⁹⁶ Ylioppilaslehti 32/62, Jörn Donner, ”Jörn Donnerin tilikirjasta 15”.

radikaalien mielestä taiteesta mitään tietämättömiä pankinjohtajia ja vastaavia. Linjausten mukaan taiteen ei pitänyt suuntautua menneeseen vaan tulevaan: "Henkisesti kuolleiden pystyttäessä muistopatsaita ruumiillisesti kuolleille voi lopputuloksena olla kulttuurin hautausmaa."²⁹⁷ Patsaat eivät myöskään osallistuneet siihen edistyksen takaavaan keskusteluun, jonka puolustajina ylioppilaslehdistön radikaalit halusivat niin mielellään esiintyä. Pikemminkin niitä pystytettiin muistuttamaan nuoria velvollisuuksista isänmaata ja sen perinteisiä arvoja kohtaan.²⁹⁸ Patsaiden edustamien arvojen lisäksi myös niiden kuvaamien taiteilijoiden tuotanto haluttiin nostaa itse henkilöä esittäviä kuvia tärkeämpään rooliin:

"Tärkeämpää kuin Minna Canthin näytelmät on se, että on elänyt sellainen ihminen kuin Minna Canth, perheenäiti joka kirjoitti näytelmiä. Hänelle kuva, hänelle pysti, hänen nimissään sotapolulle. Tämä on surullisin Minna Canthin murhenäytelmä."²⁹⁹

Radikaalit puhuivat jopa patsasmaniasta: "Ennen oli miehet rautaa ja tekoja täynnä, nyt puistot täynnä pronssia." Suomi oli "säilyttävän patsaskulttuurin" viimeinen etuvartio Länsi-Euroopassa.³⁰⁰ Kulttuuri ei uudistunut koska maata edustettiin "kansallisgalleriallamme, muistojuhlilla, kaikenlaisilla reserviyksillä, isän maan aatteilla (sic) ja monen moisilla vuosisatain hikeä pursuavilla päätöksillä."³⁰¹ Radikaalien mielestä taide kärsi poroporvariudesta, asenteesta jonka mukaan taiteilijalla oli valta määrätä omat arvonsa myös muiden arvoiksi.³⁰² Vallitseva kulttuuri ei myöskään antanut taiteelle mahdollisuutta kritisoida ympäröivää maailmaa: "taiteen pyhä tehtävä on käsitellä yhteiskunnallisesti vaarattomia aiheita vaarattomalla tavalla."³⁰³

²⁹⁷ Ylioppilaslehti 36-37/62, Jarmo Maunula, "Patsaista.."; Turun ylioppilaslehti 15/63, Olavi Auranen, "Patsaat petiitissä".

²⁹⁸ Ylioppilaslehti 33/63, pääkirjoitus "Rakentava ehdotus"; Turun ylioppilaslehti 5/66, Risto Hannula, "Patsaat".

²⁹⁹ Jyväskylän ylioppilaslehti 9/61, "Ja he rakensivat alttarin Minnalle".

³⁰⁰ Jyväskylän ylioppilaslehti 30/62, nimim. Koti T. A. Kissa "Patsaat on patsaita"; Turun ylioppilaslehti 5/66, Risto Hannula, "Patsaat".

³⁰¹ Jyväskylän ylioppilaslehti 7/62, Putki, "Suomikulttuuri".

³⁰² Jyväskylän ylioppilaslehti 26/63, Pentti Tuovinen, "Ex pacum bum".

³⁰³ Turun ylioppilaslehti 12/66, Keijo Perälä, "Pelkkä muoti".

Vanha, säilyttävä kulttuuri henkilöitiin erityisesti akateemikko V.A. Koskenniemeen. Akateemikon sodanaikainen esiintyminen Lyypekin kirjallisuuspäivillä oli "loukkaus Suomen demokraattisia piirejä kohtaan". Koskenniemi oli radikaaleille "Goebbelsin 'uuden Euroopan' kirjailijaliiton johtomies ja hovipoetta."³⁰⁴ Koskenniemi sai kritiikissä edustaa koko valtaapitävää kulttuurieliittiä, joka piti sitkeästi kiinni vallastaan. Kritiikin taustalla oli politiikan lisäksi modernistien tyylikritiikki.³⁰⁵

2.6 Maakuntien "kalevalainen" kulttuuri

Radikaaleille suomalainen pikkukaupunki oli urbaanin kaupunkikulttuurin vastakohta, alue johon valistuksen aatteet eivät olleet saapuneet. Yksi vallitsevan kulttuurin kriitikoiden pysyvimmistä tavoitteista oli maaseutukaupunkien ahdasmielisyyden esiintuominen. Maaseudulla ei radikaalien mielestä siedetty keskustelua eikä mitään muutakaan modernia, kulttuuriskandaali oli merkki valistuksesta.³⁰⁶ Kritiikkiin oli totuttava, se oli henkisen kypsyyden merkki:

"kritiikki on vapautta, vapautta sanoa karvas totuus. Kritiikin tehtävänä on kasvattaa, ei lannistaa. Henkisesti kypsä ihminen osaa suhtautua kritiikkiin, arvosteluun positiivisesti ts. hän ei närkästy, vaikka huomaisi itse joutuneensa kritiikin, jopa parodisoinnin kohteeksi."³⁰⁷

Maaseutukysymys oli osa laajempaa suunnitelmallisuutta. Aluepolitiikka kuului kiinteästi moderniin ja rationaaliseen kulttuuripolitiikkaan.³⁰⁸ Desentralisaation avulla

³⁰⁴ Ylioppilaslehti 2/60, Erkki Reenpää: "vielä judenfrage".

³⁰⁵ Ylioppilaslehti 23-24/62, Jörn Donner, "Jörn Donnerin tilikirja 7"; Oulun ylioppilaslehti 21/64, Erno Paasilinna, "Suurmiehet"; Häikiö 2010, 332.

³⁰⁶ Ylioppilaslehti 16/64, Jouko Tyyri, "Paavo Lipposelle"; Ylioppilaslehti 13/64, Paavo Lipponen, "Maaseudun Kulttuurikeskuksia 1 Kuopio - Skandaalikaupunki". Koko *Ylioppilaslehden* Maaseudun kulttuurikeskuksia-juttusarja oli omistettu kriittiselle maakunnallisten keskusten kulttuuriansioiden analyysille. kts. myös Vesikansa 2004, 228.

³⁰⁷ Jyväskylän ylioppilaslehti 17/63, nimim. Kaleva P, "Rivien välistä. tilipussi, kritiikki, vapaus".

³⁰⁸ Kolbe 1996a, 290-291.

pyrittiin takaamaan kulttuurin rikkaus. Varsinkin yliopistoilla nähtiin suuri merkitys paikallisen sivistyksen kannalta.³⁰⁹

Yksi konkreettinen esimerkki vanhoilliseksi käsitetyistä agraarisuudesta oli fennomaanisen tradition jatkajana ylioppilaspireissä toiminut VAL. Akateemisia perinteitä ylläpitäneet osakunnat saivat myös osansa modernia vaativien radikaalien kritiikistä. Radikaalien mielestä osakunnat edistivät lähinnä mystistä maakuntahenkeä ja sääty-yhteiskunnan arvoja. Osakuntien velttous, kulttuurinen passiivisuus ja vanhanaikaisuus olivat kriitikoiden mielestä ratkaistavissa ainoastaan suunnitelmallisella kulttuuripolitiikalla.³¹⁰ Osakuntien laajasti harjoittama kotiseuduntutkimus osoitti akateemisten piirien vanhoilliset asenteet ja sitoutumisen sodan jälkeiseen aatteelliseen traditioon jopa muuten urbaanissa pääkaupungissa: ”kituliaana ja nurkkakuntaisena kotiseuduntutkimus vaalii pelkästään nurkkapatriotismille rakkaita arvoja.”³¹¹ Vain ”järkipäristetyille”, yhteiskuntatieteelliselle ja talouden rakenteita tarkastelleelle kotiseuduntutkimukselle oli tilaa.³¹²

Varsinkin maakuntien uusien korkeakoulujen opiskelijat törmäsivät ympäristön asenteisiin, joita he pitivät auttamattomasti vanhentuneina. Esimerkiksi Jyväskylässä uuden ”valistuksen” esteinä olivat ”Rouvasväen yhdistysten” kaltaiset ”tanttihengen” eli konservatiivisen kaavoihin kangistumisen kaltaiset symbolit, jotka estivät vapaan keskustelun: ”Jos nostat pääsi ja tuot julki omia mielipiteitäsi, on vastassa myriadi tantteja.”³¹³ Parhaiten tämä ajattelutapa tiivistyi aivan ensimmäisissä *Jyväskylän ylioppilaslehdessä* numeroissa, jossa konservatiivisena pidetyn paikkakunnan kimppuun käytiin varsin railakkaasti:

³⁰⁹ Kivinen et al. 1993, 24; Kortti 2003, 50. Tässäkin kulttuuri käsitettiin laajasti, kuvaavasti esimerkiksi liikuntatieteellisen sijoittamista Jyväskylään perusteltiin ”yleisillä kulttuuripoliittisilla syillä.”

³¹⁰ Remes 1993, 29-30; Kolbe 1996a, 275-276; Virtanen 2001, 221-222.

³¹¹ Ylioppilaslehti 19/62, pääkirjoitus ”Askel entiseen”; Kolbe 1996a, 292.

³¹² Ylioppilaslehti 19/62, Jorma Toivainen, ”Kotiseuduntutkimuksen loppu?”; Lamberg 2004, 249.

³¹³ Ylioppilaslehti 16/64, Tapani Pursiainen, ”Maaseudun Kulttuurikeskuksia 3 Jyväskylä, Keski-Suomen sydän”.

“Jyväskylä on kulttuurin kannalta samea kaupunki, seisova vesi, kohta märkiä mättäitä, huuruista suota, uomat tänne ja täältä tukossa; ylimpinä mestareina häärivät keski-ikäiset naisihmiset, tanttituden henki vallitsee. Tarvitaan raikasta vettä, nuorta elinvoimaa, uomat on avattava, sameus hälvennettävä, tantit säilytettävä. Me olemme sen tekevä.”³¹⁴

Jyväskylän ylioppilaslehti julisti tehtäväkseen kulttuurin, koska muut paikkakunnan lehdet olivat sen hylänneet. Lähtökohtana oli oikeus olla eri mieltä ja tietysti nuoren polven kannan esille tuominen.³¹⁵ Perinteisten arvojen uhmaamisen lisäksi erityistä kritiikkiä kohdistettiin paikkakunnan kulttuuritarjontaan. *Jyväskylän ylioppilaslehti* tavoitteli merkitystä koko maakunnan alueella, se halusi määritellä itsensä Keski-Suomen ainoaksi vapaata keskustelua painottavaksi kulttuurilehdeksi. Oma lehti oli ylioppilaskunnan taholta tietoinen yritys hankkia arvovaltaa kampuksen ulkopuolelta.³¹⁶ Kritiikki oli tässä merkittävä keino. Jyväskylä oli radikaaleille ”porvarillinen taantuma”, jota pintakoreus, tekotärkeys, sievistely ja pinnallisuus hallitsivat. Maine kulttuurikaupunkina ei riittänyt, kampukselta oli siirryttävä yhteiskuntaan ja herätettävä nukkuva kaupunki³¹⁷:

“Lienee aiheellista todeta taas että Jyväskylä on Suomen Ateena. Mutta täytyykö sen välttämättä olla niin antiikkinen että sen kulttuuritahto suuntautuu enemmän pystien nostelemiseen menneille ylpeyden aiheille kuin nykyisen taiteen ja nykyisten taidemuotojen ymmärtämiseen?”³¹⁸

Jyväskyläläisten makua pidettiin auttamattoman konservatiivisena.³¹⁹ Kasvatustieteellisen korkeakoulun radikaalit näkivät tämän konservatiivisen hengen tiivistymänä, se oli radikaalien mielestä lajissaan maan vanhoillisin ”umpio, paahtimo ja krematorio”.³²⁰ Maakunnan kulttuurinen kapeus oli koko korkeakoulun, ei

³¹⁴ Jyväskylän ylioppilaslehti 9/61, pääkirjoitus ”Hys! Tantit!”.

³¹⁵ Niitelmä 7/61, ”Jyväskylän ylioppilaslehti”; Jyväskylän ylioppilaslehti 9/61, pääkirjoitus ”Hys! Tantit!”; Jyväskylän ylioppilaslehti 9/61, ”Jyväskylän ylioppilaslehti”.

³¹⁶ Jyväskylän ylioppilaslehti 8/63, pääkirjoitus ”Kolmas mies”; Remes 1993, 17; Lamberg 2004, 238.

³¹⁷ Vilkuna & Havila 2003, 122-123.

³¹⁸ Jyväskylän ylioppilaslehti 19/61, pääkirjoitus ”Sirkushuveja”.

³¹⁹ Jyväskylän ylioppilaslehti 9/61, Kari Jylhä, ”Kulttuurikaupunki Jyväskylä I Kuvataide”; Jyväskylän ylioppilaslehti 14:/63, Arvo Ahlroos, ”Saako Jyväskylässä arvostella”.

³²⁰ Jyväskylän ylioppilaslehti 8/62, Putki, ”Jyväskylä”; Jyväskylän ylioppilaslehti 4/62, ”Mitä tekevät JKKn opiskelijat paitsi opiskelevat”.

ainoastaan ylioppilaslehden tai sen julkaisijan ongelma.³²¹ Pääsyyllisenä tähän vanhoillisuuteen pidettiin kansallismielisiä perinteitä ylläpitäneitä osakuntia. Niiden toimintakyvyttömyys osoitti radikaaleille, että konservatiivisuuden hallitseva asema oli pikku hiljaa väistymässä.³²² Kaupungin kulttuurivihamielistä ilmapiiriä korostanut näkökulma antoi aihetta kritisoida myös Jyväskylän kulttuuripäiviä, kaupungin johtavaa kulttuuritapahtumaa. Kulttuurikaupungin maine oli radikaalien mielestä vahvasti liioiteltu, koska sekä kulttuuripäivien osanottajat että esiintyjät tulivat Helsingistä: ”Nimi voisi yhtä hyvin olla Helsingin kulttuuripäivät Jyväskylässä.”³²³

Kritiikki ei aina kuitenkaan kohdistunut pelkästään omaa opiskelukaupunkia kohtaan. Tampereen jyväskyläläiset radikaalit kuvasivat yhtä lailla vanhoillisena, ”raskaspoljentoisen uhmakkaana” kaupunkina, joka kuvitteli itsensä nousevaksi kulttuurikaupungiksi mutta josta radikaalien mielestä silti puuttui akateemisuus, radikaalisuus, liberaalisuus, älykkyys, hienostuneisuus ja suvaitsevaisuus. Myös Tampereella paikallisella ylioppilaslehdellä nähtiin vastuu koko maakunnan kulttuuritoiminnasta.³²⁴

Uusille yliopistokaupungeille tuoreet korkeakoulut olivat mahdollisuus paikkakunnan kulttuurisen statuksen nostamiseen. Tässä opiskelijoiden omalla lehdellä oli merkittävä rooli, uusi korkeakoulupaikkakunta tarjosi neitseellisen alustan kokeilla kuinka nopeasti modernit tiedotusvälineet onnistuisivat ”kulttuurivalistustoiminnassa”.³²⁵ Korkeakoulu nähtiin maaseutukaupunkien pelastajana. Esimerkiksi Tampereella toivottiin, että yhteiskunnallinen korkeakoulu ”hävittäisi” kaupunkiin yhdistetyn nurkkapatriotismin. YKK:sta haluttiin voimatekijä, joka säteilisi ympäristöönsä ”levottomuutta, energiaa ja koulutettuja aivoja.”³²⁶ Ylioppilaiden lehdellä oli tässä merkittävä rooli: ”tämä pieni piikki lihassa - tämä

³²¹ Jyväskylän ylioppilaslehti 8/62, Putki, ”Jyväskylä”.

³²² Jyväskylän ylioppilaslehti 16/66, Fokus, ”Nat(s)ionalismi”; Lamberg 2004, 188-191.

³²³ Jyväskylän ylioppilaslehti 19/64, ”Jälkimaininkeja”.

³²⁴ Jyväskylän ylioppilaslehti 9/62, Putki, ”Tampere”; Jyväskylän ylioppilaslehti 10/62, Putki, ”Helsinki (että Suomi)”.

³²⁵ Oulun ylioppilaslehti 4/61, nimim. tg, ”Kulttuurimutinaa”.

³²⁶ Jyväskylän ylioppilaslehti 9/62, Putki, ”Tampere”; YyKoo 15-16/63, Eero Silvasti, ”Tampere”.

YyKoo on vielä ihan liian pieni. Toivoisin että myös YyKoo leviäisi kuin syöpä. Ja yhtä tuhoisin seurauksin.”³²⁷

Jyväskylässä taas jo paikkakunnalle perustettu korkeakoulu ja sen toimintakulttuuri nähtiin korkeakoulujen edistystä lisäävän ajattelun vastaisesti suorastaan perimmäisenä syynä kaupungin kulttuuriseen taantumukseen:

”parikymmenvuotiaat opettajakokelaat elävät keskiajassa maatalousharjoitteluineen päiväkirjoineen minuuttiohjelmiseen lypsämisharjoitteluineen päivineen. Sääli heitä.”³²⁸

Myös Oulussa ihmetystä aiheutti, miksi tuore yliopisto ei ollutkaan tuonut mukanaan ”todellista kulttuurialtoa”. Syytä haettiin pohjoisen luonteen sisäänpäin kääntyneisyydestä mutta myös humanistisen tiedekunnan puutteesta. Humanistinen osasto nähtiin edellytyksenä sille, että yliopistoa saattoi edes kutsua yliopistoksi:³²⁹

“Mutta uusi päivä koittaa vielä, ja valaisee. Tulee humanistinen osasto. Me odotamme. Se ratkaisee kaiken. Pässinpäitten aika on Oulussa kohta ohi. Humanistit ovat lahjakkaita, heillä on harrastuksia ja kiinnostusta kulttuurielämään, taiteisiin ja kirjallisuuteen. Tekniikan ja luonnontieteiden aika siirtyy historiaan, yliopistoelämä alkaa.”³³⁰

Lehti kärsi kulttuurityhjiöstä, koska ”kirjoittamiseen tarvitaan halu, mielipide ja yleensä jonkin verran kykyä ja rohkeutta.” Selityksinä kävivät myös passiivinen käytös, koulun ja kasvatuksen suut tukkiva vaikutus, yleiset ympäristötekijät ja geenit.³³¹ Yliopiston laajentamiseen tähdänneessä kirjoittelussa voi nähdä selviä snellmannilaisia kaikuja. Korkeakoulun alueellinen sivistystehtävä edellytti

³²⁷ YyKoo 15-16/63, Eero Silvasti, ”Tampere”.

³²⁸ Jyväskylän ylioppilaslehti 19/63, nimim. Sika, ”Kutsumusammatti”; Vilkuna & Havila 2003, 121-122.

³²⁹ Oulun ylioppilaslehti 4/61, nimim. tg, ”Kulttuurimutinaa”; Oulun ylioppilaslehti 25/64, ”Kulttuurityhjiö”; Oulun ylioppilaslehti 15/64, pääkirjoitus ”Totista puhetta”; Oulun ylioppilaslehti 15/62, Ilpo Haahtela, ”Uusi kotikaupunkini, alkuaikutelmia Oulusta”.

³³⁰ Oulun ylioppilaslehti 18/63, Ilpo Haahtela, ”Näkymätön yliopisto”. Käsitys jonka mukaan humanistinen osasto pelasti koko kaupungin kulttuuritarjonnan on jäänyt elämään myös ylioppilaskunnan omaan historiikkiin. kts. Enbuske 2010, 45. vrt. Roininen 2004, 76-77.

³³¹ Oulun ylioppilaslehti 33-34/64, nimim. Tullista tullut ja sinne menevä, ”Oululaisen ylioppilaan passiivisuudesta”.

humanistisesti koulutettuja ylioppilaita. Sivistystehtävän tärkeyttä alleviivaa se, että yksi koko 1960-luvun tärkeimpiä oululaisia kulttuurikysymyksiä oli kiista kampuksen sijoituspaikasta.³³²

Turussa radikaalit esittivät kaupungin kulttuurimaineen perustuvan historiaan, tuomiokirkkoon ja linnaan. Näiden menneisyyden puitteita ei pystytty enää täyttämään.³³³ Kunnan turkulaiseksi päästäkseen piti asua 10 vuotta hovikelpoista elämää kaupungissa tai leimautui ”diletantiksi”. Radikaalien mielestä eliitti hallitsi turkulaista sananvaihtoa rahalla, kyseessä oli ”sisäänpäin lämpiävä pikkukaupunki jonka idylli ei häiriinny enempää asukasluvun kuin korkeakoulujenkaan kasvusta.”³³⁴ Turku nähtiin ”Maan johtavana kulttuurityhjiönä”, jonka salonkikulttuuri ei synnyttänyt tarvittavaa avointa keskustelua. Kaupungissa vallitsi alemmuudentunne ja sen aiheuttama pätemisen halu. Ilmapiiri oli kriitikoiden mielestä ahdistunut, pysähtynyt ja ummettunut.³³⁵ Varsinkin vieraspaikkakuntalaiset tunnistivat Turun ”nurkkapatriotismista”.³³⁶ Toisaalta merkinä kulttuurielämän vilkastumisesta oli jo havaittavissa itsekritiikkiä, mutta muuten modernistista kuohuntaa nähtiin lähinnä Helsingissä ja Tampereella.³³⁷ Uutta piti etsiä ennakkoluulottomasti, muuten oli vaarana, että Turusta muodostui ”Varsinais-Suomen pussinperä.”³³⁸ Tamperetta turkulaiset opiskelijaradikaalit pitivät Turkua urbaanimpana ja siten edistyksellisempänä, Turussa ”poroporvarit nukkuvat yönsä rauhassa”.³³⁹

Vielä 1960 sekä ylioppilaslehti että koko Turun kaupunki olivat Rauno Setälän mukaan olleet yksiäänisiä ja auktoriteettiuskoisia, mutta muutamassa vuodessa kaupungista oli tullut vireämpi, demokraattisempi ja suvaitsevaisempi. Tässä ”vanhojen arvojen uudelleen arvioimisessa” *Turun ylioppilaslehden* rooli oli Setälän

³³² Lähteenkorva 2000, 36; Roininen 2004, 79.

³³³ Turun ylioppilaslehti 5/60, ”Kulttuuri ja kirjailijat”.

³³⁴ Turun ylioppilaslehti 5/61, Kivikirves, ”Aboa nova eli turkulaisten puolustus”.

³³⁵ Turun ylioppilaslehti 5/61, Hannu Taanila, ”Pyhän turkulaisuuden ritari”; Turun ylioppilaslehti 6/61, Hannu Taanila, ”Asiasta ja asiasta”; Turun ylioppilaslehti 21/61, pääkirjoitus.

³³⁶ Turun ylioppilaslehti 5/63, Erkki Lod, ”Me valitut”.

³³⁷ Turun ylioppilaslehti 4/61, Erik Hellman, ”Sananen Turun kulttuurielämästä ja sen vastustajista”.

³³⁸ Turun ylioppilaslehti 5/61, Esko Ervasti, ”Sananen Erik Hellmanin sanaseen”.

³³⁹ Turun ylioppilaslehti 3/63, Arvo Salo, ”Oi Turku, ei tule sinua surku”.

mielestä ollut huomattava: ”Kysymys on ollut repimisestä, mutta ei kaiken repimisestä, vaan vanhojen kiihkokansallisten myyttien ajatusluutumien repimisestä.”³⁴⁰

Maakuntakaupunkien tunkkaisena pidetyn kulttuurielämän kritiikki osoittaa, että vaikka Helsinki oli radikaalien urbaani esikuva ja vertailukohta, pyrittiin edistyksenä pidettyä kulttuuripolitiikkaa soveltamaan muuallakin. Näin ollen tulkinnat, jotka korostavat Helsinkiä ja *Ylioppilaslehteä* radikaalin kulttuurin ainoana ilmenemismuotona³⁴¹ ohittavat maakuntien radikaalin keskustelun. Helsinki-keskeinen kulttuuriradikalismien tulkinta nostaa pääkaupungin esikuvasta kaiken keskukseksi sivuttaen samalla maakunnallisen keskustelun merkityksen ja suhteellisen laajuuden. Maakunnalliset ylioppilaslehdet olivat lisäksi jatkuvassa kontaktissa Helsingin suuntaan ja kirjoittajat liikkuvat sekä pääkaupunkiin että maakuntiin päin.³⁴²

2.7 Sensuuri

Radikaalien mielestä kaikkein näkyvimpiä kulttuurivihamielisiä ilmiöitä olivat pitkin 1960-lukua paljon julkisuutta saaneet kaunokirjallisuuden ja elokuvien sensurointitapaukset. Niissä yhdistyi sekä maakunnalliseen, perinteiseen suomalaiseen kulttuuriin vahvimmin liitetty kansallis-kristillistä sivellisyyttä korostanut vanhoillisuus että ylioppilaslehdistön vahvasti esillä pitämä sananvapauskysymys.

Ensimmäisenä sensuuriviranomaisen käsittelyyn joutui jo 50-luvun puolella Agnar Myklen romaani *Laulu punaisesta rubiinista*,³⁴³ mutta kiistat yleistyivät 60-luvulle

³⁴⁰ Turun ylioppilaslehti 28/64, Rauno Setälä, ”Tänään tärkeää”. Myöhemmin stalinistiksi tunnustautunut Setälä selitti kulttuuriradikalismiaan revisionismina joka oli tavoitellut ”yhteensovittamattomien ideologioiden synteisiä.” Setälä 1970, 31-58.

³⁴¹ Esimerkiksi Klinge & Harmo 1983, 290; Mäki-Kulmala 1988, 54; Kolbe 1996a, 150; Kolbe 2008, 368.

³⁴² Kortti 2013, 334-335.

³⁴³ Painos takavarikoitiin 1957 ja poltettiin 1959. Kortti 2013, 288 aiheesta kts. myös Ekholm 1990.

tultaessa. Henry Millerin *Kravun kääntöpiirin* sensuuri alkuvuodesta 1962³⁴⁴ oli merkittävä keskustelun käynnistäjä. Vanhanaikaisena pidetty painovapauslaki rajoitti myös ylioppilaslehtien toimintaa.³⁴⁵ Lain mukaan toimituksen lisäksi myös painaja oli viime kädessä vastuussa lehden sisällöstä. Lehdillä oli siis jo omakohtainen syy korostaa sananvapautta.³⁴⁶ Aihe kiinnosti opiskelija-aktiiveja yleisemminkin, esimerkiksi Jyväskylän ensimmäinen ylioppilasforum 1966 käsitteli sensuuria yhteiskunnallisena ilmiönä. Puheenvuoroissa sekä kritisoitiin että puolustettiin vallalla ollutta lainsäädäntöä ja käytänteitä.³⁴⁷ Kotimaisista romaaneista suuren kohun aiheutti ensin Paavo Rintalan *Sissiluutnantti*, jossa Rintala käsitteli sota-ajan lieveilmiöitä. *Sissiluutnanttiin* reagoitiin, koska se kyseenalaisti lottien lisäksi myös upseerien kunnian sekä romaania vastustaneiden mielestä koko nuorison maanpuolustustahdon. Varsinaisia oikeustoimia *Sissiluutnantti* ei aiheuttanut, vastustus ilmeni näkyvimmin 38 evp-kenraalin allekirjoittamassa kustantajan tuominneessa julkilausumassa sekä opettajakunnan Otavaa kohtaan puuhaamassa oppimateriaaliboikotissa.³⁴⁸ Marja Tuomisen mukaan kiistassa oli pohjimmiltaan kyse vallinneisiin arvoihin sitoutumisen vaatimuksesta.³⁴⁹

Sensuuripäätöksiin ylioppilaslehdistö reagoi laajasti. *Ylioppilaslehden* näkemys oli, että päätös sensuroida *Kravun kääntöpiiri* ei kertonut mitään itse Millerin kirjasta, suomalaisesta sensuuriviranomaisesta sen sijaan paljonkin.³⁵⁰ Pääkirjoituksessaan Arvo Salo huomautti, että Millerin kirjan väitetty pornografia ei tieteen todistuksen mukaan ollut vahingollista, ”perverssi asennoituminen taiteeseen” sen sijaan oli sitä varmasti.³⁵¹ *Ylioppilaslehden* arviossa painotettiin *Kravun kääntöpiirin* todellisen sisällön, ”poroporvarillisesta” itsepetoksesta irtautumisen peittyvän kokonaan

³⁴⁴ Leino-Kaukiainen 1990, 216-219; Hurri 1993, 122. Sensuurista päätti epäsiiveellisten julkaisujen levittämisen ehkäisemiseksi perustettu tutkijalautakunta. Sensuurin perustelu oli romaanin siiveellisyttä loukannut sisältö jota Pentti Saarikosken suomennos lautakunnan mielestä erityisesti korosti.

³⁴⁵ Ylioppilaslehti 16/65, pääkirjoitus ”Tähdellistä”.

³⁴⁶ Klinge & Harmo 1983, 324-327; Kortti 2013, 288-290.

³⁴⁷ Aviisi 20/66, ”Sensuurin salat julki”; Turun ylioppilaslehti 11/66, ”Sensuuri Jyväskylän foorumissa”; Remes 1993, 40; Vilkuna & Havila 2003, 123-124.

³⁴⁸ Tarkka 1988, 343; Lassila 1990, 242; Rinne 1999, 102-103; Kinnunen 2001, 38-39.

³⁴⁹ Tuominen 1991, 122, 150.

³⁵⁰ Ylioppilaslehti 21/62, ”Henry Miller, *Kravun kääntöpiiri*”.

³⁵¹ Ylioppilaslehti 21/62, pääkirjoitus ”Pornografit”.

pornografiakohun jalkoihin.³⁵² Radikaaleja ylioppilaita lähellä ollut Eino Leino-seurakin kiinnitti huomiota samaan: sensuuripäätös ei ottanut huomioon teoksen taiteellista arvoa kokonaisuutena.³⁵³ Radikaalien mielestä oli suorastaan paradoksaalista, että korkeatasoista kirjallisuutta sensuroitiin, mutta *Kallea* ja *Jallua*, ”sadistista piilopornoa” ja sotien kauhuilla retostelua sai edelleen julkaista vapaasti.³⁵⁴ *Kravun kääntöpiirin* sensuuri osoitti radikaaleille, että Suomesta puuttui todellista kulttuuripolitiikkaa.³⁵⁵ Sensuurin kohteeksi joutuneet Mykle ja Miller saivat korkealentoisimmillaan edustaa jopa koko uutta edistystä, sen täydellistä rehellisyyttä ja vapautta.³⁵⁶

Yksi argumentaation alalaji oli sensuuriviranomaisten esittäminen pornon asiantuntijoina. Sensoreilta puuttui ammattitaito arvioida teoksia kirjallisuutena ja siten erotella porno oikeasta taiteesta.³⁵⁷ Sama asiantuntijuuden korostaminen toistui myös elokuvansensuurin käsittelyssä. Elokuvien sensuroinnista päättävillä olisi radikaalien mukaan pitänyt olla pätevyys sekä ”filmitaiteellisista” että ”sosiaalipsykologisista” kysymyksistä.³⁵⁸ Näin sensuurista pyrittiin tekemään asiantuntijakysymys. Kirjailijoita ja elokuvantekijöitä puolustanut radikaali ryhmittymä otti intellektuellin käsitteen haltuunsa oman vallinnutta kulttuuria kritisoivan ryhmänsä tunnukseksi. Älymystön nimissä esiintyminen oli yksi radikaalin argumentaation keinoista. Osaltaan aktiivisessa intellektuellipiireihin samaistumisessa oli kyse myös siitä, että sensuuritoimet kohdistuivat radikaalin ryhmän ulkopuolisiin kirjailijoihin.³⁵⁹ Asiantuntijuuteen vedonnut sensuurin kritiikki periaatteessa hyväksyi ainakin

³⁵² Ylioppilaslehti 22/62, Terttu-Liisa Parsikangas, ”Profeetta syövän kääntöpiiriltä”, Oulun ylioppilaslehti 29/62, pääkirjoitus ”Mikä voidaan sanoa, miten, ja mikä pitää sanoa”.

³⁵³ Rinne 1999, 102.

³⁵⁴ Turun ylioppilaslehti 20/62, Erkki Lod, ”Hävyn piirileikki”; YyKoo 15/65, ”Pornografiasta ja sen vierestä oli yritys keskusteluun”.

³⁵⁵ Ylioppilaslehti 19/61, Matti Rantamäki, ”Sensorismi ja kulttuuripolitiikka”; Kolbe 1996a, 160-161.

³⁵⁶ Turun ylioppilaslehti 18/62, Rauno Setälä, ”Hävyn kääntöpiiri”.

³⁵⁷ Esimerkiksi Ylioppilaslehti 21/62, ”Johnny Walker”; Turun ylioppilaslehti 3/63, nimim. Sebastian, ”Sensuurin puolesta”; Ylioppilaslehti 22/62, Kirjailija- ja taiteilijaryhmä Kiila R.Y., ”Suomen kulttuurikravuille”; Ylioppilaslehti 22/62, Aimo Moilanen, ”Eläköön sensuuri”; Turun ylioppilaslehti 14/62, Obscura, ”Pornograafista läähätystäkö?”; Rinne 1999, 102.

³⁵⁸ Turun ylioppilaslehti 29/61, ”Oikealla asialla”; Ylioppilaslehti 18/64, ”Elokuvaongelman kokonaisratkaisu tutkimuksen kautta”.

³⁵⁹ Tarvainen 1993, 163; Kolbe 1996a, 162.

jonkinasteisen sensuurin mutta samalla kritisoi sen suorittamisen tapaa. Sensuuri ei perustunut yhteiskuntatieteelliselle argumentaatiolle.

Radikaalein ratkaisuehdotus sensuuriin oli koko sensuuriviranomaisen lakkauttaminen.³⁶⁰ Vaikka viranomaisen tarpeellisuutta ei suoraan olisi kiistettykään, nähtiin sensuuri tehottomana keinona, se teki sensuroidusta teoksesta vain halutummalla eikä poistanut itse ilmiötä. Sensuuripäätösten suurimpia hyötyjiä olivat radikaalien mukaan mustan pörssin kauppiat. Lisäksi varsin paradoksaalisesti sensuuri koski vain suomennosta, ruotsiksi (tai alkukielellä) sai siis julkaista sellaista mitä suomeksi ei hyväksytty. Vaikka sensuroitujen teosten sisältöä ei olisi hyväksynyt, oli sensuuri tämän osoittamiseen väärä keino. Keskustelu oli radikaalien näkökulmasta ainoa oikea vastustamisen muoto.³⁶¹

Rajuimmassa kritiikissä sensuuri nähtiin osoituksena kulttuurivihamielisestä ”kuritusmentaliteetin riemuvoitosta”. Kulttuurin edistämisen olosuhteet olivat Suomessa ”suotuiset vain itsemurhalle.”³⁶² Sensuurin puolustajat puhuivat kyllä demokratiasta mutta käytännössä suosivat ”totalitäärisiä metodeja”, esimerkiksi elokuvien leikkaaminen oli paitsi demokratian häpeäpilku myös kulttuurin ”sterilisaatio.”³⁶³ *Sissiluutnanttiin* kohdistunut julkinen painostus ilman virallista sensuuripäätöstäkin oli radikaalien mielestä sananvapauskysymys, painostuksen avulla kustantaja oli saatu luopumaan teoksen mainostamisesta.³⁶⁴ Radikaalin argumentaation mukaan sensuurissa oli kysymys ennen kaikkea ennakoasenteesta: nuorten kirjoittama oli automaattisesti vaarallista ja ”vanhojen partojen” kirjallisuus tervettä.³⁶⁵

³⁶⁰ Ylioppilaslehti 21/62, Pentti Saarikoski, ”Krapu, sex ja sensuuri”.

³⁶¹ Ylioppilaslehti 21/62, ”Johnny Walker”; Ylioppilaslehti 21/62, Pentti Saarikoski, ”Krapu, sex ja sensuuri”; Turun ylioppilaslehti 16/65, Arvo Salo, ”Mesipäivä”; Ylioppilaslehti 16/65, pääkirjoitus ”Tähdellistä”.

³⁶² Turun ylioppilaslehti 23/66, Riitta Lepoluoto, ”Tuomittu taide”.

³⁶³ Turun ylioppilaslehti 20/62, Rauno Setälä, ”Edellisten johdosta”; Turun ylioppilaslehti 22/63, Pekka Ahlroth, ”Hyödyttömän elämän ongelma”.

³⁶⁴ Ylioppilaslehti 32/63, pääkirjoitus ”Sissit saarroksissa”.

³⁶⁵ Turun ylioppilaslehti 20/62, Erkki Lod, ”Hävyn piirileikki”. Tässä nuoruus on selvästi normatiivinen käsite, sensuurin kohteeksi joutuneet kirjailijat eivät olleet erityisen nuoria tai edes saman ikäisiä.

Poliittisimmillaan sensuuri yhdistettiin tarkemmin määrittelemättömään oikeistoon, joka halusi taiteesta kansallisromanttisen hyveellisyyden esikuvan: "Oikeiston piirissä taide siis rinnastetaan pyhäkouluun, partioon tai maitojyvääatteeseen."³⁶⁶ Vastuu kulttuuria yksipuolistavasta sensuurista haluttiin vierittää maan kulttuurivihamieliseksi leimatulle valtiojohdolle: "Vieläkään ei johdossa oleva pääsinpäästö tajua, että moninaisuus on rikkautta."³⁶⁷ Sensuurimentaliteettia kannattanut "ryhtiliike" oli radikaaleille Lapuan liikkeen viimeinen voimannäyte.³⁶⁸ Epädemokraattisen sensuurijärjestelmän tilalle esitettiin demokraattista mutta edistysmielistä kulttuuripolitiikkaa hallinnoinutta elintä.³⁶⁹ *Sissiluutnantin* sensurointiyhtymiset olivat Jörn Donnerin mielestä osoitus Suomen ja muun pohjolan välisestä kuilusta, joka vallitsi edelleen: "elämme vielä osittain metsäkansan tavoin ja holhoojat yrittävät pöntätä meihin kristillisiä tapoja, puritaanisuutta, ahdasmielisyyttä ja hengen puhtautta."³⁷⁰ Sensuuri oli demokraattisessa yhteiskunnassa pohjimmiltaan psykologista ja sitä perusteltiin radikaalien mielestä lähinnä taivaan isällä, isänmaan edulla tai ulkopolitiikalla. Moraali oli ulkoistettu laille, poroporvarille vapaus oli radikaalien mukaan uhka: "Kiltti tanttii tuntee itsensä turvattomaksi kun häneltä riistetään laki johon hän on pannut toivonsa." "Kulttuurin syntyminen ja kehittyminen edellyttää luovaa henkeä, joka murtaa sovinnaisuuden kahleet. --- Sensuuri tietää kulttuurin moraalista tuhoa."³⁷¹

Sensuuritapaukset osoittivat radikaalien mielestä koko yhteiskunnan suhtautuvan taiteeseen propagandavälineenä, joka oli alistettavissa ideologian tai instituution palvelukseen. Käytännöllisin ja laajimmalle levinnyt esimerkki tästä ajattelusta oli koko kansallisromanttisen taiteen kirjo, jonka kannattajat halusivat alentaa taiteen elämän opettajaksi tai moraaliohjelman julistukseksi.³⁷² Sensuurin vastustaminen yhdessä elokuva-arkiston kannattamisen kanssa olivatkin ylioppilaslehdistön

³⁶⁶ Turun ylioppilaslehti 18/62, Rauno Setälä, "Hävyn kääntöpiiri".

³⁶⁷ Turun ylioppilaslehti 23/66, Riitta Lepoluoto, "Tuomittu taide".

³⁶⁸ Ylioppilaslehti 16/65, pääkirjoitus "Tähdellistä".

³⁶⁹ Ylioppilaslehti 19/61, Matti Rantamäki, "Sensorismi ja kulttuuripolitiikka".

³⁷⁰ Ylioppilaslehti 35/63, Jörn Donner, "Jörn Donnerin viimeinen tilikirja".

³⁷¹ Oulun ylioppilaslehti 31/62, Pentti Tuovinen, "Sensuuri - kulttuurin inkvisitio".

³⁷² Turun ylioppilaslehti 18/62, Rauno Setälä, "Hävyn kääntöpiiri"; Turun ylioppilaslehti 20/62, Rauno Setälä, "Edellisten johdosta".

ensimmäisiä yhteiskunnallisia hankkeita sotien jälkeen. Toisaalta sensuurikeskustelu oli vielä perinteistä kulttuurin erikoisalaan suuntautunutta keskustelua, mutta toisaalta se toi mukaan uuden yleisen ja yhteiskunnallisen tason: porvarillisen valtion vihamielisyyden avantgardistista taidetta kohtaan.³⁷³

2.8 Salama, kirkko ja seksi

Laura Kolben mukaan kirjakiistat synnyttivät radikalismia kirkkoon kohdistuneen kritiikin.³⁷⁴ Vielä 60-luvun alussa radikaaleita kuitenkin vielä löytyi ymmärrystä kirkon historialliselle tehtävälle ja asemalle. Silti kirkkoon yhdistetty dogmaattisuus tarkoitti, että 1960-luvun maailmassa kirkko ei enää kyennyt vastaamaan yksilön maallisiin tarpeisiin.³⁷⁵ Kirkon kriisi oli ajankohtainen, koska radikaalien mukaan alkanut "uusi aikakausi" perustui nimenomaan yksilön korostuneelle roolille. Suomalainen kansallismielinen kristillisyys oli aina suvainnut huonosti toisinajattelua. Ainoana mahdollisuutena nähtiin täydellinen vapaus kahlitsevasta instituutiosta: "Suomalaisen taikuuden ja perityhmyyden totemi on kuitenkin hyvää vauhtia kaatumassa terveeseen ajattelutavan kaatamana."³⁷⁶ Kirkon henkilökunnalle annettiin tunnustusta, sillä he tiedostivat tilanteen. Tästä huolimatta uudistumista pidettiin kirkon dogmaattisuuden takia mahdottomana. Viimeistään "Huivimummojen terrori" tulisi estämään edistyspyrkimykset. Uudistusten vastustaminen tarkoitti radikaaleille kulttuurivihamielisyyttä ja kulttuuripolitiikan vastaisuutta.³⁷⁷

Joissain tapauksissa kirkkokritiikki sai varsin konkreettisia muotoja. Radikaalit muun muassa kannattivat kansanopistojen muuttamista ammattikouluiksi, koska kansanopistolaitos oli kristillisten opistojen suuren rooli takia auttamatta vanhanaikainen.³⁷⁸ Myös polttohautauksen kaltaiset kysymykset osoittavat sen,

³⁷³ Kortti 2013, 14 ja 271-272. Kortti luonnollisesti tarkastelee vain *Ylioppilaslehteä* mutta nämä kysymykset olivat tärkeitä muissakin ylioppilaslehdissä.

³⁷⁴ Kolbe 1996a, 162.

³⁷⁵ *Ylioppilaslehti* 37/63, Pekka Tapaninen, "Tienhaaran näkymiä".

³⁷⁶ *Jyväskylän ylioppilaslehti* 7/62, Putki, "Suomikulttuuri".

³⁷⁷ *YyKoo* 1/1962, "Uuden etsintää kirkon piirissä"; *YyKoo* 4/64, Simo Talvitie: "Miksi en ole pakana"; *Jyväskylän Ylioppilaslehti* 13/1961, Jussi Sorjonen, "Tuli nurkan alle"; *Jyväskylän ylioppilaslehti* 6/65, Mikko Kankainen, "Kirkko ja kulttuuri valtiossa".

³⁷⁸ *YyKoo* 9/1961 (joulunumero), "Toivon, että jalkasi kiveen loukkaisit!"

miten käytännöllisellä tasolla kirkkoinstituution vanhoillisuus haluttiin osoittaa. Perinteinen hautautapa uhkasi kasvattaa hautausmaat kestäättömiin mittoihin, mutta toisaalta polttohautaaminenkaan ei käynyt ratkaisuksi "vanhoillisten tunnesyiden" takia. Tyypilliseen tapaan asia perattiin juurta jaksuen sekä teologisesta että yhteiskuntasuunnittelun näkökulmasta esimerkiksi vertailemalla eri hautaustyyppien suunnitelunormien neliömetrimääriä.³⁷⁹

Pyrkimys dogmaattisuuden hylkäämiseen oli radikaalin kirkkokritiikin keskiössä. Esimerkiksi Arvo Ahlroos piti Jeesusta ennen kaikkea filosofina, eetikona ja humanistina. Raamattu oli Ahlroosin mielestä runokokoelma, kertomus Jeesuksen tietoisesti luomista myyteistä. Dogmaattisuus oli Ahlroosin mielestä syntynyt samalla, kun kirkosta tuli merkittävä instituutio. Alkuseurakunnan oppi oli puhdasta ja sitä ei ollut kaupallistettu. Koko ajatus "pilaantui" siinä vaiheessa, kun kirkon taloudellista valtaa tavoitellut instituutio perustettiin. Kirkko oli sosiaalisesti epäoikeudenmukainen "keinottelujärjestelmä". Kansankirkon ongelma oli Ahlroosin mielestä ennen kaikkea sen elitistisyydessä, joka jätti huomiotta todelliset vähäosaiset ja sitä kautta käytännössä koko ympäröivän yhteiskunnan. Yhteiskunnallisen keskustelun arvosteleminen oli Ahlroosin mielestä osa dogmaattisuutta, kritiikki pyrki sammuttamaan vapaan keskustelun.³⁸⁰ Keskustelun vapautta pyrittiin puolustamaan muutenkin, eikä kirkolla nähty olevan oikeutta vaatia sananvapautta jonka se itse oli kriitikoiltaan kieltänyt.³⁸¹ Kirkkokritiikissä oli myös kirkon teologisen sisällön täysin hylännyt linja. Silti nämäkin kirkkokritiikot näkivät kirkon instituutiona, jolla oli yhteiskunnallinen funktio ihmisten elinolojen parantajana. Tälle kirjoittajajoukolle vastineita kirjoittaneiden kirkkoherrojen ja teologien tiedollinen pätevyys oli verho, joka esti heitä näkemästä puutteita luterilaisessa kirkossa.³⁸²

³⁷⁹ YyKoo 5/1963, "Polttohautauksella lisätilaa eläville".

³⁸⁰ Jyväskylän Ylioppilaslehti 23/1961, Arvo Ahlroos, "Erään filosofin muistoa kunnioittaen"; Jyväskylän Ylioppilaslehti 1/1962, Arvo Ahlroos, "Vastine edelliseen"; Jyväskylän ylioppilaslehti 3/1962, Arvo Ahlroos, "Edellisen johdosta".

³⁸¹ Jyväskylän Ylioppilaslehti 13/1961, Jussi Sorjonen, "Tuli nurkan alle".

³⁸² Jyväskylän Ylioppilaslehti 10/1961, Jussi Sorjonen, "Pikkuluthereita"; Ylioppilaslehti 19/62, Tapio Kähkönen, "Tarvitseeko suomalainen yhteiskunta munkkeja?"; Jyväskylän Ylioppilaslehti 30/1962, Pentti Niemelä, "Rivien välistä"; YyKoo 7/64, Matti Luoma, "Uusin teologinen silmäkääntötempu"; Kortti 2013, 302.

Välillä rajuksikin yltyneestä kirkkokritiikistä huolimatta ylioppilaslehtien sivuilla saivat palstatilaa myös perinteisiä kristillis-isänmaallisia arvoja puolustaneet tahot. Eräs väittelyyn osallistunut kirkkoherra kiittikin erikseen *Jyväskylän Ylioppilaslehden* toimitusta siitä, että myös "pyhimpiin asioihin myönteisesti asennoituville" annettiin mahdollisuus lehden sivuilla.³⁸³ Usein näitä mielipidekirjoituksia ja vastineita kirjoittivat opiskelijapastorit tai joku muu paikallisen seurakunnan henkilökunnasta, toisinaan myös yksittäiset opiskelijat osallistuivat keskusteluun. Myös kirkon johto pyrki osallistumaan keskusteluun opiskelijoiden kanssa.³⁸⁴ Pääsääntöisesti nämä kirkon puolustajat kuitenkin reagoivat kritiikkiin eivätkä niinkään olleet aktiivisesti aloittamassa keskustelua. Kirkkokritiikki osoittaa hyvin 60-luvun ylioppilaslehtien suhteellisen vapauden, samalla aukeamalla saatettiin sekä yhdistää kristinuskoa kommunismiin että puolustaa perinteisempiä kristillis-isänmaallisia arvoja.³⁸⁵

Kritiikkiin vastaavista puolustuskirjoituksista on löydettävissä muutama selkeä argumentoinnin päälinja. Myös kirkollisille piireille tärkeintä oli korostaa keskustelun akateemista luonnetta. Kriitikoiden teksteistä pyrittiin löytämään asiavirheitä ja keskustelussa pyrittiin perusteellisuuteen muun muassa vetoamalla teologisiin auktoriteetteihin. Kriitikoiden käyttämistä käsitteistä etsittiin virheitä ja muutenkin kritiikki kohdistui puolustajien mielestä ennen kaikkea katolisen kirkon toimintatapoihin, ei niinkään kotimaiseen luterilaisuuteen.³⁸⁶ Suurin osa kirkkoa kohtaan kohdistuneesta arvostelusta perustui tämän ajattelutavan perusteella siis ennen kaikkea asiantuntemattomuuteen.³⁸⁷

60-luvun puolessa välissä radikaalien ja kirkon vastakkainasettelu terävöityi huomattavasti. Radikaalien linjaan ja kirkkosuhteeseen vaikutti erityisesti Hannu

³⁸³ Jyväskylän Ylioppilaslehti 1/1962, Arvo Ahlroos, "Vastine edelliseen".

³⁸⁴ Lindqvist 2003, 117.

³⁸⁵ YyKoo 9/1961 (joulunumero), Kirsti Vattovaara, "Savijalat katkeamaisillaan"; Jaakko Palomurto, YyKoo 9/1961 (joulunumero) "Kirkon tunnettava aina olemassaolonsa kriisinä".

³⁸⁶ Jyväskylän Ylioppilaslehti 1/62; Ylioppilaslehti, 8/62, nimim. Nuda Veritas, "Jumala"; Ylioppilaslehti 10-11/62, Laila Ilomäki (Teol. yo.), "Kristinuskon ja kirkon arvostelijoille"; Ylioppilaslehti 19/65, "Kirkon tehtävä on naamioiden riisuminen". Tyypillinen argumentti oli esimerkiksi valtiokirkon ja kansankirkon sekoittaminen.

³⁸⁷ Esimerkiksi Ylioppilaslehti 31/62, Kirkoton pappi, "Kirkot ja kommunismi".

Salaman *Juhannustanssit*-romaanista käyty jumalanpilkkaoikeudenkäynti.³⁸⁸ Erityinen merkitys oli sillä, että Salaman ”ilmianto” Arkkipiispa Simojoki. Salaman romaanin aiheuttama kohu myös suuntasi yleistä huomiota sotien merkityksen uudelleenarvioinnista juuri kirkon rooliin.³⁸⁹ Salamaa vastaan nostettu syyte osoitti radikaaleille, että kirkko oli liittoutunut vanhoillisten piirien kanssa edistystä vastaan. Kirkko siis lietsoi aktiivisesti ”uskonsotia”, vaikka Salama oli radikaalien mielestä pilkannut aivan ansaitusti juuri kirkkoa eikä niinkään jumalaa. Salamaa vastaan nostettu syyte oli osoitus ”keskiaikaisesta noitavainosta”. Erityisen ongelmallisena radikaalit pitivät Salama-kritiikissä sitä, että se ei huomioinut teoksen roolia moraliteettina.³⁹⁰

Ylioppilaslehden pääkirjoituksessa Salaman tapausta pidettiin yleisenä linjavetona siitä, edellyttikö vapaus vastuuta vai vastuu vapautta. Lehden linjauksen mukaan vapautta piti olla ainakin Salaman kaltaisen totuudellisen kuvauksen esittämiseen. Pohjimmiltaan kiistassa olikin kyse siitä, nähtiinkö taiteilijalla enää lainkaan kansallista sivistystehtävää.³⁹¹ Oikeudenkäynnin lopputulos ratkaisi radikaalien mielestä sen, oliko Suomi oikeusvaltio, poliisivaltio vai kehitysmaa.³⁹² Samalla se oli kulttuurivihamielisen ilmapiirin, suoranaisen ”kulttuurinihilismin” selvä osoitus: ”Suutari pysyköön lestissään sanotaan maallikolle uskonasioista keskusteltaessa, samat sanat arkkipiispajohtoiselle epädemokraattiselle kulttuuripolitiikalle.”³⁹³ Kuvaavasti Salama-tapausten reaktiot lehdistössä noudattelivat selvää kaupunkimaaseutu -jakoa. Salamaa puolustanut nuori kriitikkokunta profiloitui selvästi kaupunkilaiseksi.³⁹⁴ Salaman merkitystä radikalismille kuvaa hyvin sekin, että *Ylioppilaslehti* julkaisi hovioikeuden tuomion kokonaisuudessaan. *Turun*

³⁸⁸ Lassila 1990, 242-245; Arminen 1999, 222.

³⁸⁹ Tarkka 1973, 160, 164.

³⁹⁰ Ylioppilaslehti 3/65, ”Kirkon pilkka”; Ylioppilaslehti 16/66, Matti Luoma, ”Kirkko kulttuurimme kehityksen jarruna”; Oulun ylioppilaslehti 27/65, H. H-la, ”Jumalanpilkkariita jatkuu”; YyKoo 1/65, pääkirjoitus ”Jumalan kunnia raastuvassa”; Turun ylioppilaslehti 5/65, Ilkka Pitkluoto, ”Vastauksia niille jotka tietävät”.

³⁹¹ Ylioppilaslehti 2/65, pääkirjoitus ”S-linja”; Kolbe 1996a, 162.

³⁹² Jyväskylän ylioppilaslehti 1/65, pääkirjoitus ”Vanhoja kysymyksiä”.

³⁹³ Jyväskylän ylioppilaslehti 23/66, Marjatta Kuparinen, ”Suomalainen kulttuurivallankumous”.

³⁹⁴ Hurri 1993, 137.

Ylioppilaslehden pääkirjoituksen mukaan ”Hannu Salaman saama tuomio on lohduton ja häpeällinen muistutus meille yhteiskunnasta, jossa elämme.”³⁹⁵

Uutta Salama-tapauksessa oli sekin, että radikaalien kritiikki kohdistui ensimmäistä kertaa yhtä puoluetta ja kansanedustajaa kohtaan. Juhannustansseista eduskuntakyselyn laatinut kokoomuksen Margit Borg-Sundman oli jatkuvasti radikaalien kritiikin kohteena.³⁹⁶ Borg-Sundmanin linjauksista radikaalit päättelivät koko kristillis-kansallisen maailmankuvan perustuvan auktoriteetti-uskoisuuteen ja esivallan yksipuoleisen kulttuurikäsitteiden hyväksymiseen. Tätä kautta Borg-Sundmanin kulttuurikäsite oli radikaalien mielestä lähellä sosialistista realismia.³⁹⁷ Kiistassa ei siis ollut kysymys taiteen ja todellisuuden vaan kahden eri todellisuuskäsityksen välisestä ristiriidasta.³⁹⁸ Oikeudenkäynnin poliittisuudesta muistutettiin myös hovioikeuden antaman tuomion jälkeen. Railakkain arvostelu rinnasti Borg-Sundmanin Etelä-Afrikan apartheid-johtaja Hendrik Verwoerdiin.³⁹⁹ Salamaan kirkon taholta kohdistunut arvostelu yleistettiin Borg-Sundmanin kautta myös kokoomukseen puoleena. Tapaus osoitti puoleen ja kirkon välisen liiton: ”Kun kirkoista aletaan tehdä museoita, nykyisistä kokoomuksen kansanedustajista tulee hyviä vahtimestareita.”⁴⁰⁰ Kaikki radikaaliin keskusteluun osallistuneet eivät silti hyväksyneet eri mieltä olevien rinnastamista kokoomukseen tai taantumukseen ylipäänsä.⁴⁰¹

³⁹⁵ *Ylioppilaslehti* 24/66, Jumalan kunnia yhden äänen varassa”; *Turun ylioppilaslehti* 22/66, pääkirjoitus ”Salama”.

³⁹⁶ *Oulun ylioppilaslehti* 28/65, H. H-la. ”Uskovaiset ja heidän tunteensa”; *Jyväskylän ylioppilaslehti* 2/65, pääkirjoitus ”Keskustelua”; *YyKoo* 2/65, Pertti Hemánus: ”Kuin Salama taivaalta”; Tarkka 1973, 173. Borg-Sundman oli kuvaavasti vieraana *Ylioppilaslehden* viikon vainottu-juttusarjassa, kts. ”Vastuu isolla veellä”, *Ylioppilaslehti* 2/65, 4-5.

³⁹⁷ *Oulun ylioppilaslehti* 27/65, H. H-la, ”Jumalanpilkkariita jatkuu”; *Ylioppilaslehti* 11/65, Sebastian, ”Commentarii Punalippu liehuu”. Salama-kritiikin ja sosialistisen realismin samankaltaisuutta alleviivasi erityisesti se, että Karjalan neuvostotasavallan kirjailijaliiton lehti *Punalippu* arvosteli *Kansan Uutisia* sen Salamaa tukeneesta linjasta.

³⁹⁸ *Turun ylioppilaslehti* 2/65, Keijo Perälä, ”Jumala vastaan Salama”.

³⁹⁹ *Turun ylioppilaslehti* 23/66, *Tribunus*, ”Vielä kerran Margit”.

⁴⁰⁰ *Jyväskylän ylioppilaslehti* 9/65, Demoni, ”Riita arvoista”; *Turun ylioppilaslehti* 3/65, Heikki Palmu, ”Vielä kerran tunteella”; *Oulun ylioppilaslehti* 22/66, OKN, ”Kaikenlaisia törppöjä”.

⁴⁰¹ *Turun ylioppilaslehti* kesänumero/65, Heikki Palmu, ”Turhan toiston oikeutuksesta”.

Yksi keskeisistä Salama-keskustelun piirteistä oli jumalanpilkan ohella kiistely kirjan sisältämästä mahdollisesta sukupuolisesta kiihotuksesta.⁴⁰² Tämä keskustelu osoitti radikaaleille, että kirjoissa esiintynyt moraalittomuus vaivasi konservatiiveja enemmän kuin todellisuudessa tapahtuva. Kohu osoitti, että kansan siveellisyytajuun ei luotettu: ”Tarvitseeko Jumala Suomen kokoomuspuolueen seksualistien apua”.⁴⁰³ Salama-keskustelun jälkeen seksillä kohahduttaminen yleistyi selvästi ylioppilaslehtien radikaalien jutuissa. On mahdotonta sanoa tyhjentävästi, oliko Salaman romaanin siveellisyydestä käyty keskustelu lopulta varsinainen syy tämän teeman yleistymiseen. Seksiä käytettiin kapinan välineenä varmasti myös, koska se oli helppo provokaatioiden aihe.⁴⁰⁴ Akateemisuutta provosointiin yhdistettiin käyttämällä siinä psykoanalyysin käsitteitä, esimerkiksi yhteiskunnan aiheuttamat seksuaaliset frustraatiot kuuluivat kiinteästi argumentaatioon. Tukea haettiin myös yleisemmästä modernisaatioretoriikasta.⁴⁰⁵ Seksin ympärillä käyty keskustelu suuntautui toki edelleen myös kirkkoon ja sen epäyhteinäiseen kantaan esimerkiksi suhtautumisessa ehkäisyvälineisiin. Erityisesti kuuden piispan vuonna 1966 julkaisema seksuaaliasioihin keskittynyt pamfletti *Ajankohtainen asia* herätti keskustelua kirkon linjasta suhteessa jäsentensä seksuaalisuuteen. Toisaalta pamfletin suhteellisen vapaamielistä linjaa kiiteltiin, toisaalta se edusti radikaaleille ”tuonpuoleisia” abstraktioita, joista ”kabbalaan vihkiytymätön saa pitävän otteen yhtä hyvin kuin kuusikiloiseen mateeseen.”⁴⁰⁶

Samaan aikaan seksin kanssa ylioppilaslehtiin ilmestyivät myös ensimmäiset selvästi yhteiskunnallisesti kriittiset naisasiaa ajaneet kirjoitukset.⁴⁰⁷ 60-luvun puoleenväliin asti akateemisia naisjärjestöjäkin oli vielä hallinnut konservatiivinen

⁴⁰² Esimerkiksi Ylioppilaslehti 3/65, Tuulikki Artama, ”Rangaistakoon”; Lassila 1990, 249.

⁴⁰³ Ylioppilaslehti 2/65, Mietiskelijä, ”Torjuntaa”.

⁴⁰⁴ Tuominen 1991, 106; Kolbe 1996a, 229.

⁴⁰⁵ Esimerkiksi Ylioppilaslehti 15/65, Ilkka Taipale, ”Eroottinen puheenvuoro”; Ylioppilaslehti 15/65, Klaus W. Karlsson, ”Eroottiset vähemmistöt”; Ylioppilaslehti 27/66, Jertta Roos, ”Ajalla vieras asia”; Kolbe 1996a, 232-233.

⁴⁰⁶ Oulun ylioppilaslehti 26/66, Heikki Hautala, ”Kirkon kannanotto seksuaalikäytökseen ja sen arvostelu”; Oulun ylioppilaslehti 26/66, Muuli, ”Provokaatio”; Aviisi 23/66, Batman, ”Kirkon eroksen eheys”.

⁴⁰⁷ Esimerkiksi Ylioppilaslehti 31/65, Marina Sundström, ”Väärät uskot”; Ylioppilaslehti 31/65, Brita Polttila, ”Naisen häpeät”; Turun ylioppilaslehti 15/65, Tarja Flemming, ”Miljoonat rikolliset naiset”; Kolbe 1996a, 227.

käsitys naisista kyvyiltään eroavana ryhmänä.⁴⁰⁸ Kovin yleistä kriittinen kirjoittelu ei vielä 60-luvun puolessa välissä ollut, vaikka radikaalit katsoivatkin naisten oikeuksien puolustamisen hyväksi tavaksi porvareiden mielenrauhan järkyttämiseen. Miesvaltainen radikaalijoukko koki toisinaan tarpeelliseksi jopa korostaa nimenomaan naisasian puolesta puhuneiden miesten urheutta.⁴⁰⁹ Vuonna 1965 radikaali naisasialiike järjestäytyi Yhdistys 9:n muodossa. Uusi järjestökin tosin pyrki alkuun argumentoimaan mahdollisimman rationaalisesti ja korostamaan tiedon hankkimisen ja levittämisen tärkeyttä. Sukupuoliroolin käsitteen kautta keskustelu haki vaikutteita sosiologiasta ja keskittyi analysoimaan yhteiskunnallisia rakenteita.⁴¹⁰ Esimerkiksi aborttikeskustelussa tämä rakenneanalyysi tarkoitti väestöliiton aviopareille tarkoitetun ehkäisyneuvonnan edustavan isänmaallis-kristillistä vanhoillisuutta joka ei riittävästi huomioinut yksilön oikeuksia.⁴¹¹

⁴⁰⁸ Kolbe 1996a, 215.

⁴⁰⁹ Turun ylioppilaslehti 13/66, *Tribunus*, ”Naisiamiehet”.

⁴¹⁰ Jallinoja 1983, 123, 139, 151; Kolbe 1996a, 220-224.

⁴¹¹ Helén 1997, 232, 250, 341.

3 SUKUPOLVISELITYS

Kulttuuriradikalismien alleviivaaman arvostiriidan osoittaminen sukupolvien väliseksi konfliktiksi oli sen yleisin ja systemaattisin selittämisen tapa. Käsitteen määrittelyn aste kyllä vaihteli runsaasti, samoin siihen liitettyjen polvien ja näiden ominaisuuksien argumentaation systemaattisuus. Irtonaisena käsitteenä itse sukupolvi yleistyi käytössä niin, että tosiasiasa se tarkoitti kaikkia opiskelijoita eräänlaisena iän mukaan määriteltynä eturyhmänä, jonka ongelmia, esimerkiksi asuntopulaa, pyrittiin tuomaan esiin.⁴¹²

3.1 Sukupolvet arvostiriidan selittäjinä

Yksi tärkeä syy siihen, miksi 60-luvun kulttuuriradikalismi oli niin kiinnostunut sukupolvien merkityksestä ikäryhmien erilaisten maailmankuvien selittäjänä oli se, että 20-30-luvun opiskelijat olivat senhetkisen Suomen korkeimpia poliittisia päättäjiä. Tämän näkökulman mukaan heidän poliittis-aatteellisten ihanteidensa suoranaisten ”murskautuminen” toisessa maailmansodassa teki 30-luvusta aktiivisen unohtamisen pääkohteen. Radikaalien näkökulma 20-30-lukujen aatteisiin oli heidän omasta mielestään tärkeää jo siitä syystä, että tuona aikana eläneiden ehdottomuus ja ahdasmielinen perinteiden kunnioitus pyrkivät esittämään 20-30-lukujen tapahtumat ja merkityksen liian yksinkertaisesti.⁴¹³ Radikaalien mielestä nuoreen kulttuuriin kuuluvan alemmuudentunteen ja pelokkuuden ongelmia 30-luvun polvi oli yrittänyt paikata liiallisella luottamuksella omiin voimiinsa. Nyt 60-luvulla tämä asia tiedostettiin ja virhe pystyttiin välttämään, vaikka esimerkiksi koululaitos edelleen yritti kasvattaa nuorison noudattamaan vanhan polven arvoja.⁴¹⁴ 30-lukuun kohdistuvaa kansallista kritiikkiä ei voinut käydä henkilökohtaisella tasolla, se oli tuotava julkiseksi ja myös ajanjaksoa itse kokemattomilla oli tässä kritiikissä sanansa sanottavana.⁴¹⁵

⁴¹² Sukupolvesta ja opiskelijoiden asuntopulasta kts. Esim. Ylioppilaslehti 21/65, ”Koditon sukupolvi”.

⁴¹³ Ylioppilaslehti 25/64, Pekka J. Korvenheimo, ”Poliittisen historian perustavaa kartoitusta”.

⁴¹⁴ Ylioppilaslehti 2/62, Paavo Korhonen, ”Pelon vastaisku”; Ylioppilaslehti 35/61, Jörn Donner, ”Kukanpäivänä”.

⁴¹⁵ Turun ylioppilaslehti 20/65, pääkirjoitus ”Ne kymmenluvut”; Oulun ylioppilaslehti 31/62, R. O. Pehkoranta, ”Riita ja rakkaus”.

Sukupolvien välinen raja oli määrittelyjen mukaan paitsi tärkeä selittävä tekijä, myös lähtökohtaisesti ylittämätön. Radikaalit tulkitsivat myös vanhan polven erittelevän nuoret omaksi sukupolvekseen.⁴¹⁶ Vanhempaan polveen itsensä lukenut Jouko Tyyri muotoili asian: “enkä kuvittele, että ilman muuta ymmärrän nuorempaa polvea.”⁴¹⁷ Näkemys oli, että mitä jyrkempi asenteiden, katsomusten ja ilmaisukielen välinen ero oli, sen parempi. Ikäkaudet, isät ja pojat nähtiin tämän taistelun osapuolina. Nuorison ei edes pitänyt kunnioittaa perinteitä: “rakentavien arviointien tilalle tulee häpeilemätöntä kritiikkiä ja ironiaa”, ”Nurkkakuntaisuus on ikuisiksi ajoiksi mennyt ja savikuvat kaatuvat”.⁴¹⁸ Nuorten vanhempiin kohdistama kritiikki esitettiin luonnollisena, se kuului asiaan ja toistui jokaisessa ajassa. Katsomuksellinen ero oli osa historiallista siirtymää. Sukupolvieron sitominen ylioppilaslehdistön omaksumaan kulttuurikysymykseen tarkoitti toisaalta eron aktiivista esiintuomista.⁴¹⁹ Radikalismien itseymmärrykseen sukupolviteoria sopi hyvin. Se sulautuikin osaksi kertomusta pahasta 30-luvusta ja hyvästä 60-luvusta. Keskustelua haluttiin herättää juuri uuden ja vanhan vastakkainasettelun kautta.⁴²⁰

Lehdet pitivät sukupolviselitystä laajasti esillä. Kuvaavin esimerkki tästä oli ajalle tyypillisen väittelytilaisuuden, niin sanotun ”teach-in” -keskustelun järjestäminen 30-luvusta. Tärkeä elementti keskustelussa oli, että sen osallistujat oli jaettu osapuoliksi nimenomaan ikäryhmän, siis käsitetyin sukupolvieron mukaan.⁴²¹ Koko sotien jälkeinen kulttuurikeskustelu nähtiin irtisanoutumisena 30-luvun edustamista arvoista. Kiistelyä sukupolvien välillä käytiin niin kiihkeästi, että radikaalit itsekkin kutsuivat keskustelua jo vuosikymmenen puolessa välissä ”loputtomaksi sodaksi.”⁴²²

⁴¹⁶ Ylioppilaslehti 1/65, Pentti Saaritsa, pääkirjoitus ”Sukupolvi”.

⁴¹⁷ Ylioppilaslehti 17/62, Jouko Tyyri, ”Vitalistit”.

⁴¹⁸ YyKoo 1/60, Eero Silvasti, ”Pojasta polvi muuttuu”.

⁴¹⁹ Oulun ylioppilaslehti 8/65, Jouko Mäkelä, ”ylioppilasnuoriso ja isänmaallisuus tänään”; Vilkuna & Havila 2003, 126.

⁴²⁰ Lamberg 2004, 200; Miettunen 2007, 201. Miettunen korostaa lähdepohjansa ja kysymyksenasettelunsa takia muistelun merkitystä eron synnyttämisessä vaikka käsitys esiintyy vahvana jo aikalaisilla.

⁴²¹ Ylioppilaslehti 35/62, ”30-luku 30-luku 30-luku 30-luku”.

⁴²² Ylioppilaslehti 15/65, pääkirjoitus ”Loputon sota”.

Kiintoisasti 30-luvun ja 60-luvun aatteellinen vastakkainasettelu elää edelleen osassa tutkimuksiakin.⁴²³

Yhteiskuntatieteiden ja erityisesti sosiologian avulla radikaalit pyrkivät systematisoimaan ylioppilaslehdistön kautta esiin tuotua sukupolvien jännitettä. Ylioppilaslehtien (*Ylioppilaslehti*, *YyKoo*) vakioavustaja Pertti Hémanus esitti pamfletissaan *Yhteiskunnan keskipiste*, että julkisen konfliktin syynä oli ”nuorten vihaisten” ja ”vanhojen äreiden” välinen jännite. Tätä jakoa nuoriin joustaviin ja vanhoihin jäykkiin persoonallisuuksiin perusteltiin nimenomaan sosiologialla, vaikka kysymyksessä ei Hémanuksenkaan mielestä ollut aivan selvä ikään perustuva jako. Hän myös itse katsoi kuuluvansa nimenomaan vanhojen ryhmään. Jo tämä sosiologinen ulottuvuus teki Hémanuksen pamfletista *Ylioppilaslehden* silmissä mielenkiintoisen, vaikka se ei pyrkinytkään retoriikallansa suoranaisesti ärsyttämään.⁴²⁴ Myös Arvo Ahlroos piti pamflettia *Jyväskylän ylioppilaslehdessä* tärkeänä ja arvostettavana, jopa niin että sen referointi lehteen oli turhaa. Pamfletti kuului lukea kokonaan.⁴²⁵ Eero Silvasti korosti arviossaan nimenomaan Hémanuksen pamfletin rationaalista käsittelytapaa.⁴²⁶ Hannu Taanila nosti Hémanuksen pamfletista esiin sen tarjoaman ratkaisun yhteiskuntaa käsittelevän kielen ongelmaan: Hémanuksen ”semanttinen metodi” kiersi Taanilan mielestä käsitteiden sisältöön liittyvät ongelmat käyttämällä vain niiden senhetkisiä merkityksiä. Pamfletti oli Taanilalle näyte edistyksen vauhdista. Käänteentekevä pamfletti ei ollut kuitenkaan vallankumouksellinen ja tuli siksi vanhenemaan muutamassa vuodessa.⁴²⁷

Sukupolviin liittyneet persoonallisuuserot eivät olleet osa ainoastaan Hémanuksen määritelmää, vaan niihin yhdistettiin yleisemminkin erilaisia ajattelua kuvaamaan tarkoitettuja käsityksiä. Tällaisessa argumentaatiossa vanha polvi nähtiin yleensä

⁴²³ Esimerkiksi Päivi Uljas esittää 30-luvun 60-luvun hyvinvointia korostaneen politiikan vastakohtana ja 60-luvun oikeiston maailmankuvan selittäjänä. Uljas 2012, 255-256.

⁴²⁴ *Ylioppilaslehti* 6/63, Pekka J. Korvenheimo, ”Uteliias puheenvuoro”; *Jyväskylän ylioppilaslehti* 16/63, Arvo Ahlroos, ”Pamfletti kääntöpiirillään I”.

⁴²⁵ *Jyväskylän ylioppilaslehti* 17/63, Arvo Ahlroos ”Pamfletti kääntöpiirillään II”.

⁴²⁶ *YyKoo* 4/63, Eero Silvasti, ”Terveen järjen apostoli”.

⁴²⁷ *Turun ylioppilaslehti* 7/63, Hannu Taanila, ”Hemanuksen pamfletti”.

kireänä, kovana, seniilinä ja pessimistisenä kun nuori polvi taas edusti hellää optimismia, rentoutta ja avoimuutta.⁴²⁸ Joissain kommenteissa vanhan polven jäykkyyden vastustamisesta vedettiin suora poliittinen johtopäätös, jonka mukaan vasemmisto oli reaktio tätä jäykkyyttä vastaan. Sosialismista tuli näin osalle radikaaleista osa uutta sukupolvi-identiteettiä. Dynaaminen uudistusvoima yhdistettiin itään ja koservatiivisuus länteen. Kovin yleinen tällainen johtopäätös ei silti ollut, suuri osa radikaaleista suhtautui kommunismiin edelleen epä-älyllisenä massaliikkeenä.⁴²⁹

Yhteiskuntatieteitä ja sosiologiaa korostaneen näkökulman mukaan nämä uuden aseman saavuttaneet tieteet auttoivat osaltaan paitsi arvostiriidan osoittamisessa, myös sen purkamisessa. Erään kannanoton mukaan Yrjö Littunen ja Antti Eskola (molemmat sosiologeja) olivat suorastaan takeita siitä, että ”sosiologia on radikalismia.” Samalla esitettiin, että sosiologian tutkimusaiheeksi sopisi hyvin sen oma rooli isiltä perittyjen arvojen horjuttajana.⁴³⁰ Sosiologit olivat radikaaleille se ryhmä, jonka mielipiteitä yhteiskunnallisista asioista kannatti kuunnella, sillä sosiologia oli ”uuden yhteiskunnan” rakentamisen kannalta tärkein tiede.⁴³¹ Myöskään sukupolviselityksen ja maantieteellisen periferia-ajattelun synteesi ei ollut mitenkään tavaton. Osa radikaaleista esitti, että pohjoisessa kehitys oli sukupolven jäljessä. Edistys esitettiin etelästä tulevaksi: ”kun kansainvälisyys, rauha ja vapautuminen kristillis-siveellisyydestä kiinnostaa nyt Helsingissä, sillä menee sukupolvi siirtyä tänne” (Ouluun).⁴³²

Osa radikaaleista merkityksellisti 50-luvun ajanjaksona, joka selitti 30-luvun ja 60-luvun välistä arvojen ristiriitaa. Tämä merkityksellisyys ei kuitenkaan tarkoittanut suoraa samaistumista, 50-luvun radikalismi koettiin rajoittuneeksi, koska se

⁴²⁸ Turun Ylioppilaslehti 31/61, Hannu Taanila, ”Isänmaa isänmaattomille”; Turun ylioppilaslehti 19/64, Jouko Tyyri, ”Isänmaan psykoanalyysi”.

⁴²⁹ Ylioppilaslehti 29/64, Kari Sallamaa, ”Aurinko nousee idästä vatl.yo. Matti Aholle”; Vihavainen 1991, 94; Kolbe 1996a, 96.

⁴³⁰ Ylioppilaslehti 37/63, Katarina Eskola, ”Totuus on kuin takapuoli: jokainen istuu omallaan”.

⁴³¹ Turun ylioppilaslehti 7/65, ”Pyhät arvot ja rienaajat”; Ylioppilaslehti 38/62, Airi Lindbohm, ”Neuvostoliiton sosiologiaa”.

⁴³² Oulun ylioppilaslehti 33-34/65, nimim. Tullista tullut ja sinne menevä, ”Oululaisen ylioppilaan passiivisuudesta”.

modernisoi vain taidetta. Esimerkiksi Hannu Taanilalle 50-luku oli aatehistoriallisesti 30-luvun ja 60-luvun muodostamien ääripäiden välissä. 30-luvun aatteellisesta yhtenäisyydestä oli Taanilan mukaan kyllä jo luovuttu, mutta sodan kokenut ja siten sen arvoja puolustanut sukupolvi kasvatti 50-luvun nuorista epäitsenäisiä ja sivullisia. Älystään huolimatta nämä sivulliset hyväksyivät vaikenemisellaan 30-luvun sukupolven arvot. Sivullisuus merkitsi pakomatkaa menneisyyteen ja erityisesti estetiikkaan. Jopa radikaalien oikeistolaisuutensa vuoksi kovasti parjaamat päivälehdet *Uusi Aura* ja *Uusi Suomi* olivat Taanilan mielestä poliittisessa reagoinnissaan 50-luvun kulttuurinuria modernimpia ja siten 60-lukulaisia, vaikka ne aatehistoriallisesti toki vielä edustivatkin 30-luvun arvoja. 30-luvun aatehistoriallisen perinteen jatkuvan vaikutuksen ajatus näkyy hyvin Taanilan argumentaatiossa: “Palattuaan sodasta 30-luku perusti reserviupseerikerhot ja tunsu huolta siitä miten sodan jälkeen armeijansa käynyt 50-luku suhtautuisi isänmaallisiin arvoihin.” Kielenkäytöltään 50-luku oli jo ollut modernia, ”adjektiivista”, mutta keskittynyt ennen kaikkea oman älynsä osoittamiseen. Nuoret vihaiset miehet olivat Taanilan mielestä juuri tätä älyllisyyttä korostanutta ryhmää, 60-lukua tulisi määrittämään ennen kaikkea massa ja sosiaalisuus.⁴³³

Taanila argumentoi myös, että hänen esittämänsä sukupolvikäsitteet eivät suinkaan olleet ”kalendaarisia” vaan niiden lähtökohtana oli 30-luvun läheinen suhde hegeliläiseen kansallsideologiaan. Taanilan käsityksen mukaan 50-luku ei esittänyt mitään vaihtoehtoa tälle ideologialle, vaan se jätti kansallisen hahmotuksen kokonaan tekemättä. Tästä syystä sodanjälkeinen sivistyneistö ja ylioppilaspolvi suhtautuivat Taanilan mukaan 30-lukuun lähinnä 50-luvun tyyliin. Käsitteet saattoivat Taanilan mielestä vaihdella aiheen mukaan niin, että esimerkiksi runoilija Tuomas Anhava oli moralismissaan 50-lukua mutta jossain toisessa asiassa “modernimpi, 60-lukuisempi kuten Tiusanen ja minä.” 60-lukulaisuus määrittyi Taanilan argumentaatiossa kansallisen ja kansainvälisen olemisen hahmottamiseksi: “60-l on uusien ratkaisujen etsimistä niihin ongelmiin, jotka 30-luku ratkaisi aatteen ja joukon avulla.” Sekä oikeistossa että vasemmistossa Taanila näki uskonnollisia piirteitä, joiden välissä ”rationaaliset tahot” (esimerkiksi suomenruotsalaiset, demarit

⁴³³ Turun ylioppilaslehti 7/62, Hannu Taanila, “Viihtymättömät”; Tuominen 1991, 139.

ja tulenkantajat) olivat jo 50-luvulta lähtien yrittäneet tuoda esiin rationaalisia ratkaisuja. Vasta nyt, 60-luvulla aika alkoi olla radikaalien mielestä siihen kypsä.⁴³⁴

3.2 Nuori polvi

Moderni oli kenties tärkein nuorten omaan sukupolveensa liittämä käsite. Moderni kulttuuri oli yhtä kuin nuori polvi ja samalla tämä uusi sukupolvi oli ensimmäinen aidosti urbaani.⁴³⁵ Uusi kulttuuri oli modernia, vanha kulttuuri taas suorastaan kalevalaista. Moderni polvi taisteli uusien ihanteiden ja arvojen puolella kritisoiden ja repien vanhan polven ”mädännäisyyttä”.⁴³⁶ Jo pelkkä modernismin käsite riitti radikaalien mielestä vanhoillisten piirien tuomioon, eikä moderni kaikkien radikaalien mielestä edes ollut heidän itse hyväksymänsä käsite vaan vanhemman polven keino leimata.⁴³⁷ Tästä huolimatta käsitettä käytettiin innokkaasti kuvaamaan radikalismien ajamia tavoitteita. Marja Tuomisen mukaan myös radikaali oli modernin kaltainen ulkopuolelta asetettu haukkumasana.⁴³⁸ Modernia ja radikaalia käytettiin silti aktiivisesti ja jopa ylpeillen nuoren sukupolven synonyymeinä.

Yksi 1950-luvun modernismin tärkeimmistä tavoitteista oli ollut kielen puhdistaminen sodanaikaisesta dramaattisuudesta.⁴³⁹ Radikaalit laskivat itsensä tämän uuden dynaamisen ja etsivän modernin kulttuurin edustajiksi. Se pyrki hylkäämään vanhat muodot kokeilulla ja oli siksi tabuista vapaa. Tähän radikaalien kulttuuriin ei kuulunut oman viisauden korostaminen, kaiken tiedon piti olla demokraattista. Radikaalien mielestä uuden modernin kulttuurin ainoa virhe suuren yleisön silmissä oli, että sen nuoret edustajat eivät olleet kokeneet ”sataa kunnian päivää.” Ruotsissa muutos vanhasta uuteen kulttuuriin oli koettu jo sata vuotta sitten. Modernin kulttuurin

⁴³⁴ Turun ylioppilaslehti 9/62, Hannu Taanila, ”50-luvusta”; Turun ylioppilaslehti 27/62, nimim. Sebastian, ”Väinö Linna ja totuus”. Sebastian oli Taanilan nimimerkki, kts. lisää Manninen 1987, 263-264.

⁴³⁵ Turun ylioppilaslehti 32/63, Rauno Setälä, ”Peiliin piirretty maailma I”; Ylioppilaslehti 16/61, Jörn Donner, ”Talot”.

⁴³⁶ Oulun ylioppilaslehti 23/63, Erno Paasilinna, ”Paneelikeskustelun pöytäkirja”; YyKoo 11/63, Liisa Tanela, ”Innokas yritys”; Turun ylioppilaslehti 32/63, Rauno Setälä, ”Peiliin piirretty maailma I”.

⁴³⁷ Ylioppilaslehti 18/61, Kai Laitinen, ”O tempora”; YyKoo 7/65, Pertti Hémanus, ”Historioitsijat tulkitsevat nykyaikaa”.

⁴³⁸ Tuominen 1991, 275.

⁴³⁹ Virtanen 1999, 229.

eteenpäin katsova asenne tarkoitti popularisointia ilman banalisointia ja se edusti ”taidetta, rehellisyyttä ja hyvyyttä.”⁴⁴⁰ Moderni kulttuuri ei radikaalien mukaan ollut kollektiivista kansallisromantiikkaa eikä muutenkaan ideologista vaan nimenomaan yksilöllistä: “Taide ei ole ideologioiden palvelija. Taide on yksilöitä varten. Taide on yksilöllistä tapahtumista. Taiteessa yksilö puhuu yksilöstä yksilölle.”⁴⁴¹ Tämän modernin ja uuden ajan korostamisen taustalla vaikutti keskeisesti ajatus 60-luvusta kokonaan uutena ja ainutlaatuisena historiallisen muutoksen vaiheena.⁴⁴²

Nuori polvi määritteli omiksi arvoikseen maapallon, ihmisen ja vapauden. Kansainvälisyys ja tieto tekivät heidän arvoistaan ihmiskeskeisiä, syviä ja laajoja. Laajasti käsitetyllä kulttuurilla oli tärkeä rooli näiden arvojen edistämässä: ”kun nuorten annetaan pitää kitaraa kiväärin sijasta, myös normit tulevat muuttumaan.”⁴⁴³ Nuoren polven määritti uusien arvojen omaksuminen, vapaamielisyys johti kokonaan uuteen ajattelutapaan. Nuorison arvot suhteessa menneisyyteen muodostivat heidän mielestään eron vanhaan polveen: sota ei ollut enää sankaritarina vaan sankari oli se, joka vältti sodan.⁴⁴⁴ Vanhan arvomaailman kritiikki ei välttämättä tarkoittanut sen puolustajien esittämää perinteiden täydellistä hylkäämistä: ”arvojen uudelleenarviointi ei välttämättä merkitse ’arvojen kuolemaa’ ja että todellisuus saattaakin olla oletettua monimuotoisempi.”⁴⁴⁵

Yksilöllisyys ja siihen liitetty suoranainen erimielisyyden *tavoite* oli uuden ajattelutavan selkein ilmaisu. Kuten Jörn Donner asian muotoili: “Haluan uida vastavirtaan, ja pelkäsin etukäteen sanovani sellaista, jonka kuulijat voisivat hyväksyä.”⁴⁴⁶ Erilaistuminen ja näkökenttien avartuminen olivat pelkästään positiivista kehitystä, nuoriso omasta mielestään kriittistä ja entistä tietoisempaa siitä

⁴⁴⁰ Turun ylioppilaslehti 11/61, Rauno Setälä, “Mieletön juttu”; Turun ylioppilaslehti 11/64, Nestori, ”Kulttuurin kehitysmää”.

⁴⁴¹ Turun ylioppilaslehti 18/62, Rauno Setälä, “Hävyn kääntöpiiri”.

⁴⁴² Vihavainen 1993, 220 .

⁴⁴³ Turun ylioppilaslehti 12/66, Tarja Flemming, ”Kitara vai kivääri”.

⁴⁴⁴ Jyväskylän ylioppilaslehti 17/63, Arvo Ahlroos, ”Ihmisyttä yhteiskuntaan!”; Jyväskylän ylioppilaslehti 10/65, Kalevi Kivistö, ”Rienausta vai vakavaa pohdintaa”; Ylioppilaslehti 4/64, nimim. -JN, ”Vänrikin tulikoe”.

⁴⁴⁵ Jyväskylän ylioppilaslehti 10/65, Kalevi Kivistö, ”Rienausta vai vakavaa pohdintaa”.

⁴⁴⁶ Ylioppilaslehti 35/62, Jörn Donner, “Jörn Donnerin tilikirjasta 17”.

maailmasta, jossa he elivät.⁴⁴⁷ Ylioppilaslehdistön vaatima sananvapaus oli tietysti tälle yksilöä korostaneelle sallivalle erimielisyyden ihanteelle välttämätön. Radikaalien mielestä lain takaama sananvapaus oli ollut pelkkä fraasi vuoteen 1945 asti: “1930-luvun puolifasistisesta pimeydestä on kasvettu demokraattiseen ajattelutapaan.”⁴⁴⁸

Radikaalien mielestä yksilöllisyys oli sosiologisen tutkimuksen arvoinen uuden arvomaailman ulottuvuus. Tämä kehitys ”skeptilliseksi” johti heidän mukaansa vanhojen isänmaan, uskonnon ja uhrimielen ideologioiden hylkäämiseen. Kehitys kohti yksilöllisempää yhteiskuntaa oli esimerkiksi Jörn Donnerin mielestä nähtävissä hyvinvointivaltion ja infrastruktuurin etenemisessä. Yksilöä korosti myös näkemys jonka mukaan vallalla oleva tyyli, “suomalaisuuden tyhjääkin epämiellyttävämmät sotilaallis-uskonnolliset fraasit” eivät voineet miellyttää yhtäkään ”tervettä” yksilöä.⁴⁴⁹

Kansainvälisyys oli kiinteä osa uutta maailmankuvaa. Radikaalien mukaan historiallinen integraatiokehitys johti väistämättä maailmanvaltioon.⁴⁵⁰ Kuvaavasti esitettiin, että useille ylioppilaille siitä oli muodostunut vain iskulause jolla korostettiin vastakkaisuutta vanhemman polven kanssa. Tämä vastakkaisuus ei ollut silti varsinainen kritiikin aihe, vaan arvostelu suunnattiin ennen kaikkea käsitteen ontoutuksen ja konkreettisen toiminnan puutteeseen. Suomalaisen nuorison kansainvälinen toiminta oli muihin maihin verrattuna jälkeenyttä. Tämän uuden, taiteissa ja politiikassa kriittisen ja kansainvälisesti suuntautuneen sukupolven mukanaan tuoman muutoksen heijastumana pidettiin *Ylioppilaslehteä*.⁴⁵¹ Pisimmälle vietynä sukupolviretoriikka oli suoraa edistyksen ja taantumuksen vastakkainasettelua. *Ylioppilaslehden* pääkirjoituksessa ”kevät” oli 60-luvun nuoren symboli ja siten vastalause ”30-luvun syksylle.” Päätoimittaja Jorma Cantellin

⁴⁴⁷ Turun ylioppilaslehti 20/64, pääkirjoitus ”Ei väliaikaa”.

⁴⁴⁸ YyKoo 5/61, Mauri Sirniö, ”Vihaisten varjot”.

⁴⁴⁹ Ylioppilaslehti 25/63, ”Jörn Donnerin uusi tilikirja 3”; Jyväskylän ylioppilaslehti 7/62, Putki, ”Suomikulttuuri”.

⁴⁵⁰ Jyväskylän ylioppilaslehti 17/63, Arvo Ahlroos, ”Ihmisyttä yhteiskuntaan!”; Jyväskylän ylioppilaslehti 10/65, Kalevi Kivistö, ”Rienausta vai vakavaa pohdintaa”.

⁴⁵¹ Ylioppilaslehti 25/65 pääkirjoitus ”Kansainvälisyyttä”; Ylioppilaslehti 2/61, Pasi Rutanen, ”Suomalainen maisema”.

pääkirjoituksen mukaan jopa ”elämä itse” oli keksitty vasta 30-luvun jälkeen.⁴⁵² Nuorison suoranaisena tehtävänä oli kehityksen edistäminen ja siten arvojen uudelleen arviointi. Ráikeys ja ehdotusten utopistisuus kuuluivat asiaan ja olivat merkki oppimisesta ja kehityksestä.⁴⁵³

Radikaalit näkivät vallitsevan kulttuurin myös sanankäytön ja käsitteenmäärittelyn valtana. Moderni oli muodostunut haukkumasanaksi, mutta tätä vallinnutta käsitteenmäärittelyä vastaan kyllä kapinoitiin. Radikaalien esikuviin kuulunut Pentti Saarikoski oli Nenä-nimimerkillään suhtautunut ”riemastuttavan epäkunnioittavasti” vakiintuneisiin sananparsiin.⁴⁵⁴ Vallitseva kulttuuri nähtiin siis valtana määritellä, mikä oli sopivaa ja toisaalta kulttuuri-käsitteen alle soveliasta.

Nuori ja vihainen mies käsitteenä edusti argumentaatiossa ja erityisesti kritiikissä usein koko nuorta sukupolvea, vaikka radikaalien mielestä se oli modernin lailla nimenomaan kriitikoiden käsite. Esimerkiksi *Ylioppilaslehdessä* koko käsite nähtiin jo museoon kelpaavana fraseologiana, sen käyttäminen edusti ”tanttimaisuutta.”⁴⁵⁵ Argumentaatio ”vihaisista parrakkaista nuorista miehistä” nähtiin leimakirveenä, joka otettiin käyttöön heti jos joku uskalsi esittää kritiikkiä. Erityisesti kulttuuripolitiikkaa pidettiin näiden nuorten vihaisten iskulauseena. Tätä asennetta radikaalit itse pitivät lähinnä ”setämäisenä”, ”turhautuneena” ja vähättelevänä nuoren polven uutta yhteiskunnallista kiinnostuneisuutta kohtaan.⁴⁵⁶ Hannu Taanilan mukaan käsite oli lisäksi vanhentunut: ”Enää ei voida puhua vihaisista nuorista miehistä koska viha on sulanut viihtymykseksi ja naisetkin ovat tulleet mukaan.”⁴⁵⁷ Radikaalien silmissä koko käsite oli siis vääristynyt eikä kuvannut enää heidän polvensa julkista esiintymistapaa. Heille radikalismissa oli ennen kaikkea kyse älyllisestä heräämisestä kapinaan, viisauteen, valppauteen ja intellektuellisuuteen. Radikaalien

⁴⁵² Ylioppilaslehti 15/65, pääkirjoitus ”Tärkeä asia”.

⁴⁵³ Turun ylioppilaslehti 8/65, nimimerkki Wastaranta, ”Nuoret ja taantumus”.

⁴⁵⁴ Ylioppilaslehti 18/61, Kai Laitinen, ”O tempora”. Saarikoski kirjoitti pakinoita juuri Ylioppilaslehteen.

⁴⁵⁵ Turun ylioppilaslehti 27/64, pääkirjoitus ”Reikä Saappaassa”; Ylioppilaslehti 15-16/62, nimim. Pladdraren, ”Alligaattori”.

⁴⁵⁶ Jyväskylän ylioppilaslehti 20/62, Tapani Pursiainen, ”Uutisleipää I”; YyKoo 3/62, Eero Silvasti ”Reunamerkintöjä”.

⁴⁵⁷ Turun ylioppilaslehti 20/66, Hannu Taanila, ”Nevanlinna ja märkähatut”.

mielestä he lähinnä auttoivat tunnistamaan yhteiskunnassa vallitsevan kaksinaismoralismin.⁴⁵⁸

Myös selityksiä nuoren, modernin sukupolven uusien arvojen kohtaamalle vastustukselle haettiin. Esimerkiksi Kalervo Siikalan mukaan viktoriaaninen pikkuporvarillinen turvallisuus oli väistynyt ja sen tilalle oli tullut alati dynaaminen kriisi. Jatkuvan kriisin takia osa hakeutui jäykkien ajatusrakennelmien taakse turvaan. Kriisin lopullinen ratkaisu saattoi Siikalan mukaan olla vain rauhallinen rinnakkaiselo. Tämä poliittinen murros oli Siikalan mukaan merkki 30-luvun päättymisestä ja samalla uuden sukupolven astumisesta tieteeseen ja taiteeseen.⁴⁵⁹

Nuoruuden käsite ei ollut pelkkä absoluuttisen iän määre. Se oli toisinaan käytössä myös selvästi abstraktina, arvottavana käsitteenä. Esimerkiksi Jörn Donner käsitteli sosialismin kolmatta linjaa hakenutta uusvasemmistoa toteamalla sen edustavan nuoruutta, vaikka ikänsä puolesta ryhmässä oli mukana vanhojakin ihmisiä. Tässä määrittelyssä nuoruutta oli pyrkimys muutokseen, yksilön vapaus, yhteiskunnan suunnitelmallisuus ja maallisuus. Tämä argumentaatio oli itse asiassa varsin yleinen, nuoruus nousi akateemisten ansioiden tilalle esimerkiksi päivälehtien kulttuuriosastojen rekrytoinneissa ja vasemmiston uudistuksia vaatineet rinnastivat nuoruuden moderniuteen. 60-luvun nuoruus oli ainakin osittain valinta.⁴⁶⁰

Koko 60-luvulle ja erityisesti sen muistelulle keskeistä on ollut tapahtumakeskeisyys. *Lapualaisooppera* on yksi näistä 60-luvun suurista tapahtumista. Siihen tiivistyy paljon merkityksiä, sekä aikalaiskäsityksiä että vasta muistelun kautta tuotettuja.⁴⁶¹ *Lapualaisooppera* käytti taustamateriaalinaan todellista historiallista tapahtumaa, mutta kulttuuriradikaalien omasta mielestä kyseessä ei ollut kertomus menneisyydestä vaan nimenomaan heidän oman aikansa arvoristiriidosta. 1930-luku oli senhetkisen Suomen aatehistoriallinen tausta, joten sen todellisuuden arviointi

⁴⁵⁸ Jyväskylän ylioppilaslehti 4/63, ”Arvo Ahlroos, ”merkintöjä 4 Arvo Salo Willitsijä hän on”.

⁴⁵⁹ Ylioppilaslehti 3/62, ”Kuka pettää isänmaata?”.

⁴⁶⁰ Ylioppilaslehti 15/61, Jörn Donner, ”Vasemmisto”; Turun ylioppilaslehti 20/62, Erkki Lod, ”Hävyn piirileikki”; Hurri 1993, 127; Viitanen 1994, 415; Marwick 1999, 71; Siegfried 2006, 59-60.

⁴⁶¹ Miettunen 2003, 146-147.

ulottui menneisyydestä suoraan myös vallitsevaan yhteiskuntaan. Erityisen provokatiivisen oopperasta teki sen arka aihe.⁴⁶²

Oopperan tekstin kirjoittanut Arvo Salo korosti teoksen sisältävän Eysenckin sosiologisen nelikenttäjaottelun kovaluontoisten ja helläluontoisten konservatiivien ja radikaalien välillä. Eysenckin teorian käyttäminen oopperan pohjana paitsi korosti *Lapualaisoopperan* tehtävää arvoristiriitojen osoittajana, myös toi samalla uskottavaa yhteiskuntatieteellistä pohjaa tälle arvokritiikille. Tämä jako korosti oopperan roolia nimenomaan arvoja eikä niinkään historiallista totuutta erittelevänä manifestina: ”Lapualaisoopperassa on kysymys 30-luvusta nimenomaan 60-luvun ongelmana, väkivaltaisten tendenssien meille läheisimmästä toteutumismahdollisuudesta.”⁴⁶³ *Lapualaisooppera* oli selvin tapahtumallinen kulttuuriradikalismien ja yhteiskuntakritiikin liitto, siinä syrjäytettiin radikalismiin kuulunut individualismin perinne. Sosiologian käsitevaraston käyttö lapualaisuuden arvojen analyysin välineenä teki oopperasta radikaaleille erityisen kiehtovan, uusi tieteellinen käsitteistö oli yhteiskunnallisen muutoksen symboli. Toisaalta Pohjanmaalle sijoittunut ooppera korosti radikaaleille läheistä käsitystä maaseudun takapajuisuudesta suhteessa urbaaniin kulttuuriin.⁴⁶⁴

Ylioppilaslehdistökin käsitteli *Lapualaisoopperaa* lähinnä ajattomana tarinana eri kollektiivisten arvomaailmojen kohtaamisesta. *Jyväskylän ylioppilaslehden* arvion mukaan kysymyksessä oli ajaton julistus yksilön vapauden, demokratian ja rauhan puolesta. Dialektiset vaikutteensa ooppera otti Eysenickin sosiologian lisäksi brechttiläisestä teatterista.⁴⁶⁵ *Lapualaisooppera* käsitettiin myös nuoren polven manifestiksi, se tiivisti 60-luvun parhaat pyrkimykset ja todisti vuosikymmenen arvojen puolesta tyytymättä pelkkään repivään herjaamiseen. Ooppera oli radikaaleille pateettisin keinoin annettu todistus ”pehmeiden, hellyyden ja suvaitsevaisuuden puolesta”. Se ei edes yrittänyt esittää todistusta Lapuan liikkeestä historiallisena ilmiönä: ”Kysymys on nimenomaan asenteiden karkoituksesta ja

⁴⁶² Tuominen 1991,182; Suominen 1997, 169.

⁴⁶³ Turun ylioppilaslehti 11/66, Risto Hannula, ”Ei väkivaltaa”.

⁴⁶⁴ Kolbe 1996a, 158-159; Kolbe 1996b, 135; Vilkuna 2013, 69-70.

⁴⁶⁵ Jyväskylän ylioppilaslehti 15/66, Marjut Reivilä, ”Arvo Salo - helläluontoinen radikaali - ja hänen oopperansa”.

kriitikkistä: nuo asenteet eivät kadonneet lapualaisuuden myötä, eivät väkivallan oppien esiin lietsomien sotien myötä.”⁴⁶⁶ Näkökulma oli nimenomaan 60-luvun ”rehellisen asenteellinen” näkemys siitä, miten 60-luvulla vaikuttaneet arvot näkyivät jo Lapuan liikkeen aikana.⁴⁶⁷

Lapualaisoopperan osakseen saaman kriittisen lehdistöpalautteen siteeraaminen ylioppilaslehdissä kuului jo oopperan itsensä manifestoiman arvoriitiriidan osoittamisen keinoihin. Esimerkiksi *Suomalaisesta Suomesta* lainatun arvion mukaan *Lapualaisooppera* oli ”mauton parannussaarna” ja ”tekopyhä hyökkäys” vapaata yhteiskuntajärjestystä vastaan: ”asiallisuudella olisi saavutettu aidompia taiteellisia tuloksia.” Tällä tavalla poliittinen tulkinta menneisyydestä oli radikaalien siteeraaman kritiikin mukaan mahdollista vain, jos se toteutettiin luonnekuvauksen keinoin.⁴⁶⁸ Salon tekstin tapa luoda ryhmiä arvojen perusteella ei kritikoille kelvannut. Radikaalit muistuttivat, että Salon teksti ei pilkannut vainajia vaan heidän ”asiamiehinään” esiintyviä.⁴⁶⁹ Radikaalien mielestä ongelma oli nimenomaan muistamisessa ja sen tavoissa. Kun *Uuden Suomen* kriitikko rinnasti *Lapualaisoopperan* liikennekuoleman julkiseen pilkkaamiseen, *Turun ylioppilaslehdessä* tähän kritiikkiin vastattiin varsin kitkerästi: ”Moite on pätevä vasta sitten kun liikennekuolemaa on alettu palvoa julkisesti suurimpana sankaritekona.”⁴⁷⁰

Valtavirtalehdistössä oopperaan suhtauduttiin avoimemmin poliittisena projektina. Vasta jälkikäteen oopperalla on nähty suurempi merkitys radikaalien yrityksenä Suomen historian uudelleenarviointiin ja siten virallisen pintatiedon takaa löytyvän totuuden paljastamiseen. Mannheimilaisessa tulkinnassa *Lapualaisoopperaa* on pidetty jopa manifestina sukupolven itsenäistymisestä.⁴⁷¹ Muistelu on myös korostanut oopperan ensi-iltaan ajoittunutta vasemmiston eduskuntavaalivoittoa⁴⁷²,

⁴⁶⁶ Turun ylioppilaslehti 11/66, Risto Hannula, ”Ei väkivaltaa”.

⁴⁶⁷ Turun ylioppilaslehti 12/66, Jyrki V-K Vuori, ”Tapaus”.

⁴⁶⁸ Jyväskylän ylioppilaslehti 17/66, ”Annikki Vartia”.

⁴⁶⁹ YyKoo 24/66, Jarmo Lavila, ”Hyvä näytelmä”.

⁴⁷⁰ Turun ylioppilaslehti 12/66, Keijo Perälä, ”Pelkkä muoti”.

⁴⁷¹ Hyvärinen 1990, 79; Hurri 1993, 168; Kolbe 1996a, 14, 157; Kolbe 1996b, 135; Virtanen 1999, 281.

⁴⁷² Miettunen 2009, 148. Vaalivoiton muistelun korostuminen on tietysti luonnollista jo senkin takia että muistelijat edustavat yleensä vasemmistolaistunutta radikalismia.

mutta ainakaan kulttuuriradikaalille ylioppilaslehdistölle tämä ei ollut oopperan käsittelyssä edes mainitsemisen arvoinen ulottuvuus.

3.3 Vanha polvi

Vanhaan polveen liitetyt arvotukset olivat sukupolviin kiinteästi kuuluneen edistyskäsityksen mukaisesti käytännössä aina negatiivisia. Jo pelkkä keski-ikäinen käsitettiin haukkumasanaksi: nuoruutensa ohittaneet määriteltiin kilteiksi ja sovinnaisiksi, he eivät radikaalien mielestä etsineet eivätkä epäilleet.⁴⁷³ Isien polvi määritteli radikaalien mukaan koko yhteiskunnan arvoiksi egoismin, konservatiivisuuden ja ”tyhmyyden”. Heidän sukupolvensa oli se, joka käytti todellista valtaa: ”Isät eivät henkisessä alamittaisuudessaan voi myöntää poikien olevan oikeassa.” ”Terveesti ajattelevalle” nuorelle polvelle vanhojen arvot ja tyyli olivat ”hapannettua happamaa.” Repiminen oli välttämätönä koska ”homehtuneet” aatteet piti poistaa suomalaisesta mielenmaisemasta.⁴⁷⁴

Vanhan polven kaksinaismoralismin paljastaminen oli yksi radikaalin argumentaation tärkeimpiä tavoitteita. Sodan käynyt polvi moitti nuoria arvottomuudesta, vaikka radikaalien mielestä he itse paljastuivat arvoistaan vieraantuneiksi. Arvot muodostivat radikaalien mielestä selvän vastakkainasettelun sukupolvien välille. Vanha polvi oli retoriikassa synonyymi 1930-luvulle ja siinä nähdylle aatehistorialliselle perinteelle: 30-luku tarkoitti sitä vanhaa arvomaailmaa, jota kulttuuriradikalismi vastusti. Sota oli tärkein vanhaa polvea yhdistävä tekijä, ja ”nuori älymystö” näki vanhan polven vapaaehtoiseksi käsitetyn sotiin osallistumisen merkillisenä ja suorastaan naurettavana.⁴⁷⁵ 1930-luvun ideologisen vaikutuksen alleviivaaminen ei ollut pelkästään radikaalien retorinen tehokeino. Myös presidentti Kekkonen vetosi tarpeeseen tuoda 1930-luvun ideologian tilalle uusia, terveitä ajatuksia. ”Vanhan polven vanhentuneista käsityksistä” oli hänen mukaansa päästävä eroon.⁴⁷⁶

⁴⁷³ Jyväskylän ylioppilaslehti 4/62, ”Mitä tekevät JKKn opiskelijat paitsi opiskelevat”.

⁴⁷⁴ Jyväskylän ylioppilaslehti 7/62, Putki, ”Suomikulttuuri”.

⁴⁷⁵ Turun ylioppilaslehti 12/66, Tarja Flemming, ”Kitara vai kivääri”; Ylioppilaslehti 4/65, Marja-Liisa Lindroos, ”Nuoren älymystön sukupolvi”; Miettunen 2003, 200.

⁴⁷⁶ Tuominen 1991, 82; Kaskikari 1997, 186.

Kaksinaismoralismia alleviivatakseen radikaalit muistuttivat, että Helsingin yliopiston professori Rolf Nevanlinna oli sodan aikana ollut Suomen SS-vapaaehtoistoimikunnan jäsen ja muillakin professoreilla oli ollut kontakteja IKL:ään tai he olivat jopa kannattaneet juutalaisten luovutuksia natsi-Saksaan. Tällaiset taustat osoittivat radikaalien mielestä aukottomasti vanhan polven vastuuttomuuden ja siten paljastivat 60-luvun ylioppilaisiin suuntautuneen kritiikin olevan vailla pohjaa. Vanha polvi ei lisäksi ollut edes julkisesti osoittanut, että sen ajattelu oli muuttunut. 30-lukuun ja siten vanhaan polveen yhdistetty kansallismielisyys ja Suur-Suomi -ajattelu olivat ideana samaa perinnettä kuin Hitlerin kansallissosialismi.⁴⁷⁷ Niinpä opiskelijoiden perinteisille arvoille osoittamaa tukea suorastaan halveksuttiin: ”Häpeä se on tälle maalle että niin monet ylioppilaista kannattavat konservatismiin aatteita.”⁴⁷⁸

Vanhojen arvojen vaalijat pitivät radikaalien kritiikoiden mielestä kiinni omista pyhinä pidetyistä arvoistaan niin aktiivisesti, että toiminta muistutti heidän mielestään lähinnä irrationaalista epäjumalan palvontaa. Erityisesti kritisoihin näkemystä, jonka mukaan arvot oli perittävä sellaisenaan. ”Puolidiktatuurinen yksimielisyys” kun oli selvästi ristiriidassa samaan aikaan korostetun demokraattisen perinteen kanssa. Radikaalien mielestä vallinneeseen arvomaailmaan kuului ajatus siitä, että nuorison oli tarvittaessa kuoltava vanhan polven puolesta, kaikki muu tulkittiin ”lättähattaisuudeksi.” Radikaaleille todellisten yhteiskunnallisten ongelmien esiinnostaminen sai ”kymmenen puhumaan muistopatsaista”. Tieteiden määrittelemän uuden yhteiskunnan arvoiksi eivät enää kelvanneet yhdenmukaisuus ja uhrimieli, joita kulttuurin vanhat rakenteet radikaalien mielestä edelleen tukivat.⁴⁷⁹ Myös täydellisen objektiivisuuden vaaatimuksesta piti päästä eroon. Radikaalin näkemyksen mukaan ”taantumus” pyrki esittämään radikalismien kypsymättömyytenä ja murrosikänä, kehitysvaiheena, joka kuului väistämättä kasvamiseen mutta joka

⁴⁷⁷ Turun ylioppilaslehti 7/65, Pyhät arvot ja rienaajat”; Ylioppilaslehti 31/62, Jörn Donner, ”Jörn Donnerin tilikirjasta 14”. Jälkikäteen erityisesti Johan von Bonsdorff on pitänyt ”sotasyllisten” palauttamista vanhoihin tehtäviinsä radikalismien kannalta tärkeänä ärsykkeenä. Bonsdorff 1986, 72.

⁴⁷⁸ Ylioppilaslehti 35/63, Jörn Donner, ”Jörn Donnerin viimeinen tilikirja”.

⁴⁷⁹ Ylioppilaslehti 23/64, Jaakko Turkka, ”isiltä perityt arvot”; Turun ylioppilaslehti 2/64, Pekka Westerinen, ”Ne nuoret, ne nuoret”; Kolbe 1996a, 161.

vanhemmiten viisastumisen myötä menisi myös ohi. Hermostumista näissä piireissä aiheutti, kun radikalismi ei ottanut hävitäkseen.⁴⁸⁰

Koska vanha polvi oli radikaalien mukaan vallassa, se myös määräsi valtansa avulla koko maan virallisesta kulttuurielämästä. Säilyttävä ja ennakkoluuloinen ”kalevalainen” kulttuuri vaali radikaalien mielestä tiukkaa hyveellisyyttä sekä katsoi voivansa johdattaa koko kulttuurin lopulliseen absoluutioon, ”puhtauteen ja selkeyteen”. Tämä kulttuuri vaati kunnioittamaan esi-isien työtä, muun muassa ”Runebergiä, Kiveä, Snellmania, Napuen taistelua, Porvoon valtiopäiviä”. Tällaiseen kulttuuriin itsensä laskeva pystyi radikaalien mielestä tuntemaan itsensä viisaaksi suomalaiseksi ja siksi oli myös omasta mielestään kykenevä tuomitsemaan ei-suomalaiset sekä ”huonon, pornografisen ja repivän taiteen.” Kuten lehtien kulttuurikäsityksistäkin voi päätellä, tällainen kulttuuri oli radikaalien mielestä vallalla erityisesti pikkukaupungeissa ja maaseuduilla. Tämä kalevalainen kulttuuri oli radikaaleille luonnollisesti jähmettävytydessään vaarallista ja sitä verrattiin kehitysmaiden alkuasukkaiden ”kulttimenoihin.” Kansallisromantiikka oli kyllä aikoinaan ollut osa eurooppalaista kulttuuria, mutta 1960-luvulla siihen vetominen oli radikaalien mukaan lähinnä naurettavaa. Hallitsevan kulttuuri salli korkeintaan ”kilttiä” ja ”pyöreää” arvostelua, eikä esimerkiksi arkkitehtuuria tai poliisia saanut arvostella lainkaan.⁴⁸¹

Esimerkkinä tästä kulttuurisesta jäykkyydestä radikaalit pitivät tamperelaista kirjallisuutta yhdenmukaisena ja ehdottomana. Sen edustajat kuuluivat vanhaan polveen eivätkä siten edustaneet kulttuuriradikaaleja, ”nuoria vihaisia miehiä”. Tämä teki koko kaupungin kirjallisesta kulttuurista taantumuksellista eikä se siten voinut edustaa arvossa pidettyä modernia kulttuuria.⁴⁸² Akateemiset perinteet olivat osaltaan ylläpitämässä vanhan polven arvoja: ”Suomalainen yhteiskunta uskoo yhä Jumalaan, Mannerheimiin ja maisteriin.”⁴⁸³ Vanhoillisuuden käsitteitä käytettiin myös

⁴⁸⁰ YyKoo 11/62, Pertti Hémanus, ”Vihaiset nuoret ja äreät vanhat”. Turun ylioppilaslehti 15/66, *Tribunus*, ”Radikaalit ovat pornoja”.

⁴⁸¹ Turun ylioppilaslehti 11/64, Nestori, ”Kulttuurin kehitysmaa”; Ylioppilaslehti 5/62, Pertti Hallikainen, ”Runeberg ja me”; Jyväskylän ylioppilaslehti 14:/63, Arvo Ahlroos, ”Saako Jyväskylässä arvostella”.

⁴⁸² YyKoo 3/61, Arvo Ahlroos, ”Täällä väinö linnan alla”.

⁴⁸³ Turun ylioppilaslehti 20/64, Ilkka N. Nurmi, ”Uhrin”.

varsin konkreettisten kysymyksien kritisointiin, esimerkiksi Turussa radikaalit arvostelivat kaupunkisuunnittelua 30-luvun menetelmien soveltamisesta.⁴⁸⁴

Myös selitystä vanhaan polveen yhdistetylle jäykälle arvomaailmalle haettiin aktiivisesti. Tämä analyysi oli osa menneisyyden ymmärtämisen ja hallitsemisen prosessia. Esimerkiksi Jörn Donnerin mukaan kansallisia perinteitä hallitsi saksalaisuus. 30-luvun ”fascismi” periytyi Donnerin mielestä koulutuksen kautta Suomeen eikä ollut poistunut vielä 60-luvullakaan täysin, asenne-ilmapiirissä oli havaittavissa selviä ”SS-asenteita”. 30-luvun asennekasvatus oli ollut niin tehokasta, että nuoren polven toiminta sai sen uudelleen heräämään. Koko kasvatustulos nojasi vanhentuneisiin, ”suomalaisuuden ideologian” arvoihin.⁴⁸⁵ Kristillis-isänmaalliset arvot yritettiin radikaalien mukaan yleistää kaikkia koskeviksi niiden vastenmielisestä sisällöstä huolimatta: ”perinteet ovat vanhoillisia, vanhoilliset jälkeenjääneitä ja itseensä sulkeutuneita.” Perinteisten arvojen allekirjoittaminen tarkoitti pahimmillaan kehityksen ulkopuolelle jättäytymistä.⁴⁸⁶

Vanhaan polveen yhdistetyistä arvoista keskeisin oli kansallismielisyys. Radikaalien mukaan sitä oli syytä analysoida kriittisesti.⁴⁸⁷ Kun ”henkinen taantumus” oli huomannut nuorison repimistyön, se ryhtyi radikaalien mielestä ”äreällä tykistöllä puolustamaan viimeisiä linnoituksiaan ´kansallishengen´ merkeissä.” Vanhoille parroille kansallismielisyys oli radikaalien mielestä vielä sallittua, nuorille akateemikoille enää ei.⁴⁸⁸ Kansallismielisyys näyttäytyi uudella, kansainvälisellä ja ”yleisinhimillisellä” kaudella lähinnä häpeällisenä ”näpertelynä”. Taantumuksellisenä pidetyn kansallisen ajattelun keskittyminen menneisyyteen olikin yksi syy radikaalien vahvaan kansainvälisyyden korostamiseen.⁴⁸⁹ Vaatimuksen ahtaaksi katsotun kansallisuusajattelun kritiikistä esitti esimerkiksi varsinaista ylioppilasnuorisoa jonkin

⁴⁸⁴ Turun ylioppilaslehti 22/61, nimim. OJ, ”Ihmisen kaupunki”.

⁴⁸⁵ Ylioppilaslehti 19/61, Jörn Donner, ”Saksalaisuus”; YyKoo 4/64, nimim. Henry A, ”Pasifistiset lättähatut”; Ylioppilaslehti 2/64, Matti Kuula, ”Ongelmanuoriso”; Turun ylioppilaslehti 30/63, Olavi Auranen, ”Korhosesta Taanilaan”; Tuominen 1991, 142, 389.

⁴⁸⁶ Jyväskylän ylioppilaslehti 19/63, nimim. Sika, ”Kutsumusammatti”.

⁴⁸⁷ Jyväskylän ylioppilaslehti 15/61, Raimo Arponen, ”Kansallisuusaate puntarissa I Historiaa”

⁴⁸⁸ Jyväskylän ylioppilaslehti 7/62, Putki, ”Suomikulttuuri”.

⁴⁸⁹ Jyväskylän ylioppilaslehti 10/60, pääkirjoitus ”Napa piirin tällä puolen”; Ylioppilaslehti 3/62, Pertti Hémanus, ”Alttius vaikutteille johtaa henkiseen vaurauteen”; Tuominen 1991, 387-389.

verran vanhempi kirjailija Jouko Tyyri. Tyyrin näkemyksen mukaan hänen oma sukupolvensa oli esittänyt esteettistä kritiikkiä, nuorison tehtävänä oli nyt luova ”kansallinen kritiikki.” Tyyri piti sukupolviasetelmaa tämän kritiikin ehtona.⁴⁹⁰

Mannerheimin ja toisaalta Runebergin sankareiden rooli konservatiivisen maailmankuvan symboleina oli radikalismille keino määritellä suhdettaan kansallismieliseen perinteeseen.⁴⁹¹ Autonomian ajan kukoistuskausi osoitti, että kansallismielinen ajattelu oli turhaa. Jopa kansallismielisten ikoniksi tulkittu Mannerheim oli esimerkiksi näyttänyt kuinka tärkeää kansainvälisyys ja toisaalta ahtaan kansallisuusajattelun hylkääminen olivat. Perinteisiä Topeliaanisista ja Runebergiläisiä ajatuksia oli turha pitää esillä, jos niitä ei suhteutettu nykyaikaan. Runebergin hahmoja pidettiin esimerkkinä suomalaisesta ”perisyntistä”, tavasta tuijotella menneisiin ja ajatella Suomi kulttuurisesti ainutkertaiseksi.⁴⁹² Runebergiläinen näkökulma tavalliseen kansaan oli radikaalien mielestä patriarkaalinen eikä ”ryysyromantiikka” enää kelvannut muuttuneessa maailmassa.⁴⁹³ Topeliuksen *Maamme*-kirjaan perustunut kansallisuusajattelu edusti radikaaleille vanhanaikaista militarismia sekä korosti epäjohdonmukaisesti kansallista ainutkertaisuutta. Lisäksi se köyhyyden romantisoinnillaan vastusti modernia hyvinvointiyhteiskuntaa. *Vänrikki Stoolin tarinat*, sotaromaanit ja kansa taisteli -muistelot olivat näin ollen kaikki moraalittomia.⁴⁹⁴ Jörn Donnerkin piti mielellään esillä ajatusta Suomesta kulttuurin takapajulana. Hänen mukaansa Ruotsissa siedettiin toisin ajattelevia, Suomessa sen sijaan ei ollut ”minkäänlaista kulttuuriliberalismia.”⁴⁹⁵

⁴⁹⁰ Ylioppilaslehti 6/62, Jouko Tyyri, ”Uusi 30-luku?”; Ylioppilaslehti 7/62, Jouko Tyyri, ”Osakunnassa”.

⁴⁹¹ Kolbe 1996a, 62-63.

⁴⁹² Ylioppilaslehti 8/65, nimim. Kurikka, ”Mannerheimin esimerkki velvoittaa”; Jyväskylän ylioppilaslehti 21/63, Marjatta Laihiala, ”Ei edes idä siemen”; Turun ylioppilaslehti 29/61, ”Vihdoinkin”.

⁴⁹³ Ylioppilaslehti 4/64, -JN, ”Vänrikin tulikoe”; YyKoo 9/64, Henry A. ”Pasifismin lättähatut vielä kerran”.

⁴⁹⁴ Turun ylioppilaslehti 30/63, Olavi Auranen, ”Korhosesta Taanilaan”; Ylioppilaslehti 4/63, Juha Virkkunen, ”Avoin kirje J.L. Runebergille”; Ylioppilaslehti 27/62, Jörn Donner, ”Jörn Donnerin tilikirjasta 10”; Turun ylioppilaslehti 18/62, Rauno Setälä, ”Hävyn kääntöpiiri”.

⁴⁹⁵ Jyväskylän ylioppilaslehti 19/63, Marjatta Laihiala, ”Merta edempänä kalassa”.

Kansallismielisyyttä korostaneita ja siten suoraan sotaan kannustaneita tekijöitä nähtiin kaikkialla, esimerkiksi kilpaurheilussa: ”Kuinka paljon historiaamme on vaikuttanut se seikka, että sotienväliset olympiadiit antoivat nuorisollemme erheellisen kuvan Suomen asemasta maapallolla?”⁴⁹⁶ Kansallismielisyys tulisi vähenemään yhtä aikaa kansallisten urheilusaavutusten kanssa.⁴⁹⁷ Tunteellisuus oli tärkein urheilun kansallismielisyyteen kohdistuneen kritiikin piirre: ”Kun vielä urheilusta saisimme poistettua sinne pesiytyneet militarismitermit, voisimme vapautua tunneagitaatiosta ja ryhtyä ajattelemaan - ihmistä.”⁴⁹⁸ Urheilun tehtävänä nähtiin siis kansallistunteen ja kansallisen me-hengen voimistaminen,⁴⁹⁹ joka uudessa modernissa maailmassa kävi tarpeettomiksi.

Radikaali argumentaatio piti selviönä, että kaksi edeltänyttä maailmansotaa saivat nuorison etsimään kansainvälisiä vaihtoehtoja Snellmaniin henkilöidylle kansallismieliselle hegeliläiselle teorialle.⁵⁰⁰ Radikaalit muistuttivat, että itse asiassa Snellman itsekin oli tarkastellut kansainvälistä ulottuvuutta. Eräänlaisena kansallisen filosofian ja uuden kansainvälisyyden synteessä katsottiin, että Snellmanin ja hänen aikaistensa luoma toimintakykyinen kansakunta oli edellytys kansainväliselle toiminnalle. Snellman oli siis esimerkki kannatettavasta kansallisesta ajattelusta.⁵⁰¹ Snellmanniin kohdistunut kritiikki osoitti samalla radikaalin argumentaation rajat: suuri valtiomies ei sopinut kritiikin kohteeksi, koska tämä kritiikki unohti pitkän tradition ja näyttäytyi erikoisuudentavoitteluna. Myös Runeberg-kritiikkiä pehmennettiin esittämällä hänen henkilökohtainen taustansa korostuneen kosmopoliittisena. Tämä oli vain hänen teoksiaan hyväksi käyttäneiltä ”kansalliskiihkoilijoilta” jäänyt huomaamatta.⁵⁰²

⁴⁹⁶ Ylioppilaslehti 26/60, pääkirjoitus ”Urheilusta”.

⁴⁹⁷ Jyväskylän ylioppilaslehti 16/66, Fokus, ”Nat(s)ionalismi”.

⁴⁹⁸ Oulun ylioppilaslehti 10/66, Raimo K. Partanen, ”Välihuuto”.

⁴⁹⁹ Oulun ylioppilaslehti 7/66, Raimo K. Partanen, ”Aseista ja riisunnasta”.

⁵⁰⁰ Turun ylioppilaslehti 26/62, Kyösti Skyttä, ”Kaikuja Helsingistä”.

⁵⁰¹ Ylioppilaslehti 19/64, ”Snellman”; Jyväskylän ylioppilaslehti 19/61, Raimo Arponen, ”Kansallisuusaate puntarissa III Sisäinen olemus ja tulevaisuus (jatkoa)”.

⁵⁰² Ylioppilaslehti 5/62, Pertti Hallikainen, ”Runeberg ja me”; Kolbe 1996a, 100-101.

Yhtenäinen, korkea ja kaikkien pakolla omaksuttava kansallinen ideologia oli periaatteen tasolla vastenmielinen radikaaleille. Paavo Lipponen katsoi, että kansallisia eheytyspyrkimyksiä hallitsi modernisaatioon kuuluneen pluralismin pelko. Yksilöllisyys ei kansallismielisille ollut sallittua. Kansallisen eheytyksen esteenä kansallismieliset halusivat kuvata kolme ”onnettomuutta”: kommunismin, suomenruotsalaisuuden ja ”nuoren älymystön vieraannuttavan radikalismia.”⁵⁰³ Tätä pluralistista näkökulmaa alleviivasi myös Jörn Donner argumentoidessaan entisen yksimielisen porvariston hajonneen erimielisiin porvaristoihin. Tämä jako oli Donnerin mukaan sosiologian todistama tosiasia. Samalla se selitti tiedemiesten ja lehdistön vanhoillisuuden suhteessa esimerkiksi kirkkoon ja asevelvollisuuteen.⁵⁰⁴

Tunteellinen tyyli oli vanhan polven arvojen tunnusmerkki, radikaalien määritelmän mukaan vanha polvi argumentoi ”tunteen kiihkellä.” Tyylikritiikkiä radikaalit kohdistivat aivan kaikkeen: raittiustyönkin ongelma oli nimenomaan tunteisiin vetoava tyyli, joka ei puuttunut yhteiskunnan rakenteisiin. Tällainen argumentaation tapa oli osoitus ”30-luvun periaatteiden” mukaisesta toiminnasta. Koko kansallisuusajattelu sai radikaalien mielestä käyttövoimansa tunteesta ja romantiikasta.⁵⁰⁵ Tällaisesta historiallisesta romantiikan ”hämärästä” oli nyt luovuttava, ajatus ”valitusta kansasta” ei hyvinvointivaltion aikana voinut olla enää ajankohtainen.⁵⁰⁶

Kansallisuusajattelun tyylin kritiikkiin kuului myös historian suurmiesten kriittinen arviointi. Eniten keskustelua käytiin Marsalkka Mannerheimin henkilöstä. Paavo Rintalan *Mummoni ja Mannerheim* -romaanin innoittamana pidetty Mannerheim-keskustelutilaisuus osoitti radikaaleille Suomen kuuluvan kulttuurikansojen joukkoon, keskustelun avulla kun pystyttiin ”tutkimaan vanhoja myyttejä.”⁵⁰⁷ Rintala itse kieltäytyi osallistumasta keskusteluun mutta esitti kuitenkin, että hänen romaaninsa

⁵⁰³ Ylioppilaslehti 6/63, Paavo Lipponen, ”Konservatiivinen apologisti”.

⁵⁰⁴ Ylioppilaslehti 25/61, Jörn Donner, ”Porvarit”.

⁵⁰⁵ Turun ylioppilaslehti 27/63, O. Auranen, ”Sellainen nainen”; Jyväskylän ylioppilaslehti 10/65, Kalevi Kivistö, ”Rienausta vai vakavaa pohdintaa”; Jyväskylän ylioppilaslehti 5/64, nimim. -H.R. ”Raittiustyö, -aate, -liike, -nuoriso”; Jyväskylän ylioppilaslehti 7/62, ”Wiinan turmelus”; Jyväskylän ylioppilaslehti 15/61, Raimo Arponen, ”Kansallisuusate puntarissa I Historiaa”.

⁵⁰⁶ Jyväskylän ylioppilaslehti 8/62, Pentti Niemelä, ”Kansainvälisyyden ajatus ja Suomi”.

⁵⁰⁷ Ylioppilaslehti 31/62, ”Tunteeton Mannerheim ratsastaa yhä”.

Mannerheim-kuvan tulkinnoissa oli kyse sukupolvierosta: "Poika tajuaa asiat herkemmin kuin hänen isänsä."⁵⁰⁸ Arvo Salon mukaan juuri Mannerheim oli (30-luvun ohella) paras mahdollinen keskustelunaihe.⁵⁰⁹ *Jyväskylän ylioppilaslehti* taas piti pääkirjoituksessaan Rintalaa rohkeana miehenä, tämä kun oli uskaltanut kirjallaan "särkeä kansallisen epäjumalan."⁵¹⁰ Mannerheimin hahmo oli keskeinen, koska radikaalit projisoivat häneen vanhaan polveen yhdistetyn sotaisen kansallismielisen ajattelun. Kirjallisuus taas sopi hyvin kansallismielisen kielen kiihkeiden tyylipiirteiden puhdistamiseksi toteuttajaksi.⁵¹¹

Toisaalta radikaalien kannanotoissa katsottiin, että Mannerheim oli ennen kaikkea symboli, joka osoitti kansallisen keskustelun puutteellisuuden. Suomen Marsalkka näyttäytyi osalle radikaaleista "vaakunaeläimenä" tai "kiiltokuvana", jota innokkaat mainosmiehet käyttivät hyväkseen. Mannerheimin hahmosta oli muotoutunut myytti, persoonaton ideaali. Tämän käsityksen radikaalit halusivat purkaa.⁵¹² Mannerheimia koskeva kirjoittelu oli pyrkinyt synnyttämään "myytin ja jumaloinnin." Toisaalta samalla muistutettiin, että pääosa sodan jälkeisestä kirjallisuudesta ja tutkimuksesta oli ainakin pyrkinyt totuudenmukaisuuteen.⁵¹³

Vanhaan polveen yhdistettiin myös poleemisen keskustelun pelko. Radikaalit katsoivat, ettei vanha polvi ollut kykenevä muuttamaan mielipiteitään, heidän kantansa oli "tiettyjen vuosikymmenien suomalaisen sivistyneistön tapaan suora ja oikeaoppinen kuin lihansyöjän suolisto."⁵¹⁴ Parhaiten tämä tuli esiin oppikoululaisten teinilehtien sensurointiin kohdistettuna kritiikkinä.⁵¹⁵ Sensuurista vastuullisina oli helppo esittää tarkasti rajattu ja sukupolviselitykseen hyvin sopinut oppikoulun opettajien ryhmä. Esimerkiksi Kuopiossa oppikoululehden sensurointi kirvoitti kovaa

⁵⁰⁸ *Ylioppilaslehti* 32/62, "Paavo Rintala vastaa".

⁵⁰⁹ *Ylioppilaslehti* 32/62, Arvo Salo, "Kommentti myöhäisemmän pronssikauden puheisiin".

⁵¹⁰ *Jyväskylän ylioppilaslehti* 16/61, pääkirjoitus "Olosuhteista".

⁵¹¹ Alapuro 1997, 117.

⁵¹² *Ylioppilaslehti* 31/62, "Tuntematon Mannerheim ratsastaa yhä"; *Ylioppilaslehti* 28/63, Eero Piimies, "marxi ja marski"; *Oulun ylioppilaslehti* 21/64, Erno Paasilinna, "Suurmiehet"; Kolbe 1996a, 37

⁵¹³ Erkki Tarvainen, "Päätoimittaja ja Mannerheim", *Jyväskylän ylioppilaslehti* 16/62, 3

⁵¹⁴ Kivikirves, "Lorun lopuksi", *Turun ylioppilaslehti* 15/61, 9

⁵¹⁵ esimerkiksi pääkirjoitus "Kuka Kuopiossa pelkää Virginia Woolfia?", *Turun ylioppilaslehti* 11/64, 3; pääkirjoitus "Kuopiossa kuplii", *YyKoo* 7/64, 3

kritiikkiä: koululaisille haluttiin antaa samat mahdollisuudet poliittiseen osallistumiseen kuin opettajilla jo oli. Tässä yhteydessä arvioitiin myös sensuuria kannattaneiden käyttämiä käsitteitä ja retoriikkaa. Jörn Donnerin mukaan keskustelussa radikaali ja vasemmisto yhdistettiin politiikkaan kun taas vanhoillinen ja oikeistolainen edustivat epäpoliittista ”järkeä”.⁵¹⁶ Leimallisina piirteinä olivat silti konfliktin selittäminen sukupolvilla: ”vastakkain ovat jatkuvasti olleet arvosteleva nuoriso ja sensuroiva tai kahlehtiva vanhempi polvi rehtorit etunenässä.”⁵¹⁷ Sensuurin kannattajaksi katsottiin piirit, jotka hakivat paluuta 30-luvun ideologiseen ilmapiiriin. Vanhemmat epäilivät nuorisoa niin paljon että kannattivat sensuuria.⁵¹⁸ ”Edistyksen” torjuminen leimattiin radikaalien taholta ”pikkuvanhuudeksi”, kritiikki taas sai vanhan polven suuttumaan kuin ”Hitlerin aikoinaan.” Vanha polvi siis halusi kieltää keskustelun heille pyhistä asioista.⁵¹⁹ Radikalismien kritiikkiä ei esitetty ylioppilaslehdistön sivuilla, vaikka siihen olisi ollut mahdollisuus. Radikaalit katsoivat, että heidän kriitikoillaan ei ollut ”tähän henkiseen voimanponnistukseen vaadittavia kirjallisia lahjoja.” Yhteiskunnan säilyttävät piirit eivät yksinkertaisesti olleet valmiita avoimeen keskusteluun. Vanhan polven saksalainen sivistysperinne tarkoitti, että sananvapauden sijaan kansallisuus, yksimielisyys ja ”ikuinen totuus” olivat sivistyneistön arvoja. Vasta sodan jälkeinen anglosaksisten vaikutteiden lisääntyminen merkitsi radikaaleille suvaitsevaisuuden ja joustavuuden lisääntymistä.⁵²⁰ Sensuurin perimmäinen syy oli siis kansallisen yksimielisyyden vaatimus, joka radikaaleille oli kiinteä osa kansallisuusaatetta.

⁵¹⁶ Ylioppilaslehti 28/63, Jörn Donner, ”Jörn Donnerin uusi tilikirja 6”. Marja Tuominen on yleistänyt tämän perinteen epäpoliittisuuden keskeiseksi osaksi omaa hegemonian käsitettään, kts. Tuominen 1991, 100.

⁵¹⁷ Ylioppilaslehti 13/64, Paavo Lipponen, ”Maaseudun Kulttuurikeskuksia 1 Kuopio - Skandaalikaupunki”.

⁵¹⁸ Ylioppilaslehti 22/62, Kirjailija- ja taiteilijaryhmä Kiila R.Y., ”Suomen kulttuurikravailuille”; Jyväskylän ylioppilaslehti 1/62, Arvo Ahlroos, ”Vihan, rakkauden ja sexin (sic) sensuuri. Katsaus keskustellut Oscar Parlandin kanssa.”

⁵¹⁹ Turun ylioppilaslehti 8/65, nimim. Wastaranta, ”Nuoret ja taantumus”; YyKoo 4/64, nimim. Henry A, ”Pasifistiset lättähähatut”; Jyväskylän ylioppilaslehti 10/65, Kyösti Jaakonsaari, ””Oikeat” ylioppilaiden ajatusten tulkitusajat?”

⁵²⁰ Jyväskylän ylioppilaslehti 17/66, Jorma Cantell, ”Sensuuri ylioppilaslehdistössä”; YyKoo 15/65, Risto Hannula, ”Tarvitsemme tuuletusta”; Turun ylioppilaslehti 20/64, Hannu Taanila, ”Sanan vapaudesta I”; Ylioppilaslehti 23-24/62, Jörn Donner, ”Jörn Donnerin tilikirjasta 7”.

3.4 Historiakäsitykset ja sukupolviteoria

Sukupolviin yhdistetyillä arvoilla oli selkeä vaikutus vanhan polven kokemusmaailmaksi ymmärretyn ajan historiatulkintoihin. Tämä historiakuvaksi (tai historiakäsitykseksi) kutsuttu ymmärrys menneestä on siksi paljastava, että se on aina aktiivisen tuottamisen tulosta. Kun kuvaa menneestä peilataan nykyisyyteen, on tavoitteena aina myös vaikuttaminen. Erityisen kiinnostavaa on se, minkälaisia merkityksiä historian tapahtumat tässä prosessissa saavat. Historiakuvalle on tyypillistä sen yksinkertaisuus, monimutkaiset prosessit saavat usein typistyä tarinaksi hyvästä ja pahasta. Historiakuva on myös olennainen meisyyden ja toiseuden rakentamisen väline.⁵²¹ Tämä näkyy selvästi radikaalien tavassa käsitteellistää oman ja vanhemman sukupolven välinen ero. Jo laajasti käytetty käsite ”sotasukupolvi” on yksinkertaisuudessaan paljastava. Se osoittaa miten historia selitti radikaaleille aukottomasti koko vanhan polven arvomaailman. Kansalliseen menneisyyteen suuntautuminen toisaalta erottaa kulttuuriradikalismia sitä seuranneesta taistolaisesta opiskelijaliikkeestä, sen huomio kun kiinnittyi nimenomaan oman ryhmän menneisyyden merkityksellistämiseen.⁵²²

Radikaaleille historiakuvan muokkaaminen tarkoitti käytännössä 1930-luvun ja sota-ajan uudelleentulkintaa. Radikaalien mielestä sota oli hävitty ja samalla tappion oli kokenut ”taantumuksellinen ja oikeistolainen ideologia.”⁵²³ Sodan syy oli kansallisuusajattelu ja siten tulevien sotien välttäminenkin oli mahdollista kansallisuusideologiasta eroon hankkiutumalla. Historian roolin korostaminen aiheutti tulkinnasta riippuen joko kehitystä jarruttavaa passiivisuutta tai aggressiivisuutta. Toisaalta menneisyyden kipeiden kohtien aktiivinen unohtaminen yhdistettynä uuteen ystävyyttä korostaneeseen linjaan suhteessa Neuvostoliittoon oli radikaaleille merkki valheellisesta kaksoiskonstruktiosta.⁵²⁴ Tärkeintä oli kuitenkin se, että

⁵²¹ Tuikka 2007, 29; Miettunen 2009, 11, 23, 201, 267. Miettusen väitöskirjatutkimus keskittyy 60-luvusta muistelmassa annettuun kuvaan, radikaalien historiakuva taas ei luonnollisista syistä voinut perustua omiin kokemuksiin. Prosessina nämä kaksi muistuttavat silti toisiaan, molemmissa menneisyyttä lähestytään toteutuneen nykyisyyden näkökulmasta.

⁵²² Miettunen 2009, 73; Vilku 2013, 16.

⁵²³ Turun ylioppilaslehti 28/64, Rauno Setälä, ”Tänään tärkeää”.

⁵²⁴ Suominen 1997, 158-159; Relander 2002, 152; Kuusi 2003, 368.

menneisyyden arvomaailmaa edelleen mukanaan kantaneesta vanhasta polvesta saatiin käypä vastakohta modernille nuorelle sukupolvelle.

Jo määrällisesti tämä menneisyyden merkityksistä käyty keskustelu oli merkittävä osa radikaalia argumentaatiota.⁵²⁵ Pohjoismaisessa vertailussa juuri menneisyyden kipupisteiden keskeisyyttä on pidetty suomalaiselle radikalismille ominaisena piirteenä. Radikaalien mielestä koko vallitseva kulttuuri perustui todellisuuden tulkitsemiseen ja arvottamiseen historiasta käsin.⁵²⁶ Menneisyyteen vetoamisella oli selvä kytkös sen hetkiseen arvomaailmojen ristiriitaan. Erityinen merkitys tällä 1930-luvusta luodulla historiakuvalla oli vallitsevan maailmankuvan selittäjänä.⁵²⁷

Maailmankuvaan kytkeytyi merkityksellisesti myös historiantutkimuksen ja yhteiskuntatieteiden välinen kilpailu. Historiantutkimuksen yhteiskunnallinen painoarvo oli sodan jälkeen laskussa ja tästä hyötyivät ennen kaikkea yhteiskuntatieteet. Erilainen näkemys yksilön subjektiviteetista aiheutti suurimman ristiriidan: historia haki kansallista kehityskertomusta, sosiologia taas tarkasteli ensisijassa yksilöä, kansalaista. Merkittävä syy historiakuvasta käytyyn keskusteluun oli juuri se, että sosiologia haastoi historian siihen saakka vaaliman perinteen ja jatkuvuuden. Sosiologian suunnitelmallisuuden arvomaailma suuntautui nykyhetkeen ja toisaalta tulevaisuuteen. Tällainen suunnitelmallisuus sopi luonnollisesti hyvin hyvinvointiyhteiskunnan luontivaiheeseen ja edistysuskoon, yhteiskunnallisiin ongelmiin oli nyt tarjolla tieteellinen ratkaisu. Samalla kritiikki vanhanaikaisena pidettyä koulujen historianopetusta kohtaan voimistui.⁵²⁸ Sosiologian epähistoriallisuus oli tietoinen ratkaisu. Sisällissodan ja 20-30-lukujen perinteessä oli sodan jälkeen hyvin vähän positiivista ammennettavaa, joten sosiologia pyrki tarkastelemaan ilmiöitä nimenomaan yleisellä tasolla puuttumatta mihinkään

⁵²⁵ Esimerkiksi Kalevi Suomela on jälkikäteen esittänyt, että radikaalit kyllä pitivät vallinnutta näkökulmaa menneisyyteen vääränä mutta tästä väistyneestä todellisuudesta kinastelu ei juuri kiinnostanut heitä. Suomela 2013, 30. Suuri osa aikalaisista piti kuitenkin historiaa keskeisenä vallinneen arvomaailman selittäjänä.

⁵²⁶ Tuominen 1991, 182, 388; Jørgensen 2008, 332. Tuominen korostaa yhtä aikaa vallitsevan kulttuurin historiallista tulkintaa ja kuitenkin esittää, etteivät radikaalit juuri olleet kiinnostuneita historian tulkintoihin liittyneistä kiistoista.

⁵²⁷ Historiakäsityksestä vaikuttamisen ja vakuuttamisen välineenä esimerkiksi Tuikka 2007, 29-30.

⁵²⁸ Tommila 1989, 211-212; Kolbe 1996a, 104-107; Kuusi 2003, 367.

nimenomaiseen historialliseen tilanteeseen. Tästä formaalista epähistoriallisuudesta oli yhteiskuntatieteiden selitysmalleille suuresti hyötyä, ne pystyivät esittämään selvää faktatietoa yhteiskunnasta. Sukupolvikäsitteille tällä sosiologiaan yhdistetyllä historiakritiikillä oli suuri merkitys. Samalla historiattomuus korosti radikalismien spontaania uutuutta ja muutosluontoisuutta.⁵²⁹

Toisaalta historiantutkimuksen luonteen nähtiin muuttuneen. Ennen oli keskitytty alkuperäislähteisiin auktoriteettina ja analyysissä näitä lähteitä oli korkeintaan luokiteltu. Uudelle, 60-luvun historiantutkimukselle tyypillisenä nähtiin demokratian ja kritiikin vaatimus. Tällainen tutkimuksen kehitys oli edistysuskon mukainen merkki ”henkisestä täysikasvuisuudesta”. Vanha sotien kansallisromanttinen historiatulkinta sai väistyä uuden, paasikiveläisen tulkinnan tieltä.⁵³⁰ Historian uusi käytötapa ei enää pitänyt menneisyyttä varoittavien moraalisten esimerkkien varastona vaan korosti absoluuttista rationaalisuutta tulkinnoissa.⁵³¹ Myös kaunokirjallisia lähihistorian tulkintoja arvotettiin niiden tarjoaman historiakuvaan oikeellisuuden perusteella.⁵³²

3.4.1 Akateeminen Karjala-Seura ja vanha polvi

AKS:sta käydyn keskustelun lähtökohta oli, että järjestön vaikutusvalta suomalaiseen poliittiseen elämään ja kulttuuriin ei ollut suinkaan lakannut järjestön lakkauttamiseen 1944. 30-luvulla opiskellut nuoriso rinnastettiin radikaalien sukupolviteorian mukaisesti suoraan AKS:aan. Tämä AKS-polvi paitsi johti valtiollista elämää, myös vanhempina kasvatti nuorisoa.⁵³³ AKS ja IKL olivat lisäksi osoitus siitä, ettei kansallisuusajattelun vastenmielisenä pidetty kiihkeys, suoranainen sovinismi ollut ollut Suomessakaan tuntematon ilmiö. AKS edusti radikaaleille ”vihan ideologiaa” ja

⁵²⁹ Vihavainen 1991, 94; Jamison 1994, xi; Alapuro 1997, 125; Relander 2002, 152-153; Kuusi 2003, 363.

⁵³⁰ Turun ylioppilaslehti 6/63, Erkki Lod, ”Nykyajan kriisi”; Ylioppilaslehti 8/60, nimim. Cunctator, ”AIV, oikeus ja järki”.

⁵³¹ Vihavainen 1991, 95; Alapuro 1997, 124.

⁵³² Esimerkiksi Ylioppilaslehti 27/60, Seikko Eskola, ”Historioitsija Linna”.

⁵³³ Esimerkiksi Ylioppilaslehti 3/64, Asko Vuorjoki, ”Akateeminen Karjala-Seura”. Sodan jälkeen professoreiksi nousseista ja muista kulttuurielämän vaikuttajista monilla oli AKS-taustaa, kts. Kaskikari 1997, 186; Virtanen 1999, 219.

sen perinteen jatkuminen oli osoitus siitä, ettei ”fascismin” kansalliskiihko ollut kokonaan kuollut. ”30-luvun henki”, ”rotumystiikka” ja ”sisu-ylvästely” elivät radikaalien mielestä Suomessakin vielä vahvana, ne olivat osa enemmistön maailmankuvaa.⁵³⁴ 30-luvun aatteelliseen ilmapiiriin vetomainen ei toki ollut pelkästään kulttuuriradikaalien ylioppilaiden käyttämä retorinen keino, presidentti Kekkonenkin käytti sitä tuomittavina pitämiensä asioiden leimaamiseen. Esimerkiksi Timo Vihavainen on pitänyt Kekosta koko 30-lukuun kohdistuneen kriittisyyden johtohahmona.⁵³⁵

AKS:n perintö sitoi ylioppilaat radikaalien mielestä oikeistolaiseen ”isänmaan toivon” rooliin, jota vanhempi sukupolvi edelleen piti täytenä totena. Jopa ylioppilaiden itsensä katsottiin noudattavan tätä roolia järjestämällä soihtukulkueita ”kansakunnan verisinä muistopäivinä.” Tällaisen valmiin roolin omaksuminen tarkoitti Hannu Taanilan mukaan todellisen itsenäisyyden menetystä ja alistumista aatehistoriallisten virtausten juoksupojaksi.⁵³⁶ Perinteisen käsityksen puolustaminen oli merkki ajattelemattomuudesta.

AKS:aan viittaaminen oli tehokas retorinen keino, jonka tarkoitus oli osoittaa yhteiskunnassa tapahtunut perustavanlaatuinen arvojen ja toimintatapojen muutos. Arvioidessaan uutta kolmannen linjan sosialismia edustanutta *Tilanne*-lehteä⁵³⁷ Jörn Donner huomautti, että 30-luvun kulttuuripolitiikassa 60-luvun radikaalin kaltainen olisi ”muilutettu ja pantu tyrmään.”⁵³⁸ Samoja muilutusviittauksia esitettiin myös Rintalan *Mummoni ja Mannerheim* -romaanin kohtaaman kritiikin kohdalla.⁵³⁹ AKS:n liitetty Suur-Suomi -ajattelu toimi retorisenä tehokeinona melkein missä vain,

⁵³⁴ Jyväskylän ylioppilaslehti 16/61, Raimo Arponen, ”Kansallisuusaate puntarissa II väärillä raiteilla”; Jyväskylän ylioppilaslehti 17/61, Raimo Arponen, ”Kansallisuusaate puntarissa II Väärillä raiteilla (jatkoa)”; Ylioppilaslehti 31/62, Jörn Donner, ”Jörn Donnerin tilikirjasta 14”; Ylioppilaslehti 35/64, pääkirjoitus ”Itsenäisyys”; Kolbe 1996a,99.

⁵³⁵ Vesikansa 2004, 222; Vihavainen 1993, 220. Esimerkiksi 1962 Nuorisofestivaalin häiritsijät Kekkonen yhdisti AKS:aan ja 30-lukuun. Kekkonen arvostelu oli tehokasta koska se sisälsi myös vahvan itsekriittisen elementin: Kekkonen oli itse ollut AKS:n opiskelija-aktiiveja.

⁵³⁶ Jyväskylän ylioppilaslehti 20/66, Hannu Taanila, ”Mltä on ylioppilaiden radikalismi?”.

⁵³⁷ Tilanteesta kts. lisää Kekki 2011.

⁵³⁸ Ylioppilaslehti 2/62, Jörn Donner, ”Tilanne”.

⁵³⁹ Jyväskylän ylioppilaslehti 16/61, pääkirjoitus ”Olosuhteista”.

esimerkiksi urheilu-uutisessa.⁵⁴⁰ AKS-viittaukset eivät olleet radikaalien yksinoikeus, vaan kaikenlainen mellakointi ja muu julkinen vastustus nimettiin julkisessa keskustelussa helposti ”lapualaisuudeksi”. Antikommunistisetkin piirit pyrkivät välttämään samaistumista näihin fasismiin ja yöpakkasiin viitanneisiin käsitteisiin.⁵⁴¹

Yksi syy AKS:n menneisyyden esiintuomiseen oli se, että akateemista tutkimusta 30-luvun poliittisesta kuohunnasta oli vähän. Käsitys 30-luvusta muovautui pitkälti kuulopuheiden ja huhujen pohjalta.⁵⁴² Niinpä oli selvää että akateemisuuttaan korostaneet radikaalit toivottivat erityisesti heidän näkökulmaansa tukeneen tutkimuksen tervetulleeksi. Asko Vuorjoen AKS-tutkimukseen perustuneet artikkelit olivatkin laajasti esillä kevään 1964 *Ylioppilaslehdissä*. Vuorjoki korosti tutkimuksessaan AKS:n luonnetta taistelujärjestönä, sen ”hehkuvaa ryssävihaa”. Vuorjoen mukaan AKS:n harjoittamia toimia tuli verrata Neuvostoliiton tapaan kohdella omia vähemmistöjään.⁵⁴³ Lisäksi Vuorjoki näki AKS:n Venäjä-epäluuloisuuden historiallisen merkityksen selityksenä oman aikansa asenteisiin. Hän muun muassa rinnasti AKS:n natseihin vertaamalla heimoaktivisti Bobi Siveniä natsien marttyyriin Horst Wesseliin. Vuorjoki päätti juttusarjansa korostamalla, että todellinen rauha edellytti vapautta, ei AKS:n ajamaa suomalaisten kansojen yhtenäisyyttä.⁵⁴⁴ Näin AKS:n historian kautta tuli käsiteltyä myös Vuorjoen oman ajan polttavimmat ylioppilaspiirejä puhuttaneet kysymykset, Kekkonen uusi ulkopoliittinen linja, kansallisuusajattelun rooli ja yksimielisen julkisen keskustelun vaihtoehdoksi tarjottu pluralistinen arvomaailma.

Aikalaissitaattien käyttö oli yksi keino osoittaa 30-luvun arvomaailman vaarallisuus. Esimerkiksi Eero Silvasti lainasi omalle *YyKoo*-lehden palstallensa kokonaisia juttuja *IKL: Poliittinen aikakauslehti* -julkaisusta. Silvasti perusteli ratkaisua sillä, että IKL:llä

⁵⁴⁰ Turun ylioppilaslehti 28/62, nimim. Attila, ”Suursuomalaisuutta”.

⁵⁴¹ Vesikansa 2004, 219; Krekola 2012, 111. AKS:n perintö aiheutti muitakin muutoksia erityisesti oikeiston kielenkäyttöön. Esimerkiksi 1966 eduskuntavaalien alla vaalilyössä ei enää voitu puhua talkoista, sana kun viittasi AKS:n toimintaan. Myös vastuun korostaminen koettiin ongelmalliseksi. Vesikansa 2004, 254.

⁵⁴² Kolbe 1996a, 37.

⁵⁴³ Ylioppilaslehti 3/64, Asko Vuorjoki, ”Akateeminen Karjala-Seura”; Ylioppilaslehti 4/64, Asko Vuorjoki, ”Akateeminen Karjala-Seura 2”.

⁵⁴⁴ Ylioppilaslehti 5/64, Asko Vuorjoki, ”Akateeminen Karjala-Seura 3”; Ylioppilaslehti 6/64, Asko Vuorjoki, ”Akateeminen Karjala-Seura 4”.

oli ollut hänen mielestään kokonaan oma estetiikkansa ja omat kulttuuriarvonsa, jotka piti varsinaisen poliittisen historian lisäksi tuoda julki. Lainausten sisältö vaihteli modernin kirjallisuuden ja kulttuurin kritiikistä avoimeen antisemitismiin.⁵⁴⁵ Suora sitaatti oli alun perin *Ylioppilaslehdessä* pakinoitsija Nenän (Pentti Saarikoski) suosima tehokeino. Sillä tavoiteltiin naurunalaiseksi tarkoitetun kohteen sitomista sen omaan kielenkäyttöön.⁵⁴⁶ Saarikoskelta tämä tyylikeino levisi muillekin ylioppilaslehtien toimittajille.

Kaunokirjalliset näkökulmat olivat 30-luvun historiakuvan muotoutumisessa vähintään yhtä tärkeitä kuin vähäinen akateeminen tutkimus. Olavi Paavolaisen *Synkän yksinpuhelun* näkökulmaa AKS:aan uskonnollisena kansankiihkona radikaalit kiittelivät. Itä-Karjalasta oli Paavolaisen tulkinnan mukaan yritetty tehdä 30-luvulla kirkon siunaamaa suomalaista koloniam. Myös *Synkän yksinpuhelun* sodanjälkeinen negatiivinen vastaanotto oli radikaalien mielestä esimerkki AKS:n kulttuurisesta jatkumosta. Paavolaisen katsottiin olleen ”valveilla” jo 30-luvulla. Edelleenkin vain harva oli havahtunut Paavolaisen uuteen kosmopoliittiseen maailmaan. Toisaalta Paavolaisen teoksen tulkintojen arvioinnissa kiinnitettiin huomiota siihen, miten nuori polvi ymmärsi sen olevan sekä taidetta että toisaalta ”oikeassa” suhtautumisessaan sotaan. Kaunokirjallinen tulkinta oli osoitus edistysuskon toimivuudesta: kirjan avulla nuoriso saavuttaisi immuniteetin ”tyhmyyttä” ja Neuvostoliittoa kohtaan tunnettuja ennakkoluuloja kohtaan.⁵⁴⁷

Kulttuuriradikaali piiri loi aktiivisesti vastakkainasettelua kahden vuosikymmenen välille pyrkimällä osoittamaan molemmille oman erottamattoman maailmankuvansa. Yksi argumentaation linja tässä sukupolvien välisen eron osoittamisessa oli kuitenkin niiden samankaltaisuuksien esittely. Esimerkiksi Jouko Tyyrin mielestä 60-luvun nuoriso edusti uutta 30-lukua: nuoriso politisoitui vallalla ollutta heikkoa ikäluokkaa vastaan.⁵⁴⁸ 30-luvun ylioppilaspiirien kansallinen ”kulttuuri-isänmaallisuus” oli ollut

⁵⁴⁵ YyKoo 9/62, Eero Silvasti, ”Kirjallisuuskatsaus”; YyKoo 10/62, ”Euroopan kulttuurikriisi”; YyKoo 11/62, ”Kulttuurin juutalaistuminen”.

⁵⁴⁶ Manninen 1987, 254.

⁵⁴⁷ Ylioppilaslehti 2/61, Pasi Rutanen, ”Suomalainen maisema”.

⁵⁴⁸ Ylioppilaslehti 6/62, Jouko Tyyri, ”Uusi 30-luku?”.

oman aikansa radikalismia.⁵⁴⁹ Rinnastaminen oli myös vallalla olleiden piirien kritiikin muoto, esimerkiksi Jörn Donner näki 30-luvun arvoja omassa ajassaan. Kekkonen ja maalaisliiton hallituksen yhdistelmä oikeaa ulkopoliittikkaa ja kulttuuritaantumusta oli Donnerin mukaan 30-lukulaisuutta.⁵⁵⁰

Sukupolvien samaistaminen oli toisaalta myös 30-luvun historiakuvan problematisoimisen keino. Donner muistutti, että vallassa oleva vanhempi polvi oli omassa nuoruudessaan ollut aivan vastaava ”viikarijengi”. Tämä osa menneisyydestä haluttiin kieltää ja muistella enemmän kasvatuksen ”kansalliskristillisiä” ulottuvuuksia. Donner vielä korosti tätä näkökulmaa muistelemalla omia opiskeluaikojaan 50-luvulla. Tuolloinkin suurin osa opiskelijoista oli Donnerin mukaan ollut laiskoja, ”Osakunnassa puhuttiin soopaa, harrastettiin juonia ja ryypättiin.”⁵⁵¹ Tämä argumentaatio tuo mielenkiintoisella tavalla esiin radikaalin ymmärryksen siitä, että aikalaistenkin 30-lukua koskevat käsitykset perustuivat ennen kaikkea muisteluun, eikä niitä siksi voitu pitää objektiivisina faktoina. 30-luvun aikaisten muistelu oli radikaalien mielestä aktiivinen prosessi joka korosti tiettyjä piirteitä ja häivytti toisia. Tästä syystä myös radikaalien käsityksille aikakauden luonteesta oli oltava tilaa.

Rinnastusta käyttivät hyväkseen myös radikalismien ulkopuoliset tarkkailijat. Radikaaleille tällainen kansallismielisyyden ja uuden kansainvälisen rinnastaminen ei luonnollisesti alkuunkaan sopinut. Vaikka radikaalin ja liberaalin käsitteet myönnettiin vaikeasti määriteltäviksi oli niille silti pakko jokin sisältö sopia. Radikaalien mukaan nuorison aatteellisuus oli kiistatta muuttunut, eikä pelkkä aatteellisuus itsessään riittänyt rinnastuksen perusteluksi:

”AKSillä ei nykyisin ole vastinetta sen enempää vasemmalla kuin oikeallakaan ja että AKSää on - sanoisinko kansallisen mielenterveyden kannalta - hedelmällisintä tarkastella poikkeusilmiönä, ainutkertaisena yksityistapauksena.”⁵⁵²

⁵⁴⁹ Jyväskylän ylioppilaslehti 3/64, Pauli Lampinen, ”ylioppilaan muuttuvasta maailmasta”.

⁵⁵⁰ Ylioppilaslehti 1/62, Jörn Donner, ”Äänesi”.

⁵⁵¹ Ylioppilaslehti, 31/63, Jörn Donner, ”Jörn Donnerin uusi tilikirja 8”; Ylioppilaslehti, 33/63, Jörn Donner, ”Jörn Donnerin uusi tilikirja 9”.

⁵⁵² YyKoo, kesännumero 1966, Risto Hannula, ”Selviöstä”.

60-luvun radikalismi halusi näyttäytyä pelkän opportunistisen vastustamisen sijaan tahtona kääntää koko mentaliteetti vastakkaiseksi. Radikaalit mielestään kritisoivat vallinnutta arvomaailmaa eivätkä 30-luvun tyyliin olleet viemässä sitä äärimmäisyyksiin. Sotaisia hyveitä, yksimielisyyttä ja kiihkeää nationalismia vastustamalla radikaalit katsoivat samalla vastustavansa tosiasiallisesti juuri AKS:n edustamia arvoja.⁵⁵³

3.4.2 Sotasukupolvi

30-luvun tarkastelussa ja vanhan polven arvojen kritiikissä ei ollut kysymys pelkästään vuosikymmenen tosiasiallisista tapahtumista. Radikaali argumentaatio piti 30-luvun AKS-vaikutteista ideologiaa syynä Suomen osallisuudelle toiseen maailmansotaan. Kansallisuusaate selitti sotia myös yleisesti, sekä sisällissotaan että toiseen maailmansotaan oli osallistuttu ”Runebergin hengessä.”⁵⁵⁴ Koko itsenäisyyden alkuaajan isänmaallisuus perustui radikaalien mielestä runebergilaisen kansallisromantiikan militarisointiin suojeluskunnissa, kouluissa ja armeijassa. Tämä romantiikka oli valloillaan vielä talvisodan alkaessa.⁵⁵⁵ Radikaalit katsoivat, että myös sodan aikana Suomessa oli vaalittu keinotekoista yksimielisyyden ihannetta. Tämä sota-ajan historiaan perustunut käsitys tuotiin vahvasti esiin julkisuudessa. Sotasensuurista keskusteleminen loi edellytykset koko sotien merkitystä käsitelleelle kiistalle.⁵⁵⁶ Vastapuoli taas pyrki vastustamaan tätä käsitystä esittämällä, että talvisodan yksimielisyys osoitti myös sitä edeltäneen kansallisen yksimielisyyden tarpeellisuuden.⁵⁵⁷ Radikaalien mielestä sota oli hävittänyt kansallisromantiikan eikä sitä siten enää voinut vaalia kansakunnan virallisena ajattelutapana.

⁵⁵³ YyKoo, kesänumero 1966, Risto Hannula, ”Selviöstä”; Ylioppilaslehti 12/65, Sebastian, ”Commentarii Rakentaen, ei repien”; Turun ylioppilaslehti 13/61, Kivikirves, ”Historian kirjoitus ja ajan henki”; Turun ylioppilaslehti 29/64, Sebastian, ”Commentarii. Sotasalaisuuksia”.

⁵⁵⁴ Ylioppilaslehti 4/63, Juha Virkkunen, ”Avoin kirje J.L. Runebergille”.

⁵⁵⁵ Ylioppilaslehti 4/64, nimim. -JN, ”Vänrikin tulikoe”.

⁵⁵⁶ Ylioppilaslehti 23/64, Jaakko Turkka, ”isiltä perityt arvot”; Tuominen 1991, 388; Arminen 1999, 220.

⁵⁵⁷ Vesikansa 2004, 236.

Kriittisempien kommenttien mukaan sota ei ollut aiheuttanut riittävän suurta muutosta: "Vuoden 1944 olisi pitänyt muuttaa paljon muuta maassamme, paitsi sen minkä se muutti."⁵⁵⁸ Tämän näkökulman mukaan sotaa edeltäneet ja siihen johtaneet arvot olivat edelleen läsnä suomalaisessa yhteiskunnassa. Vihjattiin muun muassa, että Turussa kommunisteja ja maalaisliittolaisia "vainonneet" oikeistopiirit vihasivat myös juutalaisia ja lauloivat NSDAP:n puoluehymniä *Die Fahne Hochia* akateemisissa juhlatilaisuuksissa.⁵⁵⁹

Vaikka sodan päättymisestä oli vuonna 1964 kulunut 20 vuotta, radikaalien mukaan Suomessa juhlittiin sekä sodan päättymistä että rauhan alkamista. Näistä vain jälkimmäinen oli oikea tapa: "Sota oli taannuttanut, kaventanut näkökenttää ja yhdenmukaistanut negatiivisella tavalla." Rauha mahdollisti vapauden, joten suhtautuminen sotaan edeltäneeseen aikaan "vanhoina hyvinä aikoina" oli liioiteltua.⁵⁶⁰ Radikaalien mielestä virallinen taho edelleen ylläpiti ja jopa elvytti sotien muistoa. Silti koko ajan oli enemmän niitä, jotka näkivät "mustan menneisyyden".⁵⁶¹ Tärkein historiakäsityksen muutos suhtautumisessa sotien historiaan oli analyyttisen viileyden korostaminen tarkastelussa.⁵⁶² Sota-ajalla nähtiin vaikutuksensa myös yleiseen kielenkäyttöön. Dramaattisesta ja yksimielisyyttä vahvistaneesta kielestä oli luovuttava ja siirryttävä yksilölliseen, autonomiseen kielenkäyttöön.⁵⁶³ Oman sotakokemuksen puuttuminen ei voinut olla este kritiikin esittämiselle sillä oma kokemus sodasta olisi todennäköisesti tarkoittanut kuolemaa.⁵⁶⁴

Sotamuistojen roolin kyseenalaistaminen oli koko sota-aikaa koskeneessa radikaalissa uudelleenarvioinnissa keskeistä.⁵⁶⁵ Erityisesti talvisodan muistelu vertautui radikaalissa argumentaatioissa muinaisiin, ihmisuhreja vaatineisiin

⁵⁵⁸ Ylioppilaslehti 35/61, Jörn Donner, "Kukanpäivänä".

⁵⁵⁹ Ylioppilaslehti 10-11/62, Jouko Tyyri, "Valkoinen lehtimies".

⁵⁶⁰ Turun ylioppilaslehti 20/64, pääkirjoitus "Ei väliaikaa"; Ylioppilaslehti 31/64, pääkirjoitus "Historiankirjoitus".

⁵⁶¹ Turun ylioppilaslehti 14/65, Lasse J. Tuominen, "Menneisyyden kieltäminen"; Kinnunen 2001, 40.

⁵⁶² Ylioppilaslehti 31/64, pääkirjoitus "Historiankirjoitus"; Kolbe 1996a, 100.

⁵⁶³ Alapuro 1997, 118.

⁵⁶⁴ Ylioppilaslehti 1/65, Pentti Saaritsa, pääkirjoitus "Sukupolvi".

⁵⁶⁵ esimerkiksi Ylioppilaslehti 35/64, Sotaorpo, "Arvoisa herra Arijousi"; Ylioppilaslehti 29/64, Tampereen Sadankomitea ry, "YH -64"; Kolbe 2008, 366-367.

”kultteihin”: tällainen ”urhoollisuuden” ja ”veren” palvominen oli lopetettava. Yksilö olisi valinnut elämän neuvostokansalaisena vaihtoehtona oman hengen menetykselle. Radikaalit ymmärsivät sotaperinteen ylläpitämisen syyksi sen, että sensuurin ja propagandan huijaamaksi tulemista oli vaikea myöntä, erityisesti kun menetykset olivat olleet niin raskaat.⁵⁶⁶ Niinpä talvisodan päättymisen 25-vuhtullisuuksien yhteydessä kritiikki kohdistui juhtullisuuksien lisäksi niiden osallistujiin. Juhlijat olivat radikaalien määritelmän mukaan ”keski-ikäisiä” ja itse juhtullisuudet suuntautuvat menneeseen. Tästä syystä ne eivät nuoria juuri kiinnostaneet: ”Sankarivainajat suokoot meille nuorille anteeksi, ettemme jaksa tulla niihin juhliin, joissa heitä muistetaan.” Radikaalit katsoivat, että kaatuneita voitiin kunnioittaa, vaikka samalla ihmeteltäisiinkin, miksi koko sota oli edes käyty. Tavoitteena oli, että tulevaisuudessa sotia ei enää syttyisi. Kaatuneet haluttiin muistaa ennen kaikkia isinä, jotka toteuttivat esivallan vaatimukset. Muisteluihin olisi tullut ottaa mukaan myös hävinnyt osapuoli, jotta rauhan vaatima yhteistyö olisi korostunut. Nuoretkaan eivät halunneet ”olla pelkästään isänmaallisia, me haluamme elämämme moninaiseksi ja rikkaaksi.”⁵⁶⁷

Näkemyks, jonka mukaan talvisota oli ”kansallinen aarre” tyrmättiin radikaalien piirissä. Heidän mielestään vallalla ollut kulttuuri vaati talvisodan henkeä takaisin, vaikka kaikenlainen asevelihengestä puhuminen oli rauhan aikana suorastaan luonnotonta. Sodan kunniallisuuden muisteluun osallistuivat radikaalien mielestä lähinnä ”viesti- ja huoltomiehet”, kun taas etulinjassa taistelleita tällainen toiminta ei heidän mielestään voinut juuri kiinnostaa.⁵⁶⁸ Sodissa kaatuneiden muistamisesta haluttiin siis erottaa vastenmielisenä pidetty kansallismielinen tyyli, jonka radikaalit melko suoraan samaistivat sotaintoiiluun ja suoranaiseen sodanlietsontaan.

Sodan muistamisessa nähdyt ongelmat heijastuivat radikaalien mielestä luonnollisesti myös ajanjaksoa käsittelevään akateemiseen tutkimukseen. Teoria

⁵⁶⁶ Ylioppilaslehti 10-11/62, Pekka Westerinen, ”Eri-laisten arvojen kanonisoinnista”; Ylioppilaslehti 4/63, Juha Virkkunen, ”Avoin kirje J.L. Runebergille”.

⁵⁶⁷ Jyväskylän ylioppilaslehti 8/65, pääkirjoitus, ”Neljännesvuosisata talvisodasta”; Jyväskylän ylioppilaslehti 24/64, Tapani Pursiainen, ”Oikea asevelihenki”.

⁵⁶⁸ Ylioppilaslehti 11/60, pääkirjoitus ”Sodasta”; Oulun ylioppilaslehti 13/64, HH. ”Nykynuoriso ja talvisodan henki”; Jyväskylän ylioppilaslehti 24/64, Tapani Pursiainen, ”Oikea asevelihenki”; YyKoo kesänumero/65, Torsten Peltomo, ”Rauhan ja sodan sankarit”.

jatkosodan puolustuksellisesta luonteesta eli radikaalien mielestä vielä vahvana ja sodanaikaisen propagandan katsottiin siirtyneen sellaisenaan normatiiviseksi historiakuvaksi. Ongelma oli yhteisön ja yksilön moraaleiden sekoittumisen aiheuttama tunne sodan oikeutuksesta. Unohdettiin, että vanhan rajan ylittäminen oli jo sodan aikana tarkoittanut rivimiehille sodan muuttumista ”pyhäksi ristiretkeksi”. Suomen ja Neuvostoliiton suhteet eivät olleet enää ongelma, joten tarkasteltavaksi piti ottaa apologinen historiakuva. Se kun oli nyt muuttuneissa ulkosuhteissa yhtä vähän tarpeellinen kuin tosikaan.⁵⁶⁹ Lisäksi talouskasvun mahdollistaman sosiaalisen ja sivistyksellisen kohenemisen takia 60-luvun Suomen voima haluttiin nähdä mieluummin kulttuurissa kuin sotamuisteloissa.⁵⁷⁰

Charles Leonard Lundinin Suomen aktiivista sotapolitiikkaa korostaneen kirjan *Suomi toisessa maailmansodassa* yhteydessä käytiin aktiivinen ja myös Lundinin tulkintoja tukenut keskustelu. Kirjaa pidettiin ulkopuolisen näkökulmansa puolesta hedelmällisenä ja sen merkitystä kansalliselle itseymmärrykselle korostettiin: “Lundinin tutkimus kuuluu niihin aapeluksiin, jotka meidän olisi luettava ja osattava, vaikka kuinka tekisi mieli kansallisen itsepetoksen Impivaaraan.”⁵⁷¹ Toki sotien merkityksen uudelleenarviointiin kriittisemmin suhtautuneet esittivät myös näkemyksiä, joiden mukaan Lundinin tutkimus loi myyttiä ja oli parhaimmillaankin tulkinnanvarainen, asiaton ja harhaanjohtava. Heille kyseessä oli kärkevä ja epäasiallinen ”sensaatiokirjoitelma.” Silti keskustelijoita muistutettiin siitä, että sananvapaus ulottui myös sodista käytyyn keskusteluun.⁵⁷²

Lundinin tapaus oli myös yksi esimerkki siitä, miten uusien, yhteiskuntatieteellisten lähestymistapojen tuoreutta ja tärkeyttä korostettiin ja vanhaa, saksalaiseksi miellettyä sivistystä arvosteltiin. Ennen kaikkea tärkeää oli osoittaa, ettei vanha

⁵⁶⁹ Turun ylioppilaslehti 17/61, nimim. Kivikirves, ”Miekalla rajaa”. Viittauksen vanhan rajan ylittämiseen ja sen herättämään kritiikkiin on helppo nähdä viittauksena *Tuntemattomaan sotilaaseen* ja siten myös yhtenä osoituksena romaanin merkityksestä sodasta käydylle keskustelulle. Tästä lisää luvussa 3.3.3.

⁵⁷⁰ pääkirjoitus ”60-luvun itsenäisyyspäivä”, Ylioppilaslehti 39/60, 3

⁵⁷¹ Ylioppilaslehti 40/60, Matti Kurjensaari, ”Vuosien 1939-44 tapahtumat 2”; Ylioppilaslehti 39/60, ”Vuosien 1939-1944 tapahtumat”.

⁵⁷² Ylioppilaslehti 39/60 ja 40/60, Ilkka Hakalehto, ”Eksyttävä analyysi”; YyKoo 5/62, Erkki Karjalainen, ”Jatkosodan synnyn ongelmat”; Jyväskylän ylioppilaslehti 12/62, Pertti Kuokkanen, ”Suomi tienhaarassa”.

sivistysihanne ja -perinne ollut sen vapaampi poliittisista painotuksista kuin uusikaan.⁵⁷³ Tässäkään tapauksessa ajatus kaikkeen tutkimukseen sisältyvistä ennako-oletuksista ei miellyttänyt kaikkia. Lundinin asenteellisuuden tilalle haluttiin ”luonnontieteellisempää”, ”totuuteen” ja teorioihin nojaavaa historiantutkimusta.⁵⁷⁴ Myös Timo Vihavainen on pitänyt Lundinin tutkimusta osoituksena sotapolitiikan moraalisen arveluttavuuden alleviivaamisesta.⁵⁷⁵

Sotaa koskeva tutkimus oli myös sukupolvikysymys. Tuomo Polvisen tutkimusta⁵⁷⁶ pidettiin ansiokkaana, koska Polvinen itse edusti 50-luvun polvea ja oli siten vapaa kaikkia vanhempia tutkijoita vaivaavasta ”provinssialismista.” Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että tutkimuksessa oli mukana radikaaleille niin tärkeä kansainvälinen näkökulma. Suomi oli tutkimuksen ”objekti eikä subjekti”. Samalla katsottiin, että tämä näkökulma varmisti esimerkiksi Lundinia arvostelleiden korostaman objektiivisuuden ja asiallisuuden. Muuten objektiivisuuden ajatusta karstastaneille radikaaleille käsite kuitenkin kelpasi arvottamaan heidän näkökulmaansa puolustanutta tutkimusta.⁵⁷⁷

Todella kiihkeäksi keskustelu jatkosotaan johtaneista olosuhteista ja poliittisista päätöksistä sekä näiden historiallisista tulkinnoista muuttui, kun Anthony F. Upton julkaisi vuonna 1965 tutkimuksensa Suomen talvisodan jälkeisestä lähentymisestä Saksan kanssa. Keskustelussa olivat esillä jo moneen kertaan toistettu käsitys Suomen vaihtoehdottomuudesta mutta myös sukupolvinäkökulma, jonka mukaan Uptonin tutkimuksesta oli hyötyä nimenomaan nuorelle polvelle. Upton kun ei jälkiviisastellut tai neuvonut ulkopuolelta.⁵⁷⁸ Uptonin merkityksestä kertoo, että häntä haastateltiin laajasti *Ylioppilaslehteen*. Haastattelu toi hyvin esiin jatkosodan syiden tulkintaan liittyneen kiistan. Silloinen Helsingin Yliopiston poliittisen historian professori L.A. Puntila, jatkosodan aikainen Valtion tiedotuslaitoksen

⁵⁷³ Ylioppilaslehti 1/61, Erkki Reenpää, ”Professori Lundinin ’tietty kanta’ ”.

⁵⁷⁴ Ylioppilaslehti 5/61, Heikki Pesonen, ”Liberaalit historioitsijat”.

⁵⁷⁵ Vihavainen 1991, 74.

⁵⁷⁶ Polvinen Tuomo, Suomi suurvaltojen politiikassa 1941-44 : jatkosodan tausta. WSOY 1964.

⁵⁷⁷ Ylioppilaslehti 31/64, Markku Järvinen, ”Suurvallat ja Suomi eli mitä tapahtui todella 1941-44”; Ylioppilaslehti 31/64, pääkirjoitus ”Historiankirjoitus”.

⁵⁷⁸ Ylioppilaslehti 8/65, Markku Järvinen, ”Talvisodasta jatkosotaan”; Ylioppilaslehti 34/65, pääkirjoitus ”Vaihtoehto”.

apulaispäälikkö, oli nimittäin myös paikalla ja kritisoi avoimesti Uptonin näkemyksiä. Haastattelua lehdelle tehnyt *Ylioppilaslehden* toimittaja koki jopa tarpeelliseksi puolustella haastateltavana ollutta Uptonia.⁵⁷⁹

3.4.3 Sota kulttuurissa

Väinö Linnan *Tuntematon sotilas* oli jo 50-luvun puolella herättänyt kiivaan keskustelun sodan totuudesta ja sen luonteen ”oikeasta” tulkinnasta. *Tuntemattoman* merkitystä sodista muodostuneelle historiakuvalle ei voine liiaksi korostaa.⁵⁸⁰ *Täällä Pohjantähden alla* -trilogiasta muodostui samanlainen, tällä kertaa vuoden 1918 totuutta käsitelleen keskustelun käynnistäjä. Linnan kirjasta kiisteltiin nimenomaan siltä pohjalta, kuinka totuudellisena sen historiakuvausta voitiin pitää.⁵⁸¹ *Täällä Pohjantähden alla*-sarjaa on pidetty jopa syynä siihen, että 1960-luvulla menneisyyttä koskenut keskustelu kohdistui nimenomaan vuoteen 1918 ja toisaalta 30-luvulle. Sotiin suhtautuminen oli arkuutensa takia helppo kohde myös provosoinnille.⁵⁸² Kansallisen menneisyyden hahmottaminen oli 60-luvulla käymistilassa, minkä takia sitä lähestyttiin juuri kirjallisuudesta käsin. Tutkimus ei ehkä olisi saanut aikaan samanlaista julkista kohua ja keskustelua. Pohjantähtikin osui tutkimuksen aukkokohtaan ja se haastoi avoimesti tutkijoiden näkemykset viimeistään Linnan tutkijoiden kanssa käymän jälkipyykin takia.⁵⁸³ Kimmo Rentola onkin kutsunut sisällissodan ”sovittamista” yhdeksi 60-luvun suurista teemoista. Ajalle tyypillisesti sosiologian rooli oli tässäkin keskeinen.⁵⁸⁴

Radikaalien kannalta Linnan tuotannossa olennaista oli, että *Täällä Pohjantähden alla* -sarja osoitti ”romanttis-vanhoillisen” kansallisuusideologian olevan osa pidempää suomalaista historiaa. Samalla se toi voittaneen osapuolen historian rinnalle uuden, ”kriittillisen” ja ennakkoluulottoman käsityksen, jonka mukaan

⁵⁷⁹ Ylioppilaslehti 34/65, ”Valinta oli väärä - koska tulos oli huono”.

⁵⁸⁰ Arminen 1989, 86; Manninen 1996, 87.

⁵⁸¹ Nummi 1999, 99-100; Kuusi 2003, 366. Linna-keskusteluissa kirjallista antia tärkeämpää oli historiakuvista noussut kohu.

⁵⁸² Suominen 1997, 158-159; Vesikansa 2004, 232.

⁵⁸³ Nummi 1999, 100; Niemi 1999, 165; Haapala 2001, 25-26; Kuusi 2003, 366.

⁵⁸⁴ Haapala 2001, 28; Rentola 2003, 113.

sisällissodassa oli taisteltu Suomen yhteiskuntajärjestelmästä, ei niinkään itsenäisyydestä. Punaisten tyytymättömyys vallinneeseen tilanteeseen oli siis jälkikäteen täysin ymmärrettävä näkökanta ja heidän näkemyksensä sodan merkityksestä oli yhtä ”suomalainen” kuin valkoisen osapuolen. Erityisesti kirjalla oli rooli sisällissodan kauhujen sekä vielä selvemmin niiden muistamiseen liittyneiden traumojen esiintuojana.⁵⁸⁵ Tämä oli radikaalien mielestä tärkeää, koska suomalainen kirjallisuus oli yleensä keskittynyt lähinnä ”kuolemanvietin vahvistamiseen militarismilla.”⁵⁸⁶ Radikaalien mukaan nimenomaan nuoriso omaksui tämän uuden, punaisen ja valkoisen totuuden välissä sijainneen ”valheettoman” ja ”kansallisista myyteistä riisutun totuuden”, joka käytännössä tarkoitti kansainvälisyyden korostamista kansallisen ajattelutavan sijaan.⁵⁸⁷ Myös Jörn Donner ihmetteli, miten *Tuntemattoman sotilaan* sisältämä selvä kritiikki oli sivutettu Edwin Laineen elokuvaversioon kansallisromanttisemman tulkinnan korostuessa. Donnerille nämä erilaiset Linna-tulkinnat olivat allegoria koko Suomea kohdanneesta muutoksesta, sillä ne korostivat Donnerin mukaan ristiriitaa uuden ja vanhan välillä ja kuvasivat meneillä ollutta hyppäystä ”keskiajalta tulevaisuuteen.”⁵⁸⁸

Eräs perustelu Linnan historiallis-poliittisen linjan painottamiselle oli se, että Pohjantähti-trilogia ei radikaalien mielestä ollut kirjallisesti merkittävä teos: 60-luvun kirjallisuuden olisi pitänyt olla tyyliltään modernia. Trilogia edusti radikaaleille ennen kaikkea poliittista ja yhteiskunnallista vaikuttamista, siinä kun murrettiin kansallisia myyttejä.⁵⁸⁹ Linnan näkemystä sisällissodasta pidettiin ”terveenä” ja realistista isänmaakäsitystä romaanin todellisena ansiona. Selvän yhteiskunnallisen viestin takia sitä ei silti käsitelty ensi sijassa kirjallisuutena, ennemminkin valtavana pamflettina.⁵⁹⁰ *Täällä Pohjantähden alla* oli radikaalien mielestä poliittisessa keskustassa: se ei kelvannut *Uudelle Suomelle* mutta ei kommunisteillekaan, koska

⁵⁸⁵ Aviisi 22/66, Pertti Hémanus, ”Kunnia kummallekin”; Ylioppilaslehti 25/62, Jörn Donner, ”Jörn Donnerin tilikirjasta 8”. 60-luvulla sisällissodan tapahtumiin kiinnitettiin muutenkin entistä enemmän huomiota. Erityisesti muistitiedon rooli korostui, sillä punaista totuutta ei hyväksytty osaksi virallista traditiota. Kuusi 2003, 367.

⁵⁸⁶ Turun ylioppilaslehti 18/62, Rauno Setälä, ”Hävyn kääntöpiiri”.

⁵⁸⁷ YyKoo 3/63, Taisto Pohjola, ”Väri vai maa? Meidän Meri ja Linna”.

⁵⁸⁸ Ylioppilaslehti 24/61, Jörn Donner, ”Linna”.

⁵⁸⁹ YyKoo 3/63, Taisto Pohjola, ”Väri vai maa? Meidän Meri ja Linna”.

⁵⁹⁰ Ylioppilaslehti 26/62, Aimo Moilanen, ”Linnan trilogian päätös”.

siitä puuttui ”hegeliläinen kansallisuususkonto.” Kansallisen synteessin tavoittelu teki romaanista oikeutetun kohteen historiallisesta paikkansapitävyydestä käydylle kiistalle.⁵⁹¹ Linna kyllä näytti edistyksen suunnan, mutta ei enää 60-luvulla ollut ajankohtainen, sillä hän painotti liiaksi kansallista ulottuvuutta.⁵⁹² Hegeliläisyydestään huolimatta Linnaa pidettiin silti ”30-luvun kansallisuususkontojen ongelmien” ratkaisijana, varsinkin kun nuoret radikaalit olivat luomassa hänen töidensä pohjalta uutta ”kansallista uskontoa”. Se piti sisällään menneisyyden traumojen objektiivisen tarkastelun, siis punaisen ja valkoisen totuuden yhteensovittamisen. Tästä suomalaisesta ”synkretismistä” radikaalit tavoittelivat ”kansallista päävirtausta.”⁵⁹³

Linna edusti siis yhteiskunnallisen vaikuttamisen arvomaailmaa, jonka kulttuuriradikaalit jakoivat. Modernismi tyylinä oli kuitenkin niin tärkeä, että selkeäksi idoliksi Linna ei kulttuuriradikalismille missään vaiheessa muodostunut. Linnan suhde radikalismiin olikin varsin ongelmallinen: modernistit pitivät hänen tuotantoaan viimeisenä suurena kansallisena kertomuksena.⁵⁹⁴ Kärkevimmille kriitikoille Linna oli jopa taantumuksen symboli: ”Linnaa ja kalkkeutuneita pirkkalaiskirjailijoita sopii vihata, siihen on täysi syy. He ovat vanhoja, dominoivia napaansatuijottajia.” Kulttuurin ”pimeyttä” oli ollut loihtimassa ”kyökkipiian lailla kirjoittava Väinö Linna”, joka kirjailijana edusti lähinnä muotia, ei taidetta.⁵⁹⁵

Linnan roolista käyty keskustelu osoittaa hyvin sen kiistan, jota kulttuuriradikalismien yhteiskunnallinen painotus kävi taiteen moderneja tyylipiirteitä korostaneen, jo 50-luvulla alkaneen näkemyksen kanssa. Samalla se korosti kulttuuriradikalismien elitistisyyttä. Linna ei kirjailijana kelvannut millekään poliittisesti värittyneelle kulttuurieliitille. Yksi selittäjä radikaalien kompleksiin Linna-suhteeseen oli varmasti se, että Linnaa julkaisseen tamperelaisen WSOY:n maine oli *Ylioppilaslehden*

⁵⁹¹ Turun ylioppilaslehti 27/62, nimim. Sebastian, ”Väinö Linna ja totuus”; Ylioppilaslehti 4/64, Erno Paasilinna, ”Kirjailijoilla on kohtalonsa 4 Väinö Linna”.

⁵⁹² YyKoo 3/63, Taisto Pohjola, ”Väri vai maa? Meidän Meri ja Linna”.

⁵⁹³ Turun ylioppilaslehti 27/62, nimim. Sebastian, ”Väinö Linna ja totuus”.

⁵⁹⁴ Hurri 1993, 127; Nummi 1999, 99.

⁵⁹⁵ YyKoo 3/61, Arvo Ahlroos, ”Täällä väinö linnan alla”; YyKoo 4/61, Heikki Parkkonen, ”Moderni suunsoitto ja argumentit”; Jyväskylän ylioppilaslehti 8/63, Eero Raassina, ”Pohjantähti dramatisoituna - täysi nolla”.

radikaaleja lähellä olleessa Eino Leino -seurassa varsin maalainen.⁵⁹⁶ Toisaalta sotaa käsitelleet modernistit, esimerkiksi Paavo Haavikko ja Veijo Meri erottivat kirjojensa tapahtumat selvemmin toteutuneesta historiasta, mikä kyllä vapautti heidän tarkastelunsa historiallisen totuuden näkökulmasta mutta samalla tarkoitti sitä, että Linnan kirjojen esiin tuomat yhteiskunnalliset jännitteet jäivät taka-alalle. Kirjalliselle modernismille oli leimallista radikaali epäpoliittisuus, se esitti arvokritiikkiä mutta kavahti samalla suoraa yhteiskunnallista osallistumista.⁵⁹⁷

Linnan lisäksi Paavo Rintalan 60-luvulla julkaistut sotaa käsitelleet romaanit herättivät runsaasti keskustelua ylioppilaslehdissä. Rintalaa on jopa pidetty uuden sukupolven Linnana.⁵⁹⁸ Erityisesti vuonna 1963 julkaistu *Sissiluutnantti* ja sen lottien moraalia käsitelleet kohdat aiheuttivat kiihkeää mielipiteidenvaihtoa. Huomionarvoista Rintalan teoksesta käydyssä keskustelussa oli, että vaikka Rintalaa puolustaneet huomauttivat kyseessä olevan kaunokirjallinen teos eikä dokumentti sodan todellisuudesta, käytiin keskustelua silti Rintalaa vastaan hyökänneiden näkökulmasta pohtimalla muun muassa kirjailijan puuttuvan rintamakokemuksen vaikutusta romaanin kuvauksen aitouteen. Radikaalien mielestä oli ongelmallista, että akateemisetkin tahot vaativat kaunokirjallisuudelta kansakunnan moraalin tutkimista, edistämistä ja vahtimista. Radikaaleille *Sissiluutnantti* oli ”hersyvässä ironiassaan” malliesimerkki ”oikeista” radikalismista.⁵⁹⁹ Kirjaan kohdistunut kritiikki oli radikaalien mielestä keskittynyt väärin asioihin. Esimerkiksi Eino S. Repo arvioi, että *Sissiluutnantin* sensuurivaatimuksia aiheuttaneet sodanaikaisen sukupuolimoraalin kuvaukset olivat kyllä mieltä kiihottavia, mutta kiinnostavinta Rintalan teoksessa oli kysymys sotilaallisen sankaruuden luonteesta.⁶⁰⁰

Rintalan kirjasta käyty keskustelu laajenikin koskemaan yleisempää maailmankuvaa.⁶⁰¹ Pisimmälle vietyinä *Sissiluutnantti*-kiista oli väittelyä totuuden

⁵⁹⁶ Rinne 1999, 89-91; Virtanen 1999, 235-236.

⁵⁹⁷ Vihavainen 1993, 219; Alapuro 1997, 125-126.

⁵⁹⁸ Kolbe 1996a, 162.

⁵⁹⁹ Ylioppilaslehti 33/63, Eino S. Repo, ”Sissien sota ja lottien”; Jyväskylän ylioppilaslehti 27/63, Arvo Ahlroos ”Puhellaan pois”; YyKoo 10/63, Leena Aaltonen, ”Ja me pojat tapeltiin niin”.

⁶⁰⁰ Ylioppilaslehti 33/63, Eino S. Repo, ”Sissien sota ja lottien”.

⁶⁰¹ Suominen 1997, 158-159.

luonteesta. Professori Urpo Harvan ja Eero Silvastin kirjasta käymässä debatissa nousi esiin kirjallisen estetiikan ja menneisyyden todellisuuden suhde. Silvastin mielestä oli mieletöntä olettaa, että kirjailija missään olosuhteissa toimisi refleктоijana todellisuuden ja lukijansa välillä. Kirjailijan luoman maailman ja todellisuuden suhde oli kysymyksenä triviaali. Rintalan romaanihahmojen tulkitseminen objektiivisiksi, Suomen käymän sodan osallisiksi ja tuon sodan tarkoituksellisuuden esittäjiksi osoitti Silvastin mielestä lähinnä kirjallista sivistymättömyyttä. Edes sodan yleisen mielekkyyden pohtiminen Rintalan kirjan perusteella ei ollut Silvastin mielestä järkevää, inhimillistä kokemusta ei voinut yleistää minkään kansa-subjektin yhteiseksi kokemukseksi. Itse asiassa tällaisen kansan käsittäminen ylipäänsä oli harha.⁶⁰² Harvan mukaan Silvastin subjektiivisuutta korostanut linja ei voinut olla koko totuus. Kirjailijoiden ei hänen mukaansa tullut jättää yhteiskuntaa koskevaa kuvausta journalisteille tai sosiologeille.⁶⁰³

Rintalaa oli muidenkin kriitikoiden mielestä voitava arvostella, hän ei kuvannut ”mielikuvitusotaa” vaan Suomen menneisyyttä. Selitystä Rintalan asenteeseen haettiin muun muassa pikkupoikana omaksutusta ”tirkistelymentaliteetista”, ”sotaheilojen kuvaus” taas oli lähinnä osoitus ideoiden puuttumisesta.⁶⁰⁴ *Sissiluutnantista* käyty keskustelu osoittaa, että kamppailu kirjan puolesta ja sitä vastaan oli samalla valtataistelua siitä, kenellä oli oikeus määrittää oikea ja väärä historiallinen todellisuus.⁶⁰⁵ Tämä historiallisen romaanin totuusarvon määrittely osoitti radikaaleille uuden ja vanhan sukupolven asenne-erot, siitä muodostui siis osa historiakuvaan hyväksi käyttävää jakoa meihin ja muihin. Kyse ei ollut pelkästä kirjallisuuspolitiikasta vaan laajemmasta erosta historiakuvaan. Suhtautuminen kaunokirjallisuuden ja historiallisen totuuden väliseen suhteeseen oli yksi sukupolvien jakolinjoista.⁶⁰⁶ Sama todellisuuskäsitysten erilaisuus näkyi radikaalien mukaan muidenkin sotaa käsittelevien romaanien kritiikeissä. Esimerkiksi Veijo

⁶⁰² YyKoo 4/64, Eero Silvasti, ”Sodan mielettömyys”.

⁶⁰³ YyKoo 4/64, Urpo Harva, ”Huomautuksia edellisen johdosta”.

⁶⁰⁴ Turun ylioppilaslehti 28/63, nimim. Vanha ilman partaa ”Konservatiivin puheenvuoro: hyökkäys ja vastahyökkäys”; Turun ylioppilaslehti 26/62, Paul Lemberg, ”Romaani jääkäriliikkeestä”.

⁶⁰⁵ Lassila 1990, 242; Tuominen 1991, 150.

⁶⁰⁶ Hurri 1993, 124-125. Ilkka Armisen mukaan tämä keskustelu osaltaan vaikutti myös siihen, että koko romaaneiden lukutapa muuttui, kaunokirjallisuutta ei enää luettu suorina todellisuuden heijastumina. Arminen 1999, 220.

Meren *Tukikohtaan* kohdistunut arvostelu osoitti Arvo Salon mielestä nuoren ja vanhan polven välisen todellisuuskäsitysten erilaisuuden. Keskustelu esteettisestä erimielisyydestä oli vain tämän todellisuutta koskevan erimielisyyden seuraus. Sota oli radikaalien mielestä hyvä aihe mielettömyyden kuvaamiseen, kuvauksella ei tarvinnut välttämättä olla mitään suhdetta menneisyyden todellisuuteen.⁶⁰⁷

Varsinaisen lottasodan käynnisti Heikki Väliatalon *Ylioppilaslehteen* kirjoittama arvio Airi ja Rafael Koskimiehen *Suomen lotta* -teoksesta. Väliatalo käsitteli tätä lottajärjestön historiikiksi tarkoitettua teosta aggressiivisesti ottaen samalla kantaa myös yleiseen *Sissiluutnantin* ja sotien muistamisen ympärillä käytyyn keskusteluun. Väliatalo piti *Suomen lottaa* ylevänä kroniikkana, joka ”on syntynyt todellisuuden unohtavalta kauniiden muistojen ja sankaritekojen idealistiselta pohjalta.” Väliatalon mukaan:

”kuva isänmaataan palavasti rakastavasta Suomen uljaasta lotasta, joka kiiltävän puhtaan kantiininsa ääressä väsyneenä ja viluisena, mutta innostavasti hymyilevänä ja tulevaisuuteen luottavana seiso i Suomen sitkeän sotilaan rinnalla, ei voi olla tällaisena tosi.”⁶⁰⁸

Talvisotaan liitetty tarunhoitoisuus ja tunnepitoinen käsittelytapa eivät Väliatalon mukaan enää sopineet sodan jälkeiseen uuteen Suomeen eikä asiallinen historiateos voinut rakentua romantisoiduksi vastineeksi arvojen häpäisynä pidetylle menneisyyden uudelleenarvioinnille. Asiallinen historia käsitteli Väliatalon mukaan sotia niiden mielettömyyden ja itsenäisyyden säilyttämisen näkökulmasta.⁶⁰⁹ Muutkin ylioppilaslehdet kiinnittivät huomiota tähän lottahistoriikkiin. Radikaalien mukaan se oli ”isänmaallisinta sitten Kosolan päivien.” Ironisesti todettiin myös, että ”lotta-sankarittarien yli-inhimillisistä saavutuksista” ei ollut vielä tarpeeksi kirjoitettukaan. Itse kirjasta lainattiin kursivoituja superlatiiveja tarkoituksena osoittaa teoksen tunteellisen tyylin epätieteellisyys ja subjektiivisuus.⁶¹⁰ Lottakysymyksen tulenarkuutta osoittaa, että arvion herättämän palautemyrskyn takia *Ylioppilaslehden* päätoimittaja Jorma Cantell joutui yliopiston rehtorin puhutteluun. Cantell kyllä

⁶⁰⁷ Turun ylioppilaslehti 13/65, Arvo Salo, ”Suomen Tshehov”.

⁶⁰⁸ Ylioppilaslehti 7/64, Heikki Väliatalo, ”Enkeli vai haaralavetti”.

⁶⁰⁹ Ylioppilaslehti 7/64, Heikki Väliatalo, ”Enkeli vai haaralavetti”.

⁶¹⁰ YyKoo 8/64, Henry A. ”Isänmaan tyttäret”.

myönsi lehteä julkaisseelle HYY:lle että arvion otsikko ”Enkeli vai haaralavetti” oli hyvän maun vastainen mutta muistutti, että *Ylioppilaslehden* tarkoitus oli herättää ärsykeitä ja saada aikaan keskustelua. Presidentti Kekkonen osoitti tukensa sota-ajan muistelun uudelleenarvioinnille Cantellille osoitetulla kirjeellä. Lottateema aiheutti valtavaa polemiikkaa, koska siihen yhdistettiin koko kansakunnan kunnia.⁶¹¹

3.5 Radikalismien kritiikki

Ylioppilaslehdistön käsitys itsestään vapaan keskustelun takaavana foorumina oli ainakin sikäli oikeutettu, että myös kulttuuriradikalismiin kriittisesti suhtautuneet äänenpainot saivat lehdissä runsaasti palstatilaa. Kulttuuriradikalismien julkinen näkyvyys oli kriitikoiden mielestä riittävä syy myös julkisen kritiikin esittämiselle.⁶¹² Tätä kritiikkiä analysoitaessa on syytä muistaa, että se oli käytännössä aina reaktiota radikalismien esittämiin kysymyksiin ja siksi tuo perinteisistä arvoista kiinni pitäneiden mielipiteet ja argumentaation esiin nimenomaan suhteessa radikaalien asettamiin teemoihin. Silti ylioppilaslehtiin kohdistunut kritiikki tuo varsin kattavasti esiin ne radikalismien piirteet, joita vastustettiin ankarimmin. Roolinsa oli myös radikaalien omista riveistä esitetyllä kritiikillä. Se sisälsi yleensä vaatimuksia pidemmälle menevästä, nopeammasta ja rohkeammin poliittisesti kantaa ottavasta radikalismista. Kritiikki ei myöskään noudattanut selvää ikäryhmäjakoja, sillä perinteitä puolustaneet ylioppilapiirit halveksivat ylioppilaslehdistön radikaalia kirjoittelua.⁶¹³ Lehtiä julkaisseet ylioppilaskunnat olivat kritiikin kanssa puun ja kuoren välissä: radikaalien koettiin vaikeuttavan erityisesti tuoreiden ylioppilaskuntien muutenkin heikkoa taloudellista tilannetta. Samalla varsinkin muita julkaisijoita taloudellisesti vakavaraisempi HYY kuitenkin siunasi lehden linjan, keskustelu lehden ympärillä osoitti julkaisun tärkeyden ja korotti täten myös ylioppilaskunnan omanarvontuntoa. HYY:nkin pääasiallinen tavoite oli silti julkaista nimenomaan esteettistä kulttuurilehteä.⁶¹⁴

⁶¹¹ Tuominen et al, 2010, 379; Kortti 2013, 299.

⁶¹² Turun ylioppilaslehti 17/66, Reino Laiho, ”Radikaalinen (sic) vuosi”; Kolbe 1996a, 165; vrt. Viikuna 2013, 55.

⁶¹³ Sohlstén-Nederström 2011, 132. Hankenin ylioppilaat ja helsinkiläiset teekkarit perustivat 1965 *Ylioppilaslehden* kilpailijaksi tarkoitetun *Cotactorin* koska he pitivät ylioppilaskunnan virallista julkaisua liian vasemmistolaisena.

⁶¹⁴ Klinge & Harmo 1983, 309; Kolbe 1996a, 165.

Nuoriso oli konservatiivien mielestä kritiikillään ”potkinut kuvia kumoon”. Ongelmakohtien korjaaminen ei edellyttänyt kaiken alas repimistä, oli ”pienisieluisuutta” olettaa että uuden luominen edellytti vanhan tuhoamista. Nuori älymystö sortui lisäksi ”kuvainpallontaan”, radikaalien esikuvia (esimerkiksi Saarikoskea) ei uskallettu arvostella. Radikaalien repivyyttä oli heidän kriitikoidensa mielestä pelkkää pintaa, suuri enemmistö ajatteli heidän mukaansa oikein ja ”hyvän tavan mukaan”.⁶¹⁵ Kriitikoiden mukaan ylioppilaslehdistön oli vallannut pieni mutta ”vauhkootunut” ”nuorten vihaisten miesten” joukko, joka käytti lehtiä oman epäterveen ajattelunsa edistämiseen. Ylioppilaisiin liitetty kansankunnan tulevaisuuden takaajan rooli joutui koetukselle, kun ”kansan parhaat voimat” julkaisivat lehdissään törkyä ja ”nihilistinen ja aatteeton kuppikunta” hallitsi lehtiä. Perinteisten arvojen kyseenalaistaminen ”sisälsi tuhoavan aineksen”, erityisesti tämä näkyi aatteiden, uskomusten, arvojen ja tapojen riinaamisena.⁶¹⁶ Ylioppilaslehtiä lukivat perinteisten arvojen puolustajien mielestä vain toiset kriitikot ja ne, joilla ei ollut omaa mielipidettä.⁶¹⁷

Vanha polvi ei mielestään räyhännyt lehtien palstoilla, koska heidän mielipiteensä oli ajan kuluessa ”kypsynyt” ja siten objektiivisempi. Ylioppilaslehden ympärillä pyörineet sensurointikohut olivat osoitus tällaisen kypsemmän harkinnan ”väliintulosta.” Kriitikoiden mielestä radikaalit yhdistelivät asioita toisiinsa liian vaivattomasti. Ärsyttäminen sinänsä oli hyväksyttävä, uhkana oli kritiikin muuttuminen yksipuoleiseksi.⁶¹⁸ Toisaalta esimerkiksi sotaan kohdistettu kritiikki saatettiin nähdä

⁶¹⁵ Jyväskylän ylioppilaslehti 17/66, Paavo Hiltunen, ”Sensuuri juristin näkökulmasta”. Ylioppilaslehti 5/62, Pertti Hallikainen, ”Runeberg ja me”; Turun ylioppilaslehti 29/62, nimim. Vanha Parta, ”Nuorison vilittämisen (sic) tarpeettomuudesta”; Turun ylioppilaslehti 6/61, Erik Hellman, ”Nimimerkki ”Maalaismiehelle””.

⁶¹⁶ Ylioppilaslehti 30/61, ”Homeroksista ja Uudesta Aurasta”; Turun ylioppilaslehti 15/66, nimim. Tribunus, ”Radikaalit ova pornoja”; Jyväskylän ylioppilaslehti 11/61, Raimo Arponen, ”Positiiviselle pohjalle”.

⁶¹⁷ Ylioppilaslehti 15-16/62, nimim. Pladdraren, ”Alligaattori”; YyKoo 4/66, Sakari Vuoristo, ”Ole moderni”.

⁶¹⁸ Turun ylioppilaslehti 19/62, Aulis Pöyhönen, ”Hävyn kääntöpiiri II”; Turun ylioppilaslehti 23/61, Kaulus Köyhänen, ”Kuultakoon toistakin osapuolta”; Turun ylioppilaslehti 30/62, Markku Kantola, ”Oskarinleikettä”. Tällaisia rinnastuksia olivat muun muassa natsi-Saksan ja Suur-Suomen sekä natsimarttyyri Horst Wesselin ja Olavi Hongan yhdistäminen.

jopa hyödyllisenä, se kun sai kriittiset nuoret tutustumaan itsenäisyyden alkuaikoihin, “Suomen kansan historian kauneimpaan osaan.”⁶¹⁹

Nuoret eivät yksinkertaisesti ymmärtäneet, mitä vanhempi polvi oli kansallisen olemassaolon eteen tehnyt. Oman kokemuksen puute teki siis kritiikistä mahdotonta.⁶²⁰ Sama kokemuksen ja asiantuntijuuden korostuminen näkyi esimerkiksi *Ylioppilaslehden* päätoimittajaan Arvo Salon kirjallisiin kritiikkeihin kiinnitettyssä huomiossa: koska Salo oli itse valtiotieteilijä, mitä rakentavaa sanottavaa hänellä saattoi olla kirjallisuudesta?⁶²¹ Nuoruus teki asiallisuudesta mahdotonta: “Taanilan ikä ja kokemus puolestaan eivät ole missään suhteessa käsillä olevaan laajakantoiseen ja monia uria aukovaan aiheeseen.”⁶²² Yliopisto perinteisenä instituutiona kyllä oikaisisi radikaalien käsitykset ja kasvattaisi nuorison “oikein ajatteleviksi, isien perinteitä kunnioittaviksi ja henkisesti itsenäisiksi ihmisiksi.”⁶²³ Koko kulttuuriradikalismi oli yliopistoihmisten ”kotkotus”, joka lakkaisi kun nuoret pääsisivät virkauran alkuun.⁶²⁴

Kulttuuriliberaalien kansainvälisyysintoilua pidettiin kritiikin piirissä täysin historiattomana. Radikaalit torjuivat kaiken historian kansallismielisyytenä, menneisyyden he tulkitsivat korkeintaan osoitukseksi hämärästä kronologisesta kulttuurioptimismista.⁶²⁵ Historiatajuton nuoriso ei käsittänyt miten edellinen polvi oli maan pelastanut ja mahdollistanut kriittisten mielipiteiden olemassaolon: “Mitä siitä tietää tämä nuoriso joka on kasvanut yltäkylläisyydessä.”⁶²⁶ Kalevalaista kulttuuriakaan ei tarvinnut teollistumisesta huolimatta hylätä, se oli elinvoimaista perinnettä ja osoitus suomalaisten kansallisesta omalaatuisuudesta verrattuna

⁶¹⁹ Turun ylioppilaslehti 26/62, Paul Lemberg, “Romaani jääkäriiikkeestä”.

⁶²⁰ Elias Jokinen, ”Asevelihenki ja isänmaallisuus”, Jyväskylän ylioppilaslehti 25/64, 7

⁶²¹ ”Kauko Kare lähikuvassa”, Ylioppilaslehti 11/60, 7

⁶²² Erik Hellman, ”edellisten johdosta”, Turun ylioppilaslehti 5/61, 6

⁶²³ Erik Hellman, ”Nimimerkki ”Maalaismiehelle””, Turun ylioppilaslehti 6/61, 6

⁶²⁴ Mauri Sirniö, ”Vihaisten varjot”, YyKoo 5/61, 5,8

⁶²⁵ Ylioppilaslehti 40-41/61, Kyösti Skyttä, ”Edellisen johdanto”; Ylioppilaslehti 5/63, Pentti Linkola, ”Kannanottoja IV: Kulttuuriradikaalien ylhäinen yksinäisyys”.

⁶²⁶ Oulun ylioppilaslehti 27/63, ”Yleisöltä”.

läntisen kulttuurin ”esteettishysteerisessä ilmapiirissä” syntyneisiin vaikutteisiin. Suomessa pitikin luoda nimenomaan aitoa suomalaista kulttuuria.⁶²⁷

Konservatiivisuus kuului radikaalien kriitikoiden mielestä olennaisesti sivistykseen. Varsinkin ylioppilaiden piti suhtautua varauksella kaikkiin sellaisiin kirjoituksiin, joiden tarkoituksena oli horjuttaa isiltä perittyjä käsityksiä ja oikeiksi havaittuja periaatteita:

”Vain sellainen sivistyneistö, joka ajattelee itsenäisesti ja päättäväisesti kieltäytyy olemasta tekemisissä sellaisten ajatusten kanssa, jotka pyrkivät muuttamaan vanhoja periaatteita.”⁶²⁸

Kulttuurin perusarvot ja omaleimainen kansallinen kulttuuri koettiin uhatuksi, ne olivat joutuneet rienaavan halveksunnan kohteeksi. Esimerkiksi Runebergin päivänä edes suurmiehen nimeä ei osattu kirjoittaa oikein ja juhlallisuudetkin sisälsivät pelkkää tanssimista.⁶²⁹

Kulttuuriradikaalien persoonallisuuteen liitettiin kritiikeissä muun muassa rajaton itsetunto ja jonkinasteinen jumalkompleksi. Modernia radikaalikulttuuria pilkattiin ulkoisten tunnusmerkkien, ”ruokaamattoman parran” kaltaisten ”intelligentin miehen merkkien” kunnioittamisesta. Todellinen ymmärrys oli korvattu kirosanoilla ja vihjailevilla solvauksilla. Radikalismiin riitti kulttuuripolitiikasta kirjoittaminen kulttuuripoliittisiin julkaisuihin, tasolla ei ollut väliä.⁶³⁰ Kriitikoiden mielestä nuoret kirjailijanalut lähinnä kilpailivat ”originelliudesta” *Ylioppilaslehden* sivuilla edustamatta opiskelijoiden enemmistön kantaa. Nämä taiteilijat kuluttivat esimerkiksi ”pikkuporvarillisuuden” käsitteen tyhjäksi ahkeralla arvostelullaan.⁶³¹ Pieni kulttuuriradikaali klikki esitettiin ”toistensa uskonveljinä”, suurin osa radikaaleista ajatuksista oli kritiikin mukaan ”lahden yli importeerattua.” Dynaamisuus oli vain iskusana, radikalismien yhdisti poroporvarilliseen konservatismiin kritiikittömyys omia

⁶²⁷ Ylioppilaslehti 38/63, Kari Tarasti, ”Eräitä uskansasallisia ajatuksia eli näkemyksiä ylihuomisesta”.

⁶²⁸ Turun ylioppilaslehti 16/61, Erik Hellman, ”Myönteisiä merkkejä”.

⁶²⁹ Jyväskylän ylioppilaslehti 7/66, Konservatiivi, ”Mietteitä Runeberginpäivänä”.

⁶³⁰ Ylioppilaslehti 15/66, Erkki Saksa, ”Avoin kirje Suomen radikaaleille”; YyKoo 4/66, Sakari Vuoristo, ”Ole moderni”.

⁶³¹ Ylioppilaslehti 13/60, nimim. Dixi, ”Quo Vadis Ylioppilaslehti”; Niitelmä 6/61, Venla Sainio, ”Erään suomenruotsalaisen isänmaa”.

lähtökohtia kohtaan. Tämä oli ristiriidassa myös tieteellisyysväitteiden kanssa. Arvostelijoiden mukaan kulttuurin tunnusten suojasta esitetty kulttuuriradikaali kritiikki oli lähinnä kateutta ja ”fakki-idiotismia.”⁶³²

Moderni edistyskäsitys oli radikalismia kritisoineiden mielestä jokaisen opiskelijaikäpolven näkökulma itseensä ja siten lähinnä osoitus henkisestä puberteetista.⁶³³ Moderniin ei voinut kuulua arvojen halventaminen, ainakaan niin että ”Muutama pitkätukka julistaa modernismiaan yli kaiken ymmärryksen.”⁶³⁴ Kulttuuriradikaali pyrki traditiota puolustaneiden mielestä aina oppositioon ja arvosti kritiikkittain kaikkea modernia. Toisinajattelusta oli vaarassa tulla itseisarvo kun radikaalipolvi hyökkäsi myös järkeviä ajatuksia vastaan.⁶³⁵ Myös kulttuuriradikaalien modernissa yksilöllisyyttä korostaneessa linjassa nähtiin ristiriita, he kun samalla kovaäänisesti kannattivat teollisen yhteiskunnan jättilaitoksia. Yksilöllisyys yksinkertaisesti hukkui tähän massa-ajatteluun.⁶³⁶ Kriitikoiden mielestä kulttuuriradikalismi oli lisäksi määritelty kulttuurin käsitteenä niin, että se oli saanut saman metafyyssisen sisällön kuin isänmaallisuus 30-luvulla. Silti ei määritelty mitään kulttuuri itse asiassa käsitti: ”Kulttuuri-käsite näyttää pyhittävän kaiken, se on metafyyssinen, transkendentiaalinen (sic), ylhäältä meille tullut omaa pyhyyttään säteilevä arvo.”⁶³⁷ Kulttuuriradikalismien kritiikki tunnisti siis puolustajien tavoin käsitteen sisällön muuttamisyrityksen eikä hyväksynyt tällaista laajennettua kulttuurin käsitettä.

Sotien mielekkyydestä käytyä keskustelua ei aina pidetty ylioppilaslehdistön sivuille soveliaana. Tällainen sotien merkityksen uudelleenarviointi kuului kriitikoiden

⁶³² YyKoo 7/63, Ossi Hedman, ”Vastinetta Silvastille”; Jyväskylän ylioppilaslehti 7/62, Putki, ”Suomikulttuuri”; Turun ylioppilaslehti 17/66, Reino Laiho, ”Radikaalinen vuosi”; Jyväskylän ylioppilaslehti 7/63, pääkirjoitus ”Sivilisaation asianajajat”.

⁶³³ Ylioppilaslehti 31/66, Kosti E. Sarti, ”Akateemisesta nuorisosta”.

⁶³⁴ Jyväskylän ylioppilaslehti 19/63, Marjatta Laihiala, ”Merta edempänä kalassa”; Niitelmä 6/61, Venla Sainio, ”Erään suomenruotsalaisen isänmaa”.

⁶³⁵ Ylioppilaslehti 5/63, Pentti Linkola, ”Kannanottoja IV: Kulttuuriradikaalien ylhäinen yksinäisyys”; YyKoo 8/62, Liisa Tanela, ”History repeats itself”.

⁶³⁶ Ylioppilaslehti 34/62, Pentti Linkola, ”Tuskainen kirje maaseudulta”; Ylioppilaslehti 15/66, Erkki Saksa, ”Avoin kirje Suomen radikaaleille”.

⁶³⁷ Ylioppilaslehti 19/60, Martti Linkola ja Kari Tarkiainen, ”Katkelmia suomalaisesta sivistystilanteesta I”.

mielestä lähinnä ”värillisiin puoluelehtiin.”⁶³⁸ Poliittisen sidonnaisuuden yhdistäminen kulttuuriradikalismiin oli yleinen kritiikin muoto, radikaalien mielestä heitä nimiteltiin kommunisteiksi aina, kun mitään parempaa argumenttia ei ollut käytettävissä. Kommunismisyytös esitettiin joko suoraan tai variaationa puhumalla yleisesti ”hämäristä voimista.”⁶³⁹ Kritiikin mukaan vasemmiston ajattelusta luotiin lehdissä ”beatles-tyylistä muotia”, kypsäksi ajatteluksi hyväksyttiin vain vasemmistolaisuus. Jo ”Kulttuuripoliittinen”-epiteetti osoitti kriitikoille, ettei lehteä ollut edes suunnattu opiskelijoille.⁶⁴⁰ Poliittisissa sympatioissaan opiskelija-aktiivit olivat kuitenkin taustansa takia turhan varovaisia: ”Kulttuuriradikaalien kommunismi on porvarispoikien kommunistileikkiä ja sellaisena se on äärimmäistä konservatismia.”⁶⁴¹ Yksi näkökulma oli, että itse asiassa vasemmisto yritti esittää kaiken opiskelijoiden radikalismien vasemmistolaisuutena, vaikka kyseessä oli vain pienen johtavan eliitin ”joukkosuggestio”.⁶⁴² Yhteiskuntatieteellisyys oli yksi merkki vasemmiston vaikutusvallasta, erityisesti sosiologia näyttäytyi marxismin vähemmän dogmaattisena muotona. Kommunismisyytökset olivat kuitenkin sikäli vailla pohjaa, että esimerkiksi SKP:n järjestöillä ei ollut radikalismien kanssa osaa eikä arpaa. Sen johtoa itse asiassa haastettiin samalla tavoin kuin muutakin vanhaan polveen samaistettua eliittiä.⁶⁴³

Kulttuuriradikalismi kävi jatkuvaa kamppailua myös oman poliittisuutensa kanssa. Ärhäkimmille ja yhteiskunnallisimmin suuntautuneille jahkailu antoi aihetta kritiikkiin. Esimerkiksi Jörn Donner sanoi suoraan monen kulttuuriradikaalin viittaavan poliittisiin ratkaisuihin ja ongelmiin uskaltamatta kuitenkaan tehdä asiaan kuuluvaa poliittista johtopäätöstä. Donnerin mukaan sitoutumista pelättiin, koska sen katsottiin vaikuttavan saavutettuun vapaan ajattelijan asemaan. Epäpoliittisuuden suosimisen

⁶³⁸ Jyväskylän ylioppilaslehti 25/64, Elias Jokinen, ”Asevelihenki ja isänmaallisuus”; Ylioppilaslehti 7/61, Pekka Castrén, ”Punakaarti - RUK - höpö höpö.”

⁶³⁹ Turun ylioppilaslehti 5/61, Erik Hellman, ”edellisten johdosta”; Ylioppilaslehti 31/64, Eero Nordberg, ”Njet, comrade Sallamaa”; Turun ylioppilaslehti 13/61, Kivikirves, ”Historian kirjoitus ja ajan henki”; Turun ylioppilaslehti 6/61, Erik Hellman, ”Nimimerkki ”Maalaismiehelle””.

⁶⁴⁰ Turun ylioppilaslehti 5/65, Uljas Syväniemi, ”vasemmiston mainosmiehet”; Ylioppilaslehti 19/60, Heikki Pesonen, ”Niille, jotka ehkä vielä lukevat Ylioppilaslehteä”.

⁶⁴¹ Turun ylioppilaslehti 29/64, Kyösti Julku, ”Porvarispoikien kommunistileikki”.

⁶⁴² YyKoo 9/65, Heikki Korpinen, ”Vapauden tunnustaminen”.

⁶⁴³ Viitanen 1994, 408; Kolbe 1996a, 105.

Donner palautti oikeiston perinteisiin: epäpoliittinen nähtiin lähtökohtaisesti puhtaana ja poliittinen taas likaisena toimintana.⁶⁴⁴

Sukupolviselitystä arvosteltiin myös radikaalien omista riveistä, varsinkin kun sitä käytettiin retorisenä keinona modernia taidetta ja nuorisoa vastaan. Tämän ajattelutavan mukaan yksilö loi kulttuurin, joten sukupolvi ei siitä voinut olla vastuussa. Koko sukupolvikäsitys asetettiin toisinaan kyseenalaiseksi, esitettiin että jokaisen vuosikymmenen ylioppilaille oli tapana keksiä perustyyppi, vaikka “tyyppejä luovat aikakaudet, eivät vuosikymmenet sinänsä.”⁶⁴⁵ Kritiikkiä kohdistettiin myös yksioikoiseen tapaan nähdä vuosikymmenet ikään kuin niillä olisi oma henkensä. 30-lukua sopi kyllä arvostella, mutta ainakin opiskelijat olivat silloin olleet aktiivisia. Koko vuosikymmenen arvostelu nähtiin hedelmättömänä, koska toisaalta vuosikymmenen edustajat olivat ajan kuluessa kesyyntyneet ja toisaalta heiltä ei voinut edes odottaa mielipiteiden muuttumista.⁶⁴⁶

30-luvun perinteen näkyminen VALin ja reserviupseerikerhojen toiminnassa tarkoitti kritiikin mukaan, ettei kysymys voinut enää olla puhtaasti sukupolvien avulla tehtävästä jaosta. Jos radikaalit itse torjuivat kategoriset väitteet mahdottomina, oli niiden itse myös pidättäytyttävä tällaisten väitteiden esittämisestä esimerkiksi sukupolvia koskien. Kun Hannu Taanila määritteli sukupolven kategoriaksi, hän kritiikin mukaan ”loi omaa yksityissanastoansa” ja samalla määritteli 60-lukulaiseksi kaiken, mikä häntä itseänsä sattui miellyttämään. Koko sukupolvia koskeva käsitteistö oli näin ollen suhteellisen hataralla pohjalla.⁶⁴⁷ Sukupolvien välisen ristiriidan olemassaolo pyrittiin torjumaan⁶⁴⁸, Esimerkiksi Kyösti Julku ironisoi vanhan ja uuden sukupolven suhdetta:

⁶⁴⁴ Ylioppilaslehti 17/61, Jörn Donner, ”Epäpoliittiset”.

⁶⁴⁵ Jyväskylän ylioppilaslehti 19/63, Marjatta Laihiala, ”Merta edempänä kalassa”; Ylioppilaslehti 11/60, ”Kauko Kare lähikuvassa”; Ylioppilaslehti 23-24/62, Jörn Donner, ”Jörn Donnerin tilikirja 7”; Turun ylioppilaslehti 1/60, Keijo T. Korhonen, ”Näkymiä”.

⁶⁴⁶ Ylioppilaslehti 2/64, nimim. Palikoitsija, ”60-l henki”; Turun ylioppilaslehti 29/61, Tarmo Manelius, ”Tienhaarassako?”.

⁶⁴⁷ Turun ylioppilaslehti 8/62, Antero Tiusanen, ”Hannu Taanilalle”; Turun ylioppilaslehti 10/62, Antero Tiusanen, ”Kymmenet kymmenet”.

⁶⁴⁸ Vilkuna 2013, 57.

”Mutta ehkä olen ’oman henkisen sukupolveni’ ns. ’taantumuksellisen logiikan’ uhri enkä tajua niitä salattuja yhteyksiä jotka hallitsevat edistyksellisen sukupolven ajattelua.”⁶⁴⁹

Näin Julku yritti ironian keinoin osoittaa, että radikaalien sukupolvikäsitys perustui lähinnä heidän itse luomaansa arvoihin perustuvaan jakoon hyvän ja pahan, edistyksen ja taantumuksen välillä. Lehdissä yleisesti käytetty käsitepari edistyksellinen - taantumuksellinen olisikin radikaalismin kriitikoiden mielestä pitänyt analysoida. Käsitteiden sisältö oli kuitenkin määrittelemättä, ne olivat iskusanoja, koska kenenkään ei katsottu haluavan edustaa taantumusta.⁶⁵⁰

Lehtien linjaa sananvapauden takaajana ja täysin riippumattomana foorumina arvosteltiin itsekehuksi. Esimerkiksi VAL-aktiivi Jyrki Vesikansan mukaan lehti ei korjannut asiavirheitään, julkaissut oikaisuja ja painotti tiettyjä mielipiteitä. Vapaa mielipiteen muodostus oli uhattuna.⁶⁵¹ Vapaus ei voinut toteutua, jos siihen oli vain yksi näkökulma.⁶⁵² Myös tiedotusopin professori Raino Vehmas arvosteli koko ylioppilaslehdistöä yksipuolisesta aatteellisuudesta. Lehdet eivät antaneet maailmasta totuudenmukaista kuvaa vaan käyttivät ”tendenssinomaista ja epäfaktaista todistelutapaa.”⁶⁵³ Tämä yksipuolisuus tarkoitti laajimmillaan kaiken yksilöllisyyden hylkäämistä ja ”standardiyhteiskunnan” suosimista.⁶⁵⁴ Tämä kritiikki oli sinänsä kulttuuriradikalismien yksilöllisyyttä korostaneen argumentaation antiteesi: kiistämällä radikaalien yksilönvapauspyrkimykset kiistettiin samalla koko radikaalin liikehdinnän itseensä liittämän arvomaailman perusta.

Toinen sananvapauden yhdistetty kriittinen argumentti oli vapauden korostaminen ilman asiaan kuuluvaa vastuuta kaikille yhteisistä perusarvoista. Kritiikillä oli lehtien linjan arvostelijoiden kannalta arvonsa mutta ei kuitenkaan ilman sääntöjä, jotka

⁶⁴⁹ Turun ylioppilaslehti 28/64, Kyösti Julku, ”Herra toimittaja”.

⁶⁵⁰ YyKoo 13/64, Antti Prusi ”Keskustelu. Edistyksellinen - taantumuksellinen”.

⁶⁵¹ Ylioppilaslehti 9/64, Jyrki Vesikansa, ”Eläköön vapaa Ylioppilaslehti!”.

⁶⁵² Ylioppilaslehti 15/66, Erkki Saksa, ”Avoin kirje Suomen radikaaleille”.

⁶⁵³ Turun ylioppilaslehti 13/66, Raino Vehmas, ”Näkökohtia ylioppilaslehdistöstämme”.

⁶⁵⁴ Ylioppilaslehti 5/64,-PL ”Kulttuurin rintamat”.

erityisesti kulttuuripoliittisesti suuntautuneiden olisi tullut hallita.⁶⁵⁵ Ylioppilaslehdistön määrittelemisen vapaaksi foorumiksi oli kriitikoiden mukaan pelkkää mainosta, todellisuudessa kulttuuriradikalismi oli valittu lehtien viralliseksi suunnaksi. Rationaalisuuden vaatimuksista huolimatta radikalismi oli kritiikin mukaan ennen kaikkea tunnereaktio.⁶⁵⁶ Kritiikiltä vaadittiin asiallisuutta⁶⁵⁷, railakkaat sanankäänteet olivat ylioppilaslehtien kulttuuripoliittisen linjan kritikoille merkki ”kovaäänisestä, kokemattomasta ja blaseeratusta helsinkiläisradikalismista.”⁶⁵⁸ Radikalismin tyyli hiersi myös: ”rikkiviisaus, ts. keikaroiva typeruus, runsas slangin tai ’sivistyssanojen’ käyttö, tavaton kiinnostus seksistä - - -.”⁶⁵⁹ Suoraan sanominen oli sallittua, mutta suunsoitto ja repostelu kuuluivat yleisönosastoihin ja katukokouksiin.⁶⁶⁰

Kulttuuriradikaalit itse toivat esiin lehtiä kohtaan muualla julkisuudessa esitettyä kritiikkiä usein yhdistäen siihen viittauksia tällaisen kritiikin epädemokraattiseen ja sananvapautta rajoittavaan luonteeseen. Kuvaavin esimerkki tällaisesta argumentaatiosta oli *Ylioppilaslehdessä* julkaistu pitkä referaatti Pohjois-Karjalan maakuntalehti *Karjalaisessa* julkaistusta kovasanaisesta lehteen kohdistuneesta kritiikistä. *Karjalaisen* mukaan *Ylioppilaslehti* oli kadottanut moraalin, isänmaallisuuden ja puolustustahdon tyystin. ”Rajuotteiset” kirjailijat olivat saaneet lehdestä kannattajajoukon, joka nuorin voimin ”repi rikki” isänmaan, kodin ja uskonnon kunnioituksen ja arvon, väärentäen samalla Suomen historian ja hämmentäen kansan ja nuorison puolustustahdon. Ylioppilaat olivat vuosisatoja olleet spes patriae (isänmaan asialla) käsitteen kauneimmassa merkityksessä. *Karjalaisen* mukaan opiskelijoiden joukosta oli ennen syntynyt jääkäreiden kaltaisia ”pelastavia liikkeitä”, nyt *Ylioppilaslehti* oli lähtenyt pornografian tielle. Julkisen siveettömyyden rinnalla kukkivat isänmaattomuus, uskonnottomuus, ”ateismiakin rienaava nihilismi” ja vinoutunut historiakäsitys. Kritiikin perimmäisenä pitämäänsä

⁶⁵⁵ Ylioppilaslehti 28/64, Matti Aho, ”Ylioppilaslehden paikka auringossa”; Ylioppilaslehti 30/61, ”Homeroksista ja Uudesta Aurasta”; Jyväskylän ylioppilaslehti 22/63, nimim. Otto K. ”Kummastuttaa...”.

⁶⁵⁶ Turun ylioppilaslehti 29/64, Kyösti Julku, ”Porvarispoikien kommunistileikki”.

⁶⁵⁷ Esimerkiksi Ylioppilaslehti 28/64, Matti Aho, ”Ylioppilaslehden paikka auringossa”; Jyväskylän ylioppilaslehti 11/65, Aarre Läntinen, ”Pro Talvisota Et Cetera”.

⁶⁵⁸ Jyväskylän ylioppilaslehti 11/65, Kari Rydman, ”Kuka käyttäytyi huonosti?”.

⁶⁵⁹ Ylioppilaslehti 31/66, Kosti E. Sarti, ”Akateemisesta nuorisosta”.

⁶⁶⁰ Jyväskylän ylioppilaslehti 22/63, nimim. Otto K. ”Kummastuttaa...”.

luonnetta alleviivatakseen referaatin laatija oli otsikoinut sen natsien virallisen puoluehymnin *Die Fahne Hochin* mukaan.⁶⁶¹

Lennox retoriikka ei muutenkaan ollut ainoastaan ylioppilaslehdistön kulttuuriradikaalien päätoimittajien ja avustajien yksinoikeus. Eräs *Ylioppilaslehden* linjaan tyytymätön HYY:n edustajiston jäsen arvosteli ylioppilaskunnan julkaisua seuraavasti: ”Lehden totalitäärinen isäntien ja emäntien takaa-ajo ja virsukulttuurin vaino muistuttavat natsikauden hengestä.”⁶⁶² ”Vanhan kansan” silmissä lehdet olivat peräti vaarallisia ja nihilistisiä. Kritiikin mukaan tämä ”pintakuuhu” johtui kirjoittajista, joista suurin osa oli mitä ilmeisimmin ”deekiksellä, rahan tai maineenhimoisia”.⁶⁶³ Tuomittavaa oli erityisesti se, että ylioppilaskunnan lehti myös pääkirjoitustasolla alistui ”p-maisen pasianssin välineeksi”.⁶⁶⁴ Vapaasta foorumista puhuminen oli lähinnä yritys luistaa vastuusta, pääkirjoitus edusti aina lehden virallista kantaa ja linjaa.⁶⁶⁵

⁶⁶¹ Ylioppilaslehti 12/64, nimim. Saximies, ”Die Fahne hoch”.

⁶⁶² Ylioppilaslehti 39/63, ”Budjetit, ponnet ja hallitus”.

⁶⁶³ Turun ylioppilaslehti 23/64, Jokamies, ”Räähkät ylioppilaslehdet ja perustuslailliset suomalaiset”.

⁶⁶⁴ Jyväskylän ylioppilaslehti 17/64, nimim. Pakana, ”Hyys/hus HYYn lehti”.

⁶⁶⁵ Jyväskylän ylioppilaslehti 11/65, Aarre Läntinen, ”Pro Talvisota Et Cetera”.

4 PASIFISMI JA UUSI ISÄNMAALLISUUS

4.1 Uudet rauhanjärjestöt

Yksi kulttuuriradikalismien keskeisimpiä tavoitteita oli isänmaallisuuden sisällön uudelleenmäärittäminen. Tämä tavoite henkilöityi yleensä erityisesti Sadankomiteaan ja sen aktiiveihin, vaikka sillä oli kannatusta myös varsinaisen radikaalin pasifistisen järjestötoiminnan ulkopuolella. Sadankomitean rooli koko 60-luvusta käydyssä keskustelussa on muutenkin korostunut voimakkaasti. Komitea ei kuitenkaan ollut ainut ylioppilaiden rauhanjärjestö, jo ennen Sadankomiteaa perustettiin linjaltaan maltillisemmaksi koettu YK-yhdistys.⁶⁶⁶ Molemmat järjestöt korostivat kansainvälisyyden ensisijaisuutta vanhanaikaiseksi koetun kansallisen ajattelun korvaajana.

Vaikka Sadankomitea ei ollut ainoa eikä edes ensimmäinen uusista kansainvälisyyttä painottaneista rauhanjärjestöistä, on sitä pidetty uusista järjestöistä ylivoimaisesti merkittävimpänä. Esimerkiksi komitean historiikin kirjoittanut Kristiina Hallman on pitänyt Sadankomitean perustamista jopa merkinä koko 60-luvun alkamisesta. Komitea oli Hallmanin mukaan myös ainoa nuorten poliittista, yhteiskunnallista ja kulttuurista aktiivisuutta 60-luvulla kanavoinut järjestö. Sadankomitea poikkesi edeltäneistä kulttuuriradikaaleista ilmiöistä myös siinä, että sen toimintatapa oli yksilöllisyyttä korostaneelle radikalismille poikkeuksellisen kollektiivinen. Suomalaisessa järjestökentässä Sadankomitea edusti kuitenkin uudenlaista järjestäytymismallia.⁶⁶⁷

Perinteiset rauhanjärjestöt kuten kristillinen Suomen rauhanliitto ja kommunistien Rauhanpuolustajat eivät kiinnostaneet nuoria pasifisteja, uudet järjestöt pyrkivät esiintymään vähemmän arvoraadikaalina vaihtoehtona. Sadankomitealaisuus ei samaistunut vanhempien rauhanliikkeiden traditioon, vaan sen esikuvat olivat ennen kaikkea Isossa-Britanniassa. Erityisesti brittiläisessä esimerkissä viehätti

⁶⁶⁶ Kolbe 1996a, 84-85.

⁶⁶⁷ Hallman 1986, 21, 33; Siisiäinen 1990, 64; Suominen 1997, 168. Sadankomitean asettamaa mallia noudattivat myöhemmin useat muut protestitarkoituksessa syntyneet järjestöt.

populäärikulttuurista projisoitu auktoriteeteistä vapaa ote rauhankysymykseen. Sadankomitean tavoiteohjelma korosti asevarustelun vastustamista ja tieteelliseen tietoon perustunutta toimintaa rauhan puolesta. Se ei vanhojen rauhanjärjestöjen tavoin nojannut absoluuttisiin eettisiin perusteluihin.⁶⁶⁸ Uusien ja vanhojen järjestöjen välinen ero korosti toisaalta entisestään sukupolviselityksen kahtiajakoa vanhan ja uuden välillä. Epäpoliittisuus taas tarkoitti uusille rauhanjärjestöille erityisesti kylmän sodan vastakkainasettelun sivuttamista. Poliittisesti ne olivat lähimänä pieniä ja sitoutumattomia ”kolmannen linjan sosialismia” edustaneita uusvasemmistolaisia piirejä, esimerkiksi Faros-seuraa ja *Tilanne*-lehteä.⁶⁶⁹

Sadankomitean merkitys oli ennen kaikkea siinä, että se osoitti uuden ja vanhan yhteiskuntatieteen välisen eron ja korosti rationaalisuutta kaikessa toiminnassaan. Yleinen tiedeusko ja rationaalisen suunnitelmallisuuden ajattelutapa oli hedelmällinen alusta Sadankomitean argumentaatiolle. Toisaalta Sadankomitean roolia korosti myös se, että 60-luvun kuluessa sen kysymyksenasettelut ja tavoitteet alkoivat näkyä myös ylioppilaiden yleisjärjestöjen toiminnassa.⁶⁷⁰ Sadankomiteaa on erityisesti jälkikäteen käytetty suorana kulttuuriradikalismien synonyyminä. Julkisuudessa eniten esillä olleet radikaalit toki usein myös olivat komitean jäseniä. Julkisuus oli jäsenistön kokoa tärkeämpi syy Sadankomitean merkityksellisyyteen.⁶⁷¹

Uudentyyppisestä pasifismista oli keskusteltu jo ennen Sadankomitean perustamista. Elokuussa 1960 ilmestynyt Pentti Linkolan pamfletti *Isänmaan ja ihmisen puolesta* irtisanoutui isänmaallis-uskonnollisen argumentaation perinteisistä vastustajista esittäessään, että pasifismi oli kommunisteille todellisuudessa pelkkää

⁶⁶⁸ Hallman 1986, 20; Tuominen 1991, 139; Kolbe 1996a, 52, 87-88. Kaikkia periaatteita Suomen Sadankomitea ei nimestään huolimatta brittiläisen esikuvansa kanssa jakanut. Kts. lisää Tuomioja 1991.

⁶⁶⁹ Kolbe 1996a, 50-52.

⁶⁷⁰ Kolbe 1996a, 113; Vilkuna 2013, 76-77. Esimerkiksi HYY ei ottanut pasifistien painostuksen seurauksena jääkäreiden lähdön 50-vuotisjuhlallisuuksia järjestettäväkseen. Ohjelmalliseksi yleisjärjestötason pasifismi ei silti levinnyt, kts lisää Kolbe 1996a, 120.

⁶⁷¹ Hallman 1986, 35; Tuomioja 1991, 10; Suominen 1997, 166. Vaikka komitean toiminta oli alkuun varsin Helsinki-keskeistä, tarkoitti Helsingin yliopiston hallitseva asema maan ylivoimaisesti suurimpana korkeakouluna silti vaikutteiden epäsuoraa siirtymistä myös maakuntiin. kts. esimerkiksi Lähteenkorva 2000, 10. Komitean julkisesta merkityksestä kertoo sekin, että kokoomusopiskelijat nimesivät oman järjestönsä Tuhatkunnaksi korostaakseen vastakkainasettelua Sadankomitean kanssa.

propagandaa. Linkolan pääväite oli, että isänmaallisuus oli erotettava kansallistunteesta. Lisäksi hän analysoi käsitystä oikeutetusta sodasta.⁶⁷² Pamfletin rauhanvetoomus oli nimeään myöten harkittu provokaatio, joka haastoi vallalla olleen arvomaailman. Tästä syystä myös sen aiheuttamat reaktiot olivat rajuja. Reaktioiden poikkeuksellisuutta korostaa sekin, että ennen Linkolaa pasifismi oli valtajulkisuudessa lähinnä vaiettu kuoliaaksi. Rajun julkisen reaktion takia pamfletti on jälkikäteen saanut lähes myyttisen merkityksen.⁶⁷³

Pamfletista käyty keskustelu käsitti silti käytännössä kaikki ne merkittävät pasifismiin liittyneet teemat, joita radikaalit esimerkiksi Sadankomitean kautta nostivat myöhemminkin esiin. Linkolan käynnistämän pasifistisen keskustelun merkitys koko radikalismille tunnistettiin. Esimerkiksi Jörn Donnerin mukaan pasifismi oli yhtä kuin kulttuuriradikalismi, uusi kirjallisuus ja vapaamielisyys. Näin Donner määritteli pasifismin ehdoksi koko ylioppilaslehdistöön yhdistetylle kulttuuriradikalismille.⁶⁷⁴ Pasifismi rinnastui määritelmässä myös kulttuuriradikalismille leimalliseen yhteiskunnalliseen painotukseen ilman että kantojen välille olisi tehty mitään selvää eroa. Sosiaali- ja kulttuuripolitiikka olivat kiinteä osa uutta isänmaallisuutta.⁶⁷⁵

4.2 Arvot

Radikaaleille pasifismissa ja isänmaallisuuden uudelleenmäärittelyssä oli pohjimmiltaan kyse arvostiridasta. Perinteisten isänmaallisten arvojen merkityksettömyys uudelle radikaalille sukupolvelle haluttiin tehdä selväksi. Kolmannen maailmansodan estäminen oli pasifisteille tärkeämpää kuin kodin, uskonnon ja isänmaan arvomaailman puolustaminen. Perinteisten kansallisten arvojen tyhjyyttä alleviivattiin muistuttamalla, että kuolleella ei ollut sen paremmin kotia, uskontoa kuin isänmaatakaan ja että rohkea kuolema ei biologisesti eronnut

⁶⁷² Tuominen 1991, 131, 134; Kolbe 1996a, 28.

⁶⁷³ Hallman 1986, 15; Tuominen 1991, 137; Kolbe 1996a, 28-29; Suominen 1997, 161-162. Hämmennystä lisäsi Linkolan pasifismin ristiriitainen esillepano: otsikossa viitattiin suoraan isänmaallisuuteen ja kirjan kannessa komeili Suomen lippu.

⁶⁷⁴ Ylioppilaslehti 13/1961, Jörn Donner, "Pasifistit".

⁶⁷⁵ Ylioppilaslehti 39/63, -PL, "Dragsvikista eduskunnan oikeusasiamiehelle"; Kolbe 1996a, 55-56.

muista kuolemisen tavoista.⁶⁷⁶ Vanhan polven sivistyneistön isänmaallisuuden radikaalit rinnastivat vainajien palvomiseen. Elävä yksilö oli isänmaallekin hyödyllisempi kuin kuollut ja sankarikuolemaa tärkeämpää oli löytää ”järkevä tapa säilyä elossa”.⁶⁷⁷ Perinteinen isänmaallisuus oli radikaalien mukaan turvallisuuden takia hyväksytty arvoyhteisö, jonka käsityksiä sankarivainajat symboloivat mutta jonka perimmäisiä arvoja, ”entosentrisyyttä” ja ”militarismia” uusi sukupolvi ei enää allekirjoittanut. Taistelun ja maanpuolustuksen sijaan isänmaallisuudelle piti löytää uusi sisältö. Maanpuolustushengen kritisointi oli yksi radikaalin pasifismin keskeisistä sisällöistä.⁶⁷⁸

Radikaalien mielestä ydinsodan uhka näyttäytyi ajan suurena kysymyksenä erityisesti nuorille ja sen katsottiin koskevan jokaista ajattelevaa ihmistä, ei vain ”ideologisia haihattelijoita”. Suomen mahdollinen joutuminen sotaan olisi radikaalien mielestä tarkoittanut käytännössä kolmannen maailmansodan syttymistä ja siten ydinaseiden laajamittaista käyttöä. Ydinaseet poistivat turvallisuudesta kansallisen elementin jolloin jäljelle jäi vain kansainvälinen. Kritiikin esittäminen oli lisäksi Suomessa helpompaa, koska se ei omien ydinaseiden puuttuessa kohdistunut suoraan valtiovaltaa vastaan.⁶⁷⁹ Käytännön esimerkkiä ydinaseiden vastaisesta kampanjoinnista haettiin silti ydinasevaltio Isosta-Britanniasta, jossa paikallinen CND (Campaign for nuclear disarmament) oli radikaalien mukaan saanut houkutelua kymmeniä tuhansia osallistujia rauhanmarsseilleen.⁶⁸⁰ Ydinaseiden lisäksi radikaalit vastustivat myös yleistä yhteiskunnan militarisoitua. He halusivat hylätä ajatuksen sodan luonnollisuudesta, koska se edusti militarismia ja siten konservatiivista käsitystä maailmasta kamppailuun perustuvana biologisena organismina.

⁶⁷⁶ Oulun ylioppilaslehti 11/66, Tarmo Koskinen, ”Uhkapelurit ja pasifistit”.

⁶⁷⁷ Turun ylioppilaslehti 3/63, Sebastian, ”Sensuurin puolesta”; Oulun ylioppilaslehti 16/66, Reino Mähönen, ”Korpifilosofin ajatuksia isänmaallisuudesta”; Jyväskylän ylioppilaslehti 12/64, Res. vänr. ”Inflaatio/isänmaa”.

⁶⁷⁸ Ylioppilaslehti 29/64, Kari Sallamaa, ”Aurinko nousee idästä vatl.yo. Matti Aholle”; Jyväskylän ylioppilaslehti 8/65, Jussi T. Lappalainen, ”neljännesvuosisata sankarivainajia”; Oulun ylioppilaslehti 8/65, Jouko Mäkelä, ”ylioppilasnuoriso ja isänmaallisuus tänään”; Sallamaa 2000, 77.

⁶⁷⁹ Oulun ylioppilaslehti 11/66, Tarmo Koskinen, ”Uhkapelurit ja pasifistit”; Ylioppilaslehti 20/66, Antero Jyränki, ”Pilvi ja sieni”; Kalemaa 1981, 112.

⁶⁸⁰ Ylioppilaslehti 17/1961, Teuvo Olli, ”Ihminen ja aseet”.

Asevarustelun ja ydinaseiden lisäksi Sadankomitea vastusti militarismia ja kaikkia sitä tukeneita asenteita.⁶⁸¹

Poliittisesti radikaalit yhdistivät vallalla olleen isänmaallisuuden ja siihen liitetyn militarismin tarkemmin määrittelemättömään oikeistoon.⁶⁸² Perinteisen, maanpuolustustahtoa korostaneen oikeistolaisen ideologian lisäksi oli radikaalien mielestä kuitenkin olemassa myös toinen, snellmanilaiseen sivistykseen nojannut linja. Tämä suuntaus keskittyi radikaalien mukaan sosiaalisten ja kulttuuristen ongelmien ratkaisemiseen.⁶⁸³ Radikaalien ihailema sivistyslinja tarkoitti käytännössä sitä, että kansakunnan selviytymisen takasi ennen kaikkea elinvoimainen kulttuuri, joka karttoi isänmaallista hurmoshenkisyyttä ja haaveilua aluelaajennuksista. Kansallisuusaatteen sisältämä tarmo oli kanavoitavissa johonkin rakentavaan.⁶⁸⁴ Näin radikaaleille tyypillinen laaja kulttuurin määritelmä ulottui koskemaan myös rauhantyötä.

Rauhasta käyty julkinen keskustelu oli radikaalien mielestä suurin este sivistystä ja kulttuuria korostaneen ajattelutavan leviämiselle. Pelkkä rauhasta puhuminen näytti julkisten reaktioiden perusteella olevan rikos monien mielenrauhaa kohtaan. Asiaa edistäneisiin katsottiin kohdistuvan pilkkaa, ivaa, joskus jopa raivoa ja vainoa. Parhaimmillaankin asennoituminen oli radikaalien mielestä lähinnä välinpitämätöntä, pasifistit nähtiin vaarattomina idealisteina tai ”sinisilmäisinä utopisteina”. Sodan yksiselitteinen tuomitseminen näyttäytyi julkisuudessa historian väärentämisenä ja kuolleiden häpäisynä, ”pommista” puhuminen taas lasten pelotteluna ja puolustustahdon kalvamisena. Radikaalien pasifistien mielestä heidän rehellisyytensä oli kyseenalaistettu. Vaikka keskustelu radikaalien mukaan oli edistynyt, olivat vallalla vielä ”isänmaa-ideologian pitkäkorvaiset jesuiitat.”⁶⁸⁵ Rauhan puolesta puhuneita kohtaan esitetystä kritiikistä esimerkiksi Jörn Donner näki

⁶⁸¹ Turun Ylioppilaslehti 29/1961, H.V. ”Pasifistin hyökkäys”; YyKoo 9/64, Henry A. ”Pasifismin lättähatut vielä kerran”; Hallman 1986, 26.

⁶⁸² esimerkiksi Ylioppilaslehti 23/64, Jaakko Turkka, ”isiltä perityt arvot”; Kolbe 2008, 366-367.

⁶⁸³ Turun ylioppilaslehti 12/62, Sebastian, ”Commentarii. Maan puolustuksesta (sic)”.

⁶⁸⁴ Jyväskylän ylioppilaslehti 18/61, Raimo Arponen, ”Kansallisuusaate puntarissa III Sisäinen olemus ja tulevaisuus”.

⁶⁸⁵ Ylioppilaslehti 15/66, pääkirjoitus ”Rauhasta ja rauhanystävistä”; Ylioppilaslehti 31/64, R. K. Lavikkala, ”Ylioppilaslehden etsikkoaikaa”.

suoranaisia totalitarismin piirteitä. Samalla sodan sankareita palvottiin muistomerkein.⁶⁸⁶ Keskustelu eteni edelleen tuttua kaavaa, jossa kantojen esittelystä edettiin erikoistapauksen kautta suoraan henkilökohtaisuuksiin ilman, että itse asia juurikaan eteni.⁶⁸⁷

Toisaalta rauhaa käsitellyt julkinen keskustelu koettiin radikaalien piirissä liian ajankohtaiseksi. Julkisuudessa ei puhuttu tarpeeksi aatteista, arvoista, tavoitteista ja niiden totettamisesta. Sen sijaan pelättiin itsenäisiä mielipiteitä, vaikka sosiologia oli radikaalien mielestä todistanut vapaan keskustelun olevan välttämätön osa arvojen uudistumisprosessia. Idea tutkimuksesta yhteiskunnallisen keskustelun rationalisoijana olikin lainattu juuri yhteiskuntatieteistä.⁶⁸⁸ Erityisesti Sadankomitea korosti rooliaan rauhasta käydyn keskustelun edistäjänä. Radikaalit näkivät järjestön jo tästä syystä välttämättömänä. Keskustelun tasoa piti Sadankomitean avulla paitsi nostaa myös muuttaa aktiiviseksi toiminnaksi, komiteaa pidettiin ratkaisuna edistystä jarruttaneeseen yksilötason passiivisuuteen.⁶⁸⁹

Sadankomitean ja YK-yhdistyksen näkyvimpiä vaikutuksia oli sananvapausteemojen tuominen keskusteluun. Ylioppilaslehdistön oli helppo samaistua tähän tavoitteeseen ja sananvapauden ihanne liitettiin osaksi kulttuuriradikaalien uuden isänmaallisuuden arvomaailmaa. Sananvapauden vastustajia radikaalit löysivät omien ylioppilaskuntiensakin piiristä, esimerkiksi ylioppilaskunnan suhdetoiminta edellytti ”oikein” ymmärrettyä isänmaallisuutta.⁶⁹⁰

Vallalla ollut kulttuurikin suosi radikaalien argumentaation mukaan sotaisia aiheita. Kansallismielisen ja isänmaallisen kulttuurin samaistumista sotasankaruusmyytin vaalimiseen korostettiin. Sodan jälkeen jokainen rintaman takana ollut pyrki radikaalien mielestä todistamaan isänmaallisuuttaan kirjoittamalla ”loppusoinnollisia sotarunoja”.⁶⁹¹ Tästä syystä isänmaallisuus ei edustanut rakentavaa suhteiden

⁶⁸⁶ Ylioppilaslehti 13/1961, Jörn Donner, ”Pasifistit”.

⁶⁸⁷ Turun ylioppilaslehti 8/66, Heikki Palmu, ”Maanpuolustuksen tuki”.

⁶⁸⁸ Ylioppilaslehti 36-37/61, ”Suomalaisen ideologian etsijät”; Virtanen 2001, 292.

⁶⁸⁹ Turun ylioppilaslehti 9/65, Seppo Saherma, ”Kaikkien maiden armeijat”.

⁶⁹⁰ Ylioppilaslehti 7/62, Pekka Kapari, ”Sitä se teettää”; Kolbe 1996a, 145.

⁶⁹¹ Turun ylioppilaslehti 9/64, Ilkka N. Nurmi, ”Turku ja rintamaat”.

solmimista eikä kulttuuria vaan militarismia: "Isänmaallisuus ja sota - siinä miellelyhtymä josta viimeinkin olisi päästävä eroon!"⁶⁹² Radikaaleille sopivaa, uuden isänmaallisuuden edellyttämää kulttuuria oli esimerkiksi Timo Sarpanevan muotoilu: se oli kansainvälistä, käytännönläheistä mutta kuitenkin teollista ja siten osa "huomispäivän yhteiskuntaa." Tällainen kiihkoton kansainvälinen kulttuuri edusti kaikkein parasta isänmaallisuutta.⁶⁹³

Kasvatuslaitos ja kirkko olivat radikaalin argumentaation mukaan sotaosan kulttuurin tyyssijoja. Erityisesti kirkko oli jatkuvasti sotapropagandaa ja kansallisromanttista kiihkoa arvostelleiden kohteena. Tämä kritiikki myös hyväksyttiin jossain määrin, *Ylioppilaslehden* kirkollinen vakikolumnisti Kirkoton pappikin myönsi, että osa papeista oli sodan aikana puhunut "politrukkien tavoin, vihaisesti ja nationalistisesti." Samalla hän muisti kuitenkin korostaa kristityn rauhantyyneen ja -tutkimuksen merkitystä: "Työ rauhan, aseistariisunnan ja atomiaseiden kieltämisen hyväksi on mitä tärkein kristillinen velvollisuus samalla kun se on suurta asiallisuutta ja asiantuntemusta vaativaa."⁶⁹⁴ Vaikka kirkolliset piirit siis osallistuivat rauhasta käytyyn keskusteluun oli kirkon rooli ennen kaikkea reaktiivinen, aloite keskusteluun tuli ulkopuolelta.⁶⁹⁵

Valtakulttuurin isänmaallisuudessa radikaali argumentaatio kiinnitti erityistä huomiota tyyliin, jolla isänmaallista ja maanpuolustusta tukenutta aatetta pyrittiin edistämään. Minkäänlainen pöyhkeilevä isänmaallisuus ei saanut ymmärrystä osakseen. Kun "erään maaseutulehden" kirjoittaja huolestuneesti käsitteli nuorison aatteettomuutta ja isänmaallisuuden henkisten arvojen korvaamista pelkällä materiaalisella hyvinvoinnilla. Vastineessa annettiin ymmärtää, että isänmaan merkityksen paatoksellinen ja jokapäiväinen toistelu ei pitänyt ketään leivän syrjässä: "Isänmaallisuus on aate siinä missä raittius tai sonninalostuskin." Uudessa, sodan jälkeisessä ajassa paatoksen ei katsottu toimivan, konkretian sijaan sillä lähinnä

⁶⁹² Jyväskylän ylioppilaslehti 19/61, Raimo Arponen, "Kansallisuusaate puntarissa III Sisäinen olemus ja tulevaisuus".

⁶⁹³ Ylioppilaslehti 33/61, Jörn Donner, "Sarpaneva"; Ylioppilaslehti 37-38/64, Jouko Haavisto, "Isänmaa - mitä se on?".

⁶⁹⁴ Ylioppilaslehti 6/63, Kirkoton pappi, "Rauha".

⁶⁹⁵ Havunen 2010, 23.

ruokittiin isänmaallista tunnetta. Kun radikaalinuoriso irvisti tällaiselle isänmaallisuudelle, ei se omasta mielestään halveksinut esimerkiksi itsemääräämisoikeutta vaan ennen kaikkea tyyliä, suuria sanoja ja pöyhkeilevää tunteilua, joilla asia esitettiin.⁶⁹⁶ Romanttinen isänmaallisuus oli radikaaleille vanhanaikaista. Perinteistä kiinni pitävät piiritkin suosivat radikaalien mielestä julkisia tunteenpurkauksia vain, koska katsoivat niiden olevan paras keino kansallisten arvojen säilyttämisessä.⁶⁹⁷ Juhlatyyli teki esimerkiksi suosi suomalaista -kampanjasta perinteisen isänmaallisuuden edustamien arvojen taloudellisen version.⁶⁹⁸

Yksi tehokeino paatoksellisen tunteellisuuden esiin tuomisessa oli antaa tämän näkemyksen edustajille puheenvuoro. Esimerkiksi *Ylioppilaslehti* käytti tätä metodia pyytämällä yhteiskoulun rehtoria (radikaalien taantumuksellisenä pitämän kasvatustalon edustajaa) määrittelemään isänmaallisuuden sisällön. Näin keskusteluun saatiin ”ristivetoa.” Rehtori Haavisto määritteli oman isänmaallisuuskäsityksensä persoonallista tunnetta sisältäväksi aatteeksi siteeraten Elias Simojokea⁶⁹⁹ ja Marsalkka Mannerheimia. Haaviston mukaan ”maailmankansalaisuudesta haaveilleet individualistit” ja kulttuuripiirien itseään korostavat pasifistit olivat sodan jälkeisessä Suomessa päässeet ääneen. Isänmaallisuus piti Haaviston mukaan ymmärtää ennen kaikkea ideana, ei konkretiana.⁷⁰⁰

Perinteistä isänmaallisuuskäsitystä puolustaneiden tahojen siteeraaminen oli yleinen tunteellisuuden alleviivaamiseen käytetty tehokeino. Yleensä tällaisia sitaatteja ei kommentoitu sen ihmeemmin, katsottiin että alkuperäisten tekstien tyyli sinällään riitti.⁷⁰¹ Toki myös ironiaa käytettiin hyväksi perinteisiin arvoihin yhdistetyn kielenkäytön vahingollisuuden osoittamisessa. Kansallismielisillä käsitteillä,

⁶⁹⁶ *Ylioppilaslehti* 15/61, Leo Mäkelä, ”Asia ja aatteellisuus”.

⁶⁹⁷ *Ylioppilaslehti* 38/63, Kari Tarasti, ”Eräitä uuskansallisia ajatuksia eli näkemyksiä ylihuomisesta”; *Turun ylioppilaslehti* 20/61, nimim. Lehdenkääntäjä, ”Jörn Donner ja suomalaiset”.

⁶⁹⁸ *Turun ylioppilaslehti* 20/65, Arvo Salo, ”Suosi työtä”.

⁶⁹⁹ Simojoki oli ollut mukana heimosotaretkillä, perustamassa AKS:a ja toiminut lisäksi IKL:n kansanedustajana.

⁷⁰⁰ *Ylioppilaslehti* 37-38/64, Rehtori Jouko Haavisto, ”Isänmaa - mitä se on?”.

⁷⁰¹ Esimerkiksi *YyKoo* 11/64, Henry A. ”Eversti sen sanoi”.

esimerkiksi uskonnolla, Runebergilla ja isänmaanrakkaudella argumentoineet isänmaallisuuden määritelmät haluttiin osoittaa jopa parodisiksi korostamalla, kuinka niissä pyrittiin osoittamaan ”mieletön mielekkääksi” ja ”epälooginen loogiseksi”. Parodinen esitystapa nojasi sen varaan, että jokainen fiksu lukija ymmärsi onnen ja rauhan tavoittelun aseilla parodiseksi näkemykseksi, jota korostamalla rationaaliset pasifistiset kirjoittajat vain osoittivat vanhat asenteet kuolleiksi.⁷⁰²

Tunteellista isänmaallista kiihkoa ironisoitiin myös omasanaisesti:

”Ihanana utopiana välkky silmissäni kuva, jossa nuori äiti - jalot suomalaiskasvonsa ruudinsavun mustaamina ja sirot, mutta voimakkaat kätensä hänen juuri tappamiensa vihollisten veressä - suoja-asemaan palattuaan ryhtyy syöttämään vielä kapaloissaan potkivaa pientä Jumalan, isänmaan ja kodin puolustajaa.”⁷⁰³

Tällaisen omasanaisen ironian avulla radikaalit pyrkivät osoittamaan sodan turmiollisuuden tuomalla esiin isänmaallisten piirien siinä näkemän ”siunauksellisen hengen” sekä alleviivaamalla mielestään ristiriitaista ajatusta rauhan puolustamisesta aseilla. Tunteisiin vetoava tyyli oli radikaalien mielestä selvä osoitus lukijan aliarvioimisesta.⁷⁰⁴ Samalla tunteellisuuden kritiikki korosti osaltaan uusien rauhanliikkeiden rationaaliseen argumentaatioon yhdistettyä edistyksellisyyttä.

Perinteinen isänmaallisuus oli radikaalissa argumentaatiossa erottamaton osa sukupolviselitystä, koska sitä pidettiin määräävänä osana 30-luvun arvomaailmaa. Saman logiikan mukaan uusi sukupolvi asetti rauhan sodan edelle. Rauhanliike oli käyttökelpoinen sukupolviselityksen pönkittäjä, koska se korosti äärimmäisen selvästi nuoren polven eroa suhteessa sodan kokeneeseen vanhempaan sukupolveen ja sen arvomaailmaan.⁷⁰⁵ On huomionarvoista miten vahvasti isänmaallisuuden käsite ja sen vallinnut määritelmä yhdistettiin historiakuvan 30-lukuun. Vuosikymmen oli lähes synonyymi perinteiselle kansallisuutta korostaneelle

⁷⁰² Oulun ylioppilaslehti 5/64, Pentti Tuovinen, ”Parodian analyysi”.

⁷⁰³ Oulun ylioppilaslehti 14/66, Arto Ahlakorpi, ”Suomen maanpuolustajille”.

⁷⁰⁴ Ylioppilaslehti 15/66, pääkirjoitus ”Rauhasta ja rauhanystäväistä”; Turun ylioppilaslehti 20/61, nimim. Lehdenkääntäjä, ”Jörn Donner ja suomalaiset”.

⁷⁰⁵ Ylioppilaslehti 29/64, Tampereen Sadankomitea ry, ”YH -64”; Miettunen 2009, 59.

isänmaallisuuden määritelmälle. Yhdeksi rauhanaatteen leviämisen suurimmista haasteista osoitettiin sukupolviselityksen mukainen käsitys, jonka mukaan sodan kokeneet istuivat yhteiskunnan johtavilla paikoilla ja kävivät edelleen sotaa ainakin asenteiden tasolla.⁷⁰⁶

Eriyisesti Linkolan pamfletin osakseen saama arvostelu osoitti radikaaleille vanhan polven arvojen kestättömyyden ja pysyvän sukupolveen perustuvan kahtiajaon olemassaolon. Eero Silvastin mielestä Linkolan kriitikot argumentoivat ”ruutisodan totuuksilla” Linkolan atomiaikaa vastaan. Näiden kahden ajattelua erotti Silvastin mielestä ennen kaikkea sukupolvi, toinen oli syntynyt ennen ja toinen jälkeen Auschwitzin. Myös käytettyjen käsitteiden sisältö oli Silvastin mielestä erilainen. Keskustelijat puhuivat hänen mukaansa eri isänmaasta.⁷⁰⁷ Sukupolvien välinen isänmaallisuuskäsitysten ero oli radikaaleille selvä ja ylittämätön – 60-luvun uuden aatteellisen sisällön oivaltaminen oli radikaalien mielestä isänmaallisinta mitä ylioppilas saattoi tehdä, isänmaallisuus ei enää ollut pelkkää ”isänkaltaisuutta.”⁷⁰⁸

Linkolalaista pasifismia vastustaneet kiistivät jyrkästi tällaisen sukupolviselityksen, nuorista löytyi heidän mukaansa edelleen paljon maanpuolustushenkisiä. Radikaalit taas pyrkivät pitämään kiinni sukupolvieron teoriastaan. Radikalismia käsitelleelle julkisuudelle tyypillistä oli, että vanhempi, 30-lukulaisuudesta syytetty sukupolvi ei halunnut myöntää sukupolvien välisen ristiriidan olemassaoloa.⁷⁰⁹ Silti radikaalien keskuudessa vanhanaikaiseksi nähty perinteinen isänmaallisuuskäsitys rinnastettiin 1930-lukuun. Radikaalien mielestä 30-luvun ongelma oli ollut isänmaan käsitteen staattisuus ja toisaalta sen merkityksen liioittelu kansaa korostamalla. Staattisesta isänmaallisuudesta haluttiin siirtyä keskusteluun ja tarkasti määriteltyihin käsitteisiin. ”30-luvun oikeistohegemonian” edelleen jatkunut vaikutus oli radikaalien mielestä selitys sille, miksi maanpuolustuskysymykset nähtiin epäpoliittisina ja niiden kritiikki siten tuomittavana vasemmistolaisuutena. 60-luvun uusina arvoina radikaalit

⁷⁰⁶ Turun ylioppilaslehti 9/65, Seppo Saherma, ”Kaikkien maiden armeijat”; Ylioppilaslehti 35/64, pääkirjoitus ”Itsenäisyys”.

⁷⁰⁷ YyKoo Joulunumero 2/1960, Eero Silvasti, ”Nauru sodalle ja rauhalle.”

⁷⁰⁸ Ylioppilaslehti 15/65, pääkirjoitus ”Tärkeä asia”; Ylioppilaslehti 6/62, Jouko Tyyri, ”Uusi 30-luku?”.

⁷⁰⁹ YyKoo 1/1961, Martti Santavuori, ”Vastineeksi Eero Silvastille”; Vesikansa 2004, 231; Viikuna 2013, 57.

korostivat yksilöllisyyttä ja kansainvälisyyttä. Perinteinen kansa nähtiin korkeintaan työryhmänä ja isänmaallisuus ihmissuhteina.⁷¹⁰ Isänmaallisuuden uudeksi sisällöksi tarjotun kansainvälisyyden merkitystä radikaalille rauhanliikkeelle korosti sekin, että erityisesti Sadankomitea pyrki kietomaan yleisesti hyväksytyyn kehitysmaateeman osaksi asevarustelusta käytyä radikaalimpaa pasifistista keskustelua.⁷¹¹

4.2.1 Arvoristiriidan psykologisointi

Osa radikaaleista pasifisteista hylkäsi yleisen käsityksen sukupolvien välillä vallitsevista ratkaisevista eroista ja korosti sen sijaan kylmän sodan psykologista luonnetta. Itse asiassa jo Linkolan pamfletti sisälsi isänmaallisuuden käsitteen psykologisoinnin. Linkolan mukaan isänmaa saattoi tarkoittaa yhtä lailla kotiseuturakkautta kuin itsetuhoviettiäkin.⁷¹² Usein taustalla vaikutti myös voimakas kristitty pasifismi: sodan kauhut olivat vältettävissä kristityillä lähimmäisenrakkaudella, piti oppia rakastamaan vihollista. Ainoa vaihtoehto oli löytää uusi ihmisyyden, kansainvälinen ja vastakkainasettelut hylkäävä.⁷¹³ Kansainvälisyyttä korostanut rauhantyö ei siis ollut pelkästään radikaalien itseensä liittämä, myös esimerkiksi kirkolliset järjestöt omaksuivat kehitysavun kaltaisten kansainvälisyysprojektien lisäksi myös rauhankysymyksiä osaksi toimintaansa.⁷¹⁴

Perinteistä isänmaallisuutta puolustaneet piirit kiinnittivät paljon huomiota sotien muistoon, joten radikaalipiiritkin luonnollisesti analysoivat tätä menneisyyden korostumista. Varsinaisten historiatulkintojen lisäksi (kts. luku 3.3) menneisyyteen keskittyneessä näkökulmassa pyrittiin näkemään myös pyhitettyjä, jopa uskonnollisia piirteitä. Esimerkiksi isänmaallisuuden kielellisyyttä tarkastelleet Esko Ervasti ja Hannu Taanila analysoivat menneisyyspaineisuuden uskonnollispsykologista ulottuvuutta. Heidän varsin pitkälle menneen kansallisuusajattelun ja kirkon suhteen

⁷¹⁰ Niitelmä 3/1960, Ylioppilasmaailman henkiset virtaukset”; Turun Ylioppilaslehti 16/1962, Erkki Lod, ”Isänmaallisuus”; Turun Ylioppilaslehti 17/1962, Erkki Lod, ”Lukujen vertailua”; Ylioppilaslehti 24/64, Jaakko Blomberg, ”Sotilaat ja poliitikot”.

⁷¹¹ Hallman 1986, 26.

⁷¹² Tuominen 1991, 135; Kolbe 1996a, 28.

⁷¹³ Oulun Ylioppilaslehti 28/1962, Pentti Tuovinen, ”Sodan jumala ja hänen enkelinsä”; Oulun ylioppilaslehti 30/62, Pentti Tuovinen, ”Vastauksia vastanneille”.

⁷¹⁴ Kolbe 1996a, 95.

analyysinsä mukaan isänmaallisuuden käsite oli sitä puolustaneille tahoille persoonallinen jumaluus. Sankarihautausmaat edustivat pyhiinvaelluskohteita ja maanpuolustushenki pyhää henkeä. Tämä yhteys oli Ervastin ja Taanilan mukaan kuitenkin mahdoton ilman vastustajaa, epäisänmaallisten epäpyhää kategoriaa, jota vastaan perinteinen käsitys oli jatkuvassa sodassa. Tämän pyhitetyn isänmaallisuuden ase taistelussa oli kristinuskoon samaistettu moraaliksi. Analyysin mukaan kirkon ja isänmaan ”hegeliläisestä kohtalonyhteydestä” johtui, että Isänmaa-jumaluutta palvottiin kristillisillä paikoilla kristillisin menoin.⁷¹⁵

Sekä pasifistien että isänmaallisten luonteissa radikaalit näkivät toimintaa selittäviä piirteitä. Tämän argumentaation mukaan atomisodan kauhut tajusivat ensimmäisenä ”vastuuntuntoisimmat ja moraalisesti korkealla tasolla olevat ihmiset”, kun taas sotaa välttämättömänä pitävät jaettiin kolmeen ryhmään: ”älyllisesti keskinkertaisiin realisteihin”, ”höyrähtäneisiin idealisteihin” sekä ”sotalaitoksen jäseniin”. Näille kaikille ryhmille nähtiin yhteinen luonteenlaatu: ”niissä tavataan hyvin vähän lämmintä inhimillisyyttä mutta sen sijaan ylen paljon fanaattisuutta, kyynisyyttä, laskelmointia tai suoranaista sotaisten urotekojen ihailua.” Sodan ideologisina kannattajina nähtiin muun muassa fasistit, uskonkiihkoilijat, kiihkonationalistit ja kommunistit. Erityisesti konservatiivien vaarallisuus oli tässä ajattelussa selviö: ”konservatiiviset piirit pyrkivät usein tietoisesti ruokkimaan nationalismiin molok-jumalaa.” Rationaalisuttaan mielellään korostaneille pasifistille jo tällaisten ideologioiden olemassaolo osoitti ihmiskunnan kehittymättömyyden.⁷¹⁶ Kansallinen ajattelu yhdistettiin radikaalissa argumentaatiossa toisinaan suoraan älykkyyteen. Maailmanrauhan ja siten kansainvälisyyden ensisijaisuuden kansalliseen isänmaahan verrattuna olivat tämän argumentaation mukaan myös ”älyllisesti kehittyneet reservinupseerit” tiedostaneet.⁷¹⁷

⁷¹⁵ Ylioppilaslehti 13/62, Esko Ervasti ja Hannu Taanila, ”Johdatusta isänmaallisten kielen teoriaan II. Isänmaallisuudesta”.

⁷¹⁶ Jyväskylän ylioppilaslehti 7/65, Pentti Niemelä, ”Aseistariisunnasta”.

⁷¹⁷ Oulun ylioppilaslehti 11/66, Manu Paajanen, ”Maailmanrauha - oikea tavoite”.

4.2.2 Isänmaan ja isänmaallisuuden uusi määritelmä

Linkolan pamfletti *Isänmaan ja ihmisen asialla* oli paitsi pasifismista käydyn keskustelun aloittaja, myös itse isänmaan käsitteen laaja ja systemaattinen uudelleenmäärittely-yritys. Linkola irtautui pamfletissaan sovinnaisesta isänmaan määritelmästä ja esitti, että vaikka isänmaallisuus ymmärrettäisiinkin luonnolliseksi tarpeeksi, sisällöllinen muutos aggressiivisuudesta suvaitsevaisuuteen ja hyvänsuopaisuuteen oli täysin mahdollinen.⁷¹⁸ Ylioppilaslehtien radikaalit ottivatkin pamfletin riemuiten vastaan. Eero Silvastin mielestä Linkolan ajattelu osoitti ”epätavallista henkistä rohkeutta”.⁷¹⁹ *Ylioppilaslehdessä* ”arkaluontoisesta” pamfletista nostettiin esiin sen yritys yhdistää isänmaallisuuden käsite suoraan pasifismiin. Tätä käsitteen käytön muutosyritystä *Ylioppilaslehti* piti ”paradoksaalisena ja hätkähdyttävänä.”⁷²⁰

Linkolan pamfletti ja siitä käyty keskustelu paljastivat isänmaan käsitteen monisisältöisyyden ja monitulkintaisuuden. Radikaalien mielestä keskustelu osoitti, että vain kansallisromanttinen isänmaallisuus oli hyväksyttyä. Vallalla ollut käsitys edusti radikaalin kritiikin mielestä eräänlaista 1800-luvun asenneilmapiiriä. Ratkaisuksi ehdotettiin koko isänmaan käsitteen hylkäämistä ja siirtymistä radikaalien mielestä neutraalimpaan valtion käsitteeseen. Isänmaa oli tämän ajattelun mukaan ennen kaikkea eturyhmäkäsité, joka jätti ulkopuolelleen tavallisen kansalaisen. Valtio sen sijaan oli käsitteenä ”arvoasetelmista vapaa” ja ”täsmällinen”.⁷²¹ Valtioon yhdistetty totalitarismin vaara piili radikaalien mielestä vain yksilöissä, jotka valtion muodostivat, ei valtiojohtoisessa järjestelmässä sinänsä. Syynä siihen, että hyvinvointivaltioprojektin valtio-optimismi ei ollut vielä levinnyt laajemmalle radikaalit pitivät ennen kaikkea valtio-käsitteen negatiivisten, Ruotsin ja Venäjän valtakausien historiaan liittyvien ennakkoluulojen yleisyyttä.⁷²²

⁷¹⁸ Tuominen 1991, 131-133; Vihavainen 1993, 221; Kolbe 1996a, 28.

⁷¹⁹ YyKoo Joulunumero 2/1960, Eero Silvasti, ”Nauru sodalle ja rauhalle.”

⁷²⁰ Ylioppilaslehti 26/60, P. Klemola, ”Realistista pasifismia”.

⁷²¹ Ylioppilaslehti 39/60, L. E. Suomela, ”Isänmaa”; Kolbe 1996a, 35.

⁷²² Ylioppilaslehti 13/62, Pertti Hémanus, ”Poliittinen yksityissanakirja Valtio”.

Myös muita suoria isänmaallisuuden käsitteen korvausehdotuksia tehtiin. Arvo Salon mielestä sopiva uusi käsite olisi ollut ”maailmallisuus”. Suomi olisi tässä uudessa määritelmässä voinut Salon mukaan olla vaikkapa kotimaa. Paitsi radikaalien kansainvälistä painotusta, maailmallisuuden käsite korosti myös vallalla ollutta yhteiskuntatieteellistä argumentaatiota, se kun rinnastui sosiologien ”ryhmäisyys”-käsitteeseen.⁷²³ Tällaista suoraviivaista isänmaa-käsitteen korvaamista toisaalta kritisoitiin. Parempi ratkaisu olisi ollut osallistua aktiivisesti isänmaallisuuden uusien sisältöjen määrittelyyn pelkän käsitteen hylkäämisen sijaan. Rauhantyö piti saada sisällyttyä isänmaallisuuteen.⁷²⁴

Monien opiskelijoiden näkemykset Linkolan pasifismista ja käsitteenmuutosyrityksestä olivat radikaalien kannatuksesta huolimatta kriittisiä. Yleisesti kyllä tunnustettiin, että isänmaan käsite oli vanhanaikaisena korvattavissa esimerkiksi ihmiskunnan käsitteellä, mutta toisaalta laajalti ajateltiin Linkolan edustaman idealismin ”jäävän vähemmistöön.” Kompromissina esitettiin pasifismia aatteettomana pidetyn uuden opiskelijapolven aatteeksi niin, että sisällöksi hyväksyttiin rauhan tavoittelu ilman sen kummempia konkreettisia tavoiteohjelmia.⁷²⁵ Kaikki eivät silti hyväksyneet minkäänlaisia isänmaa-käsitteen uudelleenmäärittelyjä. Käsittemuutoksen mahdottomuus osoitettiin viittaamalla sotaveteraaneihin ja jääkäreihin, jotka olivat kuolleet isänmaan, eivät valtion puolesta. Kun valtion käsite vielä taivutusmuotojensa kautta oli suorassa yhteydessä valtiollistamiseen eli sosialismiin oli Linkolan kriitikoille kyseessä täysin isänmaallisuuden vastakkainen käsite, ei sen korvaaja.⁷²⁶

Linkolan pamfletista käydyn keskustelun lisäksi isänmaan käsitteen uudelleenmäärittelystä keskusteltiin muutenkin. Esimerkiksi Tampereella alkuvuodesta 1962 järjestetty suuri isänmaallisuutta käsitellyt seminaari oli otsikoitu ”Aikansa elänyt isänmaa.” Kylmän sodan teemat sekä ydinaseiden muodostama uhka olivat paljonpuhuvasti esillä. Lisäksi seminaarin puheenvuoroissa kannettiin

⁷²³ Ylioppilaslehti 3/62, ”Kuka pettää isänmaata?”.

⁷²⁴ Turun ylioppilaslehti 19/62, nimim. Sebastian, ”Vapaus on vapautta”; Ylioppilaslehti 9/64, pääkirjoitus ”Missä olet, kallis asia”.

⁷²⁵ Turun Ylioppilaslehti 4/1961, ”Pasifismia”.

⁷²⁶ Ylioppilaslehti 33/60, nimim. P. L. ”L. E. Suomalalle ’Isänmaan’ puolesta”.

huolta siitä, miten isänmaallisuuden monopolisoiminen sivutti työväenluokan kokonaan. Isänmaallisuuden uudelleenmäärittelyä edusti keskustelu ”aitosuomalaisen” uhoamisen korvaamisesta dialogisella ja monenlaisia näkemyksiä suvaitsevalla ”arkisuomalaisuudella”. Ennen kaikkea pyrittiin korostamaan isänmaan käsitteen muutosluontoisuutta.⁷²⁷ Isänmaallisuus ei edes voinut olla sisällöltään aina samanlaista, ajan haasteet oli otettava huomioon ja muokattava ajattelua sen mukaisesti. Esimerkiksi Kyösti Skyttä esitti, että itsenäisyys ei ollut ulkonaisista ehdoista riippuvaista vaan ennen kaikkea sisäistä. Yksilöllisyys oli tärkeintä, sen tuli määrittää kaikkea aina ulkopolitiikkaa myöten. Radikaalit samaistuivat tällaiseen realistiseksi katsottuun pasifismiin. Skyttä oli radikaalien kanssa samaa mieltä myös isänmaan käsitteen muuttuvasta sisällöstä. Käsitteen asiayhteys oli 60-luvun opiskelijoille muu kuin Kannaksen taistelut 1944 ja samalla nuori polvi loi Skytän mukaan uudestaan sisällön käsitteelle ja sen historialle. Skytän oma isänmaallisuuden määritelmä olikin varsin lavea, hänen mukaansa kaikki taustaltaan suomalaiset olivat myös isänmaallisia poliittisesta katsomuksesta riippumatta. Neuvostoliiton muodostaman turvallisuuspoliittisen uhan esiin tuominen toisaalta osoitti, että ideologisuuden lisäksi myös reaali politiikalle oli tilaa argumentaatiossa.⁷²⁸

Isänmaallisuuden määrittely oli luonnollisesti keskiössä erityisesti itsenäisyyspäivinä.⁷²⁹ Juhlinnan keskittyminen puolustusvoimien piiriin oli yleinen ihmetyksen ja kritiikin aihe ylioppilaslehdissä. Armeijan keskeistä roolia pidettiin kummallisena, koska itsenäisyyden aikana oli radikaalien mielestä luotu paljon muutakin. Itsenäisyyspäivän rituaaleja pidettiin vanhan isänmaallisuuskäsityksen ”paraatiareenana”. Uusi isänmaallisuus ei ollut enää juhlapuheissa esiintyvä myytti vaan ennemmin konkreettista kansainvälistä toimintaa. Puolustusvoimille vaihtoehtoiseksi juhlinnan kohteeksi radikaalit esittivät esimerkiksi tieteitä, taiteita,

⁷²⁷ YyKoo 5/62, ”Isänmaallisuus elää aikaansa arkisuomalaisuudessa”.

⁷²⁸ Turun Ylioppilaslehti 31/1961, Hannu Taanila, ”Isänmaa isänmaattomille”; Turun ylioppilaslehti 26/62, Kyösti Skyttä, ”Kaikuja Helsingistä”. YyKoo 9/1961 (joulunumero), Eero Silvasti, ”Profeetta etsii isänmaata”. Skytän *isänmaata etsimässä*-pamfletti oli osa Gummeruksen Suomalaisia puheenvuoroja-sarjaa. arkoitus oli tuoda julki keskustelu uudesta maailmanpoliittisesta tilanteesta. Virtanen 2001, 224.

⁷²⁹ esimerkiksi Oulun ylioppilaslehti 31/65, pääkirjoitus.

urheilua tai provosoivasti vaikkapa Alkoa.⁷³⁰ Puolustusvoimiin keskittynyt juhlinta oli radikaalien näkökulmasta osoitus sota-aikaan palautuvien tunneperäisten reaktioiden roolista itsenäisyyspäivän juhlinnassa. Totutussa pitäytyminen oli suora merkki yhteiskunta- ja kulttuurikehityksen vastaisuudesta.⁷³¹

Radikaalien mukaan itsenäisyyspäivänä puhuttiin itsenäisyydestä vain, koska niin oli tehtävä, ei minkään erityisen sisällöllisen syyn takia. Reippaimmillaan radikaali retoriikka käsitteli itsenäisyyspäivien ilmentämää perinteistä isänmaallisuuskäsitystä ”nat(s)ionalismina”. Juhlapuheissa esiintynyt isänmaallinen itsekorostus oli toisarvoista, vaatimaton käytännöllisyys sen sijaan hyve: ”isänmaallisuus vaatii tekoja, ei lässytystä.” Isänmaallisuuden määrittely ei ollut sen paremmin kirkon kuin poliittisten ”valkopaitojenkaan” etuoikeus.⁷³² Toisaalta itsenäisyyspäivän juhlinnassa haluttiin korostaa nuoreen polveen yhdistettyä uutta kansainvälistä ajattelua. Kuten Arvo Salo asian ilmaisi: ”oikea tapa itsenäisyyspäivän viettämiselle on mennä ulkomaille kansainväliseen aatteelliseen kokoukseen.”⁷³³

Ylioppilaslehtiin kirjoittaneet radikaalit itekin tiedostivat käsitteenmäärittelyn kielellisyyden ja käsitteiden muuttuvan merkityksen isänmaallisen ajattelun sisällöstä ja sen roolista käydyssä keskustelussa. Kielen ongelma oli ratkaistava, jotta tietoa ja valistusta uudesta radikaalien maailmankuvasta oli mahdollista levittää.⁷³⁴ Suorin ja pisimmälle viety esimerkki tästä kielellisestä lähestymistavasta oli Hannu Taanilan ja Esko Ervastian *Ylioppilaslehdessä* julkaistu laaja juttusarja ”Johdatusta isänmaallisten kielen teoriaan.”⁷³⁵ Taanilan ja Ervastian mukaan uusi isänmaallisuus esitti analyysin

⁷³⁰ Jyväskylän ylioppilaslehti 25/64, Kyösti Jaakonsaari, ”Oi kallis isänmaa”; Jyväskylän ylioppilaslehti 31/62, pääkirjoitus, ”Itsenäisyydestä”.

⁷³¹ Ylioppilaslehti 37-38/64, Rehtori Jouko Haavisto, ”Isänmaa - mitä se on?”.

⁷³² Jyväskylän ylioppilaslehti 31/62, pääkirjoitus, ”Itsenäisyydestä”; Jyväskylän ylioppilaslehti 16/66, Fokus, ”Nat(s)ionalismi”; Jyväskylän ylioppilaslehti 12/64, Res. vänr. ”Inflaatio/isänmaa”.

⁷³³ Turun ylioppilaslehti 32/65, Arvo Salo, ”Itsenäisyys on sellaista”.

⁷³⁴ Turun ylioppilaslehti 7/63, Hannu Taanila, ”Hemanuksen pamfletti”.

⁷³⁵ Ylioppilaslehti 12/62, 17, Esko Ervasti ja Hannu Taanila, ”Johdatusta isänmaallisten kielen teoriaan I. Isänmaallisten kieliteoriasta”; Ylioppilaslehti 13/62, ”Johdatusta isänmaallisten kielen teoriaan II. Isänmaallisuudesta”; Ylioppilaslehti 14/62, ”Johdatusta isänmaallisten kielen teoriaan III. Isänmaallisesta viktoriaanisuudesta”; Ylioppilaslehti 17/62, ”Johdatusta isänmaallisten kielen teoriaan IV. Isänmaallisista moduksista”; Ylioppilaslehti 18/62, ”Johdatusta isänmaallisten kielen teoriaan V. Hegeliläisestä ongelmastamme”; Ylioppilaslehti 15/62, ”Johdatusta isänmaallisten kielen teoriaan VI. Hegeliläisestä ongelmastamme”.

vanhasta. Virallisen isänmaallisuuden ”osaaminen”, siis sen merkitysten tunnistaminen, oli elintärkeää käsitteen ilmentämisen kansallisen ajattelutavan ymmärtämiseksi. Taanilalle ja Ervastille isänmaan perinteinen käsitteenmäärittely edusti pysyvää arvofilosofiaa ja tunnepitoista, ”uhrimentaliteettiin vetoavaa juhlatyyliä” sekä ”alatyylisiä” vastakkaisten mielipiteiden riennaamista. Tätä virallista isänmaallisuuskieltä käytettiin heidän mielestään menneiden ”eksistenssielämysten” eli kansallisesta näkökulmasta merkittävien historiallisten vaiheiden muisteleamiseen.⁷³⁶ Menneisyys, historia oli kansallisessa tarkastelussa se tärkein näkökulma, josta vallitseva kulttuuri isänmaallisuutta radikaalien mielestä lähestyi. Kielellinen ymmärrys oli Taanilan ja Ervastin tapauksessa varsin pitkälle vietyä, heidän analyysinsä pureutui aina virallisen kielenkäytön aikamuotoihin ja verbien tapaluokkiin saakka. Tämän analyysin mukaan perinteiselle isänmaalliselle kielenkäytölle tyypillistä oli perfektin ja ”eskatologisen futuurin” käyttäminen, puhetapa, jossa nykyhetki oli vain merkityksetön välitila kunniakkaan kansallisen historian ja loistokkaan tulevaisuuden välissä.⁷³⁷ Nimenomaan kieli siis korosti perinteisen isänmaallisuuden historiallisuutta.

Kielellinen analyysi pyrki välttämään suoraviivaista poliittista näkökulmaa, oikeistolaisuuden lisäksi myös kommunismi nähtiin luovasta radikalismista puhdistetuksi. Molemmat suuntautuivat kielen kautta omaan ”jumaluuteensa”, oikeisto isänmaa-jumaluuteen ja vasemmisto kansainväliseen yhteiskunta-jumaluuteensa. Molempia Taanila ja Ervasti pitivät perusluonteeltaan dogmaattisina. Ainoastaan Linkolan pamfletissa esitetty pasifismi laskettiin tässä analyysissä uutta luovaksi, se kun väisti molempien poliittisten suuntien dogmaattisuuden ja käänsi länsimaiseen sivistykseen kiinteästi kuuluvan etuvartio-käsityksen sodasta pasifismiin.⁷³⁸ Näin pyrittiin välttämään paitsi oman kieliteorian myös Linkolan pamfletin poliittinen leimautuminen. Merkkien ja merkitysten tiukan suhteen korostaminen olikin tarpeen kun esimerkiksi Sadankomitea asemoi itseään

⁷³⁶ Ylioppilaslehti 12/62, Esko Ervasti ja Hannu Taanila, ”Johdatusta isänmaallisten kielen teoriaan I. Isänmaallisten kieliteoriasta”.

⁷³⁷ Ylioppilaslehti 17/62, Esko Ervasti ja Hannu Taanila, ”Johdatusta isänmaallisten kielen teoriaan IV. Isänmaallisista moduksista”.

⁷³⁸ Ylioppilaslehti 18/62, Esko Ervasti ja Hannu Taanila, ”Johdatusta isänmaallisten kielen teoriaan V. Hegeliläisestä ongelmastamme”; Ylioppilaslehti 15/62, Esko Ervasti ja Hannu Taanila, ”Johdatusta isänmaallisten kielen teoriaan VI. Hegeliläisestä ongelmastamme”.

rationaalisena toimijana kylmän sodan blokkien väliin.⁷³⁹ Linkolan kohdalla poliittisen sitoutumattomuuden painottaminen oli myös vastaveto siihen laajaan ja kovääniseen kritiikkiin, joka piti Linkolan pamflettia kommunistien salajuonena.

Isänmaa ei ollut ainoa keskustelussa esillä ollut käsite, jonka määritelmää haettiin, myös pasifismin sisältö olisi pitänyt rajata tarkemmin.⁷⁴⁰ Muitakin aihealueeseen liittyviä käsitteitä vaadittiin määriteltäväksi ainakin radikaalia tulkintaa puolustavalta kannalta. Esimerkiksi ”maan puolustus” (tarkoituksella erikseen kirjoitettuna) nähtiin konkreettisena, vaikkapa luonnonsuojeluun verrattavana käsitteenä, josta oli mahdollista erottaa senhetkiseen kulttuuriin liittyvät, radikaalien mielestä tarpeettomat ja haitalliset merkitykset.⁷⁴¹

Isänmaallisuudesta käydyn keskustelun lisäksi käsitteellisyys ja erityisesti käytettyjen käsitteiden monimerkityksellisyys tunnustettiin muutenkin. Kun mitään yleismaailmallista, yksimielistä sanakirjaa oli mahdotonta enää alati muuttuvan kielenkäytön maailmassa tehdä, pidettiin tärkeänä, että jokainen määritteli käsitteet edes itsellensä. Käsitteiden määrittelyn ympärillä käyty debatti osoitti radikaaleille, etteivät käsitteiden sisällöt olleet lainkaan selviä. Niitä ehdotettiin tutkittaviksi esimerkiksi sosiologian avulla. Toisaalta tämä absoluuttisten merkitysten katoaminen tarkoitti, että sisällöllisistä kiistoista oli mahdollista vapautua, koska isänmaallisuuden käsitteellisen oikeasta määritelmästäkään ei voitu enää esittää vakavasti otettavia väitteitä.⁷⁴² Tällainen yhteiskuntatieteiden käsitteisiin nojannut analyysi oli omiaan vahvistamaan radikaalien käsitystä siitä, että heidän oma määritelmänsä oli joustavampi, dynaamisempi, nykyaikaisempi ja siten yksiselitteisesti parempi. Analyysin tulos ei sinänsä ollut mitenkään ihmeellinen, olihan radikaali arvomaailma pohjimmiltaan hyvin lähellä yhteiskuntatieteiden arvoja. Sosiologia oli jopa suora modernin isänmaallisuuden symboli. Yhteiskuntatieteiden kautta radikalismi omaksui analyyttistä filosofiaa, joka korosti juuri omaa kokemusta absoluuttisten

⁷³⁹ Alapuro 1997, 124.

⁷⁴⁰ Ylioppilaslehti 31/1960, ”Onko pasifisti yhteiskunnan vihollinen?”

⁷⁴¹ Ylioppilaslehti 22/61, Markku Rautonen, ”Maan puolustaminen”.

⁷⁴² Ylioppilaslehti 12/62, Pertti Hemanus, ”Poliittinen yksityisanakirja”; Jyväskylän ylioppilaslehti 14-15/64, Res. vänr. ”Inflaatio/isänmaa II”; Turun ylioppilaslehti 7/63, Hannu Taanila, ”Hemanuksen pamfletti”.

totuushierarkioiden sijaan. Vanhanaikaisesta isänmaa-käsityksestä oli tarkoitus päästä eroon poistamalla kielestä arvottavat käsitteet.⁷⁴³ Yhteiskuntatieteiden käyttökelpoisuus radikaalille argumentaatiolle johtui pohjimmiltaan käsitteiden abstraktista luonteesta ja niiden irrottamisesta historiallisista yhteyksistään. Samalla yhteiskuntakritiikkiä oli mahdollista soveltaa entistä laajemmin, kun kaikki epäkohdat oli mahdollista nähdä luonteeltaan yhteiskunnallisina.⁷⁴⁴

4.2.3 Yhteiskunnallisten erojen kaventaminen

Yksi tärkeimmistä isänmaallisuuden uudelleenmäärittelyistä oli yhteiskunnallisten ristiriitojen poistamisen välttämättömyyden korostaminen. Esimerkiksi sosiologi Antti Eskola korosti isänmaa-käsitteen epäselvyyttä ja ristiriitaisuutta. Eskola oli herättänyt keskustelua jo toimiessaan henkisen maanpuolustuksen komitean tutkijana, tuolloin hän oli esittänyt isänmaallisuuden ja maanpuolustuksen käsitteellistä erottamista toisistaan. Myös varsin radikaali isänmaallisuuden jako tunneperäiseen ja yhteiskunnalliseen tyytyväisyyteen oli ollut Eskolan esityslistalla.⁷⁴⁵ Eskola erotteli lisäksi vallinneen isänmaallisuuden sisäpoliittisia ja sosiaalisia ulottuvuuksia. Hänen mukaansa epäisänmaallisiksi saattoivat leimautua vallitseviin oloihin tyytymättömät, esimerkiksi köyhät ja sairaat. Perinteiseen isänmaallisuuteen liitetty nöyryyden ja kurin korostaminen tarkoitti Eskolalle totalitarismin ihannointia. Uhrivalmiin isänmaallisuuden korostaminen edesauttoi hänen mukaansa vähäosaisuuden säilymistä yhteiskunnassa.⁷⁴⁶

Eskola ei toki ollut ainoa, joka määritteli isänmaallisuuden uudeksi sisällöksi juuri yhteiskunnallisten olojen kehittämisen.⁷⁴⁷ Myös Pertti Hémanus korosti samansuuntaista isänmaallisuuden määritelmää: oikeaa isänmaallisuutta oli esimerkiksi työnantajan vastuu työntekijän eduista. Ajatus oli, että kommunismia

⁷⁴³ Kolbe 1996a, 104; Alapuro 2003, 549-550.

⁷⁴⁴ Vihavainen 1993, 228.

⁷⁴⁵ Hallman 1986, 35-36; Alapuro 1997, 120; Virtanen 2001, 285-286. Eskolan kaksijakoinen isänmaallisuuskäsite ei lopulta päätynyt henkisen maanpuolustuksen raporttiin.

⁷⁴⁶ Ylioppilaslehti 13/62, "Onko koulujemme historianopetus autoritaarisuuden opetusta".

⁷⁴⁷ Jyväskylän ylioppilaslehti 31/62, pääkirjoitus "Itsenäisyydestä"; Kolbe 1996a, 20

torjuttiiin parhaiten oikeudenmukaisuutta lisäämällä ja vähäosaisista huolehtimalla. Yhteiskuntajärjestyksen puolustaminen oli kiinteä osa isänmaallisuutta.⁷⁴⁸

Köyhyyden poistaminen oli osa rauhanprosessia sekä kansainvälisesti että Suomessa. Tämän määritelmän mukaan isänmaallisuutta oli ennen kaikkea sosiaalisuus ja ”ajatusten oikeusturva” sekä sosiaalis-taloudellisten ongelmien tunnistaminen ja ratkaiseminen. Rauhaa eivät uhanneet niinkään ideologiat vaan ennen kaikkea vaurauden ja sivistyksen epätasainen jakautuminen.⁷⁴⁹ Ristiriitojen sääntely oli sosiologian ajattelutapa, jonka perimmäinen tavoite oli kommunistien integroiminen yhteiskuntaan. Tätä kautta se myös integroitui isänmaallisuuden käsitteestä käytyyn keskusteluun, esimerkiksi HYY:n piirissä toimineen poliittisten järjestöjen yhteistyöelimen yksi keskeinen tavoite oli vasemmiston integroiminen uuteen isänmaallisuuteen. Säännellyn konfliktin idea sisälsi ristiriitojen legitiimisyden tunnustamisen vastineeksi yhteisiin pelisääntöihin sopeutumisesta.⁷⁵⁰ Tällainen näkemys oli varsin laajalti hyväksytty, vuosikymmenen puolenvälin tienoilla sen omaksui kommunismin torjumisen ohjelmaksi muutoin antikommunismissa pitäytynyt oikeistokin.⁷⁵¹ Sosiologia yhdisti hyvinvoinnin puolustushalukkuuteen ja satoi samalla uuden isänmaallisuuden sisällöt hyvinvointivaltion edistysuskoon.⁷⁵²

4.2.4 Uuden isänmaallisuuden sulautuminen traditioon

Uusi isänmaallisuuskäsitys löysi tiensä varsin nopeasti myös varsinaisten radikaalipiirien ulkopuolelle. Itsenäisyyspäivän juhlallisuudet olivat olleet perinteinen ylioppilaiden tradition ja kansallisen tehtävän alleviivaamisen areena. Itsenäisyyspäivän isänmaallisuuden määrittelyissä haviteltiin kuitenkin myös radikaalin ja tradition synteesiä. Esimerkiksi JKKY:n edustajiston puheenjohtaja toi

⁷⁴⁸ Ylioppilaslehti 36-37/61, Pertti Hemanus, ”Tässä ajassa”. Hémanuksen ajatukset perustuivat Olle Tuomisen *Hyvästi kansallisromantiikka* -pamflettiin.

⁷⁴⁹ Jyväskylän ylioppilaslehti 31/62, pääkirjoitus ”Itsenäisyydestä”; Ylioppilaslehti 9/64, pääkirjoitus ”Missä olet, kallis asia”; Ylioppilaslehti 29/64, Kari Sallamaa, ”Aurinko nousee idästä vatl.yo. Matti Aholle”; Oulun ylioppilaslehti 8/65, Jouko Mäkelä, ”ylioppilasnuoriso ja isänmaallisuus tänään”; Kolbe 1996a, 20, 90-91.

⁷⁵⁰ Siisiäinen 1990, 113-114; Vihavainen 1991, 90; Kolbe 1996a, 44-45.

⁷⁵¹ Vares 1999, 60-61; Vesikansa 2004, 180, 246-247. Esimerkiksi Eskolan kommunistien integroimiseksi kaavailemaa hallitusvastuuta oikeistossa ei tosin hyväksytty.

⁷⁵² Hallman 1986, 35-36; Virtanen 2001, 290.

sankarihaudoilla pitämässään puheessa esiin näkökulman, jonka mukaan isänmaallisuus oli ennen kaikkea työtä. Soihtukulkueilla ja muilla juhlallisuuksilla ei hänen mukaansa ollut itsenäisyydelle mitään merkitystä, ne olivat ennen kaikkea arkisen isänmaallisen työn kunnioittamista.⁷⁵³ Linjaus poikkesi perinteisestä akateemisesta isänmaallisuudesta huomattavasti. Tällaisia ”henkilökohtaisia pasifistisia kannanottoja” kritisoitiinkin laajalti siitä, että niiden ei katsottu edustavan ylioppilaiden enemmistön mielipiteitä.⁷⁵⁴ Suhtautumisessa isänmaallisuuden uudelleenmäärittelyyn tapahtui kuitenkin liikettä 60-luvun kuluessa. Vuosikymmenen puolen välin tietämällä jo traditioon muuten vahvasti sitoutunut kokoomuksen nuorten liittokin vaati käsitteen uudelleenmäärittelyn mahdollistamista sekä puolueen osallistumista rauhantyon tukemiseen. Puolueen varsinainen johto tosin piti tällaisia avauksia lähinnä osoituksina kypsymättömyydestä.⁷⁵⁵ Myös muuten perinteessä pitäytyneet kauppakorkeakoulun ylioppilaat sisällyttivät isänmaallisuuteen esimerkiksi poliittisten rakenteiden opiskelua.⁷⁵⁶

Kaikki eivät toki hyväksyneet tradition ja radikalismien yhdistely-yrityksiä. Isänmaallisuuden käsitteen ja sen sisällön muuttamisyrityksiin kiinnitettiin varsin paljon huomiota isänmaallisuuden perinteistä merkitystä puolustaneissa piireissä. Isänmaallisuuden uudelleenmäärittely edusti heille sodan jälkeen valloilleen päässyttä sanasokeutta. Uutta sisältöä tavoitteli kriitikoiden mukaan sukupolvi, jolla oli sodasta kokemusta vain teoriassa. Tämä teoreettisuus tarkoitti perinteisen käsityksen puolustajille sitä, että isänmaallisuuden uudelleenmäärittelijät ylpeinä kuvittelivat löytäneensä käsitteen lopullisen muodon, vaikka pasifismi ja uusi isänmaallisuus selvästi perustuivat joko tiedostamattomaan tai tiedostettuun ”valheeseen”. Selvä velvollisuus sodat kokeneita kohtaan oli, että isänmaata saati sen suomaa vapautta ei käytetty väärin: ”eläköön niiden miesten kunniaa kirkastavana tulisoihntuna, jotka aikoinaan vuonna 1918 *lahjoittivat* meille isänmaan ja

⁷⁵³ Jyväskylän ylioppilaslehti 32/64, ”Ilmari Jäppisen puhe itsenäisyyspäivänä sankarihaudalla”.

⁷⁵⁴ Esimerkiksi Jyväskylän ylioppilaslehti 32/64, Annikki Saari, ”Subjektiiivisesti subjektiiiviseen eli Jäppisen itsenäisyydestä”; Jyväskylän ylioppilaslehti 32/64, Reijo Korhonen, ”Ilmari Jäppiselle”.

⁷⁵⁵ Vares 1999, 63,66.

⁷⁵⁶ Sohlstén-Nederström 2011, 125, 139, 144, 150. Varsinaista puoluepoliittista osallistumista toki edelleen karsastettiin.

vapauden”.⁷⁵⁷ Isänmaallisuus aatteena oli suora ehto isänmaan olemassaololle ja siten pysyville arvoille ja niiden kautta onnellisuudelle. Jos kyseenalaistettiin perinteinen maanpuolustustyö, samalla kyseenalaistettiin myös isänmaan käsitteen koko sisältö, mm. demokratia ja oikeusvaltio. Isänmaallisuuden sisältöjä ei traditiossa pitäytyneiden mukaan tarvinnut omaksua suoraan 30-luvulta, mutta pohjimmiltaan sama ajattelutapa oli edelleen käyttökelpoinen.⁷⁵⁸

Perinteisen isänmaallisuuden puolustajat totesivat varsin kansallisromanttisin sanankääntein radikaalien olevan yksinkertaisesti väärässä, jokaisessa terveessä suomalaisessa miehessä kun asui isänmaallinen ”vapaudenrakkaus”. Esimerkiksi Snellman ja Linna olivat perinteisen näkemyksen puolustajien mielestä tämän isänmaallisen ”vapaudenkaipuun” tulkkeja. Kansallista vapautta rakastava ei voinut asettua vapaaehtoisesti ”teuraaksi” rauhanaatteen puolesta ja Runebergia siteeraten kritiikin kohteena ollut suomalainen sotilas nostettiin arvokkaaksi hahmoksi, jota utopistiset aatteet eivät saaneet halventaa. Perinteistä isänmaata kohtaan tunnetun rakkauden puuttuminen rinnastettiin tällaisessa kansallisromanttisessa argumentaatiossa ”henkiseen kuolemaan”. Vaikka nationalismiin liitettyä kansallisen itsekkyyden ajatusta ei pidetty hyvänä, silmittömän itsekkyyden lisäksi myös liiallisen muista välittämisen katsottiin vievän turmioon. Tällaiseen syyllistyvät ”pasifistit ja henkiset kulkukoirat, jotka ajattelevat vieraiden vapautta enemmän kuin omaansa.”⁷⁵⁹

Silti perinteisempää linjaa vaalineet tahot halusivat nähdä uudessa kriittisessä asenteessa myös positiivisia puolia. Esimerkiksi Turun yliopiston rehtori analysoi nuorisoa korostaen, että 50-luvulla vallalla ollut väsynyt maanpuolustuksellinen nihilismi oli sentään ohitettu.⁷⁶⁰ Nuorison skeptisyyttä perinteistä isänmaallisuutta kohtaan perusteltiin sodan aiheuttamalla traumalla ja nationalismin haaksirikolla.

⁷⁵⁷ Ylioppilaslehti 12-13/66, Heikki Marttila, ”Isänmaa ja sanasokeus”. Kursiivi alkuperäinen.

⁷⁵⁸ Jyväskylän ylioppilaslehti 9/65, Reijo Kohonen, ”’Neljännesvuosisata talvisodasta’ johdosta””; Turun Ylioppilaslehti 15/1962, ”Maanpuolustus tarvitsee aatetta”; Ylioppilaslehti 28/64, valtiot. yo Matti Aho, ”Ylioppilaslehden paikka auringossa”.

⁷⁵⁹ Jyväskylän ylioppilaslehti, 25/63, Juhani Kurkiala, upseeri reservissä ja tarvittaessa, ”Tuulta tavoitteleville!”; Oulun ylioppilaslehti 4/64, aliluutn. Kari Lumme, Vänr. Pehkoranta, ”Isänmaallisuus - pasifismi”.

⁷⁶⁰ Turun ylioppilaslehti 13/65, Tauno Nurmela, ”Yliopiston opiskelija ja maanpuolustus”.

Perinteitä korostaneet ajattelivat kansallisajattelussa olevan yhä kosolti voimaa, esimerkiksi vasta itsenäistyneet Afrikan maat olivat osoittaneet kansalliselle ymmärrykselle olevan tilaa modernissakin maailmassa. Kaikenlaista kiihkomielisyyttä tuli toki vastustaa, myös isänmaallisuuden nimissä esitettyä.⁷⁶¹

4.3 Uusi ulkopoliittikka ja henkinen maanpuolustus

4.3.1 Kekkonen uusi ulkopoliittikka

Pasifismi ja isänmaallisuuden määrittely olivat radikaaleista keskusteluista selvimmin yhteydessä valtakunnan politiikkaan. Vaatiessaan asenteiden muuttamista rauhan suhteen radikalismi otti samalla väistämättä kantaa myös maan viralliseen ulkopoliittikkaan. Erityisesti noottikriisin jälkeen ulko- ja sisäpolitiikka kietoutuivat tosin saumattomasti toisiinsa ja samalla ulkopoliittikan linjaamisen välttämättömäksi edellytykseksi nousi kannanotto joko tasavallan presidentti Kekkonen puolesta tai tätä vastaan. Ulkopoliittisen ajattelun muutospyrkimykset henkilöityivät vahvasti Kekkoneseen.⁷⁶² Ylioppilaiden ja Kekkonen suhteet olivat alkuun varsin jännittyneet, akateemisella kekkosvastaisuudella oli erityisesti Helsingin yliopistossa pitkät perinteet. 60-luvun alussa käytännössä vain *Ylioppilaslehti* oli ainoa Kekkonesta vieroksuneen linjan vastavoima. Kekkosvastaisuuden taustalla vaikutti ennen kaikkea sotasyllisyysoikeudenkäyntien muisto.⁷⁶³

Ylioppilaslehdistön suhtautuminen Kekkoneseen ja tämän ulkopoliittiseen linjaan oli alusta asti muita ylioppilaspiirejä myönteisempää. Hongan luopumista presidenttiehdokkuudesta noottikriisin yhteydessä pidettiin radikaalien piirissä ”todellisena isänmaallisuutena,” Honka oli jo ehdokkaana ollut Kekkonen paras ”propagandisti.” Väinö Tanner ja Kokoomuksen Tuure Junnila olivat radikaaleille tarpeellisia osoituksia siitä, kuinka pitkälle Kekkonen oli ulkopoliittisessa ajattelussaan päässyt.⁷⁶⁴ Jopa koko kansallisesti painottunut, vanhentuneena nähty

⁷⁶¹ Turun ylioppilaslehti 17/65, Matti Lehtinen, ”60-l isänmaallisuus”.

⁷⁶² Esimerkiksi Salminen 1995, 169-270.

⁷⁶³ Tuominen 1991, 81-82; Kolbe 1996a, 36; Kaskikari 1997, 177. Kuvaavaa on että Presidentin 60-vuotissyntymäpäivän kansalaiskeräyksen aloite tuli maakunnista, ei pääkaupungin ylioppilailta.

⁷⁶⁴ Ylioppilaslehti 1/62, Jörn Donner, ”Äänesi”; Turun ylioppilaslehti 9/63, ”Nuori Homeros: Hemanus”.

arvomaailma liitettiin toisinaan Olavi Honkaan kuvaamalla sitä esimerkiksi ”auttamattoman honkalaiseksi”.⁷⁶⁵ Honka-liiton kaatumista onkin pidetty paitsi kekkoslaisuuden ja samalla 60-luvun synnyttäjänä, myös hetkenä, jolloin kulttuuriradikalismi ja kekkoslaisuus lyöttäytyivät lopullisesti yhteen.⁷⁶⁶

Kekkosen selvä vaalivoitto 1962 presidentinvaaleissa oli *Ylioppilaslehden* mukaan osoitus uuden, puolueettomuuteen perustuneen ulkopoliitiikan nauttimasta laajasta kannatuksesta. Kekkosen tavoitteena nähtiin perinteisten isänmaallisten piirien harjoittaman vastakkainasettelun poistaminen.⁷⁶⁷ Oikeistonkin suhtautuminen Kekkoseen muuttui vaalivoiton jälkeen, presidentin vahvistunut asema kun asemoi hänet taas selvemmin kommunistien vastavoimaksi. Tämä oli omiaan vähentämään porvariston kekkosvastaisuutta.⁷⁶⁸ Samalla Kekkosen ajama ulkopoliittinen linja vahvistui selvästi. Vaalien jälkeen *Ylioppilaslehti* esittikin pääkirjoituksessaan, että maanpuolustushenki voitaisiin korvata puolueettomuuden puolustustahdolla mikäli puolustusvoimiin vain löytyisi asiantuntevia puolueettomuuden opettajia. Maanpuolustuskasvatus oli korvattava kasvatuksella rauhaan ja kansainväliseen ymmärrykseen.⁷⁶⁹ Koska uusi puolueettomuusajattelu ei kuitenkaan ollut saavuttanut riittävän suurta kannatusta puolustusvoimissa, oli koko kadettikoulun opettajakunta ”saneerattava.”⁷⁷⁰ Puolustusvoimien arvostus oli silti lisääntymässä, se nähtiin olennaisena osatekijänä puolueettomuuspolitiikan takaamisessa.⁷⁷¹ Puolustusvoimien rooli puolueettomuuspolitiikan takaajana näkyi pian myös käytännössä, kun asevelvollisille ryhdyttiin opettamaan puolueettomuuspolitiikan

⁷⁶⁵ Turun ylioppilaslehti 30/63, Olavi Auranen, ”Korhosesta Taanilaan”. Turussa tällainen argumentaatio ja koko Olavi Hongan henkilön ympärillä käyty keskustelu oli huomattavasti muuta maata yleisempää, varmasti sen takia että Honka itse oli taustaltaan turkulainen. Oma osuutensa oli varmasti myös Hongan keskeisellä roolilla Agnar Myklen *Laulu punaisesta rubiinista*-romaanin takavarikoinnissa vuonna 1957, kts. lisää Ekholm 1990.

⁷⁶⁶ Tuominen 1991, 80; Virtanen 2001, 225, 342.

⁷⁶⁷ *Ylioppilaslehti* 2/62, pääkirjoitus ”Puolueettomuuden puolustus”; Turun ylioppilaslehti 15/65, Lasse J Tuominen, ”maanpuolustusta”.

⁷⁶⁸ Vesikansa 2004, 211.

⁷⁶⁹ *Ylioppilaslehti* 2/62, pääkirjoitus ”Puolueettomuuden puolustus”; Turun ylioppilaslehti 15/65, Lasse J Tuominen, ”maanpuolustusta”.

⁷⁷⁰ Oulun ylioppilaslehti 29/62, Erkki Anttila, ”Ajankohtaista”.

⁷⁷¹ *Ylioppilaslehti* 2/62, ”Miksi upseerinura ei houkuttele?”.

perusteita. Kekkonen ulkopoliittisen ja puolustusvoimien edut kohtasivatkin toisensa viimeistään 1964. Samoihin aikoihin murtui myös HYY:n kekkosvastainen linja.⁷⁷²

Kekkonen vaalivoiton ja noottikriisin lisäksi radikalismien ulkopoliittisen ajattelun käännekohtaksi on esitetty vuonna 1962 Helsingissä järjestettyä Maailman nuorison ja ylioppilaiden rauhanfestivaalia.⁷⁷³ Festivaalin järjestäminen puolueettomuuttaan korostaneessa Suomessa oli sekä ulko- että sisäpoliittinen ongelma, festivaalia ei voitu virallisesti hyväksyä eikä toisaalta torjuakaan. Vaikka festivaali ja sen kiivaimpaan valmistelu-aikaan osunut noottikriisi merkitsivät selvää muutosta suhtautumisessa Neuvostoliittoon, ei pasifismi tai yleisempi kansainvälisyysteema noussut festivaalin aikana juuri esiin. Suomalaisia vasemmistoylioppilaitakin turhautti Neuvostoliiton ajama linja, joka kohteli kolmansia maita lähinnä kylmän sodan propagandan välineinä. Kylmän sodan rintamalinjat olivat sekä festivaalin sisällöissä että sen ympärillä käydyssä keskustelussa kansainvälisyyttä tai pasifismia tärkeämpiä. Edes Festivaalin seminaarikeskustelut eivät olleet vapaita tästä ennakoasetelmasta.⁷⁷⁴ Sitoutumattomuuttaan ja sananvapautta korostamaan pyrkineelle radikaalien pasifismille festivaali ei tästä syystä tarjonnut käyttökelpoista samaistumiskohdetta. Keskustelu aiheen ympärillä oli jo noottikriisin takia varsin pidättyväistä ja festivaalin luonnetta alleviivaten tulkinnat sen merkityksestä jakautuivat täysin kahtia.⁷⁷⁵

Kekkonen esimerkki velvoitti nuorisoa osallistumaan aktiivisesti rauhantyöhön, mikä aiheutti pasifistisille radikaaleille ongelman. Edes edistyksellisyyttään ja poliittista sitoutumattomuuttaan korostanut Sadankomitea ei onnistunut houkuttelemaan ylioppilaiden saati koko nuorison enemmistöä mukaan rauhantyöhön.⁷⁷⁶ Kekkonen hyväksyi Sadankomitean toiminnan julkisesti jo uudenvuodenpuheessaan 1963 ja

⁷⁷² Salminen 1995, 201; Kolbe 1996a, 93, 102-103; Kortti 2013, 284. Presidentti sai muun muassa ylioppilaskunnan korkeimman kunniamerkin. Pelkkä vaalivoitto ei siis kuitenkaan riittänyt Kekkosvastaisten voimien taivutteluun uuden ulkopoliittisen ajattelun ja Kekkonen henkilön taakse, Vrt. Virtanen 2001, 342.

⁷⁷³ Kolbe 1996a, 56-57; Kortti 2013, 284-285.

⁷⁷⁴ Krekolan mukaan festivaali oli sekä kulttuurisesti että poliittisesti vielä leimallisesti 50-luvun ilmiö.

⁷⁷⁵ Klinge & Harmo 1983, 306-307; Krekola & Mikkonen 2011, 246.

⁷⁷⁶ Ylioppilaslehti 2/64, Risto Kivelä, Timo Salovaara, ”Rauhantyö vai parabellum”; Tuominen 1991, 82; Kolbe 1996a, 89.

laski samalla rauhantyön osaksi uutta isänmaallisuutta.⁷⁷⁷ Kekkonen tuella oli muutenkin merkityksensä, erityisesti tasavallan presidentti avitti omilla kannanotoillansa radikalismien sinänsä marginaalisten puheenaiheiden nousua valtajulkisuuteen.⁷⁷⁸ Taustalla vaikutti Kekkonen yhteiskuntafilosofiaa muutenkin määritellyt ajatus kapitalismin ja kommunismin rauhanomaisesta synteestä. Laura Kolbe puolestaan on korostanut Kekkonen nähneen nuorilla keskeisen roolin kaavailemansa yhteiskunnallisen modernisaation toteuttajina. Samalla Kekkonen tavoitteli myös poliittista kannatusta heidän keskuudestaan. Kekkonen tuen syiksi on esitetty henkilökohtaisempiakin motiiveja, muun muassa halua hännätä porvarillisesti identifioituneita vastustajiaan.⁷⁷⁹

Kekkoseen henkilöidyn uuden ulkopoliittikan esiintuominen oli myös kiinteässä yhteydessä isänmaallisuuden käsitteeseen. Isänmaan käsitteen määrittely rationaalisen rauhanpolitiikan kautta sopi hyvin Kekkonen uuteen ulkopoliittiseen linjaan. Koko Paasikiven-Kekkonen ulkopoliittista linjaa määritteli retorinen kielipeli, jossa historialla ja muistamisella oli tärkeä roolinsa. Isänmaan käsite oli yksi osa tätä kielipeliä. Kekkonen kannattajien mielestä perinteiseen isänmaan käsitykseen oli kanonisoitu ajatus naapurisovun epäisänmaallisuudesta.⁷⁸⁰ AKS:n synnyttämä Venäjä-epäluulo oli radikaalien mielestä voimissaan edelleen eikä sitä edes aktiivisesti pyritty häivyttämään.⁷⁸¹ Uuteen linjaan kuului, että kansainvälisyys ja erityisesti YK:n kautta toimiminen ei ollut enää 30-luvun tapaan kansallisen edun vastaista. Tämä asenne siirtyi Kekkonen Suomessa varsin nopeasti myös muun ylimmän valtiojohdon viralliseksi kannaksi.⁷⁸² Korostaessaan kansainvälistä ulottuvuutta Kekkonen esimerkkiin tukeutunut linja samalla arvosteli aseellista varustautumista ja puolustuskykyä korostanutta puolueettomuuspolitiikan tulkintaa

⁷⁷⁷ Kaskikari 1997, 182. Presidentti Kekkonen katsottiin ainakin komitean omassa piirissä jopa jäseneksi, julkisesti tasavallan presidentin jäsenyydellä ei tosin uskallettu kehuskella. Hallman 1986, 28.

⁷⁷⁸ Tuominen 1991,390; Vilkuna 2013, 76-77.

⁷⁷⁹ Kolbe 1996a, 111; Kaskikari 1997, 187; Vesikansa 2004, 227. Yhteiskuntafilosofisesti Kekkonen ajatteluun vaikutti voimakkaasti Durkheimin orgaanisen solidaarisuuden ajatus. Kts. lisää Tuikka 2007, 21.

⁷⁸⁰ Ylioppilaslehti 10-11/62, Pekka Westerinen, "Erialaisten arvojen kanonisoinnista"; Virtanen 2002, 297; Tuikka 2007, 34.

⁷⁸¹ Ylioppilaslehti 5/64, Asko Vuorjoki, "Akateeminen Karjala-Seura 3".

⁷⁸² Ylioppilaslehti 3/62, "Suomi maailman kulttuurissa".

ympäröivän kontekstin unohtamisesta ja ajattelun ristiriitaisuudesta. Kriitikoiden mukaan varustautuminen ei voinut olla ainoa keino turvallisuuden lisäämiseen.⁷⁸³ Kekkonen seuraamalla radikaalit päätyivät arvoasetelmaan, jonka mukaan kansainvälinen ymmärrys ja rauhanaate olivat arvokkaampaa maanpuolustustyötä kuin nurkkakuntainen ja militaristinen maanpuolustushenki. Kekkonen rooli sukupolvien ja niiden arvojen eron lietsojana liittyikin kiinteästi juuri isänmaakäsitteen määrittelyyn.⁷⁸⁴

Uuden ulkopolitiikan puolueettomuusliturgia läpäisi melko nopeasti myös arvoiltaan perinteisiin tukeutuneet piirit. Puolustusvoimat julistautui vuonna 1963 rauhan asialle ja esimerkiksi Akateemiset Reservinupseerit korostivat puolueettomuuspolitiikkaa parhaana rauhan takaajana. Pikanttina yksityiskohtana tukea haettiin Mannerheim-sitaatilla, tyylikeino, jota perinteisen isänmaallisuuskäsityksen vastustajat olivat käyttäneet lähinnä hurmoshenkisen isänmaallisuuden vanhanaikaisuuden osoittamiseen.⁷⁸⁵ Sitaattia voi toisaalta pitää osoituksena maanpuolustuspiirien terävöityneestä suhtautumisesta pasifismiin. Vastakkainasettelua kiristi maanpuolustushenkisten käyttöön ottama vastapuolen retoriikka, jota käytettiin tinkimättä perinteisen isänmaallisista perusarvoista.⁷⁸⁶

Painotuseroja uuden ulkopolitiikan tulkinnoista ja käytännön merkityksestä toki oli. Osa aihetta käsitelleistä kirjoituksista korosti ennen kaikkea suurvaltaristiriitojen välttelyä ja sitä, että puolueettomuuspolitiikkakaan ei ollut itsetarkoitus vaan ennen kaikkea paras tapa varjella kansallista etua. Näin ollen puolueettomuus ehdottomasti edellytti vahvaa itsenäistä puolustuskykyä.⁷⁸⁷ Radikaalimpaa linjaa edustaneille, suoraa pasifismia kannattaneille puolueettomuuden korostaminen oli myös ongelma, tosin eri näkökulmasta. Heidän mukaansa ei voitu olla varmoja siitä, että Kekkonen linja itse asiassa takasi todellisen ja kestäväen rauhantilan.⁷⁸⁸ Toisille Kekkonen

⁷⁸³ Ylioppilaslehti 18/64, 5, ”Lisää turvallisuuspolitiikkaa”.

⁷⁸⁴ YyKoo 14/64, Auramies, ”Rauha ja isänmaa”; Tuominen 1991, 84.

⁷⁸⁵ Ylioppilaslehti 35/64, Akateemiset Reservinupseerit Martti Meinander puheenjohtaja Reima T. A. Luoto toiminnanjohtaja, ”Joulukuun kuudes”; Salminen 1995, 266.

⁷⁸⁶ Kolbe 1996a, 113

⁷⁸⁷ Ylioppilaslehti 16/64, Markku Murros, ”Kansallinen turvallisuuspolitiikka”.

⁷⁸⁸ Ylioppilaslehti 1/63, ”Puolueettomuus - pasifismi - militarismi - ohjukset”.

ulkopoliittinen ajattelu oli siis päämäärä, toisille sillä taas oli lähinnä välineellistä arvoa. Käytännössä tämä ero näkyi erityisesti suhteessa Neuvostoliittoon, virallinen organisaatiotason yhteistyö HYY:n kautta alkoi vasta 1965 ja lopullisesti neuvostovastaisuus taittui vuoden 1967 tietämillä.⁷⁸⁹

Myös osa radikaaleista suhtautui Kekkosen ulkopoliittikkaan varsin kriittisesti. Näiden Kekkosen kriitikoiden mukaan presidentin linja oli edustamansa arvomaailman takia liian pehmeä. He näkivät toteutuneessa ulkopoliittisessa linjassa merkkejä ”viktoriaanisesta kaksinaismoralismista”. Kekkosen reaalioliittisen materialismin rinnalla vallalla oli heidän mukaansa edelleen myös ”kansallisuskonnon transsendentti arvomaailma”. Nämä kaksi arvoasetelmaa saivat ristiriitaisuudestaan huolimatta elää yhtä aikaa. Rinnakkainelo vaati molemmilta arvostuksilta oman, erillisen kielensä.⁷⁹⁰ Uusi ulkopoliittikka oli siis osa isänmaallisuuden käsitteellistä luonnetta. Toisaalta Kekkosen ulkopoliittista valta-asemaa arvosteltiin myös sen varjolla toteutetun sisäpolitiikan takia: ulkopoliittikka oli lyömäase, jolla mahdollistettiin ”vanhoillinen maatalouspolitiikka”, perinteisen yhteiskuntajärjestyksen säilyminen ja ”pirtti-idealisten kirkkorauha.”⁷⁹¹ Kärkkäimpien radikaalien mukaan Kekkosen linja siis kumarsi liikaa virallisen porvarillisen Suomen vanhoillisina pidettyjen traditioiden suuntaan. Tämä osoittaa, että Kekkonen ei ollut sellainen radikaalien kiistaton esikuva, jollaiseksi häntä on toisinaan kuvailtu.⁷⁹²

Radikaalin julkisuuden kahden merkkihenkilön, Jörn Donnerin ja Pentti Saarikosken välillä käytiin jopa pienimuotoinen kiista siitä, miten uusi, ”realistiseksi” nimetty ulkopoliittikka sopi yhteen uuden isänmaallisuuskäsityksen kanssa. Donnerin näkökulman mukaan isänmaallisuus ja reaalioliittikka eivät olleet yhteen sovitettavissa, Saarikosken mukaan isänmaallisuus ja ulkopoliittinen realismi oli sovitettu onnistuneesti yhteen jo pitkään. Todellinen ongelma olivat hänen

⁷⁸⁹ Kolbe 1996a, 76-82, 249.

⁷⁹⁰ Ylioppilaslehti 14/62, Esko Ervasti ja Hannu Taanila, ”Johdatusta isänmaallisten kielen teoriaan III. Isänmaallisesta viktorianisuudesta”.

⁷⁹¹ Turun ylioppilaslehti 17/64, Hannu Taanila, ”Maakunnan miesten murheet”.

⁷⁹² Virtanen 2001, 347. Matti Virtanen selittää Kekkosen merkitystä radikaaleille sota- ja evakkokokemusten aiheuttamalla symbolisella isän kaipuulla. Suurin osa radikaaleista suhtautui Kekkoseen kuitenkin ennen kaikkea vahvoja mielipiteitä puolesta ja vastaan herättäneenä tasavallan presidenttinä.

mielestään vanhat ”jäärät”, jotka suostuvat realismiin vain totisen paikan tullen, ”Novosibirskin tilanteessa”.⁷⁹³

4.3.2 Rationaalinen rauhantutkimus

Rauhantutkimuksen korostaminen oli 60-luvun alun merkittävin yhteiskunnallisen aktiivisuuden ja kansainvälisyyden osoitus ylioppilaiden parissa. Tämä pasifismin yhteispohjoismainen ulottuvuus yhdisti rauhantyön, kansainvälisyyden ja uuden isänmaallisuuden. Rauhantutkimus oli yksi tärkeimmistä Sadankomitean keskusteluun tuomista aiheista. Yhteiskuntatieteiden edistysuskon tavoin myös rauhantutkimuksen vaikutteet omaksuttiin anglosaksisen sosiologian kautta.⁷⁹⁴ Samalla se korosti tieteellisyydessään akateemista traditiota.

Rauhantutkimuksen vaatimus oli sisältynyt jo Linkolan pasifismiin. Radikaalien mielestä Linkolan erotti edeltäjistään ennen kaikkea loogisuus ja rationaalisuus sekä ihanteista puhumisen välttäminen. Rationaalisuus ei silti tarkoittanut säyseyttä, ajan kontekstissa pamfletin retoriikka oli rankkaa: Linkola väitti muun muassa, että talvisodan muisteleminen oli suoraa sotapropagandaa ja että isänmaallisuus johtaa väistämättä asevarusteluun.⁷⁹⁵ Radikaalien näkemys oli, että rauhantyön tärkeys kyllä tunnustettiin laajasti. Suuri yleisö suhtautui ehdotuksiin penseästi vain, koska niistä puuttui konkretiaa. Abstraktista rauhantyöstä oli löydettävissä myös käytännönläheisiä puolia: esimerkiksi aseettoman palvelun ongelmat ja rauhantutkimuksen puutteellisuus. Myös Linkolan pamfletista huomioitiin sen sisältämät konkreettiset toimintaehdotukset. Käytännönläheisyys oli keino erottua perinteisistä aatteellisista rauhanjärjestöistä, varsinaista rauhan teoriaa ei 60-luvun alun Sadankomiteassa edes opiskeltu.⁷⁹⁶ Esimerkiksi Laura Kolbe kutsuikin koko Linkolan esittämää ohjelmaa ”käytännölliseksi pasifismiksi” erotuksena vanhojen rauhanliikkeiden periaatteellisuudesta.⁷⁹⁷

⁷⁹³ Turun ylioppilaslehti 17/62, O.Auranen, ”Kriisistä I kriisiin II”.

⁷⁹⁴ Hallman 1986, 26; Tuominen 1991, 147; Kolbe 1996a, 84-85.

⁷⁹⁵ Turun Ylioppilaslehti 22/1960, E.L. ”Isänmaan ja ihmisen puolesta”.

⁷⁹⁶ Ylioppilaslehti 25/64, Erkki Hiltunen, ”Miksi Rauhanpuolustuslaitos?”; YyKoo Joulunumero 2/1960, Eero Silvasti, ”Nauru sodalle ja rauhalle.”; Hallman 1986, 32.

⁷⁹⁷ Kolbe 1996a, 28.

Näkökulmia rauhantutkimukseen oli useita. Göran von Bonsdorff esitti rauhantutkimuksen tavoitteiksi ylikansallisen yhteistoiminnan, yhteisen poliisiarmeijan ja totaalisen aseistariisunnan. Rauha otettiin samalla näkökulmaksi koko kansainvälisten suhteiden historiaan. Bonsdorffin mukaan rauhantutkimuksen tarkoitus oli järkiperäistä tunnepitoista keskustelua.⁷⁹⁸ Linkolan käynnistämää aseistariisuntakeskusteluakin oli Bonsdorffin mukaan käyty liian kansallisista lähtökohdista, rauha oli mahdollinen vain kansainvälisen järjestelmän osana. Tutkimuksessa tuli myös painottaa ydinaseiden käytön seurausten tuntemusta, jotta niiden aiheuttaman uhan laajuus olisi kaikkien tiedossa.⁷⁹⁹

Klaus Mäkelä⁸⁰⁰ tiivisti rauhantutkimuksen metodiksi yhteiskuntatieteet. Niiden avulla oli ratkaistavissa sukupolvien välinen sekä urbaanin ja maaseudun välillä koettu jännitys. Mäkelän mukaan maanpuolustuksellinen realismi, jolla asevoimien ylläpitoa puolustettiin oli lähinnä status quon ylläpitämistä, ei tavoitteen eli rauhan tosiasiallista täyttämistä. Totunnaisista menettelytavoista oli tullut itseisarvoja. Rauhanpuolustajat Mäkelä näki idealisteina, joiden lausunnot ja mielenosoitukset eivät johtaneet mihinkään konkreettiseen. Perinteisten pasifistien keinot eivät Mäkelän mielestä siis vastanneet päämääriä. Alkanut atomiaika hävitti Mäkelän mukaan sodasta sen kaikki hyvät puolet, esimerkiksi mahdollisuuden demokratian puolustamiseen. Sodan lopputulos tulisi joka tapauksessa olemaan täydellinen hävitys. Niinpä tieteellinen tutkimus oli Mäkelän mielestä ainut mahdollinen keino uusien, tehokkaiden metodien kehittämiseksi ja atomisodan ehkäisemiseksi.⁸⁰¹

Ajan akateemisia muotivirtauksia seuraten (ja luonnollisesti omaa taustaansa hyödyntäen) Mäkelä argumentoi, että rauhantutkimus oli nimenomaan yhteiskuntatieteille sopiva alue. Se oli yhteiskuntatieteilijöille mahdollisuus tehdä ihmiskunnalle ”luonnontieteiden kehittymiseen verrattavissa oleva palvelus”.

⁷⁹⁸ Ylioppilaslehti 2/1962, Pekka J. Korvenheimo, ”Kansainvälinen politiikka ja maailmanrauha”.

⁷⁹⁹ Ylioppilaslehti 4/64, Jaakko Blomberg, ”Realistin aseidenriisunta”.

⁸⁰⁰ Mäkelä oli 60-l johtavia yhteiskuntatieteilijöitä. Erityisen tunnettu oli hänen ajatuksensa jonka mukaan kulttuuriradikalismi tulisi korvaamaan oikeistohegelianismin vasemmistohegeliläisyydellä. kts. lisää Suominen 1997, 157. Risto Alapuron mukaan Mäkelä henkilöi radikalismia paremmin kuin kukaan muu. Alapuro 1997, 117.

⁸⁰¹ Ylioppilaslehti, 34/62, Klaus Mäkelä, ”Realistit, idealistit ja tutkijat”.

Sovittelun keinoin etenevä rauhan tieteellinen edistäminen ei Mäkelän mielestä voinut inttää ainoastaan sisäisestä uudistumisesta⁸⁰² vaan sen tuli ennen kaikkea näyttää keinoja. Tutkimuksella oli jo todistettu että jännitteen ylläpitäminen ajoi demokraattisenkin järjestelmän totalitarismiin.⁸⁰³ Mäkelän kannanotoista heijastuu epäluulo paitsi perinteistä maanpuolustushenkeä, myös hänen hurmahenkisiksi katsomiensa vanhoja poliittisia ja uskonnollisia rauhanliikkeitä kohtaan. Sadankomitea oli uuden, rationaalisen rauhanliikkeen kehityksessä hänen mukaansa avainasemassa. Suomi ei ollut ydinasevaltio, mutta asenneilmapiirin takia pasifismille oli silti Mäkelän mielestä tilausta. Mäkelän visioon ei kuulunut puolustusvoimien lakkauttaminen ja hän myös muistutti Sadankomitean jäsenten suorittaneen asevelvollisuutensa. Tästä syystä Sadankomitean yhdistäminen salaliittoteorioihin oli Mäkelän mielestä lopetettava. Mäkelän rationaalista argumentaatiota radikaalit pitivät pääsyynä siihen, että hänen hahmottelemansa ”tieteellinen” pasifismi ei juuri herättänyt keskustelua. Esimerkiksi Linkolaan verrattuna Mäkelä ei lähtenyt haastamaan vallitsevia perusarvoja vaan omaksui ne.⁸⁰⁴

Samantyylistä uuden rauhanliikkeen erottumista edeltäjistään korosti myös Kalevi Kivistö. Hänen mielestään totunnaiset keinot olivat muuttuneet itseisarvoksi kun sotilaallista tasapainoa pidettiin yllä miettimättä, johtiko se lopulta toivottuun lopputulokseen. Aatteellisille pasifisteille rauhasta oli Kivistön mukaan muodostunut ideologia, jossa tavoitteesta oli tullut itseisarvo. Kivistö korosti, että ilmaisullinen rauhantahto ilman keinoja oli yhtä hedelmätöntä kuin ilmaisullinen isänmaakin. Perinteinen pasifismi rinnastui Kivistön ajatelussa siis maanpuolustukseen. Rauhantutkimuksen tavoite oli Kivistön mukaan näiden irrationaalisten ja emotionaalisten tekijöiden poistaminen keskustelusta: ”On tuloksellisempaa todistaa, että väkivalta on tehoton keino kuin väittää, että se on moraalisesti paheksuttava

⁸⁰² Sisäisen uudistumisen vaatimuksella Mäkelä viittasi mitä ilmeisemmin MRA:n ideologiaan joka 60-luvun alkupuolella puhutti varsin laajasti opiskelevia piirejä. MRA:n (Moral re-armament, ”moraalinen varustautuminen”) tavoite oli tarjota kommunistille kristinuskoon pohjautuva, kansainvälinen vastine.

⁸⁰³ Ylioppilaslehti, 34/62, Klaus Mäkelä, ”Realistit, idealistit ja tutkijat”.

⁸⁰⁴ Ylioppilaslehti 35/62, Pertti Hemanus, ”Hyvän asian mainonnasta”; Jyväskylän ylioppilaslehti 28/63, Klaus Mäkelä, ”Ei kaikki ole nakertajia jotka rauhasta puhuu”. Yksi yleisimmistä Linkolan pasifismiin kohdistuneista kritiikeistä oli sen tulkitseminen osaksi kommunistista salajuontaa. Samaa kritiikkiä kohdistui myös Sadankomiteaan.

keino.”⁸⁰⁵ Tässä Kivistön kannanotossa tiivistyy hyvin Sadankomiteaa lähellä olleen radikalismien suhtautuminen perinteisiin aatteellisiin rauhanjärjestöihin. Ne edustivat radikaaleille samaa tunteellista ja irrationaalista argumentaatiota kuin maanpuolustusta korostaneet isänmaalliset piiritkin.

Sodan poistamisen pyrkimystä pidettiin radikaalien keskuudessa rationaalisenä tieteellisenä työnä. Näissä määritelmässä sota käsitettiin sosiaalis-kollektiiviseksi toiminnaksi, jolla ei ollut biologista perustaa. Se oli siis ihmisen toiminnalla ja yhteiskuntatieteellisellä tutkimuksella myös poistettavissa.⁸⁰⁶ Varustautumisen syynä radikaalit näkivät tietämättömyydestä johtuneen pelon, itse varustautuminen oli mahdoton rauhan edistämisen keino. Yhteiskuntatieteellinen tutkimus oli mahdollisuus näiden sodan syiden poistamiseen.⁸⁰⁷ Rationaalisuuden vaatimukseen kuului myös ajatus, että erityisesti Sadankomitean tarjoaman tiedon piti olla kaikista luotettavinta. ”Paskanviskelyksi” muuttunut keskustelu pasifismin ympärillä oli asiallisella tiedolla korjattavissa. Usko oikean tiedon valistavaan voimaan osoittaa toisaalta, että Sadankomiteakin korosti omaa rooliaan osana akateemista traditiota. Samalla sillä tehtiin pesäeroa kommunistiseen pasifismiin. Sadankomitealaiset tiedostivat tämän älykköasemansa niin että sitä jopa ironisoitiin. Sadankomitealainen pasifismi noudatteli vallitsevaa akateemista perinnettä myös suhteessaan valtioon, pasifistienkin modernisaatioajattelu luotti edelleen valtion koneiston järkipärisyyteen.⁸⁰⁸

Kristiina Hallmanin mukaan rationaalisuuden korostaminen oli yksi syy uuden pasifismin suhteelliseen tehokkuuteen ja merkittävyyteen myös muualla kuin opiskelijapiireissä. Luonnollisesti varsinkin perinteistä rauhanliikettä tukenut vasemmisto suhtautui siihen suopeasti. Tosin osalle vasemmistoa komitea edusti lähinnä snobia pikkuporvarillisuutta, kuten koko kulttuuriradikalismi muutenkin.

⁸⁰⁵ Jyväskylän ylioppilaslehti 27/63, Kalevi Kivistö, ”Konfliktien- ja rauhantutkimuksesta”.

⁸⁰⁶ Ylioppilaslehti 14/62, Raimo Malm, ”Jumille, realisteille, reserviupseereille”.

⁸⁰⁷ Oulun ylioppilaslehti 10/66, Raimo K. Partanen, ”Välihuuto”; Ylioppilaslehti 2/64, Risto Kivelä, Timo Salovaara, ”Rauhantyö vai parabellum”; Ylioppilaslehti 19/64, pääkirjoitus ”Konfliktitutkimuslaitos”.

⁸⁰⁸ YyKoo 5/65, Pertti Hémanus, ”Rauhanomaisia neuvoja”; Oulun ylioppilaslehti 16/66, M. J. Määttä, ”Asiallisuutta hyvät herrat”; YyKoo 6/64, pääkirjoitus ”Yhteistä”; Hallman 1986, 28; Rentola 1990, 254; Kolbe 1996a, 90-91.

Puolueettomuuttaan mielellään korostaneelle Sadankomitealle vasemmiston sympatiat aiheuttivat kuitenkin imagollisia ongelmia.⁸⁰⁹ Joka tapauksessa Sadankomitea kuului olennaisena osana siihen merkittävään radikalismiin linjaan, joka korosti akateemista taustaansa vaatimalla jatkuvasti uutta ja parempaa tieteellistä, usein yhteiskuntatieteellistä tietoa. Varsinkin ydinaseiden vaikutuksista tiedottaminen osui siinä mielessä hedelmälliseen maaperään, että ylin sotilasjohtokin sai ajantasaista tutkimustietoa niiden vaikutuksista vasta pikku hiljaa 60-luvun kuluessa.⁸¹⁰

Rauhantutkimus haluttiin luonnollisesti esittää mahdollisimman suuren joukon hankkeena. Paavo Lipposen mukaan sen tukijoita olivat ainakin tiedemiehet, rauhanliike sekä ”uudenaikaisesti ajattelevat maanpuolustuspiirit” ja sosialidemokraatit. Lipposen mukaan uusi tutkimus lähentäisi tahoja entisestään, koska siinä käytettiin yhteiskuntatieteellistä argumentaatiota ja - käsitteitä. Varmana merkinä tästä lähentymisestä Lipponen piti sitä, että Sadankomitealaiset ja nuoret upseerit olivat jo nyt keskustelleet useissa eri tilaisuuksissa rauhanasiasta.⁸¹¹ Koska sodan perusteluiksi oli otettu pasifismin kanssa samat perusarvot (esimerkiksi demokratian puolustaminen), katsottiin pasifismilla nyt oikein edistettynä olevan mahdollisuuksia nousta jopa kansan enemmistön aatteeksi. Ihmisen pohjimmainen itsekkyyks eli itsesuojeluvaisto katsottiin hyväksi pohjaksi rauhan edistämiseksi, ainakin mikäli sitä rauhantutkimuksella aktiivisesti edistettäisiin.⁸¹² Pisimmälle vietynä rauhantutkimukseen liittynyt edistysusko nähtiin vastauksena kaikkiin maailman ongelmiin. Atomisota oli ehkäistävässä pasifismin ja kulttuuriliberalismin yhteistyöllä ja politiikan tieteellisellä järjeistämällä (johon kuului myös tieteentekijöiden poliittinen herääminen). Tiedon lisääminen oli avain onneen, tieteentekijöiden piti edistää sivistystä, elintasoja ja rauhaa.⁸¹³ Radikaalisuudestaan huolimatta pasifismi

⁸⁰⁹ Hallman 1986, 18-19, 26; Kolbe 1996a, 97. Eryisesti SKP-taustaisen Rauhanpuolustajatjärjestön lähentymisyrietykset olivat Sadankomitealle ongelma. Metsämäki 2013, 36-37.

⁸¹⁰ Hallman 1986, 32; Visuri 2010, 111.

⁸¹¹ Ylioppilaslehti 36/64, Paavo Lipponen, ”Maanpuolustus ja rauhanaate kompromissiin?”. Rauhantutkimuksen yleisestä hyväksynnästä kts. lisäksi esimerkiksi Turun ylioppilaslehti 8/66, Heikki Palmu, ”maanpuolustuksen tuki”.

⁸¹² Ylioppilaslehti 35/62, Pertti Hemanus, ”Hyvän asian mainonnasta”.

⁸¹³ Ylioppilaslehti 21/62, Pertti Lindfors, ”Humaniora ja politiikka”.

oli siis varsinkin rauhantutkimuksen edistämisen vaatimuksissaan osa perinteistä, tieteen ja tutkimuksen yhteiskunnallista roolia korostanutta akateemista traditiota.

4.3.3 Henkinen maanpuolustus ja pluralismi

Henkisen maanpuolustuksen komitea oli valtioneuvoston asettama tutkimusryhmä, jonka tehtävänä oli tarkastella maanpuolustuskysymystä sosiologisena ilmiönä.⁸¹⁴ Taustalla vaikutti uuden sodanjälkeisen turvallisuuspolitiikan ideologinen perusvire, puolustusvoimien katsottiin puolustavan alueen lisäksi myös yhteisiä arvoja. Pyrkimyksenä oli löytää yhteisiin arvoihin perustuva kansalaisajattelu ja samalla nostaa puolustusvoimat päivänpolitiikan yläpuolelle kaikkien hyväksymiksi.⁸¹⁵ Marja Tuominen on pitänyt henkisen maanpuolustuksen komiteaa yrityksenä hakea rapautuvalle yhtenäiskulttuurille tukea yhteiskuntatieteistä, Laura Kolbe taas osoituksena tradition joustavuudesta.⁸¹⁶

Modernisaation kannattajille maanpuolustusajattelun muuttaminen oli kiinteä osa koko modernia projektia yhdessä kommunistien demonisoinnin kitkemisen kanssa.⁸¹⁷ Käytännön keskustelussa nämä kaksi teemaa kietoutuivat kiinteästi toisiinsa. Neuvostoliitto määritteli yksipuolisesti Suomen turvallisuuspoliittista tilannetta ja toisaalta kotimaisten kommunistien ulossulkeminen oli perustunut ajatukseen siitä, että nämä ajoivat käytännössä Neuvostoliiton etua. Niinpä rationaalinen suhde Neuvostoliittoon oli yksi modernismin edellytyksistä. Yhteiskuntatieteiden erityisenä kiinnostuksen kohteena taas oli vahvan kommunistisen perinteen yhteiskunnalliselle eheytymiselle asettama haaste. Muodikas sosiologinen tutkimus tuki integroimista, alkuun tosin lähinnä sosiaalipolitiikan eikä konkreettisen yhteistyön kautta.⁸¹⁸ Joka tapauksessa radikalismi määritteli kerralla uusiksi sekä keskeisen sisä- että ulkopoliittisen ongelman.⁸¹⁹

⁸¹⁴ Kolbe 1996a, 30. Komitea muuttui sittemmin luonteeltaan pysyvämmäksi neuvottelukunnaksi.

⁸¹⁵ Salminen 1995, 200, 204, 268

⁸¹⁶ Tuominen 1991, 89; Kolbe 1996a, 31.

⁸¹⁷ Kolbe 1996a, 29.

⁸¹⁸ Vihavainen 1993, 224; Kolbe 1996a, 54; Kettunen 2003, 199.

⁸¹⁹ Alapuro 1997, 117.

Sadankomitea piti tärkeänä menettelytapana kahdenkeskistä keskustelua vastapuolensa kanssa. Yksi tärkeimmistä aiheista oli juuri henkinen maanpuolustus, josta käytiin vilkasta keskustelua armeijan edustajien kanssa.⁸²⁰ Esimerkiksi Akateemisen Sosiaalidemokraattisen Yhdistyksen (ASY) maanpuolustus-aiheisesta keskustelutilaisuudesta nostettiin esiin se, että tilaisuus oli ensimmäinen, jossa Sadankomitean ja reserviupseerikerhojen jäsenet istuivat saman pöydän ääreen keskustelemaan. Sadankomitean rooliksi katsottiinkin ennen kaikkea rauhaa koskevan keskustelun aktivointi.⁸²¹ Yleisesikuntaupseerit osallistuivat Sadankomitean kanssa käytyihin keskusteluihin toisinaan ilman esimiesten hyväksyntää.⁸²² Radikaalit pitivät maanpuolustuspiirien osallistumista julkiseen keskusteluun osoituksena siitä, että asiallinen kritiikki oli tervetullutta puolustusvoimienkin parissa.⁸²³ Vastustajiensa kannalta Sadankomitean määrittä se, jatkoiko se entisten rauhanliikkeiden linjalla arvostellen puolustusvoimia ja sen upseereita⁸²⁴ samaistuen siten perinteisiin, poliittisesti ideologisiin rauhanliikkeisiin.

Tärkein kannustin yhteistyöhön oli, että perimmäinen tavoite jaettiin molemmissa keskusteluun osallistuneissa leireissä. Sekä maanpuolustajat että pasifistit tähtäsivät rauhan turvaamiseen, eikä itsenäisyyden säilyttämisestäkään ollut suurta erimielisyyttä.⁸²⁵ Myös rauhantutkimukselle löytyi ymmärrystä molemmista leireistä, kiihкотonta keskustelua pidettiin merkinä yhteistyön hedelmällisyydestä. Puolustusvoimien ja rauhanliikkeen ideologiat haluttiin yhdistää yhteiskuntatieteellisen ja turvallisuuspoliittisen tutkimuksen avulla. Osoituksena tästä mahdollisuudesta Henkisen maanpuolustuksen komitea hyväksyi isänmaallisen pasifismin ajatuksen. Tavoitteiden samankaltaisuutta korostivat erityisesti traditiota edustaneet järjestöt kuten VAL. Ne pyrkivät aktiivisesti yhdistämään

⁸²⁰ Hallman 1986, 35-36; Suominen 1997, 165.

⁸²¹ Ylioppilaslehti 31/63, "Mikä turvaa rauhan"; YyKoo 9/64, "Pasifismi ja haihattelu".

⁸²² Salminen 1995, 266.

⁸²³ Ylioppilaslehti 1/65, Reima T. A. Luoto, "Jokamiehen maanpuolustus".

⁸²⁴ Jyväskylän ylioppilaslehti, 25/63, Juhani Kurkiala, upseeri reservissä ja tarvittaessa, "Tuulta tavoitteleville!"

⁸²⁵ esim. Ylioppilaslehti 19/64, "Maanpuolustajat ja pasifistit samassa veneessä"; Ilkka Fredriksen, Oulun ylioppilaslehti 9/66, "Res. upseerit rauhankysymys"; Oulun ylioppilaslehti 32/65, Ilkka Turkka, "Itsestään selvä itsenäisyytemme"; Ylioppilaslehti 20/66, Antero Jyränki, "Pilvi ja sieni".

maanpuolustuksen ja rauhantyyden tavoitteita sekä isänmaallisuutta ja kansainvälisyyttä.⁸²⁶

Yhtenä merkinä yhteistyöstä YK-yhdistyksen järjestämässä rauhanseminaarissa oli mukana myös puolustusvoimien edustajia. Henkisen maanpuolustuksen käyttämää totaalisen maanpuolustuksen käsitettä pasifistit tosin vastustivat, se kun oli helposti yhdistettävissä totalitarismiin.⁸²⁷ Tästä syystä totaaliseen maanpuolustukseen liitettiin irrationaalisuus: komitean peruseriaate oli siis samalla koko ajattelun suurin ongelma. Vaatimus, että kaikkien oli osallistuttava Suomen puolustamiseen ohitti radikaaleille tärkeän määritelmän, jonka mukaan kansainvälinen ulottuvuus oli kansallista tärkeämpi.⁸²⁸ Totaalisen maanpuolustuksen vastustamisessa näkyi paljastavasti radikalismien läheinen suhde kokemuseräisyyttä korostaneisiin yhteiskuntatieteisiin, radikalismi vierasti kaikkia kokonaisvaltaisuuden pyrkineitä järjestelmiä.⁸²⁹

Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukuntaa radikaalit kiittivät avoimesta tiedottamisesta ja halusta ruokkia keskustelua. Juuri suunnittelukuntaan radikaalit suhtautuivat muuta henkistä maanpuolustusta positiivisemmin, se kun hyväksyi isänmaa-käsitteen uuden muotoilun. Silti varsinkin suunnittelukunnan mietinnön ensimmäiseen osaan kohdistui rajua arvostelua. Sitä pidettiin ideologisena tai pelkkänä käytännön sivuttaneena retoriikkana.⁸³⁰ Esimerkiksi Paavo Lipposen mukaan mietintö ei perustellut kantojaan ja muutenkin se sisälsi lähinnä ”omituisen kokoelman 50-luvun MRA-laisuuden sävyttämiä mielialoja.” Myös kansandemokraattien sivuttaminen teki tavoitellusta yksimielisyydestä teennäisen. Kompromissi oli saavutettavissa, mutta vain jos ennakkoluulot ja hyökkäävä kritiikki korvattaisiin rationaalisuudella. Hyvänä Lipponen piti sitä, että henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunta jo avoimesti tunnusti hänen edustamansa

⁸²⁶ Jyväskylän ylioppilaslehti 17/64, Vesa Seppälä, ”Rauhankyyhky ja tohtorinhattu”; Kolbe 1996a, 31, 100; Vesikansa 2004, 239.

⁸²⁷ Ylioppilaslehti 19/64, ”Maanpuolustajat ja pasifistit samassa veneessä”.

⁸²⁸ Jyväskylän ylioppilaslehti 27/64, ”Totaalinen maanpuolustus”; Ylioppilaslehti 14/62, Raimo Malm, ”Jumille, realisteille, reserviupseereille”.

⁸²⁹ Alapuro 1997, 120.

⁸³⁰ Ylioppilaslehti 36-37/64, pääkirjoitus ”Varusmieskasvatuksen seminaari”; Hallman 1986, 38; Tuominen 1991, 149.

Sadankomitean tarpeellisuuden. Lähentymisen tiellä oli Lipposen mielestä ennemminkin lehdistön nuiva suhtautuminen aiheesta käytyyn järkevään julkiseen keskusteluun kuin suunnittelukunnan omat asenteet. Itse henkisen maanpuolustuksen ajatusta Lipponen silti kritisoi. Se oli käsitteenä levinnyt hänen mukaansa liian laajalle, kun mukaan laskettiin jo Sibeliuksen kaltaisia kansallisia kulttuurin merkkihenkilöitäkin.⁸³¹

Pertti Hémanus piti puolestaan tätä henkisen maanpuolustuksen ulottumista kaikkialle koko ajatuksen neutralisoivana: ”jos henkiseksi maanpuolustukseksi selitetään kaikki, sitä ei ole mikään.” Henkinen maanpuolustus oli Hémanuksen mielestä oiva areena yhteiskuntatieteilijöille. He pääsivät sen kautta esittämään näkemyksiään upseereille ja poliitikoille. Hémanus piti myös hyvänä sitä, että henkisen maanpuolustuksen kritiikki oli institutionalisoitunut nimenomaan Sadankomiteaan.⁸³²

Raportin edustamia arvoja sen sijaan ei radikaalien parissa liiemmästi kiitelty. Sen periaatteita pidettiin keinotekoisina ja sieluttomina ja ajattelultaan liian kollektiivisina, niistä suorastaan ”löyhähtää kammottava Molok-henki, jonka mukaan yhteisö omistaa yksilön ruumiin ja sielun ja päättää, miten se kunkin meistä käyttää.”⁸³³ Raportin ensimmäistä osaa radikaalit pitivät henkisen maanpuolustuksen ”pyhänä kirjana”: sen maailmankuva oli suhteeton ja ”vainoharhainen” ja se sisälsi jopa demokratian kannalta kyseenalaisen ”fascistisen” hallintoperiaatteen. Raportin kielellinen systemaattinen epätarkkuus ja käsitteiden moninaisuus tarkoittivat, että raportti oli ennen kaikkea propagandaa eikä yritys osallistua vakavaan yhteiskunnalliseen keskusteluun. Vastustuksen pääasiallisina syinä olivat komitean tosiasialliseksi tehtäväksi katsottu siviiliyhteiskunnan militarisoimisen tavoite sekä ydinaseiden uhan vähättely.⁸³⁴ Henkisen maanpuolustuksen katsottiin edustavan samoja arvoja, jotka suoraan olivat syynä edellisiin sotiin. Siten se tosiasiallisesti edisti mahdollisuutta puolustautumisen tarpeeseen tehden siis omalla toiminnallaan

⁸³¹ Ylioppilaslehti 36/64, Paavo Lipponen, ”Maanpuolustus ja rauhanaate kompromissiin?”.

⁸³² YyKoo 5/65, Pertti Hémanus, ”Rauhanomaisia neuvoja”.

⁸³³ Ylioppilaslehti 36/64, R. K. Lavikkala, ”Onko Jumala maanpetturi?”.

⁸³⁴ Ylioppilaslehti 3/65, Jaakko Blomberg, ”Yhteiskunnallinen ja henkinen kolari”; Hallman 1986, 36.

itsestään tarpeellisen. Henkisen maanpuolustuksen komiteasta muodostuikin Sadankomitealle sen selvin vastapuoli, jonka haastamiseen toimintaa pitkälti koordinoitiin.⁸³⁵ Kristiina Hallman on pitänyt henkisen maanpuolustuksen ympärillä käytyä kriittistä keskustelua jopa alkusoittona koko 60-luvun käydyille turvallisuuspoliittiselle keskustelulle. Tulee silti muistaa, että henkinen maanpuolustus muodostui Sadankomitean esittämästä kritiikistä huolimatta suomalaisen yhteiskunnan eliitin konsensukseksi erityisesti yksimielisen ulkopolitiikan tavoitteensa osalta.⁸³⁶

Yksimielisyyden vaatimuksen radikaalit yhdistivät vahvasti sota-ajan propagandaan. Sen ankaruutta korostettiin painottamalla, että Länsi-Suomikin oli ollut juuri armeijan hallitseman tiedotustoiminnan takia ”taistelutanner”.⁸³⁷ Komitean työ edusti esimerkiksi Mikko Kankaisen mukaan totalitarismia, koska se edellytti totaaliselta maanpuolustukselta kansallista yksimielisyyttä.⁸³⁸ Yksimielisyyden vaatimus oli radikaaleille todellinen punainen vaate, sillä se ei hyväksynyt heidän yhteiskuntatieteistä omaksumaansa pluralistista yhteiskuntakäsitystä. Henkinen maanpuolustus edusti radikaalien mielestä psykologista valmistautumista sotaan, jopa suoranaista militarismia.⁸³⁹ Tähän varustautumiseen kuului vallalla ollut tapa haukkua nuorisoa epäisänmaalliseksi ja puolustustahdottomaksi. Tätä kritiikkiä radikaalit pitivät kohtuuttomana ja perusteettomana:

”Nuorisomme ei varmasti ole nyt sen epäisänmaallisempaa kuin ennenkään, mutta ainakin suhteessaan sotaan se tuntuu olevan paljon järkevämpää kuin isät olivat aikoinaan.”⁸⁴⁰

Rauhan asia oli radikaalien mielestä joka tapauksessa pitkäjänteisempää toimintaa kuin maanpuolustuspiirien harjoittama varustautuminen: ”Maanpuolustajat nimittävät

⁸³⁵ Oulun ylioppilaslehti 10/66, T. Jaakkola, ”Ovatko reservinkerhot tarpeelliset, ehkä vahingolliset maanpuolustukselle?”; Turun ylioppilaslehti 19/64, Ilkka N. Nurmi, ”Turku ja rintamaat”; Tuominen 1991, 147.

⁸³⁶ Hallman 1986, 39; Vesikansa 2004, 237.

⁸³⁷ Turun ylioppilaslehti 19/64, Ilkka N. Nurmi, ”Turku ja rintamaat”.

⁸³⁸ Jyväskylän ylioppilaslehti 27/64, ”Totaalinen maanpuolustus”.

⁸³⁹ Tuominen 1991, 147-148.

⁸⁴⁰ YyKoo 14/64, Auramies, ”Rauha ja isänmaa”.

usein pasifisteja sinisilmäisiksi. Ehkäpä, mutta minun mielestäni maanpuolustajat puolestaan ovat huononäköisiä.”⁸⁴¹ Koko henkinen maanpuolustus haluttiin nähdä tarpeettomana, olihan Suomessa jo armeija hoitamassa maanpuolustusta. Maanpuolustus ei yksinkertaisesti kuulunut siviileille.⁸⁴²

Radikaalien itseensä liittämä pluralistinen yhteiskuntakäsitys hyväksyi isänmaallisuuden sisältöjen monimerkityksellisyyden. Pluralismin omaksumista perusteltiin sen analyyttisyydellä sekä tieteellisyydellä. Taustalla vaikutti erityisesti Erik Allardtin solidaarisuusteoria, jonka mukaan yhteiskunnan eriytynyt työnjako korosti moniarvoisuuden tarpeellisuutta. Varsinkin Sadankomiteaa on pidetty parhaana esimerkkinä radikalismien yhteiskuntatieteistä omaksumasta arvopluralismista: se kritisoi yhtä aikaa armeijaan yhdistettyä nationalistista kulttuuria mutta kuitenkin samalla korosti omaa sitoutumattomuuttaan, realistisuuttaan, tieteellisyyttään ja järkipäätäistä sallivuuttaan.⁸⁴³ Timo Vihavainen on kutsunut tätä yksilöllisyyttä korostanutta näkökulmaa luonnonoikeudelliseksi: yhteiskunnan oli muututtava yksilön mukana.⁸⁴⁴ Toisaalta yhteiskunnallisten ristiriitojen sääntelyä painottanut pluralismi sopi hyvin yhteen myös radikaalien modernisaatioideaan kiinteästi kuuluneiden kielellisten uudistusvaatimusten kanssa. Taustatukea pluralismin korostaminen sai sekä presidentti Kekkoselta että sosiologian nuorilta tähtitutkijoilta. Pluralismin korostamisen voi kuitenkin nähdä myös konkreettisena askeleena kohti poliittista vasemmistoa.⁸⁴⁵ Se tarjosi vastauksen kulttuuriradikaalien esittämiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin ja kritiikkiin.

Henkisen maanpuolustuksen korostama lujan yleisen mielipiteen vaatimuksen Sadankomitea yleisti myös koko puolustuslaitoksen tavoitteeksi. Radikaalit kokivat, että armeijan kritisointi oli kielletty, vilpitön rakkaus oli ainoa sallittu asenne. Tällainen yksimielisyys oli radikaalien mielestä erikoistuneessa yhteiskunnassa

⁸⁴¹ Ylioppilaslehti 18/64, ”Lisää turvallisuuspolitiikkaa”.

⁸⁴² Turun ylioppilaslehti 12/65, Arvo Salo ”Henki ja maa”.

⁸⁴³ Jyväskylän ylioppilaslehti 10/65, Kalevi Kivistö, ”Rienausta vai vakavaa pohdintaa”; Oulun ylioppilaslehti 30/64, Jaakko Brotherus, ”Suomen maanpuolustus on oikeilla linjoilla”; Alapuro 1997, 119-121.

⁸⁴⁴ Vihavainen 1993, 222-223.

⁸⁴⁵ Salminen 1995, 268; Alapuro 1997, 133; Alapuro 2003, 551; Vilkuna 2013, 71.

mahdottomuus.⁸⁴⁶ Jo yksimielisyyden vaatiminen osoitti radikaaleille, että henkinen maanpuolustus perustui epädemokraattiseen ajatteluun. Radikaalien mielestä ajattelun kaventaminen yksimielisyyden avulla sekä keinotekoisten uhkakuvien luominen olivat puolustusvoimien tosiasiallisia tavoitteita.⁸⁴⁷

Joissakin kirjoituksissa korostettiin Sadankomitealaisten rauhan ja maanpuolustuspiirien tavoitteleman rauhan erilaisuutta. Armeijan käsitys rauhasta nähtiin nationalismina, koska siinä keskityttiin oman kansan selviämiseen. Keinojen erilaisuutta haluttiin alleviivata vertaamalla rauhantutkimusinstituuttia mig-hävittäjään: kumpi itse asiassa oli hyödyllisempi itse tavoitteen eli rauhan kannalta? Tavoitteeseen pyrkiminen yhteisvoimin oli vaikeaa, jos maanpuolustuspiireille henkisen maanpuolustuksenkin korostama yksimielisyys oli tärkeämpää kuin radikaaleille tärkeä moniarvoisuus.⁸⁴⁸ Näin tavoitteiden yksimielisyys maanpuolustushenkisten ja radikaalien välillä haluttiin kyseenalaistaa. Rauhaakin oli monenlaista, eikä perinteistä isänmaallisuutta tukeneiden maanpuolustuspiirien rauha kelvannut kaikille radikaaleille. Myös keinojen erilaisuudella oli merkityksensä. Osa maanpuolustusta kritisoinneista radikaaleista katsoi keinoista eli aseista tulleen tosiasiallinen päämäärä.⁸⁴⁹

Ylioppilaiden isänmaallis-kristillisestä perinteestä kiinni pitäneille henkinen maanpuolustus ei ollut kritiikin kohde vaan luonnollinen osa isänmaallisen ajattelun jatkumoa. Henkisen puolustusvalmiuden ensisijaisuutta materiaaliseen verrattuna perusteltiin ennen kaikkea talvisodan esimerkillä. Myös sananvapauden rajoittaminen oli puolustusvalmiudesta huolehtineiden mielestä paikallaan mikäli oli vaarana, että elintärkeä maanpuolustushenki oli uhattuna. Ylioppilaiden perinteinen rooli kansakunnan vastuullisena eliittinä oli sekin tärkeä argumentti.⁸⁵⁰ Henkinen maanpuolustus esitettiin realismina, se tavoitteli saavutetun rauhan turvaamista ja

⁸⁴⁶ Jyväskylän ylioppilaslehti 17/64, Helsingin Sadankomitea, ”Toukokuun manifesti”; Oulun ylioppilaslehti 19/64, Helsingin Sadankomitea, ”Toukokuun manifesti”; HH. Oulun ylioppilaslehti 13/64, ”Nykynuoriso ja talvisodan henki”.

⁸⁴⁷ Turun ylioppilaslehti 12/65, Arvo Salo ”Henki ja maa”; Turun ylioppilaslehti 15/65, Lasse J Tuominen, ”maanpuolustusta”.

⁸⁴⁸ Jyväskylän ylioppilaslehti 26/63, Mikko Kankainen, ”Tuulen kuokkijoille”.

⁸⁴⁹ Oulun ylioppilaslehti 11/66, Manu Paajanen, ”Maailmanrauha - oikea tavoite”.

⁸⁵⁰ Ylioppilaslehti 1/61, Kai v. Fieandt, ”Henkinen puolustusvalmius”.

perustui ennen kaikkea kansalaisten keskinäiseen solidaarisuuteen ja vastakohtaisuuksien lievittämiseen asiallisen tiedon sekä tulo- ja elintason ja koulutusasteen korottamisella.⁸⁵¹ Henkinen maanpuolustus ja sen totaalisuus oli perusteltavissa myös uudella ulkopolitiikalla. Tämän ajattelutavan mukaan pienet valtiot huolehtivat oman turvallisuutensa lisäksi koko maailmanrauhasta kun ne estivät suurvaltoja toteuttamasta ekspansiivista politiikkaansa. Tästä syystä koko kansa oli valmennettava totaaliseen puolustukseen. Keinoina tähän puolustusvalmiuden nostamiseen nähtiin muun muassa elintason nousu ja sosiaalinen turvallisuus.⁸⁵²

4.3.4 Yksipuoleinen aseistariisunta

Pasifismin perimmäinen rauhan periaate sinänsä oli laajojen piirien hyväksymä ja sen tavoittelema pysyvä rauhantila kuului virallisen ulkopolitiikan puolueettomuusretoriikan kaanoniin aina ylintä valtiojohtoa myöten. Jo Linkolan esittämää käytännön toimintasuunnitelmaa eli Suomen yksipuolista aseistariisuntaa pidettiin silti varsin yleisesti silkkana idealismina.⁸⁵³ Yksipuoleisen aseistariisunnan vaatimus oli sekä Linkolan pamfletissa että Sadankomitean periaatteista se, joka herätti ehdottomasti eniten vastustusta. Sadankomitean perustajat myös tiedostivat vaatimuksen provokatiivisuuden laatiessaan komitean ensimmäistä tavoiteohjelmaa.⁸⁵⁴ Aseistariisuntakeskustelu osoittaa samalla, että vaikka pasifismin periaatteet edustivatkin samaa ajattelua kuin pakolaisavun humanitaarinen tietoisuus, oli suhtautumisessa näihin kahteen projektiin suuri ero. Aseistariisunta oli samalla (rauhantutkimuksen ohella) radikaalien pasifismin konkreettisin toimintaehdotus.⁸⁵⁵

⁸⁵¹ Jyväskylän ylioppilaslehti 12-13/66; ”Henkisestä maanpuolustuksesta”; Jyväskylän ylioppilaslehti 7/66, Veikko Löyttyniemi, ”henkinen maanpuolustus - turvallisuusajattelua”.

⁸⁵² Oulun ylioppilaslehti 14/64, Niilo Söyrinki, ”Maanpuolustus ja nykyhetki”; Oulun ylioppilaslehti 15/64, HH. ”Pikkuvaltioiden asema atomikaudella”.

⁸⁵³ Esimerkiksi Ylioppilaslehti 31/1960, ”Onko pasifisti yhteiskunnan vihollinen?”.

⁸⁵⁴ Hallman 1986, 25; Kolbe 1996a, 89; Alapuro 1997, 131; Suominen 1997, 165. Hallman pitää vastustuksen syynä tarkemmin määrittelemätöntä sukupolviero, Hallman 1986, 29.

⁸⁵⁵ Klinge & Harmo 1983, 301; Kortti 2013, 277.

Yksipuoleinen aseistariisunta oli esimerkiksi Sadankomitean Paavo Lipposen mielestä mahdollista nimenomaan suurvaltablokkien ulkopuolisessa Suomessa.⁸⁵⁶ Linkola taas korosti Suomen ensisijaisuutta aseistariisunnassa käytännöllisillä syillä.⁸⁵⁷ Suurimpana esteenä aseistariisunnan toteuttamiselle radikaalit eivät nähneet niinkään sen käytännön toteuttamista, kyse oli ennen kaikkea yleisestä asenne-ilmapiiristä.⁸⁵⁸ Osa maanpuolustushenkisistäkin hyväksyi yleisen aseistariisunnan periaatteen. Heidän mukaansa se oli vain toimiakseen aloitettava suurvalloista, ei Suomen kaltaisesta pienestä ja puolueettomasta maasta.⁸⁵⁹ Virallisesti puolustusvoimat vastusti myös yleistä aseistariisuntaa, yksipuoleisesta nyt puhumattakaan.⁸⁶⁰

Radikaaleimmat ylioppilaspiirit pitivät kiinni Linkolan esittämästä yksipuolisen aseistariisunnan ajatuksesta ja Suomen ensisijaisuudesta. Yksipuoleisen aseistariisunnan kannattaminen oli radikaalin merkki: esimerkiksi *Ylioppilaslehden* radikaalisuus ja siten epäisänmaallisuus yhdistettiin suoraan aseistariisunnan vaatimukseen.⁸⁶¹ Erityisesti aseistuksen tuhovoiman jatkuva kasvu korostaa varustautumisen huonoutta rauhan takaamisessa.⁸⁶² Asian edistämisen kannalta niin tuiki tärkeässä julkisessa keskustelussa aseistariisunta näyttäytyi radikaaleille pyhitettynä aiheena, josta käyty keskustelu oli syytä rationalisoida. Radikaalitkin ehdotukset oli pystyttävä käsittelemään rationaalisesti ilman aiheeseen liittymättömiä syytöksiä epäisänmaallisuudesta ja kommunismista.⁸⁶³ Radikaalin pasifismin linjana siis oli, että aseistariisunta oli kyllä toteutettavissa, jos julkinen keskustelu vain saataisiin käännettyä ajatukselle suotuisaksi. Lopulta keskustelunkin merkitys oli kuitenkin vain välineellinen: ”Ei rauhaa tarvitse kunnioittaa, palvoa eikä muistaa, se pitää tehdä.”⁸⁶⁴

⁸⁵⁶ Jyväskylän ylioppilaslehti 8/64, Paavo Lipponen, ”Onko Erkki Lehtinen tuulimylly?”.

⁸⁵⁷ Kolbe 1996a, 28.

⁸⁵⁸ Jyväskylän ylioppilaslehti 7/65, Pentti Niemelä, ”Aseistariisunnasta”.

⁸⁵⁹ Oulun ylioppilaslehti 30/64, Jaakko Brotherus, ”Suomen maanpuolustus on oikeilla linjoilla”.

⁸⁶⁰ Salminen 1995, 266.

⁸⁶¹ Ylioppilaslehti 15/66, ”Lakattaisiinko tekemästä miehiä?”.

⁸⁶² Ylioppilaslehti 2/64, Risto Kivelä, Timo Salovaara, ”Rauhantyö vai parabellum”.

⁸⁶³ Ylioppilaslehti 15/66, Yrjö Ahmavaara, ”Rationalismin elintila”.

⁸⁶⁴ Turun ylioppilaslehti 5/66, Risto Hannula, ”Patsaat”.

Erityisesti sodat ja armeija olivat aiheita joissa rationaalisen erittelyn vaikutus nähtiin vähäisenä. Perittyjen ideologioiden ja traditioiden vaikutus oli radikaalien mielestä huomattava jopa muuten kovin puolueettomina pidettyihin tiedemiehiin.⁸⁶⁵ Radikaalien perinteissä näkemästä taakasta hyvä osoitus oli *Ylioppilaslehden* pakinoitsija Pentti Saarikosken ironinen ehdotus: Saarikosken mukaan sotien muistoa olisi voitu vaalia esimerkiksi sijoittamalla kuolleet Mannerheim-ristin ritarit täytettyinä sotamuseoon,⁸⁶⁶ armeijaa siihen ei mukaan tarvittu. Yksipuoleisen aseistariisunnankin kohtaama vastustus palautui radikaalien argumentaatiossa siis lopulta kansallismieliseen sotien muistoa vaalineeseen kulttuuriin ja sitä ylläpitäneeseen sotaintoilevaan vanhempaan sukupolveen.

4.4 Reservin upseerit ja radikalismi

Reserviupseerikerhot olivat kulttuuriradikaalien aatteellinen vastavoima ja kristilliskonservatiivisten arvojen tukijaryhmä yhdessä Vapauden Akateemisen Liiton (VAL) kanssa.⁸⁶⁷ VAL:n toiminnan aktiivisin kausi ajoittui pääasiassa 50-luvulle, 60-luvulle tultaessa uusi "kansallisen realismin" ulkopoliittikka ei enää mahdollistanut järjestön laajamittaista toimintaa. VAL pyrki kyllä uudistumaan kansainvälistymisen kautta. Arvoiltaan se silti nojasi edelleen talvisodan ilmentämään kansalliseen perinteeseen, vaikka noottikriisi pakottikin sen siirtymään kohti poliittista keskustaa. Liiton ohjelmaan kuului silti kansallisen yhtenäisyyden visio. Esimerkiksi Matti Virtanen on kuvaillut VAL:ia demokratiaan sulautetuksi AKS:ksi.⁸⁶⁸

VAL:n edustama isänmaallisuus oli ollut jo Linkolan pamfletissa problematisoinnin kohteena ja liiton toiminta hiipuikin melko nopeasti lakaten käytännössä vuonna 1963.⁸⁶⁹ Tämän jälkeen reserviupseerikerhot jäivät näkyvimmiksi traditionaalisuuden edustajiksi opiskelijoiden keskuudessa. Positiivinen suhtautuminen

⁸⁶⁵ Ylioppilaslehti 15/66, Yrjö Ahmavaara, "Rationalismin elintila".

⁸⁶⁶ Ylioppilaslehti 27/1960, Nenä, "Pasifismit".

⁸⁶⁷ Hallman 1986, 19.

⁸⁶⁸ Kolbe 1996a, 27, 55; Virtanen 2001, 221; Vesikansa 2004, 60, 238; Vesikansa & Myllyniemi 2010, 11-15. VAL:lla oli muun muassa samoja rahoittajia kuin AKS:lla.

⁸⁶⁹ Kolbe 1996a, 28; Vesikansa 2004, 238.

asevelvollisuuteen yhdisti jäseniä, kyseessä oli velvollisuus isänmaata kohtaan. Reservin upseerin piti tässä ”kansalaishyveessä” olla esimerkkinä kaikille muille.⁸⁷⁰ Upseerikerhojen olivat suosittuja ja niiden toiminta näkyvää, joten niiden korostamat perinteiset uhrivalmiuden ja velvollisuudentunnon teemat olivat näkyvästi esillä käytännön ylioppilastoiminnassa. Akateemisuuden ja maanpuolustustahdon liitto oli edelleen vahva. Arvomaailman perinteisyydestä huolimatta reserviupseerikerhojen olut- ja makkarailloista koostunut käytännön toiminta ei välttämättä näyttäytynyt suurelle yleisölle kovinkaan poliittisena. Reserviupseerien lisäksi traditionaalisia arvoja edustivat ylioppilaskuntien piirissä erilaiset kristilliset-, raittius- ja partioyhdistykset.⁸⁷¹

Upseerikerhot herättivät luonnollisesti keskustelua myös radikaalissa ylioppilaslehdissä. Maanpuolustustoimintaan kriittisesti suhtautuneet radikaalit näkivät reserviläiset kaavoihin kangistuneina ja taantumuksellisina. Reservin upseerille maanpuolustus oli rooli, joka rajoitti toimintaa ja etäännytti tavallisen sotilaan näkökulmasta. Radikaalit näkivät, että reserviläisaktiiveille maanpuolustus oli nimenomaan aate, eivätkä reserviläiset tästä syystä voineet hyväksyä mediassa esillä ollutta ”vaarallista pasifistista propagandaa” tai väheksyä vahvan puolustuksen merkitystä. Reserviläistoiminnan ongelma ei ollut itse maanpuolustus vaan sen korostaminen. Radikaalien mielestä se kuului luonnostaan terveeseen kansallistunteeseen ja asian paatoksellinen julistaminen oli siksi turhaa, jopa haitallista itse tavoitteen eli kansallisen turvallisuuden ja rauhan kannalta. Maanpuolustusajattelu aatteellisena toimintana ei yksinkertaisesti vastannut modernin ajan vaatimuksia.⁸⁷² Lisäksi reserviupseerikerhot eivät kannustaneet avoimeen keskusteluun vaan niiden toiminta ”linnoitautui oman navan ympärille” kasvattamaan yksioikoista isänmaallisuutta ja maanpuolustushenkeä.⁸⁷³

⁸⁷⁰ Esimerkiksi Turun Ylioppilaslehti 27/61, ”TukKoRes perustettu”; Oulun Ylioppilaslehti 3/61, ”Akat. res.ups. kerho Ouluun”.

⁸⁷¹ Kolbe 1996a, 32-35; Lamberg 2004, 198-199; Enbuske 2010, 48-49.

⁸⁷² Turun Ylioppilaslehti 12/62, ”Auttakaa reservin upseeria”.

⁸⁷³ Jyväskylän ylioppilaslehti 8/64, pääkirjoitus ”Mitä Jyväskylän Reserviupseerikerholle kuuluu”.

Myöskään kansallisromanttiset sisällöt eivät enää kuuluneet moderniin maanpuolustustoimintaan.⁸⁷⁴ Upseerikerhojen aktiivien aatteellisuus oli maanpuolustuskriitikoiden mielestä ”teologista nationalismia”, joka sulki osan kansasta maanpuolustuksen ulkopuolelle. Kommunistien käännäyttäminen aatteellisen maanpuolustuksen kannalle oli tuhoon tuomittu ajatus, joten liturgiasta tuli luopua kokonaan.⁸⁷⁵ Vapaaehtoiset maanpuolustusjärjestöt haluttiin esittää itsenäisyyden takaamisen kannalta peräti vahingollisina niiden ideologisuuden takia. Uskoa keskustelun ja ajatustenvaihdon autuaaksi tekevään ja edistykseen voimaan osoitti, että puolustusvoimien tiedotuslehti *Ruotuväki* sai paitsi kiitosta varovaisesta rauhantutkimusta sivuavasta kirjoittelustaan myös vakaan kehotuksen julkaista keskustelua laajemminkin, samaan tapaan kuin ylioppilaslehdet jo tekivät.⁸⁷⁶

Radikaaleille irrationaalisenä pidetty maanpuolustustoiminta oli osoitus perinteisestä isänmaallisuudesta ja sen kiihkeästä asenteellisyydestä käytännön tasolla. Reserviupseerikerhoja syytettiin kritiikissä aseista kiinnostuneiden yhteenliittymiksi. Kerhojen itse itseensä liittämä ”elimellinen merkitys yhteiskuntajärjestykselle” haluttiin osoittaa liioitteluksi. Myös reserviupseerikerhojen halu näyttäytyä virallisen puolueettomuuspolitiikan asiamiehinä kyseenalaistettiin varsin kärkkäästi: miten kansainvälisiä suhteita saattoivat edistää järjestöt, joiden ”jäseniä yhdistää pääasiassa vilpittömän kiinnostus väkivallan teoriaan ja käytäntöön?” Vertailu suojeluskuntiin nähtiin mentaliteetin takia osuvaksi.⁸⁷⁷ Tässä sukupolviselitys oli myös käyttökelpoinen argumentaation väline, sen mukaisesti reserviupseerikerhojen katsottiin vapaaehtoisina maanpuolustusjärjestöinä edustavan 30-luvun arvomaailmaa.⁸⁷⁸ Samalla sukupolvikäsityksellä ja siihen liittyneellä edistysajatuksella vakuuteltiin myös maanpuolustustoiminnan tarpeettomuudesta tulevaisuudessa: ”sotasankareita ei ole enää, meidän polvemme on viimeinen kerhoileva polvi.”⁸⁷⁹

⁸⁷⁴ Jyväskylän ylioppilaslehti 11/63, Marjatta Laihiala, ”Moni on kakku päältä kaunis...”.

⁸⁷⁵ Turun Ylioppilaslehti 14/1962, ”Maanpuolustus ei ole aate”.

⁸⁷⁶ Oulun ylioppilaslehti 10/66, T. Jaakkola, ”Ovatko reservikerhot tarpeelliset, ehkä vahingolliset maanpuolustukselle?”; Turun ylioppilaslehti 1/66, O. Auranen, ”Intin uutiset”.

⁸⁷⁷ Ylioppilaslehti 12-13/66, Raine Mäkinen, ”Poikamme reservissä”.

⁸⁷⁸ Oulun ylioppilaslehti 16/66, Reino Mähönen, ”Korpifilosofin ajatuksia isänmaallisuudesta”.

⁸⁷⁹ Oulun ylioppilaslehti 17/66, Raimo K. Partanen, ”Aseista ja riisunnasta”.

Väitteet, joiden mukaan kerhoissa ei järjestetty sotilaallista koulutusta, tyrmättiin ”skolastiikkana”. Radikaalien mielestä ei voinut olla sattumaa, että ”kaikkia (jäseniä) kiinnostaa pistooliammunta.” Vakavimpana ongelmana nähtiin kerhoihin liitetty arvomaailma. Mekaanisen tottelemisen hyve ei radikaalien mielestä edustanut ihmiskeskeistä ajattelutapaa:

”Vaatus, että koko kansan olisi seistävä kansallisen armeijan takana on tietenkin yhtä mielivaltaisen kuin vaatus että koko kansan olisi seistävä luterilaisen kirkon tai Kansallis-Osake-pankin takana.”⁸⁸⁰

Reserviupseerikerhojen suosion taustalla nähtiin toisinaan lähes freudilaisia piirteitä: ”kaikilla kiinnostus pyssyleikkeihin ei mene ohi 13 ikävuoden jälkeen.” Maanpuolustustoiminta haluttiin esittää lapsuuden traumaista johtuvana irrationaalisenä kiihkoiluna. Mukana oli toki myös runsaasti retorista liioittelua ja ironiaa. Kerhojen jäsenten ”luonnetyyppivalikoimaa” pidettiin väkivaltaisuuden taipuvaisena ja siksi kerhojen aseettomuus ei ollut riittävä rauhanomaisuuden tahtiin kauan kuin nämä ”psykologiset ongelmat” olivat läsnä.⁸⁸¹ Tällaisessa psykologisoivassa selittämisessä on havaittavissa selviä painotuseroja. Toisissa analyyseissä reserviupseerikerhojen katsottiin edustavan löyhempää tiedostamatonta aggressiivisuutta, tarvetta ”kaivautua” ilman tietoa todellisesta hyökkääjästä.⁸⁸² Yleisen ajattelutavan syyksi radikaalit laskivat, että pasifismi vaati enemmän rohkeutta kuin tällainen ”asekerhoilu”. Lisäksi isänmaallista maanpuolustuspropagandaa suoltavat tahot houkuttelivat radikaalien mielestä pelkureita mukaan toimintaansa ”oluella ja lennokkaalla huumorilla.”⁸⁸³ Maanpuolustusjärjestöjen toiminta oli siis radikaalin argumentaation mukaan niin epäterveellä pohjalla, että järjestöjen piti houkuttaa uusia jäseniä suoranaisella valehtelulla.

⁸⁸⁰ Ylioppilaslehti 12-13/66, Raine Mäkinen, ”Poikamme reservissä”.

⁸⁸¹ Ylioppilaslehti 12-13/66, Raine Mäkinen, ”Poikamme reservissä”.

⁸⁸² Oulun ylioppilaslehti 10/66, T. Jaakkola, ”Ovatko reservinkerhot tarpeelliset, ehkä vahingolliset maanpuolustukselle?”.

⁸⁸³ Oulun ylioppilaslehti 10/66, Raimo K. Partanen, ”Välihuuto”; Turun ylioppilaslehti 29/61, H.V ”Pasifistin hyökkäys”.

Isänmaallishenkisen maanpuolustustyön käytäntöjen absurdiuteen viitattiin siten, että koko toiminta pyrittiin esittämään täysin sen edustamien arvojen vastaisena:

“Isien henki voidaan saavuttaa vain makaamalla hikisessä kämpässä 23 muun nuoren miehen kanssa, elämys josta ei muuten kokonaan puutu homoseksuaalisia piirteitä.”⁸⁸⁴

Kerhojen käytännön toiminnan, ammustojen ja ”kulttiin kuuluvan patsastelun” rooli selitettiin toiminnan arvopohjalla, joka perustui radikaalien mielestä kristilliseen, pessimistiseen maailmankuvaan. Tämän selityksen mukaan kaikki militarismi oli palautettavissa konservatiiviseen käsitykseen maailmasta. Radikaalien mukaan pasifismin edellytys oli tämän vanhan ”mädän” yhteiskunnan romuttaminen ja uuden, ennakkoluuloista vapaan järjestelmän synnyttäminen. Vasta konservatiivisen yhteiskunnan ”yhteiskuntasuggestiosta” vapautuminen todella mahdollisti raja-aitojen kaatamisen. Tässä nähtiin perimmäisin syy pasifistien rooliin radikaaleina ja repijöinä.⁸⁸⁵ Radikalismien kärkkäys oli siis tämän argumentaation mukaan välttämättömyys, ei valinta. Ja koska konservatiivisen maailmankuvan edustajia ylioppilaiden vapaa-ajan käytännön toiminnan tasolla olivat nimenomaan reserviupseerijärjestöt, radikaalien vaatimukset konservatiivisen maailmankuvan hylkäämisestä koskivat suoraan ja käytännönläheisimmin juuri niitä.

Kärkkäimmässä arvostelussa reserviupseeritoimintaa kohtaan tunnettu epäluulo yleistyi koskemaan myös puolustusvoimia. Esimerkiksi Arvo Salon suoraviivainen logiikka oli, että ilman asepalvelusta maassa yksinkertaisesti asuisi parempia ihmisiä.⁸⁸⁶ Sotavuosien aiheuttama kyllästyminen nähtiin olennaisena syynä puolustusvoimien arvostuksen laskuun ja siten myös kaikenlaisiin käytännönläheisempiin ongelmiin, muun muassa armeijaa vaivanneeseen upseeripulaan. Arvostuksen noususta oli toki havaittavissa merkkejä kun perinteinen ”asenteellisuus” väistyi. Asiantuntemuksensa ja koulutuksensa ansiosta nimenomaan armeijan kantahenkilökunta nähtiin reserviläisiä kiihottomampana

⁸⁸⁴ Ylioppilaslehti 13/61, Jörn Donner, ”Pasifistit”.

⁸⁸⁵ Oulun ylioppilaslehti 17/66, Raimo K. Partanen, ”Aseista ja riisunnasta”.

⁸⁸⁶ Ylioppilaslehti 15/66, ”Lakattaisiinko tekemästä miehiä?”.

ryhmänä, joka kirjoitti asiantuntevasti ja pragmaattisesti maanpuolustuksesta.⁸⁸⁷ Silti kaikki aatteellinen maanpuolustus, myös puolustusvoimien piirissä tapahtuva näyttäytyi radikaaleille enemmän tai vähemmän ”irrationaalisena pyssyuskona.” Puolustusvoimien henkilökunta oli koulutettu vain tappamiseen mikä aiheutti vakavan moraalisen ongelman.⁸⁸⁸ Koko puolustusvoimien toiminnan perimmäinen maailmankuva oli radikaalien mukaan perua sodan ajalta ja siten kaikki lähentymisyriytykset tavalliseen kansaan olivat mahdottomia ”niin kauan, kun sadistit ja möllit ovat suuria herroja.”⁸⁸⁹

Tärkeä rooli argumentaatiossa oli myös käsityksellä, jonka mukaan armeija harjoitti ja tuki rauhasta käydyn keskustelun sensurointia. Radikaaleille räikein esimerkki tällaisesta mielipiteen rajoittamisesta oli ruotsinkielisten ylioppilaiden rauhanjärjestön pamfletista⁸⁹⁰ kirjoittajan armeijaesimiehen käskystä poistettu artikkeli. Artikkelin piti käsitellä ydinaseriisunnan moraalisia ja eettisiä motiiveja, pamfletin kirjoittajia *Ylioppilaslehti* piti ”yhteiskunnallisesti suuntautuneina ylioppilaina”. Sensuuria perusteltiin lehden mukaan puolueettomuuspolitiikalla. *Ylioppilaslehteen* asiasta kirjoittaneelle sensuurin perimmäinen sisältö oli silti jo selvä: ”Nykyisellään armeija on osa kansalaisten vaientamiskoneistoa.”⁸⁹¹ Armeijan harjoittamaa sensuuria pidettiin sen toimivaltuuksien ylittämisenä, mikä ei radikaalien mielestä tosin ollut puolustusvoimille mikään uusi asia.⁸⁹² Pamflettikohu on koko kulttuuriradikalismiin kannalta sikäläkin merkittävä, että se on käytännössä ainoa osoitus ruotsinkielisestä radikalismista. Esimerkiksi taustaltaan suomenruotsalainen Jörn Donner kirjoitti kaiken radikaalin materiaalin suomeksi.

⁸⁸⁷ Ylioppilaslehti 2/62, ”Miksi upseerinura ei houkuttele?”; Turun ylioppilaslehti 14/62, ”Maanpuolustus ei ole aate”; Ylioppilaslehti 22/61, Markku Rautonen, ”Maan puolustaminen”; Turun Ylioppilaslehti 12/1962, ”Auttakaa reservin upseeria”.

⁸⁸⁸ Oulun ylioppilaslehti 10/66, Raimo K. Partanen, ”Välihuuto”; YyKoo 9/64, Henry A. ”Pasifismin lättähatut vielä kerran”; Oulun ylioppilaslehti 28/62, Pentti Tuovinen, ”Sodan jumala ja hänen enkelinsä”; Oulun ylioppilaslehti 30/62, Pentti Tuovinen, ”Vastauksia vastanneille”.

⁸⁸⁹ YyKoo 23-24/65, nimim. Pari, ”Jutun juurta”.

⁸⁹⁰ Kampanjen för nukleär nedrustning: *Front mot kärnvapen*.

⁸⁹¹ Ylioppilaslehti 39/63, -PL, ”Dragsvikista eduskunnan oikeusasiamiehelle”.

⁸⁹² Turun ylioppilaslehti 1/64, Glossaattori, ”Surkuhupaisaa laintulkintaa”.

Puolustusvoimiin kohdistuneessa kritiikissä oli myös suunta, jossa puolustuslaitoksen katsottiin kyllä osoittaneen tarpeellisuutensa välttämättömänä pahana, jopa tarpeellisena esimerkiksi kotimaisten ”fasistien” torjumisessa.⁸⁹³ Samalla kuitenkin muistutettiin, että varusmiehille annettava koulutus oli jäänyt pahasti jälkeen. Puolustusvoimia kohtaan esitetyle kritiikille olikin varsin tavallista, että se puuttui ensin käytännön oloihin ja alkoi vasta sen jälkeen kyseenalaistaa koko järjestelmän mielekkyyttä.⁸⁹⁴ Koulutuksen tavoitteena oli radikaalien mukaan ehdoton kuuliaisuus ja kuri eikä varusmiehen oma, itsenäinen ajattelu. Koulutusmenetelmät olivat 1800-luvulta ja niitä hallitsi ”hakkaa päälle -henki.” Tämä suuntaus näkyi arvostelijoiden mielestä konkreettisina ongelmina. Kantahenkilökunnan kouluttajia arvosteltiin ”luonnevikaisiksi” ja ahdaskatseisiksi, ”demokratisoimalla” puolustusvoimat myös ”työmies voisi tuntea sen omakseen”.⁸⁹⁵ Itse asiassa jo Linkolan pamfletin kärkkäin kritiikki oli kohdistunut juuri asepalveluksen yksilölle aiheuttamiin haittoihin. Linkola korosti erityisesti armeijan veltostavaa, lamaannuttavaa ja eettisen herkkyyden tuhoavaa vaikutusta.⁸⁹⁶ Koulutuksen menetelmät periytyivät radikaalien mukaan ratsuväen ajoista, ”fakki-idiotismi” oli valloillaan kun liikunta ja reipas ääni olivat ajattelukykyä tärkeämpiä ominaisuuksia. Esimies-alainen -suhteesta oli tehtävä inhimillisempi ja sivistyneempi. Puolustusvoimien tärkein tehtävä oli tarjota yleistä kansalaiskasvatusta. Sama ajatus mielikuvituksettomasta, kaavamaisesta ja aloitekyvyttömyyteen ohjaavasta koulutuksesta yleistettiin myös maanpuolustusjärjestöjen toimintaan.⁸⁹⁷ Puolustusvoimat itsekin tunnusti luottamuksen ja suhdetoiminnan tärkeyden sekä tasa-arvo-ongelmien olemassaolon. Yksilön ja maanpuolustuksen päämäärät oli

⁸⁹³ Turun ylioppilaslehti 12/65, Arvo Salo ”Henki ja maa”.

⁸⁹⁴ Viitanen 1994, 446-447.

⁸⁹⁵ Ylioppilaslehti 22-23/63, pääkirjoitus ”Tyhmyys on tapahtunut”; Ylioppilaslehti 37-38/64, Rehtori Jouko Haavisto, ”Isänmaa - mitä se on?”; Oulun ylioppilaslehti 1/64, Filosofian reserviläinen, ”Asevelvollisten ja aktiiviupseerien koulutuksesta”; Oulun ylioppilaslehti 30/64, Manu Paajanen, ”Puolustuslaitoksen puhdistus”; Oulun ylioppilaslehti 16/66, Reino Mähönen, ”Korpi filosofin ajatuksia isänmaallisuudesta”.

⁸⁹⁶ Kolbe 1996a, 28.

⁸⁹⁷ Jyväskylän ylioppilaslehti 11/63, Marjatta Laihiala, ”Moni on kakku päältä kaunis...”; YyKoo 23-24/65, nimim. Pari, ”Jutun juurta”; Turun ylioppilaslehti 12/65, Arvo Salo ”Henki ja maa”; Ylioppilaslehti 36-37/64, pääkirjoitus ”Maanpuolustus”.

mahdollista nähdä erillisinä, mikä johtui armeijan omien selvitysten mukaan ennen kaikkea vakinaisen henkilökunnan asenteista.⁸⁹⁸

Reserviläiskerhojen aktiivijäsenten mielestä heidän toimintaansa kohdistunut kritiikki oli tietysti kohtuutonta. Piilevä puolustustahto ei heidän mukaansa riittänyt, tarvittiin aktiivisia tekoja.⁸⁹⁹ Traditionaalista isänmaallisuutta ei heidän mukaansa pitänyt tuomita vain sen takia, että IKL ja AKS, oman aikansa *kulttuuriradikaalina* nähty pieni ja meluisa vähemmistö käyttivät termiä väärin. Aktiivinen maanpuolustustoiminta ei reserviläisten mielestä ollut aggressiivista kansalliskiihkoa ja valmistautuminen edusti realismia, sotaa ei kukaan edes halunnut.⁹⁰⁰ Ammunta- ja kilpailutoiminta ei silti edes kaikkien reserviupseereiden mielestä vastannut ajan maanpuolustustyölle asettamia vaatimuksia.⁹⁰¹

Aseistakieltäjien ongelmat nousivat tarkastelujakson loppupuolella esiin teemana, joka yhdisti sekä puolustusvoimia kohtaan tunnetun periaatteellisen että käytännön olosuhteisiin liittyneen epäluulon ja kritiikin. Asepalveluksesta täysin kieltäytyneille Jehovan todistajille tarkoitetun Karvian työlaitoksen ympärillä käytiin laaja julkinen keskustelu jo 60-luvun alkupuolella.⁹⁰² Tämä keskustelu ei silti liiemmin näkynyt ylioppilaslehdistön sivuilla. Keskustelunaihe aseistakieltäytymisestä tuli vasta, kun Sadankomitean aktiivit, Ilkka Taipale etunenässä, nostivat sen ylioppilaslehtien sivuille vuonna 1966 osana radikalismien yleisempää suuntautumista käytännönläheisempiin kysymyksiin.⁹⁰³ Kulttuuriradikalismi ei siis ollut ilmiönä kiinteästi sidoksissa aseistakieltäytymiskeskusteluun.⁹⁰⁴

Vaikka radikaalit katsoivat yleisen moraalien pitävän toisen hengen kunnioittamista suurimpana eettisenä velvollisuutena, tämän vaatimuksen noudattamiseen

⁸⁹⁸ Salminen 1995, 126-127.

⁸⁹⁹ Turun Ylioppilaslehti 13/1962, ”Auttava käsi ja arsenikki”.

⁹⁰⁰ Turun Ylioppilaslehti 15/1962, ”Maanpuolustus tarvitsee aatetta”.

⁹⁰¹ Ylioppilaslehti 37/63, ”Maanpuolustustyön painopisteissä puutteellisuuksia”.

⁹⁰² Suominen 1997, 163.

⁹⁰³ Kilpinen 2007, 52. Varsinainen kohu aiheesta nousi vasta 1968 kun ruotsalainen lehdistö kiinnitti asiaan laajasti huomiota. Kts. Myös Seuri 2008, 42-44.

⁹⁰⁴ vrt. Kilpinen 2007, 5.

käytännössä vaadittiin viralliselta taholta vakavia omantunnon syitä ja perusteelliset tutkimukset. Kriitikoiden mielestä aseistakieltäytyjiä syrjittiin, koko aseetonta palvelusta pidettiin rangaistuksena ja sen tarkoituksiksi katsottiin lähinnä tämän palvelusmuodon suorittavien määrän minimointi. Toimintaa ei voinut pitää rationaalisena, jos ”väitelleet tohtorit joutuivat jäädyttämään kelkkamäkiä”. Lisäksi yhdeksi perusteluksi nostettiin Jehovan todistajien Karvian työlaitoksessa kohtaamat ankarat olot. Lakia oltiin uudistamassa, mutta prosessi vaikutti puolueelliselta, koska pasifisteja ei päästetty mukaan lainsäädäntötyöhön.⁹⁰⁵ Puhetavan ja retoriikan muutos oli havaittavissa erityisesti siinä, että aseistakieltäytyjät haluttiin samaistaa vähemmistöihin,⁹⁰⁶ joiden oikeuksien ajamisesta ylioppilaspiireillä oli kansainvälisen toiminnan kautta jo varsin pitkä kokemus.

4.5 Pasifismin kritiikki

Pasifistisen ylioppilasaktiivisuuden ja isänmaan käsitteen uudelleenmäärittelyyrityksien oman argumentaation lisäksi myös tätä ajattelua kohtaan esitetty kritiikki auttaa ymmärtämään, mitkä radikaalin argumentaation piirteet herättivät eniten keskustelua ja vastustusta ja olivat siten tärkeimpiä myös itse radikaalia määriteltäessä. Pasifismia edistämään pyrkineille ylioppilasradikaaleille itsellensä vastustajien julkiset reaktiot edustivat tietysti lähinnä pyhää vihaa, asiatonta parjausta, vihjailuja jopa väkivallan uhkaan tai suoranaista julkista ”oksentamista ’älyllisesti potentiaalisempien’” pasifistien päälle.⁹⁰⁷

Radikalismiin kohdistunut kritiikki tunnisti isänmaallisuudesta ja siihen liitetystä maanpuolustushengestä käydyn keskustelun merkityksen kulttuuriradikalismille. esimerkiksi Turun yliopiston rehtori analysoi radikaalinuorison maanpuolustusasenteita: ”kansallisten saavutusten ja kansallisten suurmiesten satiirinen vähättely ovat (kulttuuri)radikaalien lempiaiheita.” Isänmaallinen

⁹⁰⁵ Ylioppilaslehti 21/65, Ilkka Taipale, ”Kuinka kieltäytyä aseista”.

⁹⁰⁶ Ylioppilaslehti 12-13/66, Ilkka Taipale, ”Aseettomat ja lain kurvit”.

⁹⁰⁷ YyKoo Joulunumero 2/1960, Eero Silvasti, ”Nauru sodalle ja rauhalle.”; Turun ylioppilaslehti 20/61, nimim. Lehdenkääntäjä, ”Jörn Donner ja suomalaiset.”

hurmahenkisyys herätti rehtori Nurmen mielestä aggressiivisuutta niissä ”joiden persoonallisuutta leimaa pinnallinen äly ja poleemisuus.”⁹⁰⁸

Isänmaan ja ihmisen puolesta -pamfelttia käsitelleissä kritiikeissä toistui Linkolan leimaaminen kommunistiksi, huolimatta havainnosta, että oman asepalveluksensa Linkola oli suorittanut ”asiallisesti”. Asevelvollisuuden suorittamattomuus ei ollut itse asiassa mitenkään tavaton kulttuuriradikaaleihin kohdistunut syytös.⁹⁰⁹ Linkolan lisäksi myös Sadankomitea herätti keskustelua osittain juuri siksi, että suuri osa sen jäsenistä oli RUK:n käyneitä eivätkä siten sopineet perinteisen pasifistin määritelmään.⁹¹⁰ Linkolan pamfletin sisältö pyrittiinkin arvostelijoiden taholta joko politisoimaan viittaamalla edessä oleviin kunnallisvaaleihin tai sitten pamflettiin suhtauduttiin epäkiinnostavana saivarteluna. Pasifismin perimmäinen sisältö kyllä hyväksyttiin, mutta Suomen kaltaisen pienen maan kohdalla sen edellytyksenä nähtiin oma armeija.⁹¹¹ Linkolan lisäksi koko ylioppilaslehdistön pasifistiseksi katsottua linjaa kritisoitiin kommunismiin kallellaan olevaksi.⁹¹² Marja Tuominen on tulkinnut rajun Linkola-kritiikin johtuneen siitä, että vallinneen kulttuurin näkökulmasta koko linkolalaisen pasifismin ei olisi pitänyt ilmiönä olla edes mahdollinen. Linkolan argumentaatio kun vetosi järkeen eikä maailmankatsomukseen ja lisäksi Linkola itse oli taustaltaan akateemisen porvarillinen.⁹¹³

Rajuimpien kommunismisyytösten kohdalla huomionarvoista on, että *Ylioppilaslehden* toimitus koki tarpeelliseksi huomioida nimimerkin esittämän kritiikin omalla kannanotollaan:

“Oletteko tosissanne sitä mieltä, että kaikki mikä tapahtuu ihmisyyden hyväksi tapahtuu kommunismin puolesta? Jos olette, niin teillä on kovin puutteellinen käsitys sekä ihmisyydestä että kommunismista. -Toimitus.”⁹¹⁴

⁹⁰⁸ Turun ylioppilaslehti 13/65, Tauno Nurmela, ”Yliopiston opiskelija ja maanpuolustus”.

⁹⁰⁹ Ylioppilaslehti 29/1960, nimim. Realisti, ”Avoin kysymys P. Linkolalle”; Jyväskylän ylioppilaslehti 7/63, pääkirjoitus ”Sivilisaation asianajajat”.

⁹¹⁰ Tuominen 1991, 144.

⁹¹¹ Ylioppilaslehti 29/1960, nimim. Realisti, ”Avoin kysymys P. Linkolalle”.

⁹¹² Ylioppilaslehti 29/1960, ”Homeroksista ja Uudesta Aurasta”.

⁹¹³ Tuominen 1991, 137-138; Vesikansa 2004, 232.

⁹¹⁴ Ylioppilaslehti 29/1960, -Toimitus, ”Edellisten johdosta”.

Kommunismista syyttämistä radikaalit pitivät joko vainoharhaisuutena tai nimimerkin takaa esitettyä demagogiana. Sen sijaan olisi pitänyt pystyä älylliseen ja asialliseen kritiikkiin.⁹¹⁵ Kommunistiksi syyttäminen oli niin yleinen Linkolan kriitikoiden argumentti, että hän itse otti asiaan suoraa kantaa: Linkola katsoi olevansa kommunistien puolella, koska oli pasifismillaan yhtä lailla kaikkien ihmisten puolella. Kommunismissa oli toki omat ongelmansa, mutta Linkolan mielestä niistä suurin oli kuitenkin kommunismiin itseensä kohdistunut perusteeton pelko.⁹¹⁶

Toisaalta pasifismia ei pidetty linkolalaisten etuoikeutena. Linkolaa kommentoineiden mukaan esimerkiksi kirkon kansainvälisen toiminnan ja erityisesti sen nuorisjärjestöjen piirissä keskustelua rauhasta oli käyty jo pitkään. Kristityn rauhanliikkeen toimintaedellytysten takaamista pidettiin tärkeänä ja pasifistien aiheeton leimaaminen kommunistien käsikassaraksi oli lopetettava. Tarve oli myös nähdä ero pelokkaan ja aseet laskevan ja kristillisen, dynaamisen ja absoluuttista sotaa pahaa vastaan käyvän pasifismin välillä.⁹¹⁷

Varsinkin ylioppilaiden pasifismiin suunnatussa kritiikissä Sadankomitea edusti usein koko liikehdintää riippumatta siitä, kuuluivatko kaikki kulttuuriradikaalit välttämättä itse järjestöön. Sadankomitea väitti olevansa objektiivinen, mutta kriitikoiden mielestä se lähinnä kaivoi kuoppaa puolustusvoimien ja -tahdon alle. Erityisesti humanitäärisen väestönsuojelun leimaaminen militarismiksi nähtiin kommunistien juonena, johon jopa osa ylioppilaista silti uskoi. Sadankomitean kirjoittelu oli ”vastuutonta” ja ”mieletöntä”, se harjoitti ”myyräntyötä” ja sen taustalta löytyi hämäriä aikeita.⁹¹⁸ Lisäksi Sadankomitean kaltaiset järjestöt osoittivat, että kaikki vanhat ja hyvät ajatukset heitettiin romukoppaan. Isänmaan asia unohdettiin aina rauhan aikana, vaikka juuri silloin sitä olisi pitänyt edistää. Sadankomiteaan yhdistettiin kritiikissä itsekorostus ja epälooginen ajattelu, kyseessä oli ennen kaikkea ei-

⁹¹⁵ Ylioppilaslehti 30/1960, nimim. Kenen asialla, ”Asialla”, ja K-M. Strömmer, ”Nimim. Realistille” .

⁹¹⁶ Pentti Linkola, ”Saarna pasifismista ja kommunismista” 6-7:31/60

⁹¹⁷ Ylioppilaslehti 1/1963, nimim. Kirkoton pappi, ”Rauhanliike”; Ylioppilaslehti 29/1960, Tauno Sarantola, ”Keskustelupuheenvuoro sodasta ja rauhasta”; Jyväskylän ylioppilaslehti 17/63, Pentti Tuovinen, ”Herra toimittaja”.

⁹¹⁸ Jyväskylän ylioppilaslehti 6/64, Erkki Lehtinen, ”Yksi sataa vastaan eli yksi kaikkien puolesta”; Jyväskylän ylioppilaslehti 7/66, nimim. Konservatiivi, ”Mietteitä Runeberginpäivänä” .

omaperäinen muoti-ilmiö.⁹¹⁹ Sadankomitean tarpeellisuus kyseenalaistettiin jo siitä syystä, että erilaisia rauhanliikkeitä ja -järjestöjä oli muutenkin jo vaikka kuinka.⁹²⁰ Perinteistä kiinni pitävälle pasifismi edusti laajimmillaan ylioppilaslehdistön tuomittavaa epärealismia: ”pääkirjoituksen laatijana on ilmeisesti ollut idealisti tai suorastaan pasifisti, niin todenvastaisia käsityksiä hänellä on nykyisestä nuorisosta.”⁹²¹ *Ylioppilaslehti* kyllä tietoisesti myös tuki Sadankomitean linjauksia.⁹²²

Kansainvälisen puolustuksen korostaminen osoitti, että sota ei ollut sadankomitealaisen pasifismin todellinen vihollinen: komitean jäsenet hanakasti puolustelivat esimerkiksi YK:n armeijaa ja aseellista toimintaa. Tämä osoitti komitean kriitikoiden mielestä, että suurin vastustus kohdistui nimeomaan Suomen puolustusvoimiin ja puolustukseen.⁹²³ Maanpuolustuksen laiminlyöminen oli kuitenkin mahdotonta jo siitä yksinkertaisesta syystä, että YYA-sopimus edellytti Suomelta puolustuslaitosta. Pasifistien esittämän propagandan avulla turvallisuus ei kriitikoiden mukaan ainakaan lisääntyisi.⁹²⁴ Ankarimmassa kritiikissä Sadankomitealainen pasifismi nähtiin demokratian vastaisena sodan lietsontana. Esimerkiksi Erkki Lehtinen kritisoi maailmanparantajina pitämiään Sadankomitealaisia siitä, että nämä halusivat saada muut ajattelemaan kuten he. Juuri tämänkaltaisista hankkeista sodat Lehtisen mukaan usein syttyivät.⁹²⁵ Varsin huomionarvoista on, että Lehtinen kiinnitti huomiota nimenomaan pasifistien yksituumaisuuteen. Arvopluralismi kun oli kuitenkin ollut yksi tärkeimmistä rauhanomaisen uuden isänmaallisuuden puolesta esitetyistä argumenteista.

Vastustajien nimittely porvariksi osoitti Lehtiselle sadankomitealaisen analyysin hätäisyyden ja sen, että rauhan asialla olleet eivät todellisuudessa tavoitelleet

⁹¹⁹ Jyväskylän ylioppilaslehti 8/64, Markku Väänänen, ”Missä olet, kallis asia”; Ylioppilaslehti 28/64, valtiot. yo Matti Aho, ”Ylioppilaslehden paikka auringossa”; Turun ylioppilaslehti 20/62, Sinikka Mustonen, ”Älä käännä vielä...”.

⁹²⁰ Ylioppilaslehti 33/63, ”Onko Sadankomitea tarpeellinen?”.

⁹²¹ Jyväskylän ylioppilaslehti 9/65, Aarre Läntinen, ”Talvisodasta”.

⁹²² Klinge & Harmo 1983, 303.

⁹²³ Jyväskylän ylioppilaslehti 12/64, Erkki Lehtinen, ”Sotiiko Lipponen?”.

⁹²⁴ Ylioppilaslehti 33/63, ”Onko Sadankomitea tarpeellinen?”; Jyväskylän ylioppilaslehti 6/64, Erkki Lehtinen, ”Yksi sataa vastaan eli yksi kaikkien puolesta”.

⁹²⁵ Jyväskylän ylioppilaslehti 6/64, Erkki Lehtinen, ”Yksi sataa vastaan eli yksi kaikkien puolesta”.

yhteistä hyvää. Rauhanliikkeen tukeminen ei voinut Lehtisen mukaan olla hyväksyttävää, koska se avitti kommunisteja ja sitä kautta totalitääristä järjestelmää.⁹²⁶ Pasifismin leimaaminen ideologiseksi puuhasteluksi oli varsin yleisesti käytetty retorinen keino. Rinnastusta haettiin kommunismin lisäksi toisinaan myös fasismiin.⁹²⁷ Kriitikoiden mielestä ylioppilaspasifistien ajattelu oli liian ihanteellista eikä sille ollut löydettävissä reaalista pohjaa. Nuorison enemmistö oli heidän mukaansa silti realisteja. Lisäksi pasifismin kriitikoiden mukaan oli älytöntä väittää, että Suomessa ei ollut mitään puolustamisen arvoista. Pasifistit pystyivät järjestämään kokouksiaan ylipäänsä vain, koska edellinen polvi oli puolustanut maataan.⁹²⁸ Yksipuolisen aseistariisunnan vaatimukset eivät edes perustuneet mihinkään tieteelliseen tutkimukseen.⁹²⁹ Tähän rauhanaatteen puolestapuhujat pyrkivät vastaamaan muun muassa korostamalla maanpuolustuspiirien ideologiaa lähtökohtia tai heidän ajattelunsa liiallista takertumista konkreettisiin näkökulmiin.⁹³⁰

Kritiikki pyrki luomaan pasifisteista kuvan henkisesti heikkona joukkona, jonka ajatukset edustivat lähinnä lapsenmielisyyttä ja tarvetta ”hankkia tyydytystä erikoisille haluille”. Jopa *Jyväskylän ylioppilaslehden* pääkirjoituksen mukaan ”Pasifisti on kuollut kala haaleassa vedessä.”⁹³¹ Pasifistien rohkeus oli kritiikin mielestä verrattavissa ”juovuksissa esiintymiseen julkisella paikalla”.⁹³² Pasifistien argumentoinnissakin oli kritiikin mielestä puutteita: se suorastaan ”lietsoi vihaa” yhteiskuntajärjestystä, puolustusvoimia, reserviupseerijärjestöjä, koulukasvatusta, kirkkoa ja uskoa kohtaan.⁹³³ Maanpuolustushenkisille pasifismi oli jopa

⁹²⁶ Erkki Lehtinen, ”Seuraava Don Quijote?”, *Jyväskylän ylioppilaslehti* 9/64, 4-5

⁹²⁷ *Vesikansa* 2004, 231

⁹²⁸ ”Onko Sadankomitea tarpeellinen?”, *Ylioppilaslehti* 33/63, 7

⁹²⁹ Juhani Kurkiala, ”Vielä pasifismia vastaan ja Herra Kankaiselle”, *Jyväskylän ylioppilaslehti* 5-6:28/63

⁹³⁰ ”Lisää turvallisuuspolitiikkaa”, *Ylioppilaslehti* 18/64, 5, 11

⁹³¹ *Jyväskylän ylioppilaslehti* 6/63, pääkirjoitus ”Kuollut kala”. Päätoimittaja halusi korostaa tätä viestiä ”pasifismi-ideologian levittäytyessä parhaillaan Jyväskylään” julkaisemalla saman pääkirjoituksen vielä myöhemmin uudestaan, kts. *Jyväskylän ylioppilaslehti* 25/63, pääkirjoitus ”Kuollut kala”. osasy tähän *Jyväskylän ylioppilaslehden* varsin kriittisen linjaan suhteessa pasifismiin oli varmasti se, että radikaalia linjaa lehdessä vetänyt päätoimittaja Mauno Suuronen oli saanut v. 1961 potkut. Lisää Suurosen potkuista luvussa 2.2.

⁹³² *Oulun ylioppilaslehti* 12-13/66, Ilkka Fredriksen, ”Nykyisille pasifisteille”.

⁹³³ *Jyväskylän ylioppilaslehti*, 25/63, Juhani Kurkiala, upseeri reservissä ja tarvittaessa, ”Tuulta tavoitteleville!”

tunnepitoisempaa kuin pasifistien kritisoima isänmaallinen kiihko. Sisällöltään se oli lähinnä haaveilua tai uskonnollisiin lahkoihin verrattavaa kiihkoilua. Tällaista tunteellisuutta ei voinut ottaa vakavasti, koska se oli liian vihaista ”vailla asiallista viileyttä.”⁹³⁴ Tunteellisuuden kritiikki oli itse asiassa argumenttina täysin sama kuin radikaalien pasifistien isänmaallisuuteen yhdistämä kansallisromanttinen paatos.

Toinen kritiikissä toistunut argumentti oli linkolalaisen ja Sadankomitean pasifismin historiattomuus, menneisyyden esimerkkien unohtaminen.⁹³⁵ Painavin perustelu oli tietysti toinen maailmansota. Maailmansota tarjosi esimerkkejä totalitäärisistä järjestelmistä, joiden ei katsottu sopivan Linkolan esittämään mielipiteen vapautteen perustuneeseen pasifismiin. Pysyvän rauhan edellytyksenä pidettiin ennen kaikkea eurooppalaisen demokratian edistämistä.⁹³⁶ Historiattomuusargumenttia toistettiin myös kannanotoissa, joissa suoraan kehoitettiin pasifisteja vierailemaan sankarihautausmailla ja ottamaan sieltä oppia saavutetun itsenäisyyden kunnioittamiseen. Tämä ajattelutapa korosti historian sankaritekojen merkitystä isänmaallisuuden sisältönä ja siten piti Sadankomitean toimintaa suorana reittinä kommunismiin.⁹³⁷ Radikaalien esittämät tulkinnat menneiden sotien syistä pyrittiin kumoamaan: ”Talvisotaa ei olisi voitu estää, vaikka kaikki Suomen tykit olisi sulatettu rauhanyhdistyksen rintamerkeiksi.”⁹³⁸

Tässä argumentaatio piti sisällään perustavanlaatuisen eron. Rauhan puolesta puhuneet katsoivat, että olosuhteiden muutos oli tehnyt historiallisista esimerkeistä kyseenalaisia. Viime sodat eivät siis olleet käypä perustelu armeijan tarpeellisuudelle. Toisaalta menneisyyden painolasti tiedostettiin, esimerkiksi Sadankomitean oli turha propagoida sotien muistoa vastaan. Paasikiven ja

⁹³⁴ Jyväskylän ylioppilaslehti, 25/63, Juhani Kurkiala, upseeri reservissä ja tarvittaessa, ”Tuulta tavoitteleville!”; Ylioppilaslehti 20/64, nimim. Nipari, ”Ylioppilaslehdelle”.

⁹³⁵ Jyväskylän ylioppilaslehti, 25/63, Juhani Kurkiala, upseeri reservissä ja tarvittaessa, ”Tuulta tavoitteleville!”.

⁹³⁶ Ylioppilaslehti 27/1960, Pekka Laukkanen, ”Pasifismista”.

⁹³⁷ Oulun ylioppilaslehti 31/63, JP, ”Isänmaa ja Ylioppilas”; Vesikansa 2004, 237.

⁹³⁸ Jyväskylän ylioppilaslehti 9/65, Aarre Läntinen, ”Talvisodasta”.

Kekkosen ”avantgardismia” lukuun ottamatta sillä oli suuren enemmistön tuki. Rauhaa ajaneiden oli puututtava ennen kaikkea tuleviin, ei menneisiin sotiin.⁹³⁹

Aina historian esimerkkejä ei pelkästään ohitettu epärelevantteina. Kriitikoiden historialliseen argumentaatioon kiinnitettiin huomiota myös siinä nähtyjen asia- ja argumentaatiiovirheiden takia. Radikaalien mielestä uuden isänmaallisuuden sisältämä sosiologiseksi katsottu ajattelutapa oli luonnostaan vieras aiheen ympärillä kirjoitelleille historiantutkijoille.⁹⁴⁰ Heidän historiallinen isänmaakäsitteen analyysinsä oli yhteiskuntatieteellisen näkökulman mukaan sosiaalisesti vinoutunut, se kun tarkasteli vain yläluokan käsityksiä. Lisäksi historiantutkijoiden ”antiikin kreikan aikaperspektiiviä” ei pidetty enää ydinaseiden aikana hedelmällisenä. Pertti Hémanus jopa vihjasi, että perinteistä isänmaakäsitystä puolustaneiden historiantutkijoiden kyvyttömyys tulkita nykyhetkeä saattoi johtaa myös kyvyttömyyteen tehdä vastaavaa analyysiä menneestä. Toisaalta eri ryhmien totuuksista kiistelemistä pidettiin toissijaisena, ennemminkin ne todistivat pluralistiseen yhteiskuntakäsitykseen kuuluneen arvojen hajaannuksen olemassaolon puolesta.⁹⁴¹ Näin yhteiskuntatieteiden uutta asemaa pyrittiin suoraan käyttämään hyväksi myös isänmaallisuuden käsitteen sisällöstä käydyissä keskusteluissa haastamalla akateemisessa virassa olleiden historiantutkijoiden yhteiskunnallisen analyysin pätevyys. Kansainvälinen isänmaallisuus ja sadankomitealaisuus olivat merkkejä kokonaisvaltaisesta yhteiskuntakritiikistä.⁹⁴² Radikaali argumentaatio pyrki sivuttamaan sitä kohtaan esitetyn kritiikin korostamalla muuttuneita lähtökohtia. Varsin paradoksaalisesti se siis pyrki selittämään historiallisten esimerkkien vanhanaikaisuuden historiallisella muutoksella.

⁹³⁹ Jyväskylän ylioppilaslehti 11/64, Paavo Lipponen, ”Tehdään rauha”; YyKoo 5/65, Pertti Hémanus, ”Rauhanomaisia neuvoja”.

⁹⁴⁰ esimerkiksi Kyösti Julku Turussa ja Erkki Lehtinen Jyväskylässä osallistuivat aktiivisesti uuden isänmaallisuuden määrittelyn kritisointiin. Molemmat olivat akateemiselta taustaltaan historiantutkijoita.

⁹⁴¹ YyKoo 7/65, Pertti Hémanus, ”Historioitsijat tulkitsevat nykyaikaa”.

⁹⁴² Vilkuna 2013, 65.

5 KULTTUURIRADIKALISMI JA SUKUPOLVIARGUMENTAATIO

1960-luvun suomalainen kulttuuriradikalismi perustui pohjimmiltaan liberaaliin ja yhteiskunnalliseen edistysuskoon sitoutuneeseen puhetapaan. Se korosti yhtä aikaa absoluuttisen objektiivisten näkökulmien vanhanaikaisuutta ja samalla pyrki välttelemään omaa poliittista sitoutumistaan. Keskeisintä radikalismille oli kulttuurin ja yhteiskunnallisuuden samaistaminen: kulttuuria oli kaikki. Tätä kautta kulttuuriradikaalien miehittämällä (he todella olivat lähes poikkeuksetta miehiä) ylioppilaslehdillä oli selvä kulttuuripoliittinen tehtävä. Niiden piti tukea edistyksellisiä voimia ja sallia tuohon edistykseen väistämättä johtava vapaa keskustelu. Sananvapaus oli niin tärkeä arvo, että sen vaalimiseksi radikaalit ajautuivat pitkällisiin ja varsin kirjallisiin väittelyihin vastapuolensa kanssa. Edistys takasi kuitenkin, että vastapuoli oli valmis muuttamaan mieltänsä, jos esitetyt argumentit olivat riittävän rationaalisia.

Erityisesti uusien maakunnallisten yliopistojen ylioppilaat kävivät toisinaan raivokkaastikin tuulettamaan opiskelukaupunkinsa ilmapiiriä. Korkeakoulun tulo kaupunkiin aiheutti lähes väistämättä vanhan kulttuurieliitin ja uusien tulokkaiden välisen jännitteen. Ylioppilaslehdillä oli tässä kiistassa merkittävä rooli, ne toimivat opiskelijoiden ja toisinaan myös henkilökunnan kritiikin välittäjinä. Intoa ja mielipiteitä uuden korkeakoulun kulttuuriväeltä ei totisesti puuttunut: maakunnan keskuskaupunki oli kulttuuripoliittisella tarmolla tarkoitus nostaa Helsingin kaltaiseksi, urbaaniksi keskukseksi. Urbaaniuden vaikutteet tulivat kulttuuriradikalismiin kahtaalta. *Ylioppilaslehti* oli jo pidempään ollut taloudellisesti vakaan asemansa takia merkittävä kulttuurikeskustelun foorumi, joten pääkaupungin opiskelijoiden esikuvasema oli selviö. Yhtä merkittävä seikka radikaalille argumentaatiolle oli kuitenkin yhteiskuntatieteiden pohjalle rakennettu suunnitelmallisen hyvinvointivaltion ajatus, jonka uskottiin korottavan myös kulttuurin uuteen kukoistukseensa. Yksi tämän ajattelutavan johtoajatuksista oli desentralisaatio, jota radikaalit pyrkivät soveltamaan uudessa kulttuuripolitiikassa. Maakuntien korkeakoulujen tehtävä oli nostaa kulttuurin tasoa.

Jos mielipide-erot eivät kadonneet keskustelun kautta, pyrki radikalismi perustelemaan tätä väistämättömältä näyttäneellä sukupolvien välisellä erolla. Näin radikaalit korostivat yhtä aikaa sekä omaa edistyksellisyyttään että vääjäämätöntä yhteiskunnallista edistystä. Kulttuuriradikaali ylioppilaslehdistö käytti sukupolviretorikkaa selittämään paitsi omaa edistyksellisyyttään, myös vanhemman polven väistämätöntä taantumuksellisuutta ja vanhoillisuutta. Radikaalit hyödynsivät argumentaatiossaan viljalti ajan akateemisten virtausten mukaista yhteiskuntatieteellistä käsitteistöä ja vetosivat usein myös tutkimuksiin. Erityisesti sosiologia tarjosi välineitä modernisaation prosessin väistämättömyyden osoittamiseen. Sukupolviretorikka oli keino, jolla radikalismi pyrki yhdistämään individualistisen perinteensä kollektiiviseksi ymmärrykseksi. Samalla se oli hyödyllinen väline poliittisten sitoumusten kiertämiseen. Yksi yleisimmistä radikalismien kritiikeistä kun oli sen liittäminen vasemmistopolitiikan edistämiseen. Vaikka radikaalit hakivatkin vaikutteita varsin teoreettisesta uusvasemmistolaisesta kolmannen linjan sosialismista, varsinaiseen dogmaattiseen sosialismiin heistä uskoi vain harva. Porvarillisesta taustasta porvarilliseen korkeakoulujärjestelmään tulleet radikaalit eivät suuremmin lähentyneet poliittisesta vasemmistoa vaan he lukeutuivat ennen kaikkea sitoutumattomiin liberaaleihin.

Kulttuuriradikalismien sukupolviteoriaan kuuluneiden polvien ominaisuudet olivat selkeitä ja selittivät koko yhteiskunnan tilan. Nuori polvi halusi esiintyä modernismia kannattaneena, täsmällistä kieltä käyttävänä ja näkökulmaltaan kansainvälisenä edistyksen takaajana. Vanha polvi oli puolestaan uskonnollis-kansallisen ajattelun pilaama, taantumuksellinen ja pelokas. Erityisesti vapaan, kriittisen keskustelun pelko määräitti radikaalien mielestä vanhan polven pelokkuutta ja arkuutta. Nuori polvi oli aidosti kulttuuritahtoista ja pyrki edistykseen rationaalisin keinoin, vanhaan polveen radikaalit taas yhdistivät uskonnon kaltaiset, absoluuttista arvohierarkiaa vaatineet ja ylläpitäneet katsantokannat.

Erityisen selvästi tämä sukupolvien välinen ero näkyi arvokysymyksissä. Radikalismien epäpoliittiseen perinteeseen sopi hyvin se, että kärkkäintä ajatustenvaihtoa käytiin erityisesti päivänpolitiikan ulkopuolisissa kuulttuurin sensurointia koskeneissa kiistoissa. Nämä kiistat kun tapasivat jakaa myös poliittisia

puolueita yli perinteisen oikeisto-vasemmisto -jaon ja sopivat siten erinomaisesti tukemaan sukupolviteoriaa. Vanhoillinen taantumus ylitti puoluerajat, samoin liberaali kulttuurioptimismi. Tätä argumentaatiota ei sanottavasti haitannut edes se, etteivät sensuurista konkreettisesti kärsimään joutuneet kirjailijat suoraan lukeutuneet radikaaliin ryhmään, osa heistä ei ollut edes iältään nuoria. Tärkeintä sensuurikeskustelussa olikin sen osoittama arvomaailmojen ero, jossa leirit olivat selviä ja argumentit sen mukaisia. Hannu Salaman *Juhannustanssit* -romaanin sensuurijupakka muutti tätä yleistä jakoa sikäli, että se muista sensuuritapauksista poiketen politisoitui varsin kärjekkäästi. Samalla *Juhannustansseista* noussut kohu muutti jo muutenkin jännitteistä kirkon ja radikalismien välistä suhdetta. Vielä 60-luvun alussa radikaalit olivat arvostelleet kirkon dogmaattista luonnetta mutta nähneet siinä silti myös positiivisia, yhteiskunnallista edistystä tukeneita piirteitä. Arkkipiispan ”ilmiannosta” alkunsa saaneen Salama-kohun jälkeen suhtautuminen muuttui huomattavan negatiiviseksi ja taantumus nousi tärkeimmäksi kirkkoon yhdistetyksi piirteeksi. Samaan aikaan Salama-kohun kanssa nousi myös seksuaalinen vapaamielisyys osaksi radikalismien tematiikkaa. Tämä muutos tapahtui yleisen 60-lukua koskevan mielikuvan vastaisesti melko myöhään ja suhteellisen varovaisesti. Myös seksuaalikäytöksessä tärkein painotus oli alkuun yhteiskuntatieteellisesti sävyttyneen, rationaalisen tiedon levittäminen ja soveltaminen.

Nuori, edistyksellisenä itseään pitänyt sukupolvi haki luonnollisesti rationaalista selitystä kohtaamalleen arvostelulle. Historialla olikin merkittävä rooli vanhan polven arvojen selittäjänä. Kansallisuusaatteen kyllästäväksi käsitetty 1930-luku sai toimia absoluuttisen pahan ja taantumuksen symbolina, kun kulttuuriradikaalit ylioppilaslehtien toimijat selittivät suomalaisen yhteiskunnan tilaa. Erityisen selvästi tätä vuosikymmeniin symboloitua arvojen eroa tuotiin esiin *Lapualaisopperassa*. Ajalleen tyypillisesti siinäkin esitettyjä teesejä perusteltiin yhteiskuntatieteillä. Historiakuvassa 30-luku ja toinen maailmansota olivat yhtä: niistä muodostui suoraviivainen syyn ja seuraksen ketju, jossa kansallismielinen aate ensin loi edellytykset sodalle ja sitten sai haluamansa. Tämä kehityskulku selitti myös vanhan polven radikalismiin kohdistaman kritiikin: 30-luvun kansalliskiihkoisen ajatusmaailma oli jäänyt hallitsemaan vanhan polven ymmärrystä maailmasta. Sukupolviretoriikan kannalta ratkaiseva oli kuitenkin radikaaleille itsestään selvä

havainto, jonka mukaan maailma oli muuttunut ratkaisevasti. Menneellä maailmankuvalla ei ollut enää mitään tekemistä asioiden todellisen tilan kanssa. Tämä havainto mahdollisti sen, että historialla perusteltu vanhan polven maailmankuva voitiin osoittaa vääräksi.

Arvojen eroa ja sotien henkistä taakkaa osoitettiin myös pasifistisessa argumentaatiossa. Pasifismiin kuului kiinteästi isänmaallisuuden käsitteen sisällön muuttaminen tai vaihtoehtoisesti korvaaminen. Radikaalit katsoivat, että heidän tehtävänsä oli määritellä uudelleen isänmaallisuuden sisältö. Sodan jälkeen käsitteen vanha merkitys oli muuttunut negatiiviseksi eikä se enää sopinut radikaaliin historiakäsitykseen muuttuneista yhteiskunnallisista olosuhteista. Vaikka radikaali yksipuoleisen aseistariisunnan vaatimus ei saavuttanut edes kaikkien radikaalien hyväksyntää, saavutti isänmaallisuuden sisällön uudelleenmäärittely sen sijaan melko laajan hyväksynnän 60-luvun kuluessa. Korostuneen rauhantahtoisen, kansainvälisen ja puolueettomuuspolitiikkaa korostaneen isänmaallisuuden omaksuivat myös perinteisessä vasemmistovastaisuudessa muuten pitäytyneet porvarilliset tahot, joiden vaikutusvalta akateemisiin piireihin oli vahva. Suuri vaikutus tähän oli toki sillä, että radikaalien ja presidentti Kekkonen linjat olivat varsin yhteneväiset. Radikaalit samaistuivatkin Kekkoseen muuta ylioppilaselämää selvästi avoimemmin erityisesti 1960-luvun alussa.

Puolustusvoimia ja akateemisia reserviupseerijärjestöjä kohtaan pasifistinen ylioppilasradikalismi esitti myös kritiikkiä. Tässä arvostelussa oli kaksi pääasiallista suuntausta: abstraktimpi näistä suuntasi arvostelunsa maanpuolustustahojen kansallismielistä konservatiivisuutta tukeneeseen toimintaan periaatteessa, käytännöllisempi taas arvosteli erityisesti asepalveluksen kyseenalaisia sisältöjä sekä reserviläisjärjestöjen toiminnan aggressiivisuutta. Opiskelijaradikalismien yhteiskunnallisen käänteen ensimmäisiä merkkejä oli kritiikin kääntyminen käytännönläheisemmäksi, tämä näkyi esimerkiksi aseistakieltäytyjien oikeuksien huomioimisessa. Käytännönläheisyys toi radikalismiin samalla konkreettiset, poliittiset muutosvaatimukset.

Radikalismien kriitikoiden mielestä radikalismi oli valepukuista vasemmistolaisuutta tai nuorten kypsymättömyyttä. Radikalismiin taipuvainen nuoriso ei ollut ymmärtänyt arvojen pysyvää luonnetta ja perinteiden arvoa. Radikalismien kritiikki korosti perinteen muuttumattomuutta ja karsasti äkkinäisen muutoksen vaatimusta. Se korosti ylioppilaiden aseman mukanaan tuomaa vastuuta, tulevan eliitin piti ymmärtää kansallinen tehtävänsä ja käyttäytyä sen mukaan.

Kulttuuriradikalismien sukupolviretoriikan tarkastelu avaa myös uusia tutkimuskohteita suomalaiseen 1960-luvun yhteiskuntaan. Erityisesti isänmaallisuuden käsitteen muutosyrityksiä ja Kekkonen sekä radikaalien kannattaman sisällön valtavirtaistumista tutkivalle käsitehistorialliselle tutkimukselle olisi tilausta. Myös diskursiivisen sukupolven muisteluiden kerrostuneisuuden vertaaminen aikalaiskäsitykseen saattaisi avata uusia näkökulmia siihen, miten muistelun prosessi kerrosta tulkitsemaan vastaamaan ajankohdan jälkeisiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin.

LÄHTEET

1 ALKUPERÄISLÄHTEET

Aviisi 1966

Jyväskylän ylioppilaslehti 1960-1966

Niitelmä 1960

Oulun ylioppilaslehti 1961-1966

Turun ylioppilaslehti 1960-1966

Ylioppilaslehti 1960-1966

YyKoo 1960-1965

2 TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Alapuro, Risto (1997). Suomen älymystö Venäjän varjossa. Helsinki: Tammi.

Alapuro, Risto (2001), Sukupolvien liikettä. Sosiologia 4/2001, 300-301

Alapuro, Risto (2003), Vallankumous. Teoksessa Hyvärinen, Matti, Käsitteet liikkeessä: Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria. Tampere: Vastapaino, 519-568.

Alasuutari, Pertti (1996), Toinen tasavalta: Suomi 1946-1994. Tampere: Vastapaino.

Bonsdorff, Johann von, (1986), Kun Vanha vallattiin. Helsinki: Tammi.

Ekholm, Kai, (1990), Kielletyt. Orivesi: Things to Come.

Enbuske, Matti (2010), Ylioppilaselämän alkuvaiheet 1960-luvun loppuun. Teoksessa Nieminen, Anna et al. Uunosta välkyksi : Oulun yliopiston ylioppilaskunta vuosina 1959-2009. Oulu: Oulun yliopiston ylioppilaskunta, 12-71.

Førland, Tor Egil (2008), Introduction to the special issue on 1968. *Scandinavian Journal of History* 4/33 2008, 1968 Special issue, 317-325.

Førland, Tor Egil & Korsvik, Trine Rogg (Toim.) (2006), 1968. Oprør og Motkultur på Norsk. Oslo: Pax Forlag.

Gilcher-Holtey, Ingrid (Toim.) (1998), 1968, vom Ereignis zum Gegenstand der Geschichtswissenschaft. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht.

Haapala, Pertti (2001), Väinö Linnan historiasota. Historiallinen Aikakauskirja 1/2001, 25-34.

Hallman, Kristiina (1986), Tottelisinko?: suomalaista Sadankomiteaa vuodesta 1963. Helsinki: Suomen sadankomitealiitto.

Havunen Minna (2010), Kirkko, Rauhankysymys ja sukupolvet. Suomen evankelisluterilaisen kirkon rooli yhteiskunnallisessa keskustelussa rauhankysymyksestä vuosina 1965-1975. Historian Pro gradu-tutkielma, Tampereen yliopisto.

Heinonen, Visa (2005), Kultainen 60-luku. Teoksessa Karisto, Antti et al. (Toim.) (2005) Suuret ikäluokat. Tampere: Vastapaino, 145-166

Helén, Ilpo (1997), Äidin elämän politiikka: naissukupuolisuus, valta ja itsesuhde Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle. Helsinki: Gaudeamus.

Hentilä, Seppo (2001), Papinpojista taisi sittenkin tulla upseereita. Historiallinen Aikakauskirja, 3/1991, 278-279

Hurri, Merja (1993), Kulttuuriosasto: symboliset taistelut, sukupolvikonflikti ja sananvapaus viiden pääkaupunkilehden kulttuuritoimituksissa 1945-80. Acta Universitatis Tamperensis, Tampere : Tampereen yliopisto.

Hyvärinen, Matti (1990), Opiskelijaliike kertomuksena. Poliitikka 4/1990, 261-270

Hyvärinen, Matti (1994), Viimeiset taistot. Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitoksen julkaisuja 6, Tampere: Vastapaino.

Hyvärinen, Matti (2002), Fennomanian pitkä varjo. Yhteiskuntapolitiikka 1/2002, 83-85

Hyvärinen, Matti (2004), Eletty ja Kerrottu kertomus. Sosiologia 4/2004, 297-309.

Hyvärinen, Matti (2006), Kerronnallinen tutkimus. www.hyvarinen.info, viitattu 3.11.2014

Hyvärinen, Matti (2007), Kertomus ja kertomuksen rajat. Puhe ja kieli, 27:3, 2007, 127-140.

Häikiö, Martti (2010), V. A. Koskenniemi: suomalainen klassikko. 2, Taisteleva kirjallinen patriarkka 1939-1962. Helsinki: WSOY.

Ilmonen, Kaj (1998), Uudet ja vanhat yhteiskunnalliset liikkeet. Teoksessa Ilmonen, Kaj, & Siisiäinen, Martti, (Toim.) Uudet ja vanhat liikkeet. Tampere: Vastapaino. 15-42.

Jallinoja, Riitta (1983), Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet. Naisasialiike naisten elämäntilanteen muutoksen ja yhteiskunnallis-aatteellisen murroksen heijastajana. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY.

Jamison, Andrew (1994), Seeds of the sixties. Berkley: University of California Press.

Jørgensen, Thomas Ekman (2008), The Scandinavian 1968 in a European perspective. *Scandinavian Journal of History* 4/33 2008. 1968 Special issue, 326-333.

Josefsson, Sven-Olof (1996), Året var 1968 : universitetskris och studentrevolt i Stockholm och Lund. Göteborg: Avhandlingar från Historiska institutionen i Göteborg 14.

Kalela, Jorma (2002), *Historiantutkimus ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.

Kalemaa, Kalevi (1981), *Suomalaisen rauhanliikkeen juuria*. Helsinki: Rauhankirjallisuuden edistämisseura.

Kaskikari, Kirsi (2007), Kuinka Kekkonen valjasti ylioppilaat uudistamaan yhteiskuntaa ja murtamaan porvarillista hegemoniaa. Ajankohta, poliittisen historian vuosikirja 1997, 174-192

Kastari, Pirkko-Liisa (2001), Mao, missä sä oot? Kiinan kulttuurivallankumous Suomen 1960-luvun keskusteluissa. *Bibliotheca historica* 65, Helsinki: SKS.

Kekki, Eriikka (2011), Kolmatta linjaa etsimässä. uusvasemmisto 1960-luvun keskusteluissa. Suomen historian Pro gradu-tutkielma, Itä-Suomen yliopisto.

Ketonen, Kimmo (2002), *Ylioppilaat omalla asialla*. Turun yliopiston ylioppilaskunta 1945-1997. Turku: Turun yliopiston ylioppilaskunta.

Kettunen, Pauli (2003), *Yhteiskunta*. Teoksessa Hyvärinen, Matti. *Käsitteet liikkeessä: Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Tampere: Vastapaino, 167-212.

Kilpinen, Kai (2007), "Herkkä-omatuntoiset". *alamaisideologia ja aseistakieltäytyminen 1960-luvun Suomessa*. Suomen historian Pro Gradu-tutkielma, Helsingin yliopisto.

Kinnunen, Tiina (2001), "Kun lottaharmaata häväistään." Näkökulmia Sissiluutnantti-debattiin. Historiallinen Aikakauskirja 1/2001, 34-42.

Kivinen, Osmo et al. (1993), Yliopiston huomen: korkeakoulupolitiikan historiallinen suunta Suomessa. Helsinki, Hanki ja jää.

Klinge, Matti & Harmo, Maunu. (1983). Ylioppilaslehti. Helsinki: Gaudeamus.

Kolbe, Laura (1996a), Eliitti, traditio, murros. Helsingin yliopiston ylioppilaskunta 1960-1990. Helsinki: Otava.

Kolbe, Laura (1996b). Murroksen ja modernismin myyttinen ja juhliva 60-luku. Teoksessa Laaksonen, Pekka, & Mettomäki, Sirkka-Liisa (Toim). Olkaamme siis suomalaisia. Kalevalaseuran vuosikirja 75-76. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 127-136.

Kolbe, Laura (2004), "Hiljainen vallankumous" -kulttuuria julkisin varoin. Teoksessa Saarikangas, Kirsi, et al. (Toim.). Suomen kulttuurihistoria 4. Helsinki: Tammi, 197-199.

Kolbe, Laura (2008), From memory to history. Year 1968 in Finland. Scandinavian Journal of History 4/33 2008. 1968 Special issue. 366-381.

Kortti, Jukka (2003), Modernisaatiomurroksen kaupalliset merkit. 60-luvun suomalainen televisiomainonta. Bibliotheca historica 80, Helsinki: SKS.

Kortti, Jukka (2013), Ylioppilaslehden vuosisata. Helsinki, Gaudeamus.

Krekola, Joni & Mikkonen, Simo (2011), Backlash of the free world. The US presence at the World Youth Festival in Helsinki, 1962. Scandinavian journal of history 2/2011, 230-255.

Krekola, Joni (2012), *Maailma kylässä 1962: Helsingin nuorisofestivaali*. Helsinki: Like, Suomen Rauhanpuolustajat.

Kurlansky, Mark (2008), *1968 - vuosi joka vavahdutti maailmaa*. Helsinki: Like, Suomen rauhanpuolustajat.

Kuusi, Hanna (2003a), *Viinistä vapautta. Alkoholi, hallinta ja identiteetti 1960-luvun Suomessa*. *Bibliotheca historica* 82. Helsinki: SKS.

Kuusi, Hanna (2003b), *Työmiehen päiväkirja: luokka, sukupolvi ja menneisyyden taakka*. Teoksessa Pelttonen, Matti et al. (Toim). *Arkinen kumous: suomalaisen 60-luvun toinen kuva*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 361-376.

Lamberg, Marko (2004), *Nuoruus ja toivo. Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta 1934-2003*. Jyväskylä: Kampus-kustannus.

Lassila, Pentti (1990), *Otavan historia*. Helsinki: Otava.

Leino-Kaukiainen, Pirjo (1990), *Kirja koko elämä. Gummeruksen kustannustoiminnan historia*. Gummerus: Jyväskylä.

Lindqvist, Martti (2003), *Kristillinen opiskelijaliike 1960-luvun murroksessa - osallisen näkökulma*. Teoksessa Helander, Eila et al. *Muutoksen tulkkina: kirkot ja uskonnollinen elämä osana yhteiskuntaa*. Käytännöllisen teologian laitoksen julkaisuja 106. Helsinki: Kirjapaja, 114-127.

Lähteenkorva, Tauno (2000), *Pohjoinen: kustannustoimintaa 1964-2000*. Helsinki: Pohjoinen.

Manninen, Kirsti (1987), *Ollista Bisquitiin: Ylioppilaslehden pakinat 1913-1968*. Diss. Helsingin yliopisto. Helsinki: Otava.

Manninen, Pauli (1996), Tuntemattomat sotilaat. Teoksessa Peltonen, Matti (Toim). Rillumarei ja valistus: kulttuurikahakoita 1950-luvun Suomessa. Helsinki: SHS, 85-102.

Marwick, Arthur (1999), The sixties : cultural revolution in Britain, France, Italy, and the United States, c.1958-c.1974. Oxford, New York: Oxford University Press.

Marwick, Arthur (2006), Youth Culture and the cultural revolution of the long sixties. Teoksessa Schildt, A., & Siegfried, D. (Toim.). Between Marx and Coca-Cola: youth cultures in changing European societies, 1960-1980. New York: Berghahn Books, 39-58.

Metsämäki, Mikko (2013), Taistelu rauhasta - mihin tarvitaan monia rauhanjärjestöjä? Teoksessa Sumuvuori, Johanna, Rauhan ytimessä: Sadankomitea 50 vuotta. Helsinki: Into, 33-43.

Miettunen, Katja-Maria (2009), Menneisyys ja historiakuva. Suomalainen kuusikymmentäluku muistelijoiden rakentamana ajanjaksona. Bibliotheca historica 126. Helsinki: SKS.

Miettunen, Katja-Maria (2011), Suomalaista 60-lukua luomassa. Muisteltu menneisyys ja sukupolven rakentuminen muistelun ja tutkimuksen rajapinnalla. Historiallinen Aikakauskirja 3/2011, 337-349.

Miettunen, Katja-Maria (2012), Historiatietoisuus ja sukupolvi, mistä olikaan kysymys? Historiallinen Aikakauskirja 2/2012, 226-227.

Mäki-Kulmala, Heikki (1988), Kankeat karnevaalit. Opiskelijaliike Tampereen yliopistossa. Tampere: Tampereen yliopiston ylioppilaskunta.

Mäki-Kulmala, Heikki (2004), Taistolaisuuden harmaa kirja. Tampere: Pilot-kustannus.

Nevala, Arto (1999), Korkeakoulutuksen kasvu, lohkoutuminen ja eriarvoisuus Suomessa. *Bibliotheca historica* 43. Helsinki: Suomen historiallinen seura.

Niemi, Juhani (1999), Kirjallisuus ja sukupolvikapina. Teoksessa Varpio, Yrjö & Lassila, Pentti (Toim.). Suomen kirjallisuushistoria 3. Rintamakirjestä tietoverkkoihin. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 158-186.

Nummi, Jyrki (1999), Väinö Linnan klassikot. Teoksessa Varpio, Yrjö & Lassila, Pentti (Toim.). Suomen kirjallisuushistoria 3. Rintamakirjestä tietoverkkoihin. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 99-106.

O'Donnell, Mike (2010), Nineteen sixties radicalism in the United States. Its rise, decline and legacy. Teoksessa Bryn, Jones & O'Donnell, Mike (toim.), Sixties radicalism and social movement activism: retreat or resurgence? London ; New York : Anthem Press, 91-108.

Palonen, Kari (1994), Matti Hyvärinen, Viimeiset taistot. *Politiikka* 4/1994, 289-291.

Palonen, Kari (2014), Kootut retoriikat : esimerkkejä politiikan luennasta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Pantzar, Mika (2000), Tulevaisuuden koti. Arjen tarpeita keksimässä. Helsinki: Otava.

Parjanen, Matti (1983), Ylioppilasradikalismi yhteiskunnallisena liikkeenä, sen syntymä ja kuolema = The rise and fall of student radicalism as a social movement. Tampere : Tampereen yliopisto.

Peltonen, Eeva (1993), Pyhitetty ja torjuttu viime sotien perintö. *Tiede & Edistys* 4/1993, 320-335.

Peltonen, Matti et al. (2003), 60-luvun toinen kuva. Teoksessa Peltonen, Matti, et al. (Toim.). Arkinen kumous: suomalaisen 60-luvun toinen kuva. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 6-18.

Perelman, Chaïm, (1982), *The realm of rhetoric*. University of Notre Dame Press.

Pietikäinen, Petteri (1997), *Kristitty, ylioppilas ja etsijä. Suomen kristillinen ylioppilasliike sata vuotta (1897-1997)*. Helsinki: Suomen kristillinen ylioppilasliitto.

Purhonen, Semi (2002a), *Sukupolvikäsitteen kolme ulottuvuutta. Diskursiivisen dimension merkitys sukupolvitietoisuuden rakentamisessa*. *Sosiologia* 1/2002, 4-17.

Purhonen, Semi (2002b), *Vastaus Matti Virtaselle*. *Sosiologia* 2/2002, 141-143.

Purhonen, Semi (2005), *Sukupolvikokemukset, sukupolvitietoisuus ja eliitti: sukupolvien "ongelma" suurten ikäluokkien elämäntarinoissa*. Teoksessa Karisto, Antti et al. (Toim.). *Suuret ikäluokat*. Tampere: Vastapaino, 222-269.

Purhonen, Semi (2006), *Sukupolvet paperilla. Kuinka käyttää Bourdieun sosiologiaa "generationalismin" haastamiseen?* Teoksessa Purhonen, Semi & Roos J. P. (Toim.). *Bourdieu ja minä: näkökulmia Pierre Bourdieun sosiologiaan*. Tampere: Vastapaino. 177-226.

Purhonen, Semi (2007), *Sukupolvien ongelma: tutkielmia sukupolven käsitteestä, sukupolvitietoisuudesta ja suurista ikäluokista*. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia 251, Helsinki: Helsingin yliopisto.

Rautiainen, Tarja (2005), *Valistus ja kansalliset arvot*. Teoksessa Peltonen, Matti, et al. (Toim.). *Arkinen kumous: suomalaisen 60-luvun toinen kuva*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 297-315.

Relander Jukka, (1999), *Taistolaisuuden psykohistoriaa*. Teoksessa Näre, Sara (Toim.). *Tunteiden sosiologiaa II: historiaa ja sääntelyä*. Helsinki, Suomalaisen kirjallisuuden seura, 1999.

Relander, Jukka (2002), *Jäähyväiset Snellmannille*. Teoksessa Saarikangas, Kirsi, et al. (Toim.). *Suomen kulttuurihistoria 4*. Helsinki: Tammi, 138-167.

Remes, Mika. (1993), Ylioppilaan äänitorvi. Jyväskylän Ylioppilaslehti vuosina 1960-1980. Suomen historian Pro gradu -työ. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Rentola, Kimmo (1990), Nuortaistolaisuuden synty I. Poliitikka 4/1990, 243-260.

Rentola, Kimmo (1992), Kommunismin kahdeksan kohorttia. Ajankohta, poliittisen historian vuosikirja 1992, 74-102.

Rentola, Kimmo (2003), Kevään 1968 isänmaan toivot. Teoksessa Saaritsa, Sakari & Teräs, Kari (Toim.). Työväen verkostot. Väki voimakas 16. Turku: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 96-132.

Rinne, Matti (1999), Rohkaisupistoksia: Eino Leinon seuran viisi vuosikymmentä. Helsinki: Otava.

Roininen, Aimo (2004), Huutava ääni tervassa. Valkean kaupungin kulttuurikeskustelua 1960-luvulla. Teoksessa Pulkkinen, Veijo et al. Lukulampun valo : Liisi Huhtalan juhla kirja. Oulu: Oulun yliopisto, 73-86.

Roos, J.P. (2005), Laajat ja suppeat sukupolvet. Sukupolviliikkeet suurten ikäluokkien ympärillä. Teoksessa Karisto, Antti et al. (Toim.) (2005) Suuret ikäluokat. Tampere: Vastapaino, 208-221.

Roseman Mark , Introduction: generation conflict and german history. Teoksessa Roseman, Mark (Toim.), Generations in conflict: youth revolt and generation formation in Germany, 1770-1968. Cambridge ; New York: Cambridge University Press, 1-46.

Salminen, Esko (2004), Viestinnällä vallankumoukseen: "demokraattisen toimittajakoulutuksen" aika 1960-luvulta 1980-luvulle. Helsinki: Edita.

Salminen, Pertti (1995), Puolueettomuuden nimeen. Sotilasjohto Kekkonen linjalla ja sen sivussa 1961-1966. Suomen sotatieteellisen seuran julkaisuja 18, Helsinki: Suomen mies.

Setälä, Rauno (1970), Uusstalinistin uskontunnustus. Helsinki: Kirjayhtymä.

Seuri, Olli (2008), Moraalijonlörismiä vakaumuksella. Kamppailu aseistakieltäytymisoikeudesta osana 1960-luvun suomalaista ja radikalismia ja sukupolvikonfliktia. Suomen ja Yleisen historian Pro gradu-tutkielma, Tampereen yliopisto.

Siegfried, Detlef (2006), Understanding 1968: Youth rebellion, generational change and postindustrial society. Toeless Schildt, A., & Siegfried, D. (Toim). Between Marx and Coca-Cola: youth cultures in changing European societies, 1960-1980. New York: Berghahn Books, 59-81.

Siisiäinen, Martti (1990), Suomalainen protesti ja yhdistykset. Tutkimuksia yhdistyslaitoksen kehityksen ja protestijaksojen suhteesta suurlakosta 1990-luvulle. Helsinki: Tutkijaliitto.

Siltala, Juha (1992), ”Marskin merkeissä”/”Marski-marssi.” vuosikymmenet kulttuuriyhteisöinä. ARG 8, 2/1992, 16-17.

Skinner, Quentin (2002), Visions of politics. Volume 1, Regarding method. Cambridge University Press.

Smolander, Jyrki (2000), Suomalainen oikeisto ja ”kansankoti”. Kansallisen kokoomuksen suhtautuminen pohjoismaiseen hyvinvointivaltiomalliin jälleenrakennuskaudelta konsensusajan alkuun. Bibliotheca historica 63. Helsinki: SKS.

Sohlstén-Nederström, Jemina (2011), Sata vuotta opintojen tiellä: KY 1911-2011. Helsinki: Otava.

Soikkanen Timo & Vares Vesa (1998), Sukupolvi selittäjänä Suomen historiassa. Historiallinen Aikakauskirja 1/1998, 37-53.

Suominen, Tapani (1997), Ehkä teloitamme jonkun. Opiskelijaradikalismi ja vallankumousfiktio 1960- ja 1970 -lukujen Suomessa, Norjassa ja Länsi-Saksassa. Helsinki: Tammi.

Tarkka, Pekka (1973). Salama. Helsinki: Delfiinikirjat.

Tarkka, Pekka (1988), Taistelut kulttuurista. Teoksessa Blomstedt, Yrjö et al. (Toim.). Suomen historia 8. Espoo: Weilin + Göös, 316-358.

Tarvainen, Veikko (1993), 60-luvun kapina. Helsinki: Like.

Toivonen, Timo (2003), Sukupolvi yhteiskunnallisen muutoksen selittäjänä. Teoksessa Melin, Harri & Nikula, Jouko (Toim.). Yhteiskunnallinen muutos. Tampere: Vastapaino, 109-120.

Tuikka, Timo J. (2007), "Kekkosen konstit": Urho Kekkosen historia- ja politiikkäkäsitykset teoriasta käytäntöön 1933-1982. Jyväskylän studies in humanities 70. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Tuominen, Marja (1991), "Me kaikki ollaan sotilaitten lapsia": sukupolvihegemonian kriisi 1960-luvun suomalaisessa kulttuurissa. Helsinki: Otava.

Tuominen, Pirjo et al (2010), Lotat: Suomen naisten suuri tarina. Helsinki: Tammi.

Tuomioja, Erkki (1991), Suomen rauhanliikkeen tausta ja tulevaisuus. Snellman-instituutin B-sarja, 27. Kuopio: Snellman-instituutti.

Tuusvuori, Jarkko S. (2007), Kulttuurilehti 1771-2007. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, 1131 Helsinki: SKS.

Uljas, Päivi (2012), Hyvinvointivaltion läpimurto Diss. Helsingin yliopisto. Helsinki: Into.

Vares, Vesa (2001), Tiedettä ja kroniikkaa sukupolvista. Historiallinen Aikakauskirja 4/2001, 433-435.

Vares, Vesa (1999), Kaksi askelta edellä: Kokoomuksen nuorten liiton historia 1928-96. Helsinki: Kokoomuksen nuorten liitto.

Vartiainen, Vesa (2013), Elämää ja taistelua: Tampereen yliopiston ylioppilaskunta ja sen edeltäjät 1925–2010. Tampere: Tampereen yliopiston ylioppilaskunta.

Vesikansa, Jarkko (2004), "Kommunismi uhkaa maatamme" : kommunisminvastainen porvarillinen aktivismi ja järjestötoiminta Suomessa 1950-1968. Diss. Helsingin yliopisto. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Vesikansa, Jyrki & Myllyniemi, Seppo (Toim.). (2010), Vapauden valli: näkökulmia Vapauden akateemisen liiton vaiheisiin 1950-69. (2010). Helsinki: Vapauden akateeminen liitto.

Vihavainen, Timo (1991), Kansakunta rähmällään. Suomettumisen lyhyt historia. Helsinki: Otava.

Vihavainen, Timo (1993), Suomen kulttuuri-ilmapiirin muutokset. Teoksessa Haataja, Lauri et al. (Toim). YYA-Suomi. Porvoo: W. Söderström, 214-237.

Vihavainen, Timo (2003), Venäjän intelligentsija ja vallankumous. Teoksessa Ahonen, Kalevi et al. (Toim). Historia ja herrasmies: Seppo Zetterbergille omistettu juhlaKirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, historian ja etnologian laitos, 89-108.

Viitanen, Reijo (1994), Punainen aate, sininen vaate: Suomen demokraattinen nuorisoliitto 50 vuotta. Helsinki: Suomen demokraattinen nuorisoliitto.

Vilkuna, Kustaa H.J. (2003), Nuortaistolainen historia. Teoksessa Ahonen, Kalevi et al. (Toim). Historia ja herrasmies: Seppo Zetterbergille omistettu juhlakirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, historian ja etnologian laitos, 193-205.

Vilkuna, Kustaa H. J. (2013), Kapina kampuksella. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 113. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Vilkuna, Kustaa H.J. & Havila, Marjo (2003), Edistyksellinen kulttuuripolitiikka, opiskelijat, ja vallankumouksellinen liike Jyväskylässä 1960-luvulta 1970-luvun lopulle. Teoksessa Valtonen, Heli & Hämäläinen, Johanna. Suomalaisen Suomen pääkaupunki: rakentuva ja politisoituva Jyväskylä. Jyväskylä: Minerva Kustannus, 121-171.

Virtanen, Matti (1999), Sukupolven tasot, fraktiot ja elämänkaari. *Sosiologia* 2/1999, 81-94.

Virtanen, Matti (2001), Fennomanian perilliset. Poliittiset traditot ja sukupolvien dynamiikka. Helsinki: SKS.

Virtanen, Matti (2002), ”Diskursiivisen ulottuvuuden” lupaus. *Sosiologia* 2/2002, 140-141.

Visuri, Pekka (2010), Idän ja lännen välissä: puolustuspolitiikka presidentti Kekkonen kaudella. Maanpuolustuskorkeakoulun sotahistorian laitoksen julkaisusarja 13. Espoo: Fenix-kustannus.

Östberg Kjell (2008), Sweden and the long '1968': break or continuity? *Scandinavian Journal of History* 4/33 2008. 1968 Special issue, 339-352.